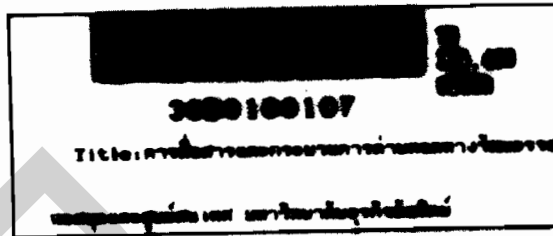

การสื่อสารและกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม
เพื่อสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนเกาะเกร็ด

อมรรัตน์ อุดมเรืองเกียรติ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดตามหลักสูตรปริญญาโท สาขาวิชาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาศิลปศาสตรพัฒนการบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

พ.ศ. 2546

ISBN 974-955-413-2

**Communication and Cultural Transmission Process to Construct
Identity of Koh Kred Community**

Amornrat Udomruengkiat

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirement

For the Degree of Master of Arts

Department of development Communication Arts

Graduate school Dhurakijpundit University

2003

ISBN 974-955-413-2

เลขทะเบียน.....	0160197
วันลงทะเบียน.....	23 ก.ย. 2546
เลขเรียกหนังสือ.....	๑๑๖๕
	๑๑๖๕
	๑๑๖๕

ใบรับรองวิทยานิพนธ์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

ปริญญา นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต

ชื่อวิทยานิพนธ์ การสื่อสารและกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน
เกาะเกร็ด

เสนอโดย น.ส.อมรรัตน์ อุดมเรืองเกียรติ
สาขาวิชา นิเทศศาสตร์พัฒนาการ
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ดร.วิลาสินี พิพิธกุล
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม
ได้พิจารณาเห็นชอบโดยคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์แล้ว

..... ประธานกรรมการ
(ศ.สุกัญญา สุตบรรทัด)
..... กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
(ดร.วิลาสินี พิพิธกุล)
..... กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ
(ดร.อัศวิน เนตรโพธิ์แก้ว)
..... กรรมการผู้แทนทบวงมหาวิทยาลัย
(รศ.ดร.อรรณณ ปิรันธน์โสภา)

บัณฑิตวิทยาลัยรับรองแล้ว

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รศ.ดร.สมพงษ์ อรพินท์)

วันที่ 31 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2546

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ดร. วิลาสินี พิพิธกุล เป็นอย่างสูงที่ได้เมตตาดูแลและเอาใจใส่ในการให้คำแนะนำด้วยดีเสมอมา จนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เสร็จสมบูรณ์ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้วิจัยต้องขอกราบขอบพระคุณ ศ. สุกัญญา สุกบรรทัด ประธาน กรรมการ รศ. ดร. อรวรรณ ปิณฑน์โอวาท กรรมการผู้แทนทบวงมหาวิทยาลัย และดร. อัสวิน เนตรโพธิ์แก้ว กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ที่กรุณาชี้แนะและให้คำแนะนำทางวิชาการ เพื่อให้วิทยานิพนธ์ ฉบับนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในโครงการวิจัยการสื่อสารเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง จัดโดยมหาวิทยาลัย ธุรกิจบัณฑิต ซึ่งได้มอบทุนสนับสนุนบางส่วนในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้เรียนรู้และสร้างเสริมประสบการณ์อันมีค่าทางด้านงานวิจัย จากวิทยากรและคำแนะนำที่มีประโยชน์ของเหล่าคณาจารย์นักวิจัยทุกท่านในโครงการ เพื่อนำไปปรับในการทำงานจริงของผู้วิจัย และเป็นแนวทางในการทำงานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และขอขอบพระคุณชาวชุมชนเกาะเกร็ดทุกท่าน ที่ให้การต้อนรับและให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่ผู้วิจัย

ในเบื้องหลังการทำงานวิจัยครั้งนี้ มีคุณพ่อบรรเจิด คุณแม่สุภา น้องสาวและน้องชายของผู้วิจัยเอง รวมทั้งพี่ ๆ และเพื่อน ๆ ทุกคน ซึ่งเปรียบเสมือนกัลยาณมิตรที่คอยให้กำลังใจ และช่วยเหลือ มาโดยตลอด จนสามารถผ่านพ้นอุปสรรคทุกประการมาได้

สุดท้ายที่จะลืมมิได้คือ คุณย่าของผู้วิจัยที่ได้ล่วงลับไปแล้ว สถาบันการเรียนรู้และพัฒนา ประชาสังคม ตลอดจนคณาจารย์ที่ผู้วิจัยให้ความเคารพนับถือทุกท่าน ที่ช่วยจุดประกายและเป็นแรงบันดาลใจในการศึกษาของผู้วิจัยจนกระทั่งประสบความสำเร็จในครั้งนี้

อนึ่ง หากวิทยานิพนธ์นี้ มีคุณค่าและประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าของผู้ที่สนใจ ผู้วิจัยขอขอบความดีนี้ให้กับผู้มีพระคุณทุกท่าน ส่วนข้อผิดพลาดต่าง ๆ ผู้วิจัยขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

อมรรัตน์ อุดมเรืองเกียรติ

เมษายน 2546

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	จ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมา.....	1
วัตถุประสงค์.....	4
ปัญหำนำการวิจัย.....	5
ขอบเขตการวิจัย.....	5
นิยามศัพท์.....	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	10
กรอบแนวคิด.....	11
2 แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	12
แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์.....	12
แนวคิดและคุณลักษณะเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้าน.....	19
แนวคิดและปรัชญาการศึกษาแนววัฒนธรรมชุมชน.....	23
แนวคิดสัจญะวิทยาและการสร้างความหมาย.....	26
แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชน - ประชาสังคม.....	30
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	35
3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	40
เกณฑ์การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย.....	40
การกำหนดเครื่องมือในการวิจัย.....	42
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	42
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	44
การนำเสนอข้อมูล.....	45

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4 ผลการวิจัย.....	46
ตอนที่ 1 แนวทางการสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรม เครื่องปั้นดินเผาของชุมชน.....	48
ตอนที่ 2 การให้ความหมายและคุณค่าของอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรม เครื่องปั้นดินเผาในชุมชนเกาะเกร็ด.....	72
ตอนที่ 3 กระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม เพื่อดำรงรักษาอัตลักษณ์ ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่มีผลต่อความเป็นชุมชน เข้มแข็งของเกาะเกร็ด.....	90
5 สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	105
สรุปอภิปรายผล.....	105
ข้อเสนอแนะทั่วไป.....	124
ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป.....	126
บรรณานุกรม.....	127
ภาคผนวก.....	133
ภาคผนวก ก. แนวคำถามในการสัมภาษณ์และตารางเก็บข้อมูล.....	134
ภาคผนวก ข. แผนที่เกาะเกร็ด.....	139
ภาคผนวก ค. ภาพประกอบเกี่ยวกับศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา.....	141
ภาคผนวก ง. ภูมิปัญญาการทำเครื่องปั้นดินเผาชุมชนเกาะเกร็ด.....	155
ภาคผนวก จ. ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์.....	161
ประวัติผู้เขียน.....	168

สารบัญตาราง

	หน้า
1 จำนวนกลุ่มเป้าหมาย.....	47
2 สรุปแนวทางการสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา.....	48
3 เปรียบเทียบการเตรียมดินของชุมชนเกาะเกร็ดในอดีต-ปัจจุบัน.....	60
4 สรุปการให้ความหมายและคุณค่าของอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา...73	
5 สรุปการดำรงรักษาอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา.....	91
6 สรุปแนวทางการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา.....	92

สารบัญภาพ

	หน้า
1 กรรมวิธีการผลิตงานศิลปะหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา.....	61
2 การสื่อความหมายและคุณค่าของงานศิลปะหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา.....	81
3 แสดงการสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ด้านศิลปะหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา.....	107
4 แสดงการให้ความหมายในอัตลักษณ์ร่วมด้านงานศิลปะหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา.....	111
5 แสดงการให้คุณค่าในอัตลักษณ์ร่วมด้านศิลปะหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา.....	112
6 แสดงบทบาทในการสืบทอดทางวัฒนธรรมด้านงานศิลปะหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา.....	116
7 ความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์ส่วนบุคคลและอัตลักษณ์ร่วมทางสังคม.....	117
8 แสดงเครือข่ายการสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ด้านศิลปะหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา.....	120

ชื่อวิทยานิพนธ์	การสื่อสารและกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างอัตลักษณ์ ของชุมชนเกาะเกร็ด
ชื่อนักศึกษา	นางสาวอมรรัตน์ อุดมเรืองเกียรติ
อาจารย์ที่ปรึกษา	ดร.วิลาสินี พิพิธกุล
สาขาวิชา	นิเทศศาสตร์พัฒนาการ
ปีการศึกษา	2546

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการสื่อสาร เพื่อสร้างอัตลักษณ์ด้านศิลป
หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา โดยมุ่งเน้นที่การให้ความหมายและคุณค่าของชาวชุมชนเกาะเกร็ด และ
เพื่อทราบถึงกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ ซึ่งส่งผลต่อความเป็นชุมชนเข้มแข็ง
โดยการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชน คือกลุ่มคน
รุ่นเก่า รุ่นกลางและรุ่นใหม่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการผลิตงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุม
ชน จำนวน 29 ราย

ผลการวิจัยพบว่า คนรุ่นกลางเป็นกลุ่มที่มีบทบาทในการสื่อสารมากที่สุด ในขณะที่กลุ่ม
คนรุ่นใหม่มีการต่อต้านพลังอำนาจการครอบงำจากคนรุ่นกลางและพยายามรักษาพื้นที่ของตนเองไว้
โดยใช้กลยุทธ์การต่อรอง มีการสร้างผลงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่บ่งบอกอัตลักษณ์เฉพาะ
บุคคลมากขึ้น

ส่วนการให้ความหมายและคุณค่าในอัตลักษณ์ร่วมด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา
ของชุมชนนั้น พบว่าชาวชุมชนเกาะเกร็ดมีความภูมิใจในอัตลักษณ์ของชนชาติมอญ ที่มีการสื่อสาร
ผ่านออกมาในงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาเก่าแก่ที่ช่วยสร้างชื่อเสียงให้แก่ชุมชน รวมทั้งความ
ภาคภูมิใจในการได้เป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดนนทบุรี นอกจากนี้ อัตลักษณ์ร่วมดังกล่าวยังมีคุณค่าต่อ
ชาวชุมชนเกาะเกร็ดด้านอรรถประโยชน์ของงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา ในการใช้สอยและ
แลกเปลี่ยนที่ส่งผลให้เกิดการสร้างรายได้ ตามลักษณะของเศรษฐกิจวัฒนธรรมนิยมในปัจจุบัน

ด้านกระบวนการสืบทอดทางวัฒนธรรม พบว่ากลุ่มคนรุ่นเก่าและรุ่นกลาง ทำหน้าที่เชื่อม
โยงให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมดำรงรักษาอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน ด้วยการผลิตซ้ำและปรับ
เปลี่ยนอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา แต่ในกลุ่มคนรุ่นใหม่จะใช้เวลาพยายามในการ
สืบทอดทางวัฒนธรรม โดยการเรียนรู้และการสร้างอัตลักษณ์เฉพาะของงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้น
ดินเผาในแบบของตนเอง

จึงสรุปได้ว่าอัตลักษณ์ร่วมด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผานี้ ส่งผลให้ชุมชนเกาะ
เกร็ดเป็นชุมชนเข้มแข็ง โดยอัตลักษณ์ร่วมดังกล่าวทำหน้าที่เป็นสื่อ เพื่อช่วยสร้างจิตสำนึกร่วม มีการ
รวมกลุ่มเพื่อสร้างกิจกรรมที่ต่อเนื่องหลากหลาย ก่อให้เกิดเครือข่ายการสื่อสารของบุคคลทั้งภายใน
และภายนอกชุมชน

DPU

Thesis	Communication and Cultural Transmission Process to Construct Identity of Koh Kred Community
Student	Ms. Amornrat Udomruengkiat
Advisor	Dr. Wilasinee Phiphitkul
Program	Development Communications
Year	2003

Abstract

The purposes of this research were to study the communication approach to construct identity via the pottery handicraft by emphasizing on the definition and value given by people of Koh Kred community, and to learn about the impact of cultural transmission and identity on the strengthened community. The research methodology was the qualitative research by interviewing 29 informants categorized as the old, the middle, and the new generations of people in the community.

The result showed that the middle generation takes a role in the communication mostly whereas the new one resisted the domination from the middle one, and employed the negotiation strategy by reflecting individual identity through the pottery handicraft made by them.

In terms of the definition and value given by the people through the common identity of the pottery handicraft, the research found that Koh Kred people were proud of Mon ethnic identity that transferred from the past to the present, brought reputation, and became the symbol of Nonthaburi Province. In addition, the value of its common identity made benefits to the people in terms of its use value and economic exchange value according to the contemporary popular culture.

Regarding the process of communication and cultural transmission, it demonstrated that the old and the middle generations took important roles in connecting people around the community to help keeping their re-producing and adjusting the identity of the pottery

handicraft. While, the new generation tried to construct the specific identity of the pottery handicraft.

The research concluded that the common identity of the pottery handicraft strengthened the Koh Kred community. The common identity acted as a medium to build the collective consciousness. It created to carry on various activities and extended communication network of both inside and outside the community.

D
P
U

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมา

สังคมไทยประกอบด้วยหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม มีกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มที่อาศัยอยู่ใกล้เมืองหลวง ซึ่งถึงแม้จะได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาสู่ชุมชนโดยตรงและรวดเร็ว แต่ในขณะเดียวกันกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านั้นก็ยังคงรักษา อุดมคติทางด้านศิลปวัฒนธรรมของตนเองอยู่ได้ ศิลปวัฒนธรรมดังกล่าว ได้แก่ อาชีพ ภาษา ศาสนา พิธีกรรม ความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นต้นในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยสนใจเลือกศึกษากลุ่มชาวไทยเชื้อสายมอญในชุมชนเกาะเกร็ด

ชาวมอญเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งที่อพยพมาจากพม่าที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารจากกษัตริย์ไทยตั้งแต่สมัยอยุธยา จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ (สุภรณ์ โอเจริญ, 2519 : 40) และได้อาศัยกระจัดกระจายทั่วไปในประเทศไทย เช่น เชียงใหม่ ตาก สุราษฎร์ธานี ลพบุรี กาญจนบุรี ราชบุรี ปทุมธานี สมุทรปราการ และนนทบุรี เป็นต้น

ชาวไทยเชื้อสายมอญ หรือ ไทยรามัญ เป็นประชากรที่มีมากเป็นอันดับ 3 แต่เป็นที่รู้จักมากที่สุด อพยพเข้ามาหลายครั้ง ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นชาวมอญจากเมืองเมาะตะมะ เพราะเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ใกล้เขตพรมแดนไทย และชาวมอญจากเมืองต่าง ๆ อพยพเข้ามาสู่ประเทศไทย 3 เส้นทาง ได้แก่ เส้นทางที่เข้ามาทางเมืองตาก ทางด่านเจดีย์สามองค์ และทางอุทัยธานี ชาวไทยเชื้อสายมอญเป็นผู้มีความขยันอดทน เครื่องครัดต่อระเบียบแบบแผน ขนบธรรมเนียมดั้งเดิม มีฝีมือในทางช่างศิลปหัตถกรรมประเภทเครื่องปั้นดินเผา ในงานเทศกาลทางศาสนา จะแต่งกายแบบชาวมอญดั้งเดิมและนิยมพูดภาษามอญสื่อสารกัน ส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันออก ตั้งแต่บ้านตะนาวศรี จนกระทั่งถึงบ้านเกาะเกร็ด ที่อยู่กันหนาแน่นคือพื้นที่ของอำเภอปากเกร็ดและอำเภอเมืองนนทบุรี ชาวไทยเชื้อสายมอญ นับถือศาสนาพุทธอย่างเคร่งครัด (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2542 : 12 – 13)

นนทบุรีเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีการรวมตัวของชาวมอญอย่างหนาแน่น โดยเฉพาะชาวมอญที่เกาะเกร็ด อ. ปากเกร็ด จ.นนทบุรี มีการทำอุตสาหกรรมในครัวเรือนประเภทเครื่องปั้นดินเผา พวกคุ่มไห โอ่ง ซึ่งได้กลายเป็นอาชีพหลักของชาวมอญแถบนั้นในเวลาต่อมา (สุภรณ์ โอเจริญ, 2541 : 85 – 86) ชาวไทยเชื้อสายมอญมีฝีมือในการทำเครื่องปั้นดินเผามาแต่โบราณกาล เมื่อบรรพบุรุษอพยพหลบภัย

สงครามมาอยู่ในประเทศไทย ก็ได้ยึดการทำศิพหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพ จนมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับไปทั่ว ว่ามีคุณภาพดีและมีความงดงาม

แหล่งเครื่องปั้นดินเผาในเกาะเกร็ดอยู่ในพื้นที่หมู่ 1, 6 และ 7 ซึ่งเป็นหมู่บ้านชาวไทยเชื้อสายมอญ มีเพียงครอบครัวเครื่องปั้นดินเผาบางส่วนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ 5 ซึ่งประชากรส่วนใหญ่เป็นคนไทยทั้งนี้เพราะ ก่อนสมัยที่ทางราชการจะแบ่งเขตการปกครองออกเป็นตำบลและหมู่บ้านนั้น ชาวมอญรุ่นแรกที่อยู่อาศัยในเกาะเกร็ด ได้ปลูกบ้านเรือนเรียงรายกันไปตามแนวลำน้ำ และแบ่งหมู่บ้านของตนออกเป็น 5 หมู่ คือ

1) กวานฮาโม (บ้านล่าง) จากวัดฉิมพลี ถึงท่าเรือกลางเกร็ด (โปะะนายตรวจขึ้น) ปัจจุบันอยู่ในพื้นที่หมู่ 1

2) กวานฮาตาว (บ้านบน) จากท่าเรือกลางเกร็ด (โปะะนายตรวจขึ้น) ถึงวัดปรมัยยิกาวาส ปัจจุบันอยู่ในพื้นที่หมู่ 1 เช่นกัน

3) กวานอาม่าน จากวัดปรมัยยิกาวาสถึงวัดไผ่ล้อม ปัจจุบันคือหมู่ 7

4) กวานไค้ จากวัดไผ่ล้อมถึงวัดเสาชงทอง ปัจจุบันคือ หมู่ 6

5) กวานอะล้าด จากวัดเสาชงทองถึงวัดมะขามทอง ปัจจุบันอยู่ในพื้นที่หมู่ 5

ทั้ง 5 ชื่อ เป็นชื่อหมู่บ้านที่คิดมาจากเมืองมอญ เมื่อตั้งบ้านเรือนในเมืองไทยก็นำชื่อดั้งเดิมมาเรียก หมู่บ้านของตน และทุก “กวาน” (หมู่บ้าน) ล้วนเป็นหมู่บ้านเครื่องปั้นดินเผามาแต่เดิมทั้งสิ้น (เอ็ด ภิรมย์, 2542 : 18 – 19)

ด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ของเกาะเกร็ดนั้น เป็นเกาะที่ตั้งเป็นเอกเทศกลางแม่น้ำเจ้าพระยา มีพื้นที่ตั้งของหมู่บ้านทั้งสิ้น 7 หมู่บ้าน หมู่บ้านที่มีชาวมอญอาศัยอยู่มาก 3 หมู่บ้าน คือ หมู่ 1 หมู่ 6 และหมู่ 7 ส่วนหมู่บ้านอื่นเป็นหมู่บ้านที่มีคนไทยอาศัยอยู่แทบทั้งสิ้น ชาวมอญมีการติดต่อกับคนไทยมาเป็นเวลานาน มีการหิบบิยมและรับวัฒนธรรมหลักจากคนไทยและด้านความสัมพันธ์กับคนไทย ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน “ความสัมพันธ์ระหว่างมอญกับไทยเป็นความสัมพันธ์แบบยอมรับกันเป็นมิตรกัน หรือความสัมพันธ์เชิงบวก (Non – antagonistic Relationship หรือ Positive Relationship) ซึ่งหมายถึง มีการยอมรับว่าเป็นกลุ่มพวกเดียวกัน ไม่มีอคติต่อกันและไม่มีการแข่งขันกัน” (นิยพรรณ วรรณศิริ, 2531 : 29)

ดังเช่นกรณีที่ชาวมอญเกาะเกร็ดมีการแต่งงานข้ามกลุ่มระหว่างชาวมอญและชาวไทย ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เข้าสู่ชุมชนอย่างรวดเร็ว นั้น ชาวมอญเกาะเกร็ดต่างก็ต้องการความทันสมัย ความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมทางเศรษฐกิจและสังคมเหมือนกับคนไทย ดังนั้น จึงยอมรับความเจริญจากภายนอกที่เข้ามาไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา หรืออาชีพ แต่ในขณะเดียวกันเมื่อชาวมอญรวมตัวกันอยู่ในกลุ่มของตนเอง ก็จะแสดงตัวว่าเป็นชาวมอญ ดังที่ผู้วิจัย

ได้สำรวจชุมชนหมู่บ้านมอญเกาะเกร็ดในเบื้องต้นพบว่า ยังคงมีชาวมอญที่ยึดมั่นในการประกอบอาชีพการทำศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมของตนเองในพื้นที่แห่งนี้อยู่มาก

ศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาชาวมอญเป็นชนิดไม่เคลือบมี 2 ประเภท คือ ประเภทเครื่องใช้ในครัวเรือนทั่วไปแบบเก๋ๆ ไม่มีลวดลาย ได้แก่ โถง อ่าง กระจ่าง ครก กะทะ กะทะขนม ครก หม้อข้าว หม้อแกง หม้อน้ำ หม้อน้ำตาล หม้อน้ำมนต์ และประเภทสวยงามเป็นของฝากที่ระลึก มีลวดลายสวยงามที่เรียกว่า หม้อน้ำลายวิจิตร ส่วนมากทำเป็นหม้อน้ำดื่ม หม้อน้ำมนต์ หม้อข้าวแช่ เพื่อถวายพระสงฆ์ และเป็นของกำนัล แก่ผู้ที่เคารพนับถือในโอกาสพิเศษ ซึ่งราชการได้นำภาพหม้อน้ำลายวิจิตรนี้มาใช้เป็นตราจังหวัดนนทบุรี ตราประจำจังหวัดนนทบุรี “มีความหมายว่า ชาวจังหวัดนนทบุรี มีอาชีพทำศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพที่มีชื่อเสียงมาช้านาน”

อีกทั้งในคำขวัญของจังหวัดนนทบุรี ที่ว่า

“พระตำหนักสง่างาม ลือนามสวนสมเด็จ

เกาะเกร็ดแหล่งดินเผา วัดเก่านามระบือ

เลื่องลือทุเรียนนนท์ งามน่ายลศูนย์ราชการ”

ซึ่งในคำขวัญนี้ก็ยังมี การสื่อสารถึงอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินของเกาะเกร็ด ซึ่งเป็นที่เชิดหน้าชูตาของจังหวัดนนทบุรี ในความเป็นแหล่งศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่มีชื่อเสียงของจังหวัดด้วยเช่นกัน

ในพื้นที่ชุมชนเกาะเกร็ด ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ดแห่งนี้ มีศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาอยู่ทั้งสิ้น 2 ประเภท แต่ศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่มีชื่อเสียงมากที่สุด คือ หม้อน้ำลายวิจิตร

ดินที่นำมาทำงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาเป็นดินตามท้องนา ซึ่งในอำเภอปากเกร็ดมีอยู่ 2 แห่ง คือ บริเวณใกล้ท้องนาใกล้วัดศาลากุน เกาะเกร็ด ตำบลเกาะเกร็ด และบริเวณท้องนาบ้านแหลมใหญ่ ตำบลคลองพระอุดม ลักษณะเป็นดินเหนียวสีนวลปนเหลือง เนื้อดินจับกันเป็นก้อนแน่นไม่ร่วนซุย ไม่มีวัชพืช ครอบคลุมรายปะปน เมื่อนำมาทำงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาแล้วจะมีสีแดงตามแบบธรรมชาติของดิน เนื้อแข็งแกร่งทนทาน ไม่แตกง่าย เวลามีการซื้อขายกัน จะใช้ไม้เคาะเพื่อฟังเสียงพิสูจน์ความแข็งแกร่งของเนื้อดินกัน ผู้ที่มาซื้อส่วนใหญ่เป็นพ่อค้าเชื้อสายมอญจากเมืองสามโคก ปทุมธานี นำล่องเรือไปขายหลายเมือง เช่น สุโขทัย อุตรดิตถ์ ปราชินบุรี เพชรบุรี เป็นที่นิยมกันมาก (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2542 : 60 – 61)

นอกจากนี้พวกเขายังคงมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและความเชื่อต่าง ๆ ของกลุ่มตน ภาษาพูดที่ใช้ “ภาษามอญ” ในการติดต่อสื่อสารระหว่างชาวมอญด้วยกัน มีการรวมกลุ่มกันก่อตั้ง กลุ่มหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา ชมรมเยาวชนมอญ และยังคงมีการประพฤติปฏิบัติตามประเพณีและความเชื่อของตนอยู่มากมาย

การเข้ามาของโลกาภิวัตน์ที่มีผลต่อการปรับสภาพ (Transform) ทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ที่เห็นได้ชัดเจนคือ การเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว (Tourism) และการบริโภคนิยม (Consumerism) ที่มีผลให้อำนาจของรัฐและเศรษฐกิจการตลาดแพร่กระจายเข้ามาในวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างรวดเร็ว และค่อนข้างเป็นไปได้ว่าได้รับความเห็นพ้อง (Consensus) จากชุมชน มากกว่าการเข้ามาของอิทธิพลจากภายนอกอื่น ๆ พลังของโลกาภิวัตน์นี้มีผลต่อกระบวนการเชิงสังคม คือทำให้อัตลักษณ์และวัฒนธรรมกลายเป็นสินค้า (Commoditization) กลายเป็นวิธีการผลิต (Mode of production) และกลายเป็นการบริโภคนิยมเชิงสัญลักษณ์ (Sign as consumerism) อย่างไรก็ตาม การปรับสภาพทางอัตลักษณ์และวัฒนธรรมที่มีผลมาจากโลกาภิวัตน์อาจไม่ได้ส่งผลในแง่ลบเสมอไป หากชาวบ้านหรือเจ้าของอัตลักษณ์เป็นผู้เปลี่ยนแปลงและจัดการกับกระบวนการเคลื่อนไหวเพื่อเปลี่ยนแปลงนั่นเอง

จากเหตุผลดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นนักนิเทศศาสตร์ เกิดความสนใจที่จะศึกษาว่าท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น แม้จะทำให้ชาวชุมชนเกาะเกร็ดยอมรับความทันสมัยหรือพลังของโลกาภิวัตน์เข้ามา แต่เพราะเหตุใดชาวชุมชนเกาะเกร็ดถึงมีการถ่ายทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม อีกทั้งยังคงดำรงรักษา (Maintain) โดยการผลิตซ้ำ (Reproduction) การสร้าง (Construction) และปรับเปลี่ยน (Transformation) อัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาเฉพาะกลุ่มไว้ได้จวบจนปัจจุบัน อีกทั้งสิ่งเหล่านี้ยังคงคุณค่า (Value System) และเป็นปัจจัยเชื่อมโยงไปสู่ความเป็นชุมชนเข้มแข็งของชาวเกาะเกร็ด ในการสร้างอุดมการณ์ทางวัฒนธรรม จิตสำนึกสาธารณะ และตลอดจนสร้างเครือข่ายของการสื่อสารเพื่อการพึ่งพาตนเองของชุมชนเกาะเกร็ดอีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวทางการสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ (Identity Construction) ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ด
2. เพื่อศึกษาการให้ความหมาย และคุณค่า (Value System) เกี่ยวกับอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา ของชุมชนเกาะเกร็ด
3. เพื่อทราบการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมในการการดำรงรักษา (Maintain) โดยการผลิตซ้ำ (Reproduction) การสร้าง (Construction) และปรับเปลี่ยน (Transformation) อัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ดที่ปรากฏอยู่ มีผลต่อการเชื่อมร้อยความเป็นชุมชน , เข้มแข็งของเกาะเกร็ด

ปัญหานำวิจัย

1. การสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ (Identity Construction) ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ดมีลักษณะอย่างไร
2. การให้ความหมาย และคุณค่า (Value System) เกี่ยวกับอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ดเป็นอย่างไร
3. กระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ในการดำรงรักษา (Maintain) โดยการผลิตซ้ำ (Reproduction) การสร้าง (Construction) และการปรับเปลี่ยน (Transformation) อัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา มีผลต่อความเป็นชุมชนเข้มแข็งหรือไม่อย่างไร

ขอบเขตการวิจัย

1. การสื่อสารและกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนเกาะเกร็ดครั้งนี้ มุ่งศึกษาเฉพาะการสื่อสารโดยใช้สื่อพื้นบ้านประเภท “ศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา” ซึ่งนับเป็นอาชีพที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ความเป็นชุมชน ของชาวไทยเชื้อสายมอญในเกาะเกร็ดแห่งนี้ด้วย
2. มุ่งศึกษาถึงกระบวนการถ่ายทอดและดำรงรักษาอัตลักษณ์ ในงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ดที่มีผลเชื่อมโยงไปถึงความเป็นชุมชนเข้มแข็ง
3. การศึกษานี้มุ่งศึกษาเฉพาะชาวไทยเชื้อสายมอญ ในชุมชนเกาะเกร็ด ซึ่งได้ทำการผลิตงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันนั้น มี 3 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านลาดเกร็ด หมู่ 6 บ้านเสาธงทอง และหมู่ 7 บ้านโอง่าง

นิยามศัพท์

อัตลักษณ์ (Identity) หมายถึง การกำหนดและให้ความหมายเกี่ยวกับตัวตนว่าตนเองเป็นใคร แตกต่างจากคนอื่นอย่างไร มีความตระหนักถึงลักษณะร่วมของกลุ่ม และสำนึกร่วมดังกล่าวสามารถสร้างและปรับเปลี่ยนได้ โดยอาศัยสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นในระบบวัฒนธรรมของกลุ่ม ดังนั้น สังคมและวัฒนธรรมจึงมีบทบาทในการสร้าง การดำรงรักษา และปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์โดยตรง ในงานวิจัยนี้ จึงหมายถึง การกำหนด การให้ความหมายและคุณค่าเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้าน

ประเภทศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ด ซึ่งเป็นอัตลักษณ์เฉพาะที่กำหนดโดยคนในชุมชนนั่นเอง

การสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ หมายถึง การปฏิบัติการทางการสื่อสาร ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ และเป็นการสื่อสารที่หลากหลายทิศทาง รวมถึงปฏิบัติการทางวากรรมหรือสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดความหมาย และอัตลักษณ์เฉพาะด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ด

สื่อพื้นบ้าน (Folk Media) หมายถึง สื่อที่อาจเป็นบุคคล คณะบุคคล ตลอดจนเครื่องมือ อุปกรณ์ที่เกี่ยวกับการแสดง กิจกรรม และวัฒนธรรมการดำรงอยู่ทุกประเภท โดยเป็นสื่อที่ชาวบ้านสร้างสรรค์ขึ้นและยึดถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมาแต่โบราณกาล อาทิ เพลง ระบาย ละคร การละเล่น กีฬา ตลอดจนประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ (กาญจนา แก้วเทพ, 2543 : 14) ในที่นี้ หมายถึง สื่อพื้นบ้านประเภท ศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ด ซึ่งนับเป็นสื่อที่ชาวบ้านสร้างสรรค์และยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่โบราณ

กระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม หมายถึง การเคลื่อนไหวเพื่อดำรงรักษาวัฒนธรรม โดยการเรียนรู้ สร้างสรรค์ ผลิตซ้ำและการปรับตัวของชุมชนท้องถิ่น ภายใต้บริบททางสังคมและธรรมชาติแวดล้อม ซึ่งมีความหลากหลายและแตกต่างกันไปในแต่ละชุมชน (อานันท์ กาญจนพันธ์, 2544 : 167) ในที่นี้มุ่งศึกษาเฉพาะกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายมอญจำนวน 3 หมู่บ้าน ได้แก่ ชุมชนหมู่ 1 หมู่ 6 และหมู่ 7 โดยความหลากหลายแตกต่างกันในแต่ละชุมชนมีส่วนสำคัญที่สะท้อนให้เห็นการเคลื่อนไหวเพื่อการดำรงรักษาเรียนรู้ สร้างสรรค์ ผลิตซ้ำ และการปรับเปลี่ยนของแต่ละชุมชน

แนวการสื่อสาร หมายถึง ลักษณะของการสื่อสารที่จะทำการวิเคราะห์ในการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งจะประกอบด้วย “รูปแบบการสื่อสาร” และ “เครือข่ายการสื่อสาร”

รูปแบบการสื่อสาร หมายถึง การสื่อสารลักษณะต่าง ๆ ซึ่งมีการจำแนกในหลายลักษณะตามเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาต่างกัน โดยในที่นี้เน้นวิเคราะห์รูปแบบการสื่อสาร 4 ลักษณะคือ

- จำแนกตามทิศทางการสื่อสาร แบ่งเป็น 2 รูปแบบคือ การสื่อสารแบบทางเดียว (One-way Communication) และการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication)

- จำแนกตามลักษณะการใช้ แบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือการสื่อสารแบบเป็นทางการ (Formal Communication) และ การสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ (Informal Communication)
- จำแนกตามสัญลักษณ์ที่ใช้ แบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ วจนะภาษา (Verbal Communication) และ อวจนะภาษา (Non-Verbal Communication)
- จำแนกตามการไหลของข่าวสาร แบ่งเป็น 3 รูปแบบคือ การสื่อสารจากบนลงล่าง (Downward Communication) การสื่อสารจากล่างขึ้นบน (Upward Communication) และการสื่อสารตามแนวนอน (Horizontal Communication)

เครือข่ายการสื่อสาร หมายถึง ระบบการแพร่กระจายข้อมูลของสมาชิกในกลุ่มที่มีปฏิสัมพันธ์กัน

ในงานวิจัยนี้ หมายถึง การสื่อสารระดับปัจเจกบุคคล และระดับชุมชนของชาวชุมชนเกาะเกร็ดที่สามารถวิเคราะห์ได้ด้วย กระบวนการสื่อสารในรูปแบบที่แตกต่างกัน และมีระบบการแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารในลักษณะเครือข่าย

ชุมชน (Community) หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยในอาณาเขตบริเวณเดียวกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด มีฐานะและอาชีพที่คล้ายคลึงกัน มีลักษณะของการใช้ชีวิตร่วมกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปสู่ระดับเครือญาติ จนถึงระดับหมู่บ้าน และผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชน มีความรู้สึกร่วมกันว่าเป็นคนชุมชนเดียวกัน (กาญจนา แก้วเทพ, 2538) ในที่นี้ หมายถึง ชุมชนไทยเชื้อสายมอญในเกาะเกร็ด ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน มีฐานะและอาชีพคล้ายคลึงกัน มีลักษณะของการใช้ชีวิตร่วมกัน ซึ่งจัดเป็นชุมชนระดับหมู่บ้านในเกาะเกร็ด จำนวน 3 ชุมชน ได้แก่ หมู่ 1 หมู่ 6 และหมู่ 7

ความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง ลักษณะของชุมชนที่ประชาชนมีส่วนร่วม มีจิตวิญญาณของความเป็นเจ้าของและความรับผิดชอบ มีการใช้อำนาจและจัดระบบสังคมของชุมชนอย่างเป็นธรรม เน้นกลไกทางการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เคารพเสียงที่หลากหลายของชุมชนในการแก้ปัญหา และก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ในเชิงสร้างสรรค์ งานวิจัยนี้มุ่งที่จะสำรวจความเข้มแข็งของชุมชนไทยเชื้อสายมอญในเกาะเกร็ด โดยวิเคราะห์จากแนวคิดของชุมชนเข้มแข็งดังที่ได้ระบุไว้แล้ว

การมีส่วนร่วม หมายถึง กิจกรรมที่คนในสังคมนวมกลุ่มกันเพื่อแสดงความคิดเห็น ตัดสินใจ ดำเนินการ แก้ไขปัญหา รับผลประโยชน์ และประเมินผลกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในสังคมนวมกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาสังคมของตนเองต่อไป ในงานวิจัยนี้ หมายถึง การมีส่วน

ร่วมในกิจกรรมรวมกลุ่มของชาวบ้านในชุมชนไทยเชื้อสายมอญที่เกาะเกร็ด โดยมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างศักยภาพและดำรงรักษาอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน

ภาพตัวแทน หมายถึง ผลผลิตของกระบวนการสร้างความหมายของบุคคลหรือกลุ่มคนใดกลุ่มคนหนึ่งที่มีความสอดคล้องต้องกันกับความเชื่อ บรรทัดฐานและคุณค่าที่ดำรงอยู่ในสังคมหรือวัฒนธรรมนั้น ในงานวิจัยนี้ หมายถึง กลไกของการสร้างตัวแทนที่เป็นผลผลิตทางด้านอำนาจของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในชุมชนเกาะเกร็ด ซึ่งใช้เป็นเครื่องมือในการต่อรอง เพื่อให้ความหมายและคุณค่าของอัตลักษณ์ใหม่

อำนาจการต่อรอง หมายถึง การสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อแสดงความเป็นตัวของตัวเองออกมา ในรูปของแรงบันดาลใจที่แตกต่างกันไป เช่น ทางด้านศิลปะ ทางด้านภูมิปัญญา เป็นต้น ในงานวิจัยนี้ หมายถึง อำนาจการสื่อสารที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลในชุมชน ได้เลือกใช้เพื่อเป็นกลไกการต่อรองและสร้างอัตลักษณ์ใหม่ให้เกิดการยอมรับในสังคม

การให้ความหมาย หมายถึง กระบวนการของการให้ชื่อ หรืออธิบายคุณลักษณะของอัตลักษณ์ของปัจเจกภาพ และชุมชน ในงานวิจัยนี้ หมายถึง กระบวนการที่ชาวชุมชนเกาะเกร็ด ตีความหรืออธิบายอัตลักษณ์เกี่ยวกับศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของตนเองและชุมชน รวมไปถึงการสร้างความหมายใหม่ให้แก่อัตลักษณ์ด้วย

คุณค่า (Value System) หมายถึง การให้คุณค่าแก่สิ่งต่าง ๆ ที่แต่ละกลุ่มแต่ละชุมชนยอมรับร่วมกันและระบบค่านิยมดังกล่าว ทำให้สังคมของตนแตกต่างไปจากสังคมอื่น ในที่นี้เป็นการให้คุณค่าต่อสื่อพื้นบ้าน ประเภทศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนไทยเชื้อสายมอญในเกาะเกร็ด ซึ่งอธิบายคุณค่าทางอัตลักษณ์ร่วมด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนได้อย่างชัดเจน

การดำรงรักษา (Maintain) หมายถึง การสืบทอดระบบค่านิยมของสังคมต่าง ๆ รวมทั้งการส่งเสริมและการสร้างเงื่อนไข สำหรับการดำรงอยู่ของวัฒนธรรม ดังนั้น การดำรงรักษา ในที่นี้จึงมุ่งเน้นที่การสืบทอดระบบค่านิยมของชุมชนไทยเชื้อสายมอญในเกาะเกร็ด ซึ่งมีการส่งเสริมและสร้างเงื่อนไขด้านการปรับเปลี่ยน การสร้างและการผลิตซ้ำ เพื่อการดำรงรักษาศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

การปรับเปลี่ยน (Transformation) หมายถึง การผสมผสานระหว่างของเก่าและของใหม่ จนกลายเป็นรูปแบบใหม่หรือวิธีการใหม่ที่เหมาะสมและเอื้อประโยชน์มากขึ้น โดยมีพื้นฐานมาจากรากเหง้าเดิมในวัฒนธรรมพื้นบ้านนั้น ๆ

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2542 : 81) กล่าวว่าวัฒนธรรมมีชีวิตของตนเอง เมื่อถอนมาปลูกในอีกสังคมหนึ่ง วัฒนธรรมจะปรับเปลี่ยนตัวเองให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตใหม่ในสังคมใหม่

ในงานวิจัยนี้ หมายถึง การผสมผสานระหว่างศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนไทยเชื้อสายมอญ ทั้งที่เป็นรูปแบบเก่าและรูปแบบใหม่ โดยมีวัฒนธรรมที่ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมในปัจจุบัน แต่ยังคงบ่งบอกความเป็นอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนอยู่

การสร้าง (Construction) หมายถึง การปรับเปลี่ยนที่มีส่วนเก่าน้อยกว่าส่วนใหม่ ถือเป็นพลวัตทางวัฒนธรรม การสร้างบางครั้งอาจจะเป็นที่ต้องการของคนในชุมชน ดังนั้น จึงต้องพิจารณาความต้องการที่แท้จริงของชาวบ้านด้วย เพราะหากสิ่งใหม่นี้เกิดประโยชน์และมีความเหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่และท้องถิ่นนั้น ๆ จริง เมื่อเวลาผ่านไปก็จะกลายเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านของท้องถิ่นนั้น

ในงานวิจัยนี้ หมายถึง การสร้างงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนไทยเชื้อสายมอญในเกาะเกร็ด ที่เอื้อประโยชน์ต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน

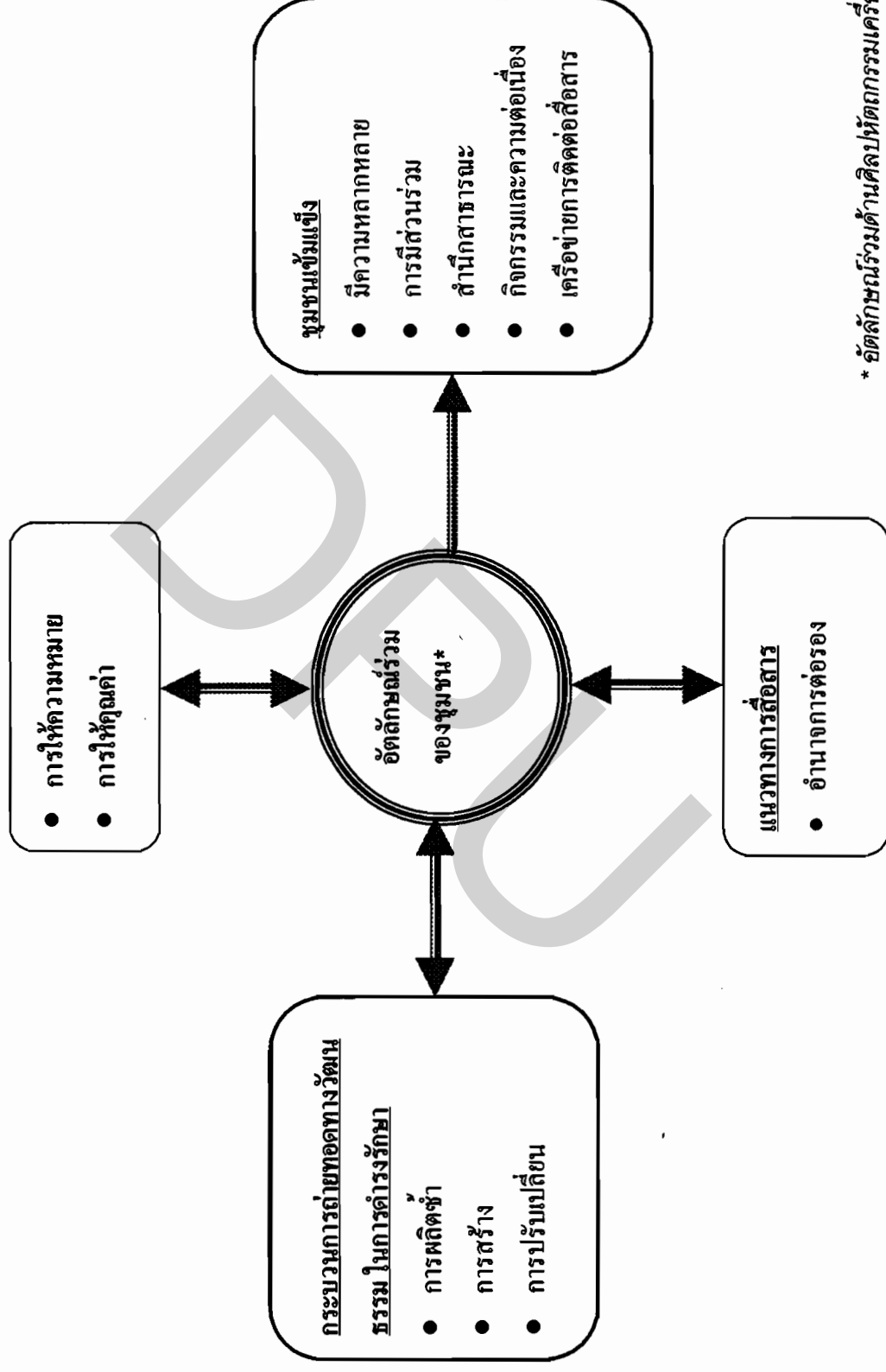
การผลิตซ้ำ (Reproduction) หมายถึง การกระทำอย่างตอกย้ำซ้ำทวน (Repetition) จนกระทั่งคนส่วนใหญ่ยอมรับ เกิดการคุ้นเคย แม้ว่าอาจจะเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปบ้างก็ตาม การกระทำอะไรก็ตามที่เป็นการทำซ้ำ ๆ กัน ทำโดยคนทั่วไปเหมือน ๆ กัน ในทางวิชาการจะหมายถึงพิธีกรรม เช่น มารยาทก็เป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่ง พบผู้ใหญ่ยกมือไหว้ ก็ถือเป็นพิธีกรรมด้วย ในโบราณพิธีกรรมให้ความสำคัญกับการยกตนเองให้พ้นจากอึดตามาก เพราะเป็นการทำให้คนลดความเห็นแก่ตัวลงด้วยพิธีกรรมที่เกี่ยวกับชุมชน เช่น การไหว้ผิขุนน้ำ ทำให้คนมีสำนึกถึงความสำคัญของชุมชน หรือของเพื่อนบ้านที่ต้องใช้น้ำจากต้นน้ำเดียวกัน คนอยู่ต้นน้ำไม่เอารัดเอาเปรียบคนอยู่ปลายน้ำ เป็นต้น (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2542 : 65 - 66) ดังนั้น พิธีกรรมจึงนับว่าเป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมรูปแบบหนึ่ง

ในงานวิจัยนี้ หมายถึง การผลิตซ้ำของพิธีกรรม ความเชื่อ และชิ้นงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนไทยเชื้อสายมอญในเกาะเกร็ด ซึ่งคนในชุมชนคุ้นเคยและให้การยอมรับทั้งในรูปแบบเดิม ๆ และรูปแบบที่ปรับเปลี่ยนไป

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาการสื่อสารและกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างอัตลักษณ์ด้านสื่อพื้นบ้านในชุมชนอื่น ๆ ต่อไป
2. เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งได้จากการวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารและกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ด ต่อบุคคลที่สนใจทั่วไป และสามารถนำแนวทางดังกล่าวนี้ไปปรับประยุกต์ใช้ได้
3. เพื่อเป็นข้อเสนอแนะและแนวทางในการเสริมสร้างเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชุมชนอื่น ๆ ในสังคมไทยต่อไป

กรอบแนวคิด (Conceptual Framework)

* อัตรลักษณ์ร่วมด้านศิลปวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผา

ของชุมชนเกาะเกร็ด

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนเกาะเกร็ด จ. นนทบุรี” ผู้วิจัยได้กำหนดแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องไว้ 5 แนวคิดหลัก ซึ่งในแต่ละทฤษฎีและแนวคิดมีรายละเอียดที่ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

- แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์
- แนวคิดและคุณลักษณะเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้าน
- แนวคิด และปรัชญา การศึกษาแนววัฒนธรรมชุมชน
- แนวคิดสัญวิทยาและการสร้างความหมาย (Semiology and Signification)
- แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชน – ประชาสังคม

แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์

อัตลักษณ์ (Identity) ในทางจิตวิทยาสังคม หมายถึง ความสำนึกของแต่ละบุคคลว่าตนเองมีความแตกต่างจากผู้อื่นอย่างไร ส่วนในทางจิตวิทยาการแพทย์ หมายถึง ลักษณะเฉพาะชุดหนึ่งของแต่ละบุคคลซึ่งแสดงออกต่อผู้อื่น ลักษณะเฉพาะดังกล่าวนี้ จะช่วยให้ผู้อื่นสามารถบ่งชี้บุคคลนั้น ได้ว่า “ฉันคือใคร” และ “ฉันคือใครในสายตาผู้อื่น”

บุคคลหนึ่ง ๆ จะมีหลายอัตลักษณ์ ซึ่งก็คือ การมองตนเองในแง่มุมต่าง ๆ ในฐานะสมาชิกหน่วยหนึ่งในสังคม ตัวอย่างเช่น เชื้อชาติ ถิ่นกำเนิด เพศ ชนชั้น อาชีพ การเมือง ศาสนา ดังนั้น ในฐานะสมาชิกหน่วยหนึ่งในสังคม บุคคลหนึ่ง ๆ จะมองตนเองในหลาย ๆ แง่มุม ตัวอย่างเช่น นาย ก. มองตนเองว่า เป็นคนไทยเชื้อสายจีน เป็นชาวอุดรธานี เป็นผู้ชาย เป็นพ่อค้า เป็นชนชั้นนายทุน เป็นชาวพุทธ การมองตนเองในแง่มุมต่าง ๆ ของนาย ก. ก็คืออัตลักษณ์ในแง่มุมต่าง ๆ ของนาย ก. นั่นเอง

นอกจากอัตลักษณ์ของแต่ละบุคคลแล้ว ในระดับกลุ่มสังคมหนึ่ง ๆ จะมี “อัตลักษณ์ร่วม” (Collective Identity) ซึ่ง Melucci อธิบายว่า หมายถึง กระบวนการสร้างสำนึกร่วมของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม อันจะทำให้สมาชิกได้ตระหนักถึงลักษณะร่วมของกลุ่ม และเข้าใจว่า “พวกเรา” มีลักษณะ

แตกต่างไปจาก “พวกเขา” อย่างไร สำเนียงร่วมดังกล่าวสามารถสร้างและปรับเปลี่ยนได้ โดยอาศัย สัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นในระบบวัฒนธรรมของกลุ่ม เช่น เพลงพื้นบ้าน คำนานเรื่องวีรกรรมของบรรพบุรุษ ดังนั้น สังคมและวัฒนธรรมจึงมีบทบาทในการสร้าง การดำรงรักษา และปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์โดยตรง (Schlesinger, 1993 อ้างถึงในสกกลกานต์, 2539)

อาจกล่าวได้ว่า งานศิลปะหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาเป็นสื่อพื้นบ้านที่แสดงถึงสัญลักษณ์ของชุมชนเกาะเกร็ด ซึ่งเกิดจากกระบวนการสร้างสำเนียงร่วมของชาวไทยเชื้อสายมอญในชุมชน และนับเป็น “อัตลักษณ์ร่วม” (Collective Identity) ของชุมชน และเป็นศิลปะวัฒนธรรมที่คนในชุมชนเกาะเกร็ดหลายรุ่นชนได้มีบทบาทในการถ่ายทอดวัฒนธรรม เพื่อการดำรงรักษาศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้านนี้ไว้

โครงสร้างของอัตลักษณ์ (Identity) เกิดจากการจัดระบบของสังคม โดยกลุ่มสถาบันต่าง ๆ ในสังคมอันได้แก่ สถาบันทางเศรษฐกิจ สถาบันทางสังคม และสถาบันทางการเมือง ซึ่งล้วนแต่มีอิทธิพลกับสมาชิกในสังคม ดังนั้น บุคคลหนึ่ง ๆ จึงต้องปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ เมื่อตนเข้าไปเป็นสมาชิกของสังคมใหม่ นั่นคืออัตลักษณ์ของแต่ละบุคคลและอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม จะต้องปรับเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อม และสังคมที่เปลี่ยนไป

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2542 : 56 - 57) กล่าวว่าไว้ว่า เอกลักษณ์¹⁷ ของท้องถิ่น ซึ่งยึดถือกันในสมัยหลังนี้ มักเป็นสิ่งที่ส่วนกลางเป็นผู้สร้างให้ ตามความเข้าใจและผลประโยชน์ของส่วนกลางเอง จังหวัดเชียงใหม่ได้รับเอกลักษณ์ประเภทนี้ไว้เยอะ เช่น ม่อฮ่อมมิได้เป็นเครื่องแต่งกาย “ประจำชาติ” ของคนทางเหนือ แต่นักธุรกิจที่ต้องการสนับสนุนการท่องเที่ยวคนหนึ่งเป็นผู้นำเอาม่อฮ่อมมาเป็นชุดแต่งกายตามประเพณี เพื่อให้เข้ากับบรรยากาศการจัดงานเลี้ยงขันโตก แม้แต่งานเลี้ยงขันโตกเอง ก็ไม่ใช่งานเลี้ยงตามประเพณีทางเหนือ แต่คิดกันขึ้นสำหรับขายนักท่องเที่ยว เป็นกลืนอาชเบบพิศดารที่น่าซื้อและซื้อได้ง่าย อยากรู้ก็ตามไม่ว่าต้นกำเนิดของเอกลักษณ์ต่าง ๆ จะมาจากไหน แต่นานเข้าคนในท้องถิ่นก็ยึดถือเอาเอกลักษณ์นั้นเป็นของตัวเองไปจริง ๆ มากขึ้น

ตัวอย่างงานวิจัยในสังคมไทย ที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์กับการสื่อสารและการใช้สื่อสารมวลชนในกรอบแนวคิดเรื่องวัฒนธรรมประชานิยม คือ เรื่อง “The Dynamics of Audience Media Activities : An Ethnography of Women Textile Workers” ของ

¹⁷ ingsความหมายเดิมตามที่คัดลอกมา ในที่นี้หมายถึง “อัตลักษณ์”

Ubonrat Siriyuvasak (1986) พบว่า กลุ่มผู้ใช้แรงงานในโรงงานทอผ้ามีการสื่อสารภายในกลุ่ม มีกิจกรรมกลุ่ม มีการเปิดรับสื่อ และการใช้สื่อสารมวลชน โดยการสร้างความหมายใหม่ให้กับอุดมการณ์ต่าง ๆ ที่ถ่ายทอดกันในสังคม ซึ่งก็คือ การสร้างสรรค์วัฒนธรรมประชานิยม หรืออีกนัยหนึ่งคือวัฒนธรรมกลุ่มย่อยรูปแบบใหม่ ไม่ว่าจะเป็นในงานชุมนุมประท้วงนายจ้าง ซึ่งมีการร้องเพลง โดยแปลงเนื้อเพลง หรือการแสดงละครโดยแปลงเนื้อเรื่อง และลักษณะตัวละคร หรือในงานสังสรรค์ของกลุ่ม ซึ่งมีการเลือกร้องเพลง เลือกเปิดเพลงเพื่อชีวิต เพลงลูกทุ่ง ทั้งนี้เมื่อศึกษาและตีความในแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ จะพบว่า อัตลักษณ์ทางชนชั้น (Class Identity) มีอิทธิพลสูงมากในการสื่อสาร ส่วนในทางกลับกันการสื่อสารก็มีอิทธิพลสูงในการรักษาอัตลักษณ์ทางชนชั้นของกลุ่มผู้ใช้แรงงาน (Siriyuvasak, 1990)

ปัญหาด้านอัตลักษณ์ทางชนชาติมักเกิดขึ้นในระดับประเทศ ทั้งในเอเชียและยุโรป เช่น ในฟิลิปปินส์ มีปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชนชั้นนำ ซึ่งมีอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ กับกลุ่มสามัญชน ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่และอยู่ใต้อำนาจการปกครอง เพราะกลุ่มชนชั้นนำไม่ใส่ใจกับกลุ่มสามัญชน และมองว่าเป็นคนภายนอกสังคมของตน กลุ่มนักวิชาการในฟิลิปปินส์จึงเรียกร้องให้สร้างระบบวัฒนธรรม ที่มีรากฐานมาจากชนชาติของตน และแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ร่วมในระดับชาติ เพื่อให้คนทุกกลุ่มในชาติมีสิ่งเชื่อมโยงให้เกิดสำนึกร่วมในความเป็นพลเมืองของชาติเดียวกัน ดังที่ปรากฏในบทความเรื่อง “Elite World View : Inquiry into the Insufficiency of Culture” ของ Neils Mulder (1990) ส่วนในลาตินอเมริกา ก็มีการเรียกร้องเรื่องการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม เพื่อให้คนกลุ่มย่อยทุกกลุ่มสามารถอ้างอิงถึงอัตลักษณ์ของตนในระบบวัฒนธรรมของชุมชนได้ ทั้งนี้โดยอาศัยการปรับโครงสร้างพื้นฐานของการสื่อสารมวลชน ให้เป็นเวทีในการแสดงออกถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างไม่ขัดแย้ง ดังเช่นในบทความเรื่อง “New Media Strategies for Cultural Identity in Latin America” ของ Robert A. White (1993)

กระบวนการสร้าง “ภาพตัวแทน” (Representation)

กลไกการสร้าง “ภาพตัวแทน” ของอัตลักษณ์ ส่วนมโนทัศน์ “ภาพตัวแทน” คือผลผลิตของกระแสด้านสารัตถะนิยมที่เตือนให้ตระหนักถึงปัจจัยของอำนาจ ที่แฝงในกระบวนการสร้างภาพที่ปรากฏอยู่ในสื่อชนิดต่าง ๆ ดังนั้น กระบวนการสร้างภาพ จึงมีความสำคัญมากในฐานะที่เป็นยุทธศาสตร์ของอำนาจ

นักทฤษฎีที่สนใจเรื่องอัตลักษณ์และภาพตัวแทนได้แนะนำว่า เวลาดูเรื่องเหล่านี้ ต้องเจาะไปที่กระบวนการสร้างภาพตัวแทนที่ทำให้เกิดความหมาย และแพร่กระจายความหมายนั้นไปยังสังคมและวัฒนธรรม จนกลายเป็นความหมายที่คนส่วนใหญ่ มีความเข้าใจร่วมกัน ในเรื่องนี้ Stuart Hall นักวัฒนธรรมศึกษาที่สนใจเรื่องอัตลักษณ์ ได้ชี้ให้เห็นว่า “representation enters into the field only after things have been fully formed and their meanings constituted” (1997 :4 อ้างถึงในวิลลาซีนี, 2543 : 100) นั่นหมายความว่า ภาพตัวแทนจะมีความหมาย ต่อคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ก็ต่อเมื่อความหมายของภาพตัวแทนนั้นสอดคล้องต้องกันเข้ากับ ความเชื่อ บรรทัดฐานและคุณค่าที่ดำรงอยู่แล้วในสังคมและวัฒนธรรมนั้น

ภาพตัวแทนที่เป็นผลผลิตของกระบวนการสร้างความหมายนั้น ได้สะท้อน แก่มุมชวนคิด 3 ประการ (วิลลาซีนี พิพิชกุล, 2543 : 101)

1. ความหมายที่ให้กับภาพตัวแทนได้ถูกจำกัดขอบเขตเอาไว้แล้ว ด้วยการชี้รหัสและสัญลักษณ์ที่มีอยู่แล้วในสังคมวัฒนธรรมนั้น
2. คนในสังคมจะถูกจำกัดกรอบของการรับรู้ความหมาย เฉพาะกับภาพตัวแทนที่พวกเขาได้รับทราบเท่านั้น
3. ภาพตัวแทนที่ปรากฏนั้น ขึ้นอยู่กับรูปแบบและวิธีการ ที่คนกลุ่มนั้นได้รับการปฏิบัติจากสังคม

ภาพตัวแทน จึงเป็นกลไกที่ทำให้คนในสังคม “แยกเขาแยกเรา” อย่างชัดเจน และเป็นการแบ่งแยกที่ลากเส้นบนฐานของการครอบงำทางอำนาจและอุดมการณ์ของสังคม คำว่า การแบ่งแยก หรือ “ความแตกต่าง” นี้เอง ที่เป็นตัวกำหนดหรือมาตรวัด ว่าใครควรได้จัด เข้ากลุ่มของอัตลักษณ์ชนิดใด ดังเช่นที่ Hall กล่าวไว้ว่า “ Identity is a structured representation which is defined by marking differences” (1991: 21 อ้างถึงในวิลลาซีนี พิพิชกุล)

จากตัวอย่างเรื่อง การต่อรองทางอัตลักษณ์ของผู้หญิงคลองเตย เป็นเรื่องของกระบวนการสร้างความหมายและสัญลักษณ์ ที่ผ่านภาพตัวแทนในสื่อ และมีความหมายที่สร้างขึ้นจากความเกี่ยวข้องกันอย่างแยกไม่ออก ระหว่างบริบททางชนชั้น เชื้อชาติ และเพศสภาพของผู้หญิงในชุมชนที่ศึกษา ความต้องการที่จะสลวยกรอบความหมายของอัตลักษณ์ที่ครอบงำสังคมอยู่นั้น จึงย่อมผูกร้อยบริบท อุดมการณ์และประสบการณ์ทุกด้านที่แวดล้อมผู้หญิงเหล่านี้

การพูดคุยมีส่วนสนับสนุนพลังและจิตสำนึกของผู้หญิงเหล่านี้ ในความสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงบทบาท จากที่เคยเป็นหรือเคยเชื่อในขีดจำกัดของตัวเอง และในบทบาทแบบจำยอม มาสู่

บทบาทแบบรูปของการเป็นผู้สร้างรหัสและความหมายเสียเอง รวมทั้งให้คุณค่าและบรรทัดฐานกับความหมายของอัตลักษณ์ใหม่ตามแบบฉบับ และตามบริบทที่ตัวเองเป็นอยู่ (วิลาลีนี พิพิษฐกุล, 2543 : 108-109)

อาจกล่าวได้ว่ากระบวนการสร้างภาพตัวแทนจะมีความหมาย ต่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ก็ต่อเมื่อความหมายของภาพตัวแทนนั้นสอดคล้องต้องกันเข้ากับ ความเชื่อ บรรทัดฐาน และคุณค่าที่ดำรงอยู่แล้วในสังคมและวัฒนธรรมนั้น กลไกการสร้างภาพตัวแทนคือผลิตผลทางด้านอำนาจของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ซึ่งใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารต่อรอง เพื่อให้ความหมายและคุณค่าของอัตลักษณ์ใหม่ตามบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

อัตลักษณ์กับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในบริบทโลกาภิวัตน์

โลกาภิวัตน์ไม่เพียงเป็นบริบท แต่เป็นแกนกลางของวัฒนธรรมในยุคปัจจุบันด้วย มันเชื่อมโลกเข้าด้วยกัน การปฏิวัติระบบสื่อสารคมนาคมอันเป็นหัวใจของโลกาภิวัตน์หลอมละลายมิติเชิงพื้นที่และเวลา ทำให้การติดต่อสัมพันธ์ถี่ขึ้นและเข้มข้นขึ้น (Tomlinson, 1999 : ch.1 อ้างถึงใน อภิญญา เฟื่องฟูสกุล, 2543) ทำให้การหดยีบยวมผสมผสานทางวัฒนธรรมซับซ้อนและหลากหลาย สิ่งเหล่านี้กระทบต่อจิตสำนึก ในอีกด้านหนึ่งการทบทวนและการสร้างความหมายใหม่ ๆ ให้แก่อัตลักษณ์นำไปสู่การเสนอค่านิยมทางวัฒนธรรมและแบบแผนชีวิตแบบใหม่ ๆ ขึ้นมา

ลักษณะเชิงโครงสร้างของโลกาภิวัตน์

ลักษณะทางวัฒนธรรม “หลังสมัยใหม่” (Postmodern) เป็นอาการทางวัฒนธรรมภายในระบบทุนนิยมปัจจุบัน กล่าวได้ว่าวัฒนธรรมหลังสมัยใหม่ไม่อาจจัดเป็นยุคที่แยกออกต่างหาก แต่ควรจัดอยู่เป็นส่วนหนึ่งภายในระบบทุนนิยมโลก

เดวิด ฮาร์วีย์ (1995 อ้างถึงในอภิญญา เฟื่องฟูสกุล, 2543 : 64) ซึ่งให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตของระบบทุนนิยมปัจจุบันมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงประสบการณ์เรื่องเวลาและสถานที่อย่างไร ธรรมชาติของทุนมีผลบีบบังคับพื้นที่ให้หดแคบเข้ามา ซึ่งเกิดขึ้นโดยสัมพันธ์กับการเร่งมิตินเวลาให้หมุนเร็วขึ้นและเข้มข้นขึ้น หัวใจของการขยายตัวของระบบทุนนิยมยุคหลังระบบการผลิตแบบ Fordism อยู่ที่การทำให้กระบวนการสะสมทุนมีความยืดหยุ่นมากขึ้น (flexible accumulation) หากอัตราการหมุนรอบของทุนทำได้โดยอาศัยเทคโนโลยีเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การบีบบังคับเวลาดังกล่าวเกี่ยวข้องกับเปลี่ยนแปลงการจัดการพื้นที่อย่างมาก

การที่สินค้าถูกผลิตออกมาสู่ตลาดโลกในเวลาที่รวดเร็วขึ้นในปริมาณมากยิ่งขึ้น ระบบทุนจึงจำต้องหาทางกระตุ้นให้มีการบริโภคในอัตราที่เร็วและมากยิ่งขึ้นตามไปด้วย สินค้าประเภทใดที่จะมีอายุการใช้งานสั้นและต้องมีการบริโภคซ้ำถี่ ๆ อีก การเปลี่ยนแปลงทั้งหมดนี้ส่งผลอย่างไรต่อจิตสำนึกของผู้คน ธรรมชาติของทุนที่ต้องการเร่งอัตราการผลิตทำให้เกิดค่านิยมแบบ “แตกค่วน” สินค้าต่าง ๆ ต้องผลิตในลักษณะที่สะดวกสำหรับการบริโภคอย่างฉับพลัน รวมไปถึงการทิ้งขว้างอย่างง่าย ๆ และรวดเร็ว ซึ่งมีใช่เพียงแต่เรื่องรสนิยมในการบริโภคเท่านั้น แต่รวมไปถึงการใช้ชีวิตทั้งหมด การมุ่งปริมาณในเชิงบริโภคทำให้ประสบการณ์และเหตุการณ์ต่าง ๆ หลบเข้ามาในปริมาณที่เข้มข้นมากและไหลผ่านออกไปรวดเร็วมากในจิตสำนึกของผู้คน

การบริโภคในลักษณะดังกล่าวจะเป็นไปได้ต้องอาศัยการควบคุมความเห็นและรสนิยมของมวลชน สื่อต่าง ๆ จึงมีหน้าที่หลักในการผลิตภาพลักษณ์ มีผู้ตั้งข้อสังเกต (S. Lash & J. Urry 1994 : 193 อ้างถึงในอภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2543) เกี่ยวกับสินค้าในยุคปัจจุบันว่า เน้นเรื่องดีไซน์หรือรูปแบบภายนอกและเน้นเรื่องอำนาจเชิงสัญลักษณ์ ความวูบวาบฉาบฉวย ส่งผลด้านกลับทำให้คนมุ่งไขว่คว้าหาอัตลักษณ์และระบบคุณค่าที่มั่นคงยั่งยืน เราจึงพบกระบวนการสร้างและผลิตซ้ำภาพลักษณ์ที่ฉาบด้วยอุดมการณ์และระบบคุณค่าทั้งในแวดวงการเมือง ศาสนา ศิลป วัฒนธรรม การสร้างภาพลักษณ์จึงกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันและเป็นอุตสาหกรรมที่ทำกำไรงาม ถึงจุดหนึ่งทำให้เกิดสภาพที่ฮาร์วีย์เรียกว่า simulacrum (D. Harvey, 1995 : 289 อ้างถึงในอภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2543) คือ สภาพที่ความจริงกับภาพลวงแยกจากกันไม่ออก

อาจกล่าวได้ว่าลักษณะเชิงโครงสร้างของโลกาภิวัตน์ มีผลกระทบต่อกระบวนการผลิตซ้ำการสร้าง หรือปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ร่วมในงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ด โดยอาจส่งผลให้เกิดรูปแบบและดีไซน์ที่เน้นเรื่องอำนาจเชิงสัญลักษณ์มากขึ้น ทำให้วัฒนธรรมมีการปรับเปลี่ยนให้กลายมาเป็นสินค้าที่สร้างผลกำไร ก่อให้เกิดสภาพที่ความจริงกับภาพลวงแยกจากกันไม่ออก

อัตลักษณ์กับพลวัตทางวัฒนธรรมในระบบโลก

การทำความเข้าใจความซับซ้อนของการเปลี่ยนแปลงเรื่องอัตลักษณ์ เราจำเป็นต้องเห็นภาพของพลวัตทางวัฒนธรรมในระบบโลกาภิวัตน์ด้วย เพื่อให้เข้าใจง่าย จึงมีการแยกระดับหรือมิติต่าง ๆ ของการวิเคราะห์ดังแผนภาพต่อไปนี้

มิติของการวิเคราะห์ปรากฏการณ์เชิงโครงสร้างและวัฒนธรรม

ตัวแปรเชิงโครงสร้าง (เทคโนโลยี, เศรษฐกิจและการเมือง)

ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (ในเชิงสังคมและวัฒนธรรม)

ระดับปัจเจกบุคคล (การเปลี่ยนแปลงในจิตสำนึกและจิตวิทยา)

แม้พลวัตทางวัฒนธรรมจะแสดงออกให้เห็นอยู่ในระนาบที่สองตรงกลาง แต่ก็สัมพันธ์กับอีกสองระนาบอย่างมาก และในระนาบตรงกลางก็สามารถแบ่งย่อยเป็นลำดับชั้นต่าง ๆ ได้อีก มีผู้ศึกษาวัฒนธรรมร่วมสมัยเสนอตัวแปรที่อยู่ในระนาบต่าง ๆ หลากแบบ

บางครั้งพลังโลกาภิวัตน์ก็เป็นสื่อนำองค์ประกอบ “วัฒนธรรมดั้งเดิม” บางอย่างที่มีใช้ วัฒนธรรมดั้งเดิมของถิ่นนั้นเข้ามา และทำให้มันเข้มแข็งขึ้น (อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2543 :103)

มีผู้ศึกษากลุ่มลาหู่ที่เชียงราย พบว่าชาวลาหู่ที่นั่นได้ความรู้เรื่องโยคะและการรักษาสุขภาพแนวทางเลือกจากชาวตะวันตกที่เข้าตั้งรกรากโรชุมชนของเขา ทำให้ชาวลาหู่ในหมู่บ้านใช้ความรู้ภาษาอังกฤษและเรื่องการรักษาแผนโบราณเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว ความตื่นตัวในเรื่องนี้ทำให้มีการเสริมต่อและรื้อฟื้นความรู้เรื่องการรักษาพยาบาลแผนโบราณของวัฒนธรรมของพวกเขาด้วย (C. zur Strassen, 1996 : 340 อ้างถึงในอภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2543) กรณีนี้เป็นตัวอย่างที่น่าสนใจของการปะทะประสานของพลังโลกาภิวัตน์และท้องถิ่นนิยม โลกาภิวัตน์เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นนิยมหลากหลายสำนวนได้มาพบประสานกันในเงื่อนไขเมื่อวัฒนธรรมทางเลือกเหล่านั้นสามารถกลายเป็นสินค้าได้

บางกรณี กลุ่มชาติพันธุ์ก็หันมาใช้วาทกรรมของโลกาภิวัตน์ เพื่อตอบโต้โลกาภิวัตน์เอง ภาพลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวเขาในเมืองไทยคือเป็นผู้ทำลายป่า และรัฐไทยก็ใช้ข้ออ้างดังกล่าวในการไม่ให้ใช้สัญชาติไทยแก่คนเหล่านี้และพยายามผลักดันคนเหล่านี้ออกจากป่า และอีกด้านหนึ่งก็นำ

โครงการพัฒนาและอนุรักษ์ในรูปแบบต่าง ๆ เข้ามาในหมู่บ้าน วาทกรรมการอนุรักษ์เหล่านี้เป็นแนวทางในการควบคุมการจัดการทรัพยากรของรัฐ มีงานวิจัยที่ศึกษากลุ่มลาหู่ในเชียงราย ที่ตอบรับและหันมาทำกิจกรรมการอนุรักษ์ป่า การควบคุมไฟป่าและทำการเกษตรแบบยั่งยืนอย่างแข็งขันเพื่อสร้างความหมายแก่อัตลักษณ์ทางสังคมของตน ทำให้เปลี่ยนภาพจากคนทำลายป่ามาเป็นนักอนุรักษ์ ผลสำเร็จจากกิจกรรมของพวกเขาทำให้เป็นกรณีตัวอย่างที่มีชื่อเสียง การพิสูจน์ตนและสร้างอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์นักอนุรักษ์สามารถสร้างความชอบธรรมทางการเมืองและเศรษฐกิจ เพื่อปกป้องมิให้ถูกผลักดันออกจากป่า และเพื่อแสดงถึงศักยภาพของพวกเขาในฐานะพลเมืองที่ดีของประเทศไทย (สมบัติ บุญคำเอียง, 2540 อ้างถึงในอภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2543)

กล่าวได้ว่า การสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนในปัจจุบันนี้ มีการเชื่อมโยงเข้าไปกับพลวัตทางวัฒนธรรมของระบบโลก เพราะการปฏิวัตรบบการสื่อสารในยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้มีการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่ซับซ้อนและหลากหลาย ซึ่งมีผลกระทบต่อจิตสำนึกของปัจเจกบุคคลและระดับชุมชน ในงานวิจัยนี้ เป็นการพิจารณาอัตลักษณ์จากผู้เป็นเจ้าของอัตลักษณ์นั่นเอง เพื่อให้เข้าใจถึงการสื่อสารและกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างความหมายและการให้คุณค่า เกี่ยวกับอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนไทยเชื้อสายมอญในเกาะเกร็ด

แนวคิดและคุณลักษณะเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้าน

สมควร กวียะ (อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 2535 : 41) กล่าวถึงสื่อพื้นบ้านไทยว่า หมายถึง วัฒนธรรมทั้งหมดที่คนไทยและสังคมไทยได้สร้างสรรค์ขึ้น และสั่งสมกันมาแต่อดีตจนกลายเป็นเครื่องมือที่ส่งรับเก็บข่าวสารที่เป็นสัญลักษณ์ และอัตลักษณ์ของระบบสังคมไทย ปรากฏให้เห็นในรูปของคำพูด ข้อเขียน บทเพลง ดนตรี การละเล่น หัตถกรรม สถาปัตยกรรม พิธีกรรม ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม หรือแม้กระทั่งวิถีชีวิต

สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2530 : 40) ให้ความหมายของสื่อพื้นบ้านว่า เป็นรูปแบบของการสื่อสารระหว่างบุคคล หรือบุคคลกับกลุ่ม หรือกลุ่มคนกับกลุ่มคน ที่ได้ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมา จนเกิดความเคยชินเป็นประเพณี และครอบคลุมถึงประเพณี ภาษา ท่าทาง การแต่งกาย เครื่องใช้ ฯลฯ ที่ประชาชนในสังคมหนึ่งกำหนดความหมายที่แน่นอนเอาไว้ให้เป็นที่เข้าใจตรงกัน ดังนั้น สื่อพื้นบ้านจึงมีอีกชื่อหนึ่งว่า “สื่อประเพณี” สื่อพื้นบ้านจึงครอบคลุมการแสดงต่าง ๆ เช่น เพลง ระบำ ละคร

การละเล่น และกีฬา ที่เปิดโอกาสให้มีการสนทนาวิสาสะ ตลอดจนประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เป็นปัจจัยให้เกิดการสื่อสาร (สุรพล วิรุฬักษ์, 2530: 39 – 45 อ้างถึงอุษณีย์ นานาศิลป์)

เมื่อนำความหมายและลักษณะเฉพาะของสื่อพื้นบ้านมากล่าวโดยสรุปแล้ว สื่อพื้นบ้านจึงได้แก่ บุคคล กลุ่มบุคคล ตลอดจนเครื่องมืออุปกรณ์ที่เกี่ยวกับการแสดงออกทางวัฒนธรรมของชาติที่มีอิทธิพลเฉพาะกลุ่ม ซึ่งได้ดำรงรักษา การสืบทอดกันมาแต่โบราณ โดยสื่อพื้นบ้านจะมีรูปแบบแตกต่างกันไปในแต่ละประเภท ก่อให้เกิดการสื่อสารและการถ่ายทอดข่าวสาร ภายใต้ระบบวัฒนธรรมนั้น ๆ

แนวคิดของ G. Seal (1989 อ้างถึงในกาญจนา แก้วเทพ, 2544) จัดแบ่งประเภทของสื่อพื้นบ้านในความหมายที่กว้างขวางแบบแนวคิดสัญวิทยา (Semiology) ที่ถือว่า “ทุกอย่างล้วนเป็นสัญญาณทั้งสิ้น” ดังนี้

1. รูปแบบสื่อที่เป็นวจนภาษา (Verbal form) มีขอบเขตกว้างขวางตั้งแต่คำคม ภาษิต บทกลอน เพลงพื้นบ้าน เพลงสอนเด็ก เรื่องเล่า ตำนาน เป็นต้น
2. รูปแบบที่เป็นพฤติกรรม (Behavior form) เช่น ความเชื่อพื้นบ้าน ประเพณี ธรรมเนียม วิถีรักษาพยาบาล งานเฉลิมฉลอง การเล่นเกมและการละเล่นต่าง ๆ
3. รูปแบบสื่อที่เป็นวัตถุ (Material form) เช่น งานฝีมือ การผลิตข้าวของเครื่องใช้ เครื่องตกแต่งร่างกาย เสื้อผ้า วิธีการทำอาหาร ฯลฯ
4. รูปแบบสื่อที่เป็นอวจนภาษา (Non-Verbal form) เช่น การแสดงอากัปกริยา การเต้นรำ การวาดภาพหรือเขียนตัวอักษรบนฝาผนัง (graffiti) เหริยฉัตร ฯลฯ

การที่สื่อพื้นบ้านมีรูปแบบแตกต่างกันส่งผลให้เกิดประโยชน์ในการนำมาใช้ในด้านต่าง ๆ ทั้งที่เป็นประโยชน์ต่อบุคคล ชุมชน และสังคมโดยรวมซึ่งแสดงถึงสื่อพื้นบ้านนั้น ๆ มีบทบาทในฐานะที่เป็นสื่อและก่อให้เกิดการสื่อสารในชุมชน

ในที่นี้เราจะสนใจดูทั้ง S-M-C-R ของสื่อพื้นบ้าน และพิจารณาสื่อพื้นบ้านในฐานะกระบวนการผลิตวัฒนธรรม อย่างหนึ่งของสังคม ซึ่งมีความสัมพันธ์กับสถาบันอื่นของสังคม เช่นเดียวกัน (กาญจนา แก้วเทพ, 2544 : 436-447)

คุณลักษณะของสื่อพื้นบ้าน

1. สื่อพื้นบ้านประกอบด้วยสื่อย่อย ๆ มากมาย ความหลากหลายของสื่อพื้นบ้านเกิดจาก “แหล่งกำเนิด” ของตัวสื่อ เนื่องจากแหล่งกำเนิดของสื่อพื้นบ้านมีลักษณะกระจายตัว (decentralized) แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น (localized)
2. สื่อพื้นบ้านมีมิติด้านเวลาและพื้นที่ไม่กว้างขวาง และยังสามารถปรับเปลี่ยนการแสดงไปตามเวลาและพื้นที่ได้ เป้าหมายของสื่อพื้นบ้านมักนำเสนอเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีให้ยาวนานสืบไป มุ่งเน้นเรื่องกาลเวลา (ความเป็นอมตะของผลงาน)
3. สื่อพื้นบ้านจะมีศูนย์กลางการผลิตอยู่ที่ผู้ผลิตเป็นสำคัญ (Sender orientation) กล่าวคือ การผลิตเริ่มต้นขึ้นเมื่อศิลปินมีแรงบันดาลใจ และต้องการจะแสดงออก (Self-expression) จึงหว่านการผลิตจะเป็นอย่างไร เนื้อหารูปแบบจะมีลักษณะไหนจะเป็นไปตามความต้องการของผู้ผลิต
4. การผลิตผลงานของสื่อพื้นบ้านโดยศิลปินแต่ละคนนั้นจะมีปริมาณไม่มากนัก ต้องอาศัยจินตนาการ แรงบันดาลใจ และต้องมี “อารมณ์แบบศิลปิน” ในการผลิต จึงควบคุมปริมาณไม่ได้
5. กระบวนการผลิตสื่อพื้นบ้านไม่ค่อยมีระบบการแบ่งงานที่ซับซ้อนนัก อาจมีผู้ผลิตไม่ถึง 10 คน
6. สื่อพื้นบ้านเน้นเรื่องเนื้อหามากกว่ารูปแบบ ตัวอย่างเช่น เพลงพื้นบ้านนั้น เราแทบไม่รู้ว่าใครเป็นผู้แต่ง ใครเป็นผู้ร้อง ท่วงทำนองอาจซ้ำ ๆ กัน แต่ทว่าความสำคัญจะอยู่ที่ความหมายในเนื้อหา นอกจากนั้น วิธีคิดแบบพื้นบ้านจะมีลักษณะเป็นองค์รวมเชื่อมโยงมิติต่าง ๆ เข้าด้วยกัน
7. การควบคุมกระบวนการผลิต การเผยแพร่และการบริโภค อยู่ในปริมณฑลที่ไม่เป็นทางการ (Informal institution) เปิดโอกาสให้ “ผู้ชม” ได้มีส่วนร่วมหรือมีส่วนควบคุมได้ค่อนข้างมาก จึงปลอดจากการควบคุมของสถาบันกฎหมาย-การเมือง (อำนาจ) และเศรษฐกิจ
8. สื่อพื้นบ้านออกแบบมาสำหรับการรับชมเป็นกลุ่ม (Group oriented) หากนำแนวคิดของสำนักเบอร์มิงแฮม (Birmingham) ในเรื่องแผนการรับชมมาพิจารณาจะพบว่า แบบแผนการรับชมดังกล่าวมีผลต่อการรับรู้และการตีความหมายเนื้อหาสารรวมทั้งผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นอย่างมาก
9. หน้าที่ของสื่อพื้นบ้านนั้นมีหลากหลาย ได้แก่
 - ให้ความบันเทิง มีลักษณะการให้ความบันเทิงหลายรูปแบบ เช่น ผ่อนคลายอารมณ์ หายอกเลือด สร้างอารมณ์ขัน รวมทั้งประเทืองอารมณ์ผสมกับบำรุงปัญญาไปพร้อม ๆ กัน
 - การแจ้งข่าวสาร เช่น การเล่นคำวซอ หนังตะลุง หมอลำ ฯลฯ ที่มีช่องว่างในรูปแบบที่สามารถเติมเนื้อหาข่าวสารปัจจุบันลงไปได้

- การให้การศึกษา สื่อพื้นบ้านจะเปิดตัวอย่างเสมอว่า ศิลปิน/ผู้แสดง/จะต้องทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่ผู้ชม ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือ การฟังนิทาน ในรูปแบบของการเล่า ผู้เล่าจะต้องสรุปตอนท้ายว่า “นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า ...”
- การวิพากษ์วิจารณ์สังคม หรือการต่อต้านผู้มีอำนาจเป็นองค์ประกอบสำคัญของสื่อพื้นบ้าน เป็นเสน่ห์ของสื่อพื้นบ้านที่ดึงดูดความนิยมชมชอบของผู้ชมที่ไม่มีช่องทางอื่นที่จะระบายความไม่พอใจของสภาพชีวิตที่เป็นอยู่
- เป็นตัวประสานความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ เนื่องจากในแต่ละชุมชน มักประกอบด้วยกลุ่มคนที่มีความแตกต่างในเรื่องอายุ-วัย เพศ อาชีพ ศาสนา ฯลฯ สื่อพื้นบ้านจึงมีคุณสมบัติสำคัญคือ เน้นความเป็นส่วนรวม (collectivity) ทำหน้าที่ประสานความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ที่มีวัฒนธรรมย่อย (subculture) แตกต่างกัน
- หน้าที่การสร้างอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน (collective identity) เนื่องจากต้นกำเนิดของสื่อพื้นบ้านนั้นลักษณะ “ประจำ/เฉพาะตัวของแต่ละท้องถิ่น” ดังนั้น สื่อพื้นบ้านจึงเป็นเสมือนระบบสัญลักษณ์ร่วมของสังคม เช่น เพลงพื้นบ้านในแต่ละแห่งก็จะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ลายผ้าของแต่ละท้องถิ่นจะทำให้คนจากต่างถิ่นรู้ว่า เป็นผ้ามาจากที่ใด เป็นต้น
- หน้าที่การทบทวนชีวิต (Reflection of life) เนื่องจากมิติด้านเวลาและพื้นที่ของสื่อพื้นบ้านมีลักษณะยืดหยุ่น ดังนั้น การเปิดรับสื่อพื้นบ้านจึงมีช่วงเวลา และมีจังหวะให้ผู้ชมได้นำเอาความคิดเห็นไตร่ตรองเปรียบเทียบกับสภาพชีวิตของตนเอง อันเป็นหน้าที่ของงานศิลปะซึ่งเป็นภาพจำลองความเป็นจริงที่กระตุ้นให้เกิดการทบทวนชีวิต
- หน้าที่การเป็นทางระบายสัญชาตญาณของมนุษย์ ปรัชญาเบื้องหลังของแนวคิดพื้นบ้านนั้นยอมรับในสัญชาตญาณต่าง ๆ ของมนุษย์ เช่น เพศ ความก้าวร้าว ฯลฯ และเห็นว่าต้องจัดหาช่องทางระบายที่เหมาะสมให้สัญชาตญาณเหล่านี้ได้แสดงออกหรือได้รับการตอบสนอง (Cathasis) ดังนั้น รูปแบบและเนื้อหาสื่อพื้นบ้านจำนวนมากจึงมีเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศหรือสัญชาตญาณต่าง ๆ ของมนุษย์ เช่น ประเพณีการเล่นดีงครกคิงซาก (สัญชัญของการร่วมเพศ) การเล่นคำผวน การเล่นลำตัด ฯลฯ โดยที่การแสดงออกดังกล่าวนี้ได้มีการวางรหัสกฎเกณฑ์กติกาต่าง ๆ เอาไว้
- หน้าที่ในการพัฒนาภูมิปัญญา สื่อพื้นบ้านบางประเภทถูกสร้างขึ้นมา เพื่อทำหน้าที่คล้าย กับการให้ศึกษานอกระบบเพื่อ “ลับสมองประลองภูมิปัญญา” ของผู้รับสารโดยเฉพาะ ตัวอย่างเช่น บรรดาปริศนาคำทายต่างๆ หรือในเรื่องเล่าบางประเภท เช่น นิทานพื้นบ้านเรื่องศรีธนญชัย เป็นต้น
- หน้าที่ในการสร้างจิตสำนึกทางการเมือง (political communication) ในเนื้อหาของสื่อพื้นบ้านจำนวนมากจะมีการสอดแทรกการสร้างจิตสำนึกทางการเมืองให้แก่ผู้รับสารอยู่เสมอ เช่น หนังตะลุง คำวขอ เพลงกล่อมเด็ก ลำตัด ฯลฯ

จากแนวคิดและคุณลักษณะเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้านนี้ สะท้อนให้เห็นว่าศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา เป็นสื่อพื้นบ้านในรูปแบบของวัตถุ (Material Form) ซึ่งมีบทบาทในฐานะเป็นสื่อที่ก่อให้เกิดการสื่อสารในชุมชน มีคุณลักษณะเป็นกระบวนการผลิตวัฒนธรรม ไม่ว่าจะในด้านการดำรงรักษา การผลิตซ้ำ การสร้างและปรับเปลี่ยนสื่อพื้นบ้าน ล้วนต้องอาศัยกลไกทางการสื่อสารของคนในชุมชน ดังนั้น การศึกษาการสื่อสารและกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ด้านเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนไทยเชื้อสายมอญในเกาะเกร็ดนี้ ผู้วิจัยจึงได้นำเอาแนวคิดและคุณลักษณะของสื่อพื้นบ้านเข้ามาประกอบในการวิเคราะห์ เพื่อประเมินว่ากระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้นในชุมชนได้นำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนได้อย่างไร

แนวคิด และปรัชญา การศึกษาแนววัฒนธรรมชุมชน

การศึกษาชุมชนแนววัฒนธรรมชุมชน มีแนวคิดและปรัชญาเบื้องต้น คือ วัฒนธรรมเป็นอัตลักษณ์ของบุคคลและชุมชน หากคนเราไม่รู้จักตนเอง / ไม่เคารพตนเองก็ไม่อาจพัฒนาได้ และวัฒนธรรมเป็นพลังสำหรับการพัฒนาตนเองและสังคม ซึ่งมีแนวความคิดได้รับการก่อตั้งขึ้นในหมู่นักพัฒนาเอกชนบางกลุ่มในสังคมไทย โดยมองว่าชุมชนมีวัฒนธรรมที่ดี มีศักยภาพในการที่จะพัฒนา หรือด้านกระแสทุนนิยมได้ แนวคิดนี้มองเห็นปรากฏการณ์ที่เป็นผลของระบบทุนนิยม ที่เน้นวัตถุนิยมทำให้คนเห็นแก่ตัว

กาญจนา แก้วเทพ (2538 : 164) กล่าวถึงปรัชญาของการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนไว้ใน “การพัฒนาแนววัฒนธรรม : โดยถือมนุษย์เป็นศูนย์กลาง” ว่า ถือเอาความสุขของมนุษย์เป็นเป้าหมายสูงสุดของเกณฑ์ความสำเร็จในการพัฒนา คือ สภาวะที่มนุษย์สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข อย่างมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์

บัณฑูร อ่อนคำ (2533 : 61) กล่าวถึงสมมติฐานสำคัญของแนววัฒนธรรมชุมชนว่า ชุมชนนั้นมีศักยภาพในการพัฒนา สิ่งเลวร้ายทุกอย่างในชุมชนเป็นอิทธิพลมาจากภายนอก ดังนั้นต้องต่อสู้กับอิทธิพลดังกล่าวทางด้านวัฒนธรรม เนื่องจากวัฒนธรรมดั้งเดิมสูงกว่าวัฒนธรรมภายนอก ทั้งนี้เพื่อวัตถุประสงค์ คือ การบรรลุการพึ่งตนเอง และอิสระภาพแห่งหมู่บ้าน ชุมชน โดยผ่านการฟื้นฟูประเพณี วัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงในโลกปัจจุบัน

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ(2541 : 241 –250) กล่าวถึงวิวัฒนาการของแนวคิดของสำนักวัฒนธรรมชุมชนใน “ทฤษฎีและแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนชาวนา” ว่าผู้ที่ให้ความสำคัญแก่ชาวบ้านและ

ชุมชนในระยะแรกคือ อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ และสศ กุระมะโรหิต ซึ่งใช้หลักการของลัทธินิโชนิชาลิตาไรสต์ ที่ถือว่ามนุษย์ย่อมมีฐานะเป็นเจ้าของนี้และลูกหนี้ต่อกัน และต้องร่วมกันในการประกอบเศรษฐกิจ เป็นสหกรณ์ และสหกรณ์ที่จัดตั้งเป็นชุมชนขนาดย่อม มีรากฐานอยู่บนความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และยึดหลักการ “สามัคคีธรรม”

ระยะต่อมาได้มีการนำเสนอแนวคิดที่ว่า “คำตอบอยู่ที่หมู่บ้าน” ในงานพัฒนาชนบท ซึ่งแนวคิดนี้เป็นกระแสหลักในการศึกษาชุมชน และเศรษฐกิจชานา ต้องการให้ชุมชนเป็นอิสระ และมีส่วนให้แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการยกร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ปรับฐานมาสู่การพัฒนา “คน” และต่อมาจึงพัฒนา เป็นระบบเครือข่ายชุมชน ที่พยายามเชื่อมโยงปัญหาของแต่ละชุมชนมาเป็นกระบวนการผลักดันในเชิงนโยบาย

สาระสำคัญของสำนักวัฒนธรรมชุมชน อาจสรุปได้จากแนวคิดของบาทหลวง นิพนธ์ เทียนวิหาร ที่ว่า “ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนเอง มีระบบคุณค่าที่ได้จากประวัติศาสตร์ มาเป็นบทสรุปของความคิดและการปฏิบัติของชุมชน และเป็นวิถีชีวิตและทิศทางในการพัฒนาชุมชน แกนกลางของวัฒนธรรมชุมชนคือการให้ความสำคัญแก่ความเป็นคน และความผสมผสานกลมกลืนกันในชุมชน”

หลังจากนั้น ได้มีผู้สนับสนุนแนวคิดดังกล่าว เช่น ดร. เสรี พงศ์พิศ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ดร. กาญจนา แก้วเทพ และบำรุง บุญปัญญา ที่ได้เสนอความคิด เพิ่มว่า “วัฒนธรรมชุมชน มีความเป็นอิสระจากวัฒนธรรมของคนชั้นกลางและของคนชั้นสูง” วิถีชีวิตมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติและชุมชนเครือญาติ มีน้ำใจต่อกัน มีความสัมพันธ์อย่างมีคุณค่าทางศีลธรรม มนุษยธรรม และอิทธิพลธรรมและเสนอการวิเคราะห์ที่มองผ่านองค์กรรวมทางวัฒนธรรมของชุมชน โดยถือชุมชนเป็นจุดตั้งของการศึกษา สามารถให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ภายใต้เงื่อนไขที่ทำได้

วิธีการศึกษา เน้นการศึกษาถึงวัฒนธรรมชุมชน และตัวบุคคล

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ (2541 : 251) ได้เสนอวิธีการศึกษา โดยเน้นถึงวัฒนธรรมที่เป็นพลังการผลักดันชุมชนที่สำคัญ เพราะเป็นสิ่งที่ประชาชนสร้างขึ้นเอง หากนักพัฒนาต้องการทำความเข้าใจและปฏิบัติให้สอดคล้องกับชาวบ้าน ก็ต้องเข้าใจวัฒนธรรมชุมชน” ซึ่งเป็นการบ่งบอกวิธีการศึกษาวัฒนธรรมชุมชน

กาญจนา แก้วเทพ (2538 : 167 – 175) ได้กล่าวถึงการศึกษาชุมชนแนววัฒนธรรมชุมชน ในลักษณะที่เน้นการพัฒนามนุษย์หรือตัวบุคคล ว่า

1. มนุษย์ มีลักษณะเป็นองค์รวม มิใช่มนุษย์เศรษฐกิจการพัฒนามนุษย์ควรมีลักษณะเป็นองค์รวมด้วย เช่น การจัดตั้งธนาคารข้าว มีมุมมองมิติทางเศรษฐกิจ มิติทางสังคม และมิติทางความเชื่อ อันเป็นความหมายของ “ข้าว” ตามทัศนคติแบบองค์รวมของชาวบ้าน
2. การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนถือเอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง ดังนั้น มนุษย์เป็นหัวใจชีวิต และมีศักยภาพที่จะพัฒนาได้ ดังนั้นควรสร้างกระบวนการและเงื่อนไขที่เหมาะสมเพื่อให้ศักยภาพของมนุษย์แต่ละคน รวมถึงศักยภาพของชุมชนได้บรรลุจุดสูงสุด
3. การแยกแยะวัฒนธรรมออกเป็นระดับต่าง ๆ เพื่อการเข้าใจในวัฒนธรรม และการพัฒนาที่เหมาะสม และปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมตามความเหมาะสม

การกำหนดยุทธศาสตร์จึงต้องรู้พื้นความมั่นใจและภูมิใจในตนเอง เปลี่ยนแปลงสมมติฐานต่อวัฒนธรรม ว่ามิใช่เป็นอุปสรรคในการพัฒนา และต้องปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์เพื่อความสมดุลย์ในการแก้ปัญหา

กาญจนา แก้วเทพ (2538 : 179) นำเสนอการใช้โครงการพัฒนามาเป็นเครื่องมือในการฟื้นความมั่นใจของชุมชน เช่นการวิจัยเพื่อสร้างจิตสำนึก การสัมมนาและชูปบทบาทของปัญญาชนในหมู่บ้านขึ้นมา และการทัศนศึกษาเพื่อสร้างความเข้าใจ และเสนอวิธีการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชนตามหลักการสำคัญๆ คือ

1. การใช้ยุทธวิธีที่เปลี่ยนจาก “บนลงล่าง” เป็น “ล่างขึ้นบน” ของแนวคิดในการพัฒนา
2. การเปลี่ยนยุทธวิธีจากการใช้ **Negative Approach** คือ การมองชาวบ้าน ว่าขาดแคลนทุกสิ่ง มาเป็น **Positive Approach** โดยการเติมเต็มให้ชุมชนมาคิดร่วมกันในการสานต่อวัฒนธรรมเดิมและปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสม
3. การใช้ยุทธวิธีการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของชาวบ้านในการพัฒนา

ดังนั้น การศึกษาชุมชนแนววัฒนธรรมชุมชน จึงเริ่มต้นที่การมีจิตสำนึกว่าชุมชน มีวิถีชีวิต และวงจรการผลิตซ้ำของตัวเอง การศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชุมชนช่วยให้เข้าใจโครงสร้าง ความเป็นอยู่ และสถานะต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อจะได้ปรับเปลี่ยนแนวความคิดในการศึกษาและลงมือปฏิบัติงานในชุมชน ทั้งนี้เพื่อสร้างความมั่นใจและพลังของชุมชน

ประเด็นของการศึกษาชุมชน

ประเด็นการศึกษาชุมชน เพื่อเป็นกรอบในการวิเคราะห์ ซึ่งอาจจะมีหลากหลายประเด็น แต่มีองค์ประกอบหลัก 3 ส่วนเป็นการวิเคราะห์เชิงโครงสร้างหน้าที่ นักคิด เช่น Radcliffe – Brown (1958, อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์ 2536 : 8) มองว่าสังคมและชุมชนมีองค์ประกอบที่สำคัญในการวิเคราะห์ คือ

1. โครงสร้าง หรือส่วนประกอบต่าง ๆ และความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบนั้น ๆ อาจจะเป็นระบบเครือญาติหรือ โครงสร้างสังคมรูปแบบอื่น
2. สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ ซึ่งสังคมจะต้องปรับให้เข้ากันได้ มีการใช้ทรัพยากรจากระบบนิเวศเพื่อยังชีพ
3. กลไกหรือวัฒนธรรม ซึ่งทำให้นุชนในสังคมนั้นสามารถอยู่ด้วยกันได้

อาจกล่าวได้ว่า ประเด็นในการศึกษาชุมชนนี้ จะช่วยทำให้ผู้วิจัยเข้าใจโครงสร้างทางสังคมของชุมชน และความสัมพันธ์ของชุมชนในลักษณะต่าง ๆ ตลอดจนกลไกหรือวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันในสังคมได้ดีขึ้น ทั้งนี้ หากพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมที่ทำหน้าที่เป็นกลไกการรองรับการเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอกพร้อมด้วย ก็จะทำให้ประเด็นการศึกษาเรื่องการสื่อสารและกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนเกาะเกร็ดบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่วางไว้ได้

แนวคิดสัญวิทยาวิทยาและการสร้างความหมาย (Semiology and Signification)

ถ้าหนทางเดียวในการเข้าใจโลกมนุษย์คือ การแสดงแทนตัวของมันกับเราผ่านทางภาษามนุษย์จึงจำเป็นต้องค้นหาวิธีบางอย่างในการจัดการ กับการแสดงภาพตัวแทนเหล่านั้นหรืออีกนัยหนึ่งคือการค้นหาหนทางจัดการกับการสร้างความหมายนั่นเอง

สัญณะ (Sign) หมายถึง สิ่งใด ๆ ก็ตามที่มีความหมายถึงสิ่งอื่น การกระทำเกือบทุก ๆ การกระทำ วัตถุเกือบทุก ๆ วัตถุ หรือ ภาพเกือบทุก ๆ ภาพ จะต้องให้ความหมายต่อใครบางคนในบางสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นการแสดงออกทางร่างกายตั้งแต่การวางท่าทางไปจนถึงการแต่งกายก็ล้วนแล้วแต่เป็นสัญณะ หากสิ่งนั้นมีความหมายภายใต้ตัวของมันเอง ดังนั้น ความหมายภายใต้สัญณะจะต้องมีการเรียนรู้ กล่าวคือ สำหรับสิ่งใดที่จะเป็นสัญณะได้นั้น ผู้ดูต้องเข้าใจถึงความหมายของมัน หากไม่เข้าใจความหมายสิ่งนั้นก็ไม่ใช่สัญณะแต่อย่างใด

Ferdinand de Saussure กล่าวว่า “ความหมายที่ได้จากการสื่อสารโดยใช้สัญญาณไม่ได้ขึ้นอยู่กับวัตถุหรือภาพนั้นโดยตรง แต่ขึ้นอยู่กับความหมายที่มีอยู่ในตัวของมันเอง” เขายังแบ่งสัญญาณออกเป็น 2 พวก คือ Signifier หมายถึง ภาพหรือวัตถุที่มองเห็นและแสดงออกซึ่งสัญญาณ และ Signified คือ ความหมายที่ได้จากการสื่อสารโดยใช้ Signifier ซึ่งการจะเกิด Signified นั้นต้องอาศัยปัจจัย 2 ปัจจัย คือ ผู้ส่ง (emitter) ที่ทำหน้าที่ใส่รหัส (Encode) หรือส่งสัญญาณออกไป และผู้รับ (Receiver) ที่จะถอดรหัส (Decode) หรือแปลความหมาย (Interpret) ของสัญญาณ ถ้าผู้รับสามารถแปลความหมายของสัญญาณได้ตรงกับที่ผู้ส่งต้องการแล้ว การสื่อสารนั้นก็ประสบความสำเร็จ แต่หากผู้รับไม่เข้าใจถึงสิ่งที่ผู้ส่งสื่อสาร ความหมายที่ได้ก็อาจเกิดการเข้าใจผิดหรือสูญหายไปได้ ซึ่งกระบวนการนี้เรียกว่า กระบวนการสร้างความหมาย (Signification)

Roland Barthes (Fiske, 1990: 85 – 92 อ้างถึงในจกมลณี โดสกุลวงศ์, 2542) ได้นำแนวความคิดในการวิเคราะห์ความหมายแฝงอยู่ในการติดต่อสื่อสาร หัวใจสำคัญของทฤษฎีคือ ขั้นตอนในการแสดงความหมาย 2 ขั้น คือ

1) การตีความตามความหมายตรง (Denotation) เป็นการอธิบายถึงความสัมพันธ์ของสัญญาณกับสิ่งที่กล่าวถึงในความหมายที่ชัดเจนของสัญญาณ

2) การตีความตามความหมายแฝง (Connotation) มีความหมายอยู่ 2 ประการ คือ

1.1 เป็นการอธิบายถึงความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเมื่อสัญญาณกระทบกับความรูสึกหรืออารมณ์ของผู้ใช้สารและค่านิยมในวัฒนธรรมของเขา จึงเกิดการตีความโดยอัตวิสัย และเมื่อผู้ตีความได้รับอิทธิพลจากผู้ส่งสารไปพร้อม ๆ กับได้รับจากวัตถุหรือสัญญาณ

1.2 สัญญาณที่แสดงผ่านทางความเชื่อดั้งเดิม หมายถึงเรื่องเล่าที่อธิบายหรือทำให้เข้าใจธรรมชาติหรือความเป็นจริง โดยอาศัยวัฒนธรรมเรื่องเล่าดั้งเดิมมักเกี่ยวกับชีวิตและความตาย คนและพระเจ้า ความดีและความชั่วร้าย

ในปี 1977 Roland Barthes ได้กล่าวถึงทางที่ 3 ของการแสดงความหมาย ในลำดับขั้นที่ 2 เรียกว่า Symbolic วัตถุจะกลายเป็นสัญลักษณ์เมื่อมันแสดงถึงประเพณีนิยมและให้ความหมายแทนสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

ประเภทของสัญลักษณ์

การศึกษาทางด้านสัญลักษณ์วิทยาจะต้องประกอบไปด้วยการศึกษาสัญลักษณ์ 3 ประเภท คือ

1) Iconic Sign หรือ Icon เป็นสัญลักษณ์ที่แปลความหมายได้ง่ายที่สุด เพราะมีลักษณะค่อนข้างจะใกล้เคียงกับสิ่งที่ตัวมันเองบอกความหมาย (Represent) Icon อาจเป็นรูปวาดแบบง่าย ๆ เห็นอุปสรรคหื่อน้ำที่สื่อว่าเพศใดควรจะอยู่ในห้องใด

2) Index Sign เป็นสัญลักษณ์ที่มักเชื่อมโยงกับสิ่งของหรือแนวคิดที่มันสื่อความหมายอย่างมีเหตุมีผล มากกว่าที่จะแสดงความเหมือนโดยตรงกับวัตถุที่บอกความหมาย อันที่จริงมนุษย์เรียนรู้ Indexical Sign จากประสบการณ์ในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว เช่น รอยเท้าบนพื้นทรายแสดงถึงความประทับใจของบุคคลที่มีต่อสถานที่หนึ่ง ๆ ควันท่อออกมาจากท่อไอเสียหรือปล่องไฟแสดงถึงมลภาวะจากการเผาไหม้ เป็นต้น

3) Symbols เป็นสัญลักษณ์ที่ซับซ้อน (Abstract) ที่สุด Symbols ไม่มีความเป็นเหตุเป็นผลหรือแสดงออกซึ่งความเชื่อมโยงระหว่างตัวมันกับสิ่งที่มันบอกความหมาย Symbols ต้องมีการสอนและการเรียนรู้จึงจะเข้าใจ ปัจจัยทางด้านสังคมและวัฒนธรรมมีอิทธิพล Symbols อย่างมากไม่ว่าจะเป็นคำพูด จำนวน ท่าทาง ธงชาติ เครื่องประดับ สัญลักษณ์บริษัท ดนตรีหรือภาพทางศาสนาก็ถือว่าเป็น Symbols ทั้งหมด และเนื่องจากว่า Symbols นั้นฝังรากลึกในวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่ม ความหมายก็จะถูกส่งผ่านจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง Symbols จึงมักจะมีการตอบสนองทางด้านอารมณ์จากผู้ดูมากกว่า Icon หรือ Indexical Sign เช่น การเผาธงชาติในการประท้วงมิใช่เป็นแค่การเผาวัตถุที่เป็นผ้า แต่มันคือสัญลักษณ์ของความโหดร้าย โกรธแค้น

Iconic และ Sign Indexical เรียกว่าเป็นสัญลักษณ์ตัวกระตุ้น (Motivated sign) เพราะค่อนข้างจะคล้ายคลึงกับวัตถุหรือสิ่งที่มันสื่อความหมาย ส่วน Symbols นั้นเนื่องจากไม่มีความชัดเจนในเรื่องความคล้ายคลึงดังกล่าวจึงถูกเรียกว่า สัญลักษณ์ที่ไม่มีเกณฑ์ (Arbitrary sign) หรือสัญลักษณ์ตามธรรมเนียม (Conventional sign)

ความสำคัญของสัญลักษณ์วิทยา ประการแรก ความหมายที่ได้ออกมาไม่จำเป็นต้องเป็นแบบเดียวกับความตั้งใจของผู้ส่งสารหรือความหมายเดียวกันกับที่ผู้รับสารมีอยู่ แต่เราต้องตีความหมายโดยปราศจากอคติ และแนวการศึกษาไม่ได้เน้นที่ความหมายเฉพาะพื้นผิว แต่ให้ความสนใจต่อความหมายแฝง ซึ่งผู้สร้างสารอาจจะตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ได้ ซึ่งไม่ได้จำกัดเฉพาะการวิเคราะห์ภาษาเขียนเท่านั้น ยังรวมไปถึงท่าทาง เสียง รูป ที่ถูกนำมาใช้สื่อความหมาย

ความสำคัญของงานตีความของผู้รับสาร เป็นส่วนหนึ่งของการเลือกการรับรู้ (Selective Perception) ซึ่งกล่าวว่าผู้รับสารมีกระบวนการเลือกรับรู้ตั้งแต่ขั้นตอนการเลือกเข้าถึง เลือกเปิดรับ เลือกตีความ และเลือกจดจำ การรับรู้จึงมีปัจจัยด้านอัตวิสัยของผู้รับสารเข้ามาเกี่ยวข้อง และผู้ส่งสารต้องสนใจการตีความของผู้รับสาร

Jean Baudrillard ได้กล่าวไว้ว่า ภายได้สังคมบริโภคและสังคมแห่งสัญญาณนี้ ก่อนที่ตัวสินค้าจะถูกบริโภค จะต้องเปลี่ยนไปเป็น “สัญญาณ” เสียก่อน ซึ่งการเปลี่ยนนี้มีรหัสมากมาย ไม่ว่าจะเป็นเป็นหีบห่อ การกำหนดราคา ยี่ห้อ การวางในร้าน การโฆษณา เพื่อให้สินค้าต่าง ๆ ทำหน้าที่สื่อวัฒนธรรมเพื่อแสดงสถานภาพและเกียรติยศของผู้ใช้ ซึ่งสอดคล้องกับระดับโครงสร้างของสังคม ฉะนั้นคนจะรู้ระดับของตนในสังคมได้จากสินค้าที่เขาใช้ กล่าวได้ว่า การบริโภคสินค้าเป็นกลไกที่ดำรงรักษาโครงสร้างทางชนชั้นของสังคม (อ้างในกาญจนา แก้วเทพ, 2531: 183 – 184)

นอกจากนี้ Jean Baudrillard ยังได้เสนอแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับวัตถุและการบริโภคในสังคมปัจจุบันว่าการบริโภคมิได้อยู่บนพื้นฐานทางทฤษฎีอรรถประโยชน์ (utility theory) แต่การบริโภคตั้งอยู่บนรากของการสร้างคุณค่าและความหมายให้แก่วัตถุ โดยเรียกว่าการบริโภคเชิงสัญญาณ (the consumption of sign) ซึ่งเป็นลักษณะการบริโภคที่ทำให้ผู้บริโภคมีความรู้สึกว่าตนเองมีอัตลักษณ์ (identity) แตกต่างไปจากคนอื่น ๆ ในสังคมที่สามารถผลักดันให้เกิดการบริโภคอย่างไม่มีที่สิ้นสุด (วรินทร์า ไกยรวงศ์, 2540)

ระบบเงินตราทำให้การแลกเปลี่ยนแบบต่างประเภทและต่างระบบคุณค่าได้ลดลงและสูญหายไปกลายเป็นกระบวนการที่ทำให้สรรพสิ่งทุกประเภทกลายเป็นสินค้าที่แลกเปลี่ยนกันได้ ระบบคุณค่าที่หลากหลายกลายเป็นระบบคุณค่ามาตรฐานเดียว (standardized of values) ที่มีเงินตราเป็นสื่อกลางมาตรฐานในการแลกเปลี่ยนบนพื้นฐานของการอ้างอิงถึงคุณค่าเชิงประโชยน์ใช้สอย

ดังนั้น การแลกเปลี่ยนเชิงสัญลักษณ์ในอดีตจึงถูกเปลี่ยนเป็นมูลค่าการแลกเปลี่ยนเชิงเศรษฐศาสตร์ (exchange value) แม้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมจะทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างกลายเป็นสินค้าที่ต้องใช้เงินตรา แต่โบคิริยาร์ด ให้ความเห็นว่าเป็นไปไม่ได้ที่จะย้อนกลับไปอ้างอิงกับมูลค่าหน้าทีของการใช้ (use value) เหมือนในอดีตและชี้ให้เห็นว่าความต้องการของมนุษย์ในส่วนของมูลค่าหน้าทีของการใช้ส่วนของมูลค่าหน้าทีของการใช้นั้นเป็นปัญหาที่คลุมเครือ เพราะมนุษย์ไม่รู้ว่าความต้องการที่แท้จริงตามธรรมชาติของตนเองเป็นอย่างไร เมื่อบริบทของการบริโภคที่ว่าด้วยความต้องการของปัจเจกบุคคลได้ถูกเปลี่ยนไปเนความต้องการที่จะบริโภคสินค้านั้น

ด้วยเหตุนี้สัญญาวิทยา ในทัศนะของโบดริยาร์ดจึงเป็นการพิจารณาถึงการสื่อความหมายของรหัสหมายของคุณค่าใดคุณค่าหนึ่งด้วยการนำสินค้าและการบริโภคสินค้าเป็นกระบวนการของการสื่อคุณค่าหรือความหมายทางวัฒนธรรมที่ต้องการผ่านไปยังผู้บริโภคในสังคม

นพพร จันทรนำชู (2544: 24) ได้สรุปความคิดเกี่ยวกับทางออกของสังคมบริโภคว่าในสังคมบริโภคนิยมนั้นชุมชนจะสามารถหลุดพ้นจากการครอบงำของวัฒนธรรมบริโภคนิยม เพื่อหาทางออกจากสังคมบริโภคนิยมนั้น สามารถกระทำได้หลายรูปแบบ โดยผสมผสานและนำวัฒนธรรมที่สอดคล้องและเป็นประโยชน์มาผลิตใหม่ (reproduction) โดยไม่จำเป็นต้องยอมรับการครอบงำจากวัฒนธรรมบริโภคนิยมจากระบบทุนนิยมทั้งหมด ซึ่งวัฒนธรรมที่ผลิตขึ้นมาใหม่นั้นอาจอยู่ในรูปแบบของการรับทั้งหมด (passive) การปรับบางส่วน (adaptation) การปฏิเสธและต่อต้าน (rejection) อีกทั้งต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบไปตามสถานการณ์ เพื่อให้ชุมชนสามารถต้านทานกับวัฒนธรรมบริโภคนิยมได้อย่างรู้เท่าทัน

อาจกล่าวได้ว่า การบริโภคเชิงสัญญาเป็นกระบวนการของการครอบงำรูปแบบหนึ่งที่ได้ทำลายปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์จากการแลกเปลี่ยนที่ใช้สินค้าเป็นสัญญาสู่ผู้บริโภคในทางเดียว ทำให้กระบวนการให้และรับถูกแยกออกจากกัน ดังนั้น ในการศึกษาการสื่อสารและกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนเกาะเกร็ดครั้งนี้ จึงสามารถนำมิติการบริโภคเชิงสัญญาเข้ามาใช้ในการวิเคราะห์เพื่อทราบถึงแนวทางการแลกเปลี่ยนของงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาในชุมชน ที่มีการสื่อสารเปลี่ยนแปลงคุณค่าการใช้สอยที่แตกต่างกันออกไปจากอดีตสู่ปัจจุบัน

แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชน – ประชาสังคม

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้เสนอแนวคิดของชุมชน – ประชาสังคมว่าสังคมไทยภาคส่วนหลักของสังคมที่มีความเข้มแข็งและมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างมาก คือภาครัฐกับภาคเอกชน ซึ่งปรากฏการณ์นี้ทำให้สังคมขาดดุลยภาพและเกิดความล่าช้าในการพัฒนาของฝ่ายประชาชนหรือภาคสังคม ดังนั้น จึงเสนอ พลัง “สังคมมานุษยภาพ” คือพลังทางสังคมหรือชุมชนซึ่งเกิดจากการรวมตัวกัน ร่วมกันคิดร่วมกันทำและระดมสมองเพื่อแก้ไขปัญหาค่าต่าง ๆ ร่วมกัน เป็นพลังอำนาจที่รวมตัวกันอยู่ในพื้นที่จริงทางภูมิศาสตร์ ในลักษณะของการประสานร่วมมือกัน

ซูชัย สุภวงส์ ให้ความหมายประชาสังคมที่กลมกลืนกับบริบทสังคมไทยว่า “การที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคมที่สลัดซับซ้อนยากแก่การแก้ไข มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน ซึ่งนำไปสู่การก่อจิตสำนึกร่วมกัน มารวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กร ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน หรือภาคสังคม(ประชาชน) ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการ โดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย” (อ้างถึงใน, อนุชาติ พวงสำลี และวีรบุรณ วิจารณ์วิสารทสกุล, 2541)

ความเป็นชุมชนและประชาคม อนุชาติ พวงสำลี และ วีรบุรณ วิจารณ์วิสารทสกุล (2541 : 9) ได้สรุปว่า “ชุมชน” ในประชาสังคมนี้ หมายถึง ชุมชนแห่งสำนึก (Conscious Community) ที่สมาชิกต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบโดยรวมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น ดังนั้น คำว่า ประชาคม หรือชุมชน จึงอาจมีขนาดและลักษณะที่แตกต่างกันไป ความเป็นชุมชนจึงมีลักษณะเป็นพลวัตที่บุคคลและกลุ่มคนต่างมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมที่สนใจร่วมกัน มีความสัมพันธ์และตัดสินใจร่วมกัน โดยมีพันธะเชื่อมโยงระบบใหญ่บนพื้นฐานแห่งความเป็นอยู่ที่ตีร่วมกัน

“ความเป็นชุมชน” จึงเป็นรากฐานที่สำคัญของสังคม เพราะเป็นกลุ่มคน ที่มีความผูกพันเอื้ออาทรต่อกัน เป็นแหล่งพื้นฐานที่ดีที่สุดในการถักทอความรัก ความเอื้ออาทรของคนในสังคม

นัยยะของคำจำกัดความและการตีความของคำว่า “ประชาสังคม” อันเป็นแนวทางในการศึกษาถึงความเป็นชุมชนมีลักษณะ ดังนี้

1. มีความหลากหลาย เช่น มีความหลากหลายของการรวมตัว พื้นที่ รูปแบบของกิจกรรม ประเด็นความสนใจ/ปัญหา และกลุ่มคนที่มารวมตัวกัน
2. ความเป็นชุมชน ที่อาจมีอาณาบริเวณหรือ บริบทขนาดใหญ่ที่เชื่อมโยงติดต่อกันในทางใดทางหนึ่ง หรือความเป็นชุมชนขนาดเล็ก ที่รวมตัวด้วยความรัก ความผูกพัน ความเอื้ออาทร ความสนใจ และหรือผลประโยชน์ร่วมกัน
3. บนสำนึกสาธารณะ ด้วยจิตสำนึกของความเป็นพลเมือง (Public Consciousness) ของสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society)
4. มีกิจกรรมและความต่อเนื่อง บนพื้นฐานของกระบวนการกลุ่มและด้วยพื้นฐานแห่งการเรียนรู้จากการปฏิบัติร่วมกัน (Interactive Learning Through Action) ที่มีความต่อเนื่องและยั่งยืน

5. มีเครือข่ายและการติดต่อสื่อสาร ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สื่อสาร และเครือข่าย เพื่อกลุ่มประชาสังคมจะมีความยั่งยืน (Communication and Network)

David Mathews. 1996 ได้รวบรวมประสบการณ์การพิจารณาเงื่อนไข ในการวิเคราะห์ความเข้มแข็งให้กับชุมชน ประกอบด้วย

1. โครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อความเป็นประชาคม
 - การรวมตัวเป็นกลุ่ม / องค์กร มีมากน้อยเพียงใด
 - ขนาดของกลุ่มที่พบปะ
 - จำนวนสถานที่และโอกาสในการพบปะสังสรรค์ เพื่อถกปัญหาของชุมชนมีมากน้อยเพียงใด
 - ประเด็นพูดคุย / ถกปัญหาของชุมชน
 - ระดับความสัมพันธ์ใกล้ชิดของคนในชุมชน
 - เครื่องมือสื่อสาร
2. กระบวนการเฉพาะบางอย่าง
 - กระบวนการตัดสินใจเรื่องเกี่ยวกับปัญหา โดยรวมของชุมชนเป็นอย่างไร การมีส่วนร่วมของคน มากน้อยเพียงไร บทบาทผู้นำในการตัดสินใจเป็นอย่างไร
 - กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่แตกต่างกัน หรือการหาข้อสรุปร่วมกันในการแก้ปัญหา
3. ผู้นำ
 - จำนวนของผู้นำ การกระจายตัวในพื้นที่
 - บทบาทของผู้นำสัมพันธ์กับสมาชิกในชุมชน เช่น การเปิดโอกาสให้คนแสดงความคิดเห็นริเริ่ม การสร้าง Active Participation การสร้างเครือข่ายภายในและภายนอกชุมชน
 - คุณสมบัติ เช่น การติดตามสถานการณ์ปัญหา การเปิดกว้างในการเรียนรู้ไม่แบ่งฝ่ายมองไกล มองกว้าง
4. กระบวนการที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม
 - เป็นการประเมินว่าในชุมชนมีระบบความคิดด้านต่าง ๆ เหล่านี้ มากน้อยเพียงไร
 - การให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมพอๆ กับผลงาน
 - การดึงคนให้มาร่วมกระบวนการคิดและตัดสินใจให้มากที่สุด
 - การเน้นศักยภาพของสมาชิกที่มาร่วมว่าเป็นต้นทุนของชุมชน (มากกว่ามองว่าคนเป็นปัญหาของชุมชน)

- ความคิดเกี่ยวกับ “อำนาจ” หรือ “พลัง” ในการเปลี่ยนแปลง (เน้นพลังของกลุ่มในการแก้ปัญหาของตนเองมากกว่าฝากความหวังไว้ที่ผู้มี “อำนาจ”)
 - ความคิดเกี่ยวกับการรับผิดชอบแก้ปัญหาของชุมชนตนเอง
5. ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับสถาบันต่าง ๆ ในชุมชน
- การพึ่งพาหน่วยงานของรัฐมีมากน้อยเพียงไร กับหน่วยงานไหน
 - ความร่วมมือ สนับสนุนความใกล้ชิดกันของโรงเรียนและวัดในชุมชน
6. ความรู้สึกร่วมเป็นกลุ่มชุมชนเดียวกัน เป็นการประเมินว่าในชุมชนมีความรู้สึกผูกพันเป็นชุมชนหรือไม่ เพียงไร โดยอาจดูจาก
- ประวัติศาสตร์ / คำบอกเล่าของชาวบ้าน เกี่ยวกับการช่วยเหลือกันและกันในการแก้ปัญหาชุมชน
 - การทำกิจกรรมที่ต้องอาศัยความร่วมมือหลายฝ่ายร่วมกัน
 - ความพยายามในการดึงเอาคนที่ยังไม่เข้าร่วมงานพัฒนาชุมชนให้เข้าร่วมด้วย
- สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งในการรวมกลุ่ม เพื่อสร้างความเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง คือการสื่อสาร (Communication)

อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (อ้างใน ปารีชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล, 2542 : 6) ได้ให้ความสำคัญของการสื่อสารว่า การสื่อสารระหว่างบุคคล หรือการสื่อสารในกลุ่มบุคคลมีส่วนเอื้อต่อการเป็นประชาสังคม โดยมองว่า การเป็น “อารยะ” นั้นบุคคลจำเป็นต้องพัฒนาทักษะการสื่อสารขั้นพื้นฐาน คือ “การรู้จักรับฟังกัน” แทนการแข่งกร้าว ไม่รับฟังกัน ซึ่งนับว่าเป็นเงื่อนไขที่สำคัญประการหนึ่งในการเกิดประชาสังคม

อนุชาติ พวงสำลี และวีรบุรณ วิสารทสกุล (2541 : 12) ได้กล่าวถึงลักษณะประชาสังคมบางประการว่า กลุ่มประชาสังคมจะมีความยั่งยืนและมีความหมายย่อมต้องมีระบบการจัดการที่ดี มีระบบการสื่อสารแลกเปลี่ยน ตลอดจนการสร้างเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน ประสบการณ์ของการเรียนรู้บนพื้นที่ที่หลากหลายบนกิจกรรมที่หลากหลาย คือ พลังสร้างสรรค์ที่จะนำพาสังคมไปข้างหน้าร่วมกันอย่างสันติ และพลังนี้มีความเข้มแข็งได้ย่อมเกิดจากการเชื่อมโยงความสามารถและพลังย่อยๆ ในแต่ละส่วนของสังคมเข้ามาเชื่อมต่อประสานกันเป็นสังคมที่มีความเข้มแข็ง

Robert Putnam ได้ทำการศึกษาในเมืองทูปโล ซึ่งรวบรวม โดยเดวิส แมททิวส์ (จิรวุฒิสเนาคำ แปล, 2540 : 5) พบว่าองค์ประกอบอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดประชาสังคมที่เข้มแข็ง คือ

โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะ และช่องทางการสื่อสาร โดยได้ค้นพบว่าชุมชนที่เข้มแข็งจะต้องมีสถานที่ที่ผู้คนสามารถพูดคุยถึงปัญหาพร้อมกัน ทั้งเป็นการพูดคุยแบบเป็นทางการ เช่น เวที หรือการประชุมของเมือง และการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ เช่น การสนทนาของคนสองคน หรือ การสนทนาของคนกลุ่มเล็กซึ่งสถานที่ดังกล่าวมีความสำคัญต่อการเกิดความตั้งใจในการแก้ไขปัญหาพร้อมกันและช่วยสร้างความเป็น “พลเมือง” ให้ประชาชน

โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะที่คนในชุมชน จะได้มีโอกาสมาพบปะกันแยกได้หลายระดับคือ

- ระดับพื้นฐานที่สุด คือ การพบปะของผู้คนเป็นครั้งคราว การพบปะนี้อาจจะเป็นการพบปะกันในสภาพการพัฒนาท้องถิ่น หรือการพบปะของเพื่อนบ้าน ซึ่งเปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามามีความสัมพันธ์กัน
- ระดับถัดมา คือ การรวมตัวกันเป็นกลุ่มที่เน้นงานด้านใด ด้านหนึ่ง หรือ เป็นองค์กรกระตุ้น เช่น มูลนิธิชุมชน
- ระดับสูงสุด คือ การเป็นองค์กรเครือข่าย ทำหน้าที่ติดต่อประสานงาน หรือช่วยเหลือแก่องค์กรสมาชิก (องค์กรร่วม) ซึ่งเป็นการเชื่อมองค์กรสมาชิก และสมาชิก เข้าหากัน

ดังนั้น การพบปะหรือองค์กรทุกประเภทข้างต้นเป็นช่องทางการสื่อสาร ซึ่งเราจะเห็นได้ว่าโครงสร้างพื้นฐานสาธารณะกับโครงสร้างพื้นฐานการสื่อสารเป็นเรื่องเดียวกัน ซึ่งโครงสร้างพื้นฐานสาธารณะจะอิงอยู่กับระบบสังคมที่ไม่เป็นทางการ เช่น งานเทศกาลต่าง ๆ เป็นการดึงดูดผู้คนให้เข้ามาพบปะพูดคุยกัน ซึ่งการพูดคุยดังกล่าวอาจเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันจนถึงประเด็นลึก ๆ เช่น ปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองด้วยก็ได้

จะเห็นได้ว่าแนวคิดในเรื่องของประชาสังคมจะเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการออกความเห็น วิเคราะห์ถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน และร่วมกันแก้ไขโดยคนในชุมชนนั่นเอง และกระบวนการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นการสื่อสารเข้ามามีบทบาทสำคัญในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันของคนในชุมชน เพราะการมีส่วนร่วม หรือ การพบปะกันของคนในชุมชนจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยช่องทางการสื่อสารนั่นเอง

ผลของการเข้ามามีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและร่วมกันแก้ปัญหาของคนในชุมชนนั้น จะก่อให้เกิดกระบวนการแก้ไขปัญหา หรือ วิธีการในการพัฒนาที่เหมาะสมกับชุมชน

ของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับกรอบการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบใหม่ คือ “กระบวนทัศน์ทางเลือกของการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม” (The Alternative Paradigm of Communication for Social Change) (ปาริชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล, 2542 :3) โดยมุ่งเน้นประชาชนเป็นศูนย์กลางของการเปลี่ยนแปลง และแสวงหาหนทางที่จะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับชุมชน สังคม ประเทศ หรือระดับโลกต่อไป โดยมองว่าการเปลี่ยนแปลงสังคม อาจมีความหลากหลายและแตกต่างกันไป (Pluralistic / multiplicity in world) ตามความเหมาะสมของท้องถิ่น และตามความต้องการของสมาชิกในสังคมดังกล่าว

อาจกล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน จะต้องอาศัยการรวมกลุ่มของคนในชุมชนเอง เพื่อเป็นการเริ่มต้นในการตระหนักรู้ถึงสิ่งที่ชุมชนประสบอยู่ โดยมีการวางแผนจัดการกับปัญหาชุมชนจากความร่วมมือของคนในชุมชน และเมื่องานหรือกิจกรรมบรรลุวัตถุประสงค์แล้วก็จะมีการขยายผล สร้างกิจกรรมใหม่ ๆ จนกระทั่งมีการปรับเปลี่ยนและสร้างเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนข้อมูลหรือประสบการณ์กัน จากแนวคิดเรื่องของประชาสังคม ซึ่งเป็นแนวคิดเกี่ยวกับการรวมกลุ่มของคนเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จึงสนใจศึกษาเกี่ยวกับชุมชนไทยเชื้อสายมอญในเกาะเกร็ด ที่มีการรวมกลุ่มหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา และกลุ่มพิพิธภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาของชุมชน ว่ามีกระบวนการทางวัฒนธรรมในการดำรงรักษาอัตลักษณ์ทางด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนว่ามีพัฒนาการอย่างไร โดยใช้แนวคิดเรื่องของแนวทางในการวิเคราะห์ความเข้มแข็งของชุมชนเป็นกรอบในการอธิบาย

งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้รวบรวมงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับชาวไทยเชื้อสายมอญในเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้ทราบถึงประวัติศาสตร์ ตลอดจนกระทั่งการผสมผสานของชาติพันธุ์ และการดำรงรักษา และการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนไทยเชื้อสายมอญท่ามกลางบริบทของสังคมและวัฒนธรรมนั้น ๆ ดังต่อไปนี้

ส.พลายน้อย (2515) ได้ทำการศึกษาประวัติศาสตร์พม่า – รามัญ ผลการศึกษาสรุปว่า เดิมนั้นมอญอาศัยอยู่ทางตอนใต้ของชาวจีน เช่นเดียวกับไทยโดยอพยพลงมาจากตอนใต้ รุ่นเดียวกับไทยแต่ไปทางตะวันตกของไทย การอพยพส่วนใหญ่จะลงมาตามลำน้ำและตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อินเดียราวห้าศตวรรษต่อมาเกิดเป็นศัตรูกับพ่อค้าอินเดียเพราะแข่งขันกันค้าขายจึงอพยพลงมาอีกตามลำน้ำอิรวดี ลงมาตั้งหลักแหล่งอยู่ที่เมืองหงสาวดี หรือที่เรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่า เมืองพะโคซึ่ง

เป็นประเทศมอญอย่างแท้จริงอยู่เป็นเวลานานมาก แต่ต่อมาเมืองหงสาวดีได้ถูกพม่าจากเมืองอังวะ (พุกาม) ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือรุกรานต้องทำศึกสงครามอยู่หลายครั้ง เมื่อชาวมอญได้รับการกดขี่ข่มเหง และถูกพม่าเบียดเบียนให้ได้รับความทุกข์ร้อน ชาวมอญจึงหันมาเป็นมิตรกับไทยเพื่อร่วมมือทำสงครามกับพม่า พระเจ้าอลองพญากษัตริย์แห่งพม่าโกรธมาก จึงยกไพร่พลไปตีเมืองหงสาวดีจนสิ้นซาก และยึดมาเป็นของตนในปี พ.ศ. 2300 ชาวมอญที่รอดตายจากสงครามจึงพากันอพยพครอบครัวหนีเข้ามาพึ่งพิงพระบรมโพธิสมภารจากกษัตริย์ไทย

สุภรณ์ โอเจริญ (2519) ได้ศึกษาเรื่องชาวมอญในประเทศไทย โดยทำการวิเคราะห์ฐานะและบทบาทในสังคมไทย ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลางถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พบว่าชาวมอญมีบทบาทสำคัญต่อสังคมไทยทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง โดยเฉพาะในด้านศิลปวัฒนธรรม เช่น การรับปี่พาทย์มอญมาใช้บรรเลงในงานศพ ตลอดจนประเพณีบางอย่างของมอญ ซึ่งไทยรับมาถือปฏิบัติอยู่ในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นประเพณีแต่งงาน งานบวช และสงกรานต์ ในด้านเศรษฐกิจ คือ บทบาทในด้านแรงงานคน เช่น แรงงานไพร่หลวงรามัญ ซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญ นอกจากนั้นรัฐบาลยังได้เก็บภาษีอากรจากชาวมอญในการประกอบอาชีพต่าง ๆ ขณะเดียวกันชาวมอญก็ผสมกลมกลืนกับคนไทยซึ่งจากการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดการปรับตัวให้เข้ากับสังคมไทย ได้แก่ ความคล้ายคลึงในด้านต่าง ๆ เช่น รูปร่างหน้าตาอาชีพ การนับถือศาสนาเดียวกัน การคบค้าสมาคมกับภายนอก แต่ก็ยังมีปัจจัยอื่นที่ชาวมอญปรับตัวให้ใกล้กับความเป็นไทยมากขึ้น เช่น การแต่งงานกับคนไทย ภาษาและประเพณี ตลอดจนความเชื่อบางอย่างเสื่อมลง นโยบายของรัฐในการทำให้ชาวมอญมีฐานะเท่าเทียมกับคนไทยตามกฎหมายและการรับวิทยาการความเจริญจากภายนอกส่งผลให้ชาวมอญปรับตัว แต่ระดับของการปรับตัวในปรับตัว ในหมู่บ้านแต่ละแห่งมีมากน้อยต่างกันขึ้นอยู่กับสถานที่ตั้งและลักษณะภูมิประเทศ ตลอดจนอาชีพซึ่งจะเป็นอุปสรรคหรือเครื่องส่งเสริมการปรับตัวในแต่ละแห่ง

นิยพวรรณ วรรณศิริ (2531 : 29) ได้ศึกษาเรื่อง วัฒนธรรมในประเทศไทย : ความสัมพันธ์ระหว่างมอญ - ไทย พบว่า มอญ - ไทยมีความสัมพันธ์แบบเป็นมิตรกัน หรือมีความสัมพันธ์เชิงบวก (Non - antagonistic Relationship Positive Relationship) คือ มีการยอมรับการเป็นกลุ่มพวกเดียวกัน ไม่มีอคติหรือการแข่งขันกัน แม้ว่าชาวมอญจะมีภาษา ประเพณี ความเชื่อเป็นของตนเอง และยังมีการรวมกลุ่มกันในสังคมของตน แต่ชาวมอญก็สามารถใช้วิถีชีวิตเข้ากับชาวไทยได้ จึงมีความแตกต่างกันจากกลุ่มชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ ในเมืองไทย

โสภี อยู่ทรัพย์ (2533) ศึกษาเรื่อง “การสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนช่างปั้นหม้อ : กรณีศึกษาบ้านลัดเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี” ผู้วิจัยพบว่าชุมชนช่างปั้นหม้อบ้านลัดเกร็ดเป็นชุมชนชาวมอญที่มีอาชีพการปั้นหม้อสืบเนื่องต่อกันมาหลายชั่วอายุคน และมีบทบาทต่อการดำรงชีพในทางเศรษฐกิจสังคมและวิถีชีวิตตลอดจนความผูกพันทางสังคมมานาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปั้นหม้อ มีขั้นตอนมากมายที่จะต้องอาศัยความร่วมมือทั้งจากบุคคลในครอบครัวและเพื่อนบ้าน อีกทั้งยังต้องอาศัยความละเอียดอ่อนและความชำนาญพิเศษ ประกอบกับความสามารถในเชิงศิลปะองค์ประกอบเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ต้องได้รับการเรียนรู้และถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ปัจจัยที่ส่งเสริมให้มีการสืบเนื่องก็คือ การมีเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ใช้ไฟฟ้า ช่วยทำให้การปั้นหม้อสะดวกเร็วขึ้น ในด้านการเปลี่ยนแปลงนั้น ได้รับผลกระทบจากปัจจัยต่าง ๆ หลายด้าน ได้แก่ การย้ายออก การศึกษาระบบเศรษฐกิจ นิเวศวิทยา การคมนาคมและสื่อสารมวลชน ตลอดจนค่านิยมในด้านการประกอบอาชีพ

ไฉน สนสกุล (2535) ได้ศึกษาในเรื่องการธำรงชาติพันธุ์และการผสมผสานกลมกลืนทางวัฒนธรรมของชาวมอญ บางขันหมาก จังหวัดลพบุรี พบว่าชาวมอญบางขันหมากยังคงรักษาวัฒนธรรมบางส่วนที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ พิจารณาจาก ภาษา ศาสนา พิธีกรรม ความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงการธำรงชาติพันธุ์ ในเรื่องศาสนา พิธีกรรม และความเชื่อนั้นพบว่า ชาวมอญมีการนับถือพุทธศาสนาควบคู่ไปกับการนับถือผี แต่ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมและความเชื่อเริ่มเสื่อมลง ซึ่งสรุปได้ว่าชาวมอญบางขันหมากยังคงมีการรักษา อัตลักษณ์ของกลุ่มตนเองอยู่ แม้ว่าจะมีการผสมกลมกลืนด้านวัฒนธรรมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยบ้าง โดยมีปัจจัยทางด้านนโยบายของรัฐ การตั้งถิ่นฐานและการอพยพ การย้ายถิ่น การศึกษา การประกอบอาชีพ และการแต่งงานเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชาวมอญสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมและสังคมไทย

จุรีรัตน์ นันทวนิช (2536) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาวิวัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนอำเภอปากเกร็ด นนทบุรี ได้ข้อสรุปว่า การสร้างทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 306 และ 304 (ถนนติวานนท์และถนนแจ้งวัฒนะ) ในปี พ.ศ. 2475 ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน การตั้งถิ่นฐานและระบบชุมชนที่เกิดขึ้นบริเวณสองฟากถนนทั้งสองสาย ชุมชนอำเภอปากเกร็ดเริ่มมีสภาพเป็นเมือง เกิดเป็นย่านพักอาศัยหนาแน่น และมีความเจริญเติบโตทางพาณิชยกรรมและอุตสาหกรรม มากขึ้น ซึ่งแตกต่างจากสภาพของชุมชนปากเกร็ดในอดีตที่มีการตั้งถิ่นฐานบริเวณริมฝั่งแม่น้ำและลำคลอง มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ความสัมพันธ์แบบบ้านใกล้เรือนเคียง และมีลักษณะเป็นชุมชนชนบทที่ทำการเกษตรเป็นหลัก

วินัย ภูมิพิทักษ์กุล (2537) ศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาบริเวณเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี พบว่าลักษณะเฉพาะของพื้นที่ทำให้มีข้อจำกัดด้านสาธารณูปโภค ได้แก่ การเข้าถึงชุมชนระบบสัญญาณภายในเกาะยังไม่สะดวก และการบริการประปาที่มีเฉพาะในบางหมู่บ้าน การใช้ที่ดินปะปนกัน นอกจากนี้ยังมีปัญหาการขาดแรงงานในภาคเกษตรและอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผา ที่แรงงานรุ่นต่อมาไม่นิยมประกอบอาชีพนี้ ผู้วิจัยยังได้เสนอแนะให้คงพื้นที่ชุมชนริมน้ำดั้งเดิมไว้และส่งเสริมให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว ก่อสร้างซุ้มขายสินค้าที่ระลึก และทำเส้นทางท่องเที่ยวทางน้ำรอบบริเวณเกาะเกร็ด พื้นที่เกษตรควรส่งเสริมให้เป็นเกษตรก้าวหน้า พื้นที่ที่น้ำท่วมถึงควรส่งเสริมให้เป็นเขตปลูกกล้วยไม้ ส่วนพื้นที่กร้างบริเวณกลางเกาะควรส่งเสริมให้เป็นเขตการปลูกสมุนไพร

ณัฐประวีณ ศรีทรัพย์ (2537) ศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมและการดำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญ : ศึกษากรณีชุมชนมอญบ้านลัดเกร็ด ตำบลเกาะเกร็ด ผู้วิจัยพบว่า ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในบริบทของสังคมไทยที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ชาวมอญบ้านลัดเกร็ดปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตในด้านสังคมและการปกครองตนเองทางเศรษฐกิจในด้านการผลิตและการจำหน่ายแจกลี้อเครื่องปั้นดินเผา การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา และการปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์ในหมู่ครอบครัวและเครือญาติ ในขณะเดียวกันชาวมอญก็ยังคงไว้ซึ่งความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญในสังคมไทย โดยสามารถดำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มตนในด้านภาษา ศาสนา พิธีกรรม ความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณีไว้ได้

นิสาพร วัฒนศัพท์ (2542) ได้ทำการศึกษาเรื่อง วัดกับการดำรงอยู่ของศิลปหัตถกรรมพื้นเมือง ในเขตตำบลเกาะเกร็ดพบว่า “โลงเหมมอญ” ผลิตผลทางวัฒนธรรมที่สร้างขึ้นเพื่อแสดงความเคารพครั้งสุดท้ายต่อพระสงฆ์ที่นับถือ โดยโลงเหมจะสูญสลายไปในพิธีกรรมด้วย ดำรงอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน เพราะปัจจัยส่งเสริมคือ ความเชื่อของชาวบ้านที่ต้องการสร้างโลงเหมให้กับพระสงฆ์ที่ตนเองศรัทธา ให้ความร่วมมือในการสร้างและมีการพัฒนาคุณภาพของวัตถุดิบและมาตรฐานการผลิต อย่างไรก็ตาม อุปสรรคก็คือโอกาสในการผลิตที่น้อยลง นายช่างที่มีความรู้เริ่มหาได้ยากและวัตถุดิบที่มีราคาแพงและหาซื้อได้ยากเช่นกัน ในส่วนของการสืบสานพบว่าแรงกระตุ้นจากคนภายนอกที่เข้ามาชื่นชมงานโรงเหม และการที่คนภายนอกเข้ามาศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ในงานโรงเหมมีผลให้เกิดการสืบสานอยู่ต่อไปได้ การจัดเก็บโลงเหมไว้ให้ลูกหลานได้ศึกษาก็มีส่วนช่วยเช่นกัน ส่วนอุปสรรคที่ค้นพบนอกจากจำนวนนายช่างที่ลดน้อยลงแล้ว ความรู้ที่ไม่ได้บันทึกไว้เป็นตำราก็มีส่วนด้วยเช่นกัน

อภิชาติ งามนิยม (2544) ศึกษาเรื่อง “การสำรวจเรื่อง การได้มา การบันทึกและการถ่ายทอดความรู้ เรื่องการปั้นเครื่องปั้นดินเผาหม้อน้ำลายวิจิตรมอญเกาะเกร็ดของช่างปั้นชาวมอญเกาะเกร็ด” ผู้วิจัยพบว่า แหล่งความรู้เรื่องการปั้นเครื่องปั้นดินเผาหม้อน้ำลายวิจิตรมอญเกาะเกร็ดของช่างปั้นชาวมอญเกาะเกร็ด มาจากบรรพบุรุษอาจารย์ในโรงปั้น อาจารย์ในโรงเรียนสอนปั้นและช่างปั้นด้วยกัน ในด้านการบันทึกความรู้ ช่างปั้นชาวมอญ ใช้วิธีการจำเป็นส่วนใหญ่ และบางคนมีการจดบันทึกเป็นเอกสาร ส่วนการถ่ายทอดความรู้ของช่างปั้น ใช้วิธีการบอกให้ปฏิบัติตาม สาทิตและประเมินผลชิ้นงาน

จากการศึกษาถึงงานเขียนและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมดอาจจะสรุปได้ว่า ชาวมอญที่รอดตายจากสงครามในปี พ.ศ. 2300 ได้พาครอบครัวหนีเข้ามาพึ่งพิงพระบรมโพธิสมภารจากภัยตรีภัยไทย มีระดับการปรับตัวมากน้อยต่างกันขึ้นอยู่กับสถานที่ตั้งและลักษณะภูมิประเทศ ตลอดจนการประกอบอาชีพด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาซึ่งจะเป็นอุปสรรคทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม เชื้อชาติและภาษา โดยเฉพาะชาวมอญในเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี แต่ชาวมอญก็สามารถดำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มตนไว้ได้ ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมและวัฒนธรรมในบริบทของสังคมไทย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการดำเนินการวิจัยเรื่อง “การสื่อสารและกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนเกาะเกร็ด” ผู้วิจัยเลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลต่าง ๆ โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

- การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย
- การกำหนดเครื่องมือในการวิจัย
- การเก็บรวบรวมข้อมูล
- การวิเคราะห์ข้อมูล

การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย

ในการวิจัยครั้งนี้ เน้นศึกษาเฉพาะชุมชนไทยเชื้อสายมอญในเกาะเกร็ด ซึ่งมีอยู่จำนวน 3 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านลัดเกร็ด หมู่ 6 บ้านเสาธงทอง หมู่ 7 บ้านโอง่าง

สาเหตุที่เลือกศึกษา เฉพาะ 3 หมู่บ้านนี้ คือ หมู่ 1 หมู่ 6 และหมู่ 7 เป็นสนามวิจัยเพราะว่าเป็นชุมชนที่มีชาวไทยเชื้อสายมอญอาศัยอยู่มากที่สุดใน ต. เกาะเกร็ด และเนื่องจากสภาพภูมิศาสตร์ของเกาะเกร็ดตั้งอยู่ในเขตปริมณฑล อีกทั้งยังเป็นชุมชนที่ผู้วิจัยสามารถเดินทางเข้า - ออกในพื้นที่ได้สะดวก ทำให้มีโอกาสดำเนินการศึกษาค้นคว้าข้อมูลได้สะดวก และเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนได้เป็นอย่างดี แต่ในขณะเดียวกันชาวชุมชนไทยเชื้อสายมอญในเกาะเกร็ดนั้น ยังดำรงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองไว้มาก โดยเฉพาะด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาแบบมอญ ให้คงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมเมืองในยุคปัจจุบัน

หลักเกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย ผู้วิจัยได้เลือกโดยระบุเกณฑ์ของบุคคลที่เป็น Key informants โดยได้แบ่งกลุ่มคนออกเป็น 3 รุ่น ดังนี้

- กลุ่มคนรุ่นเก่า คัดเลือกบุคคลที่อาศัยอยู่ในชุมชนเกาะเกร็ด (หมู่ 1 6 และ 7) ซึ่งเคยมีอาชีพเป็นช่างปั้น ช่างแกะลาย เป็นเจ้าของกิจการผลิตเครื่องปั้นดินเผา หรือเป็นผู้ที่มีความรู้เรื่องเครื่องปั้นดินเผา

- กลุ่มคนรุ่นกลาง คัดเลือกบุคคลที่อาศัยอยู่ในชุมชนเกาะเกร็ด (หมู่ 1 6 และ7) ซึ่งมีอาชีพเป็นช่างปั้น ช่างแกะลาย เป็นเจ้าของกิจการผลิตเครื่องปั้นดินเผา หรือเป็นผู้ที่มีความรู้เรื่องเครื่องปั้นดินเผา และมีส่วนร่วมในการส่งเสริมกิจกรรมสร้างสรรค์เกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ด

- กลุ่มคนรุ่นใหม่ คัดเลือกบุคคลที่อาศัยอยู่ในชุมชนเกาะเกร็ด (หมู่ 1 6 และ7) ซึ่งเป็นผู้นำหรือสมาชิกในการรวมกลุ่มเครื่องปั้นดินเผา มีอาชีพเป็นช่างปั้น หรือเป็นผู้ที่มีความรู้เรื่องเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ด

ดังนั้น กลุ่มเป้าหมายที่ผู้วิจัยเลือกที่จะสัมภาษณ์และพูดคุยด้วย จึงแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

- กลุ่มคนรุ่นเก่า อายุระหว่าง 61 – 85 ปี จำนวน 10 คน ซึ่งจะมีระบบคิดผูกพันอยู่กับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายมอญมากกว่ากลุ่มอื่น

- กลุ่มคนรุ่นกลาง อายุระหว่าง 36 – 60 ปี จำนวน 9 คน ซึ่งจะมีชีวิตอยู่ระหว่างความเป็นมอญและความเป็นไทยในสังคมปัจจุบัน ท่ามกลางกระแสการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรม

- กลุ่มคนรุ่นใหม่ อายุระหว่าง 15 – 35 ปี จำนวน 10 คน เป็นบุคคลที่มีชีวิตผูกติดอยู่ในสังคม ยุคปัจจุบัน (ยุคโลกาภิวัตน์) เช่น กลุ่ม “เด็กท้ายซอย” เป็นกลุ่มเด็กเยาวชนที่อาศัยอยู่ท้ายซอยในชุมชนหมู่ 1 ซึ่งเด็กกลุ่มนี้ได้มีแนวคิดในการรวมตัวกัน เพื่อเรียนรู้วิธีการผลิตงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม โดยมีกลุ่มคนรุ่นเก่าและรุ่นกลางคอยให้คำปรึกษาและชี้แนะ

เหตุที่ผู้วิจัยเลือกสัมภาษณ์ผู้มีอายุแตกต่างกัน 3 กลุ่มเช่นนี้เนื่องจากว่า ชาวไทยเชื้อสายมอญที่มีอายุต่างกันย่อมมีระบบคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์ในการให้คุณค่า การดำรงรักษาวัฒนธรรม ที่มีการผลิตซ้ำ การสร้างและการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ซึ่งบุคคลทั้ง 3 กลุ่มนี้ จะช่วยสะท้อนให้เห็นระดับของความแตกต่างของแนวทางการสื่อสารและกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนไทยเชื้อสายมอญเกาะเกร็ดได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้มีการกำหนดเกณฑ์ในคัดเลือกบุคคลแต่ละกลุ่มไว้ เพื่อให้เกิดความหลากหลายทางด้านทักษะของผู้ให้สัมภาษณ์ ซึ่งประกอบด้วยบุคคลที่อาศัยอยู่ในชุมชนมาตั้งแต่เกิด สักส่วนของเพศชาย – หญิง เป็นที่รู้จักหรือยอมรับในชุมชน เป็นผู้ที่สร้างสรรค์หรือประดิษฐ์ผลงานที่สร้างชื่อเสียงแก่ชุมชน เป็นต้น

การกำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

1. แนวการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) ซึ่งผู้วิจัยจะเตรียมแนวคำถามแบบกว้าง ๆ ไว้ล่วงหน้า เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ อีกทั้งยังเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถเล่าเรื่องได้อย่างเต็มที่ ตามประเด็นที่ผู้วิจัยตั้งไว้ และยืดหยุ่นประเด็นคำถามตามสถานการณ์ในการสัมภาษณ์

2. แบบบันทึกภาคสนามของผู้วิจัย ซึ่งผู้วิจัยใช้ในการบันทึกข้อมูลที่รวบรวมได้ จากการสังเกต สัมภาษณ์ พูดคุย กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลตลอดระยะเวลาในการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาแนวทางการสื่อสารและกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมเพื่อการดำรงรักษา การผลิตซ้ำ การสร้างและปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนไทยเชื้อสายมอญในเกาะเกร็ด ดังนั้น การเก็บรวบรวมข้อมูลจึงเป็นการเก็บข้อมูลจากปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้อง (Documentary Source) ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรมสื่อพื้นบ้าน โดยเน้นเฉพาะพิธีกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของคนไทยเชื้อสายมอญในชุมชนเกาะเกร็ด ตลอดจนภาพถ่ายและหลักฐานอื่น ๆ เพื่อเก็บข้อมูลที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์

2. การแนะนำตัว ผู้วิจัยทำการแนะนำตัวกับผู้ให้ข้อมูล กำหนดสถานภาพและบทบาทของผู้วิจัยโดยเปิดเผย (Overt Role) และแจ้งให้ผู้ให้ข้อมูลทุกคนได้ทราบถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ หรืออาจใช้บุคคลซึ่งเป็นที่ยอมรับในชุมชนเป็นสื่อกลาง และเป็นผู้แนะนำ

3. ตัวผู้วิจัยเอง ซึ่งจะเป็นผู้สัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาที่ได้กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-Structured Interview) ซึ่งมีการกำหนดหัวข้อไว้กว้าง ๆ (Interview Guideline) และใช้เทคนิคหลาย ๆ วิธีการผสมผสานกัน ได้แก่ การสัมภาษณ์โดยเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ และการสัมภาษณ์แบบมีจุด

สนใจเฉพาะ เน้นสัมภาษณ์บุคคลหลัก ๆ ภายในชุมชน โดยเฉพาะบุคคลที่อยู่ในชุมชนมานาน ประกอบด้วยคนรุ่นเก่าที่อยู่มานานมากกว่า 30 ปีขึ้นไป คนรุ่นกลางที่อยู่ในชุมชนมานานกว่า 20 ปีขึ้นไป กลุ่มคนรุ่นใหม่ที่อยู่มานานมากกว่า 10 ปีขึ้นไป และเป็นผู้ที่มีบทบาทในชุมชน จะสามารถมองเห็นภาพการพัฒนาและการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงในชุมชนได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ Key Informants ของผู้วิจัยจะเน้นเฉพาะการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนไทยเชื้อสายมอญ โดยมองผ่านสื่อพื้นบ้าน ประเภทศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาเป็นหลัก ดังนั้น คำถามต่าง ๆ ผู้วิจัยจึงมีการตั้งโครงสร้าง ๆ ไว้สำหรับเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์เท่านั้น

4. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เป็นหลัก โดยวิธีการสังเกต และสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (การซักถามหรือพูดคุย) ผู้วิจัยจะสังเกตการกระทำหรือพฤติกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันของชาวบ้านในชุมชนไทยเชื้อสายมอญในเกาะเกร็ด เช่น วิธีการทำงาน และกระบวนการทำงาน การปฏิสัมพันธ์หรือการพูดคุยกันระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ทั้งภายในญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านและบุคคลภายนอก ทั้งนี้รวมทั้งเข้าร่วมกิจกรรมในพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนด้วย เช่น พิธีการบูชาเตาและเซ่นเตา เป็นต้น

ทั้งนี้การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์จะอยู่ในกรอบของประเด็นที่ต้องการศึกษา เพื่อตอบปัญหาการวิจัย ดังนี้

1. ลักษณะของกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ (Identity Construction) ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของคนไทยเชื้อสายมอญ ในชุมชนเกาะเกร็ด
2. การให้ความหมายและคุณค่า (Value System) เกี่ยวกับอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของคนไทยเชื้อสายมอญ ในชุมชนเกาะเกร็ด
3. กระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมเพื่อดำรงรักษา (Maintain) โดยการผลิตซ้ำ (Reproduction) การสร้าง (Construction) และการปรับเปลี่ยน (Transformation) อัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่มีผลต่อชุมชนเข้มแข็ง (Good Community) ในชุมชนเกาะเกร็ด

ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบ่งออกเป็น 3 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1 ก่อนเก็บข้อมูล ผู้วิจัยทำการศึกษาพื้นที่ของชุมชน รวบรวมข้อมูลประวัติและวัฒนธรรมของชุมชนเบื้องต้น ภายในเวลาประมาณ 1 เดือน (มีนาคม 2545)

ระยะที่ 2 ระหว่างเก็บข้อมูล ทำการนัดหมายและสัมภาษณ์ พูดคุยและสังเกตจากการเข้าร่วมกิจกรรมกับคนในชุมชน ภายในเวลาประมาณ 3 เดือน (เมษายน – มิถุนายน 2545)

ระยะที่ 3 หลังเก็บข้อมูล ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล สร้างบทสรุปตามกรอบแนวคิดและตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลแบบสามเส้า ภายในเวลาประมาณ 3 เดือน (ตุลาคม – ธันวาคม 2545)

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล ตามหลักการวิจัยเชิงคุณภาพ และทำการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวม โดยใช้การตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูลแบบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) ซึ่งเป็นการแสวงหาข้อมูลจากแหล่งที่แตกต่างกันเพื่อรวบรวมเป็นเรื่องเดียวกัน คือ จากการสังเกต การซักถาม และการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (สุภางค์ จันทวนิช, 2542: 130) โดยนำข้อมูลทั้งหมดที่เก็บรวบรวม มาเปรียบเทียบซึ่งกันและกันในประเด็นต่าง ๆ ที่ต้องการศึกษา ดังนี้

- ลักษณะของการสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของคนไทยเชื้อสายมอญในชุมชนเกาะเกร็ด
- กลไกการสื่อสารเพื่อให้ความหมาย และคุณค่าเกี่ยวกับอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของคนไทยเชื้อสายมอญในชุมชนเกาะเกร็ด
- ลักษณะของกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมเพื่อการดำรงรักษา โดยการผลิตซ้ำ การสร้าง และการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา ที่นำไปสู่ความเป็นชุมชนเข้มแข็งของชุมชนเกาะเกร็ด

ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย โดยเก็บข้อมูลเบื้องต้นที่ได้จากการสัมภาษณ์ และสังเกตในขณะที่อยู่ในสนามด้วยตนเอง แล้วนำมาหาประเด็นหลักและข้อสรุปรวม จากนั้นจึงทำการจำแนกข้อมูลตามประเด็นต่าง ๆ และทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้เพื่อตอบปัญหานำวิจัย

การนำเสนอข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลที่ได้จากการวิจัย ในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analysis Description) โดยการนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิเคราะห์ เรื่อง “การสื่อสารและกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนเกาะเกร็ด” โดยมุ่งเน้นศึกษาเฉพาะกรณีศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน ไว้ในบทที่ 4 ซึ่งผู้วิจัยมีการจัดแบ่งการนำเสนอออกเป็นลำดับดังนี้

1. นำเสนอข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เพื่อใช้ตอบปัญหานำวิจัย ในส่วนของแนวทางการสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของคนไทยเชื้อสายมอญ ในชุมชนเกาะเกร็ด
2. นำเสนอข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เพื่อใช้ตอบปัญหานำวิจัย ในส่วนของการสื่อสารเพื่อให้ความหมายและคุณค่า เกี่ยวกับอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของคนไทยเชื้อสายมอญในชุมชนเกาะเกร็ด
3. นำเสนอข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เพื่อใช้ตอบปัญหานำวิจัย ในส่วนของกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมเพื่อการดำรงรักษา โดยการผลิตซ้ำ การสร้างและการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนเกาะเกร็ด

สำหรับในบทที่ 5 ผู้วิจัยได้ใช้เพื่อการนำเสนอข้อสรุป การอภิปรายผลและข้อเสนอแนะที่ได้ค้นพบจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

บทที่ 4

ผลการวิจัย

เกาะเกร็ดเป็นพื้นที่ ซึ่งมีความโดดเด่นเฉพาะตัวทางด้านการผลิตเครื่องปั้นดินเผาฝีมือเยี่ยมและมีชื่อเสียงสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษปู่ย่าตายาย งานด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่ผลิตอยู่ในอดีตนั้น ส่วนใหญ่เป็นงานประเภทเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น ครก หม้อ อ่าง โอ่ง และงานประเภทแกะสลักลวดลายสวยงาม เพื่อใช้เป็นของที่ระลึก เช่น หม้อน้ำลายวิจิตร

นอกจากนี้งานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ด นับเป็นสื่อพื้นบ้านของชุมชนที่มีการสื่อสารถึงอัตลักษณ์ร่วมของชุมชนได้อย่างชัดเจน โดยมีการสื่อสารผ่านทางลวดลายและรูปทรงเฉพาะตัว ซึ่งกลุ่มคนรุ่นเก่าของชุมชนพยายามที่จะดำรงรักษาและมีการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมสืบต่อกันมา ตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษไปยังลูกหลานในชุมชนแห่งนี้ แม้ว่าการให้ความหมายและคุณค่าของงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาในกลุ่มคนแต่ละรุ่นจะแตกต่างกันตามบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป แต่ก็มีจุดมุ่งหมายเพื่อการดำรงรักษาอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนให้คงอยู่ในระบบคิดและระบบคุณค่าของสังคมปัจจุบันต่อไป ทั้งนี้ กระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ทางด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผายังมีผลให้นำไปสู่ความเป็นชุมชนเข้มแข็งอีกด้วย

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยในงานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. วิเคราะห์แนวทางการสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ด
2. วิเคราะห์การให้ความหมายและคุณค่าเกี่ยวกับอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ด
3. วิเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม เพื่อการดำรงรักษาอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา ที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนเกาะเกร็ด

เพื่อที่จะสามารถตอบประเด็นดังกล่าวข้างต้นและสามารถวิเคราะห์กระบวนการสื่อสารและการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมได้ ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาจากกลุ่มเป้าหมายในชุมชนเกาะเกร็ด โดยใช้

วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 29 คน ซึ่งแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มคนรุ่นเก่า กลุ่มคนรุ่นกลาง กลุ่มคนรุ่นใหม่ รวมทั้งศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับ ศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ด เพื่อใช้ประกอบในการวิเคราะห์และอภิปรายผล

สำหรับกลุ่มเป้าหมายทั้ง 29 คนนั้น จำแนกได้ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 1 จำแนกกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมาย	อายุ (ปี)	จำนวน (คน)
กลุ่มคนรุ่นเก่า	61 – 85	10
กลุ่มคนรุ่นกลาง	36 – 60	9
กลุ่มคนรุ่นใหม่	15 - 35	10
รวมทั้งสิ้น	15 -85	29

นอกจากนี้ จากการสังเกตการณ์ขณะเก็บข้อมูลผู้วิจัยพบว่า ลักษณะของการดำรงชีพของคนในชุมชนเกาะเกร็ดมีส่วนแบ่งบทบาทหน้าที่หลักในการสื่อสารและถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของคนทั้ง 3 รุ่นอยู่แล้วอย่างคร่าว ๆ ดังนี้

คนรุ่นเก่า มีบทบาทหน้าที่หลักในการถ่ายทอดวัฒนธรรมและดำรงรักษาอัตลักษณ์ของงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม(แบบมอญโบราณ)ให้คงอยู่ โดยเน้นการสื่อสารระดับบุคคลเป็นหลัก ลักษณะของการถ่ายทอดจะเน้นไปในเชิงปฏิบัติ ดังนั้น คนกลุ่มนี้จึงเปรียบเสมือน ครู อาจารย์ หรือปราชญ์ชาวบ้าน

คนรุ่นกลาง มีบทบาทหน้าที่หลักเป็นผู้รับการสืบทอดและดำรงรักษา ตลอดจนปรับเปลี่ยน เพื่อเชื่อมโยงความเป็นงานศิลปหัตถกรรมของชุมชนเข้ากับกระแสนิยมของสังคมแห่งการบริโภคที่ไม่หยุดนิ่ง อีกทั้งในคนกลุ่มนี้ ยังต้องมีหน้าที่ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมอันเปรียบเสมือนภูมิปัญญาของชนชาติมอญ ที่ทรงคุณค่านี้ให้แก่คนรุ่นใหม่ต่อไป

คนรุ่นใหม่ มีบทบาทในการรับสืบทอดงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนซึ่งมีรูปแบบหลากหลายมากขึ้นในปัจจุบัน โดยในกลุ่มคนรุ่นใหม่จะมีกลไกในการต่อรอง เพื่อที่จะเลือกรับและปฏิเสธแตกต่างกันออกไปตามอัตลักษณ์เฉพาะของแต่ละบุคคล

ด้วยบทบาทของการสื่อสารและถ่ายทอดทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันดังกล่าว จึงเป็นการสนับสนุนการแบ่งช่วงอายุของกลุ่มเป้าหมายออกเป็น 3 กลุ่มข้างต้น

ผู้วิจัยจึงได้แบ่งการนำเสนอผลการวิจัยออกเป็น 3 ตอน ได้แก่

- แนวทางการสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ด
 - การให้ความหมายและคุณค่าเกี่ยวกับอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ด
 - กระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม เพื่อการดำรงรักษาอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนเกาะเกร็ด
- โดยจะนำเสนอผลการวิจัยเรียงลำดับกันไป

ตอนที่ 1 แนวทางการสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ด

แนวทางการสื่อสารของคนในชุมชนเกาะเกร็ด ได้อาศัยผลงานการผลิตเครื่องปั้นดินเผา เป็นสื่อในการเผยแพร่อัตลักษณ์ของชุมชนทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคมส่วนรวม โดยหากพิจารณาจากกลุ่มคนรุ่นเก่าพบว่าในอดีตช่วงปิ่นที่มีฝีมือ ระดับอาจารย์จะเป็นผู้ที่กุมอำนาจในการต่อรอง เพราะจะมีรายได้สูง และได้รับการยกย่องจากผู้คนในชุมชนในฐานะ “อาจารย์” ผู้ถ่ายทอดวิชาการปั้น ผู้มีอำนาจสั่งการในงานผลิตเครื่องปั้นดินเผาชั้นเยี่ยม ด้านรูปแบบการผลิตจะเป็นแบบภายในครัวเรือน ดังนั้น จึงมีประโยชน์เพื่อเป็นการถ่ายทอดความรู้ระหว่างคนในครอบครัวเดียวกัน มีการพูดคุยสื่อสารกันเพื่อสร้างความเข้าใจมากขึ้นด้วย จึงเป็นรูปแบบการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการพิจารณาได้จากตาราง

ตาราง 2 สรุปแนวทางการสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

กลุ่มคน	รูปแบบ	อำนาจต่อรอง
รุ่นเก่า	- มีลักษณะ “อาจารย์” สั่ง “ศิษย์” ปฏิบัติตาม - เป็นการผลิตในครัวเรือน มีการ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัว - เน้นการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ	- อยู่ที่ช่างปิ่นที่มีฝีมือดี - อัตลักษณ์ที่โดดเด่นของเครื่องปั้นดินเผา แบบมอญเกาะเกร็ดที่ไม่เหมือนใคร

<p>รุ่นกลาง</p>	<ul style="list-style-type: none"> - มีลักษณะ “นายจ้าง” สั่ง “ลูกจ้าง” ปฏิบัติตาม - เป็นการผลิตในรูปแบบอุตสาหกรรมขนาดเล็ก ทำให้ขาดการปฏิสัมพันธ์ในระดับเครือข่าย - มีการเรียนรู้แบบกึ่งทางการ คือ ครูพักลักจำ ช่างป้อนที่เชี่ยวชาญกว่าคอยให้คำแนะนำ หรือเชิญเจ้าหน้าที่จากภายนอกมาฝึกอบรมให้ 	<ul style="list-style-type: none"> - อยู่ที่เจ้าของกิจการโรงงาน - ผู้นำความคิดของชุมชน - กลุ่มหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา เน้นการรวมกลุ่ม เพื่อแก้ปัญหาการตัดราคาในการขายสินค้าเครื่องปั้นฯ - มุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีในการผลิตมากขึ้น
<p>รุ่นใหม่</p>	<ul style="list-style-type: none"> - มีลักษณะช่างป้อนเป็น “นายของตนเอง” สร้างสรรค์งานเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบของตนเองมากขึ้น - มีความเป็นอิสระในการผลิตช่างป้อนมักเป็นเจ้าของ - มีการเรียนรู้ทั้งรูปแบบที่เป็นทางการ (ในโรงเรียน) และไม่เป็นทางการ (ครูพักลักจำ/ศึกษาด้วยตนเอง) - เชื่อมโยงสู่ภายนอก โดยการเข้าร่วมการประกวดและร่วมงานแสดงสินค้าต่าง ๆ ฯลฯ 	<ul style="list-style-type: none"> - ช่างป้อนที่มีอัตลักษณ์ของตนเอง - ความเป็นเยาวชนคิดค้น - การร่วมกลุ่มของเยาวชนเพื่อผลิตเครื่องปั้นดินเผา

ข้อมูลจากตารางพบว่า ในปัจจุบันหากพิจารณาจากคนรุ่นกลางจะมีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่มุ่งเน้นในลักษณะเชิงพาณิชย์มากขึ้น มีเจ้าของธุรกิจโรงงานเป็นผู้กุมอำนาจในการผลิตตลอดจนกระทั่งการกำหนดราคาขาย เมื่อเกิดปัญหาทางด้านราคาจึงมีการรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ปัญหาและป้องกันปัญหา ซึ่งเกิดจากการตั้งราคาขายแข่งขันกันของผู้ที่มีกิจการค้าด้านเครื่องปั้นดินเผาในชุมชน แนวทางการบริหารจัดการ โรงป้อนก็เปลี่ยนไปเป็นบทบาทของ “นายจ้าง” ที่จ้างแรงงาน ทั้งจากภายในท้องถิ่นและนอกท้องถิ่นมาช่วยงานในการผลิตมากขึ้น มีระบบการผลิตใหญ่ขึ้น มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการผลิต ดังนั้น การปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวเพื่อการถ่ายทอดเชิงวิชาความรู้ในการปั้นจึงลดน้อยลงตามด้วย โดยกลุ่มคนในรุ่นนี้จะเน้นการเรียนรู้แบบกึ่งทางการ คือมีการเชิญเจ้าหน้าที่รัฐที่มีความเชี่ยวชาญเรื่องเครื่องปั้นจากภายนอกชุมชนเข้ามาแนะนำวิธีการปรับประยุกต์งานเครื่องปั้นในรูปแบบใหม่ เช่น การเคลือบ เป็นต้น หรือมีการเรียนรู้แบบครูพักลักจำจากช่างผู้ที่เชี่ยวชาญกว่าภายในโรงป้อน

ส่วนในกลุ่มคนรุ่นใหม่จะมีลักษณะการทำงานป็นที่เป็นอาชีพอิสระ “เป็นเจ้าของตนเอง” โดยจะสร้างสรรค์งานเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบเฉพาะตนมากขึ้น เน้นการแข่งขันในเวทีต่าง ๆ เพื่อสร้างชื่อเสียงและแพร่กระจายอัตลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาในแบบของตนเอง โดยยังคงความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบเดิม(มอญโบราณ)ของบรรพบุรุษอยู่ พบได้จากการที่คนรุ่นใหม่จะปั้นเครื่องปั้นดินเผาเองไม่เป็น และยังคงต้องพึ่งพาการปั้นจากคนรุ่นเก่าหรือรุ่นกลาง แต่ในขณะที่เดียวกันกลุ่มคนรุ่นใหม่จะมุ่งเน้นที่การปรับประยุกต์ การแกะสลักลวดลายวิจิตรและสร้างสรรค์ลวดลายใหม่ ๆ เป็นส่วนใหญ่ การเรียนรู้เรื่องลวดลายหรือเทคนิคในการแกะสลักนั้นกลุ่มคนรุ่นใหม่จะมีการเรียนรู้จากการ “ครูพักลักจำ” มากที่สุด อำนาจการต่อรองที่คนรุ่นใหม่ในชุมชนใช้มักจะเกิดจากการสร้างอัตลักษณ์เฉพาะตัวของช่างปั้นเอง ที่สื่อสะท้อนออกมาในผลงานการแกะสลักลวดลายที่โดดเด่นเพื่อสร้างการยอมรับ นอกจากนี้ในคนรุ่นใหม่จะมีการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เพื่อผลิตผลงานในรูปแบบเฉพาะของกลุ่มเองอย่างครบวงจร เช่น กลุ่มเด็กท้ายซอย หมู่ 1 ที่มีการสร้างผลงานเครื่องปั้นดินเผาพร้อมกัน และมีเรียนรู้การผลิตเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม (แบบมอญโบราณ) ที่คนภูมิใจร่วมกัน มีการดำเนินการผลิตตั้งแต่ขั้นการเตรียมดิน การปั้น การแกะสลักลวดลาย ตลอดจนถึงเรียนรู้ขั้นตอนการเผาเครื่องปั้นดินเผาตนเองภายในกลุ่ม โดยมีคนรุ่นกลางในชุมชนซึ่งเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญ เกี่ยวกับการผลิตเครื่องปั้นดินเผาคอยให้คำแนะนำ

1.1 โครงสร้างทางการสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

การผลิตงานด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ดนั้น ได้มีการสืบทอดต่อกันมายาวนาน จนกลายเป็นอัตลักษณ์ร่วมของชุมชนที่สะท้อนถึงระบบคิดและระบบการให้คุณค่าของชุมชน โดยมีการสื่อสารที่เป็นรูปธรรมและโครงสร้างการสื่อสาร เพื่อสร้างอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่โดดเด่น แม้ว่าการผลิตผลงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาจะแตกต่างกันไปบ้างตามยุคสมัยของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยในปัจจุบันได้มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาปรับใช้ในระบบการผลิตเพื่อความสะดวกสบาย แต่ขณะเดียวกันชุมชนเกาะเกร็ดก็มีการพัฒนาระบบคุณค่าของผลงานเครื่องปั้นดินเผาให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด เพื่อการจัดจำหน่ายจนกลายเป็นอาชีพหลักของคนในชุมชน สิ่งเหล่านี้เป็นการปรับเปลี่ยนเพื่อความอยู่รอดและการเลี้ยงปากเลี้ยงท้องของคนในชุมชนเอง อีกทั้งยังคงดำรงรักษาอัตลักษณ์ร่วมของเครื่องปั้นดินเผาแบบชาวมอญในชุมชนเกาะเกร็ดไว้ได้

ชุมชนเกาะเกร็ดมีการสร้างอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา โดยคนในชุมชนทั้งหมด ได้แก่กลุ่มคนรุ่นเก่า คนรุ่นกลางและคนรุ่นใหม่ ได้มีการอาศัยผลงานการผลิตด้าน

ศิลปะหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา เป็นช่องทางในการสื่อสารไปยังบุคคลทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดยใช้ผลงานเครื่องปั้นดินเผาเป็นสื่อในการแสดงถึงอัตลักษณ์เฉพาะของบุคคลหรือบ่งบอกถึงอัตลักษณ์ร่วมของชุมชนเองด้วย ผู้วิจัยพบว่าคนในชุมชนเกาะเกร็ดจะให้ความสำคัญกับผลงานการผลิตเครื่องปั้นดินเผาอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนการสร้างรูปทรง การขึ้นลวดลายบนเครื่องปั้นดินเผา หรือกระทั่งกระบวนการในการเตรียมดินตลอดจนถึงขั้นตอนการเผา สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นขั้นตอนที่ผู้ผลิตต้องใส่ใจและมีความประณีตบรรจงอย่างมาก เพราะผลงานเครื่องปั้นดินเผาที่สำเร็จสมบูรณ์แบบนั้นจะสื่อถึงความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของเครื่องปั้นดินเผาแบบชุมชนเกาะเกร็ดนั่นเอง (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในการทำเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ดได้จากภาคผนวก ค.)

ชุมชนเกาะเกร็ดจัดเป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมเก่าแก่ งานศิลปะหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาจัดเป็นสื่อพื้นบ้านที่แสดงถึงอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน ที่สามารถสื่อสารบอกเล่าถึงประวัติศาสตร์อันยาวนานของชุมชนได้เป็นอย่างดี ดังนั้น จึงพบว่าแนวทางในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดอัตลักษณ์ร่วมด้านงานศิลปะหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน เพื่อดำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมนั้นมีทิศทางที่หลากหลายขึ้นอยู่กับสถานภาพของแต่ละบุคคล เช่น กลุ่มคนรุ่นเก่าในอดีต มีการเรียนรู้แบบครูพักลักจำด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ กลุ่มคนรุ่นกลางมักเรียนรู้จากคนภายในครอบครัว หรือในระดับเครือญาติ (ป้าสอนหลาน พ่อแม่สอนลูก) และในกลุ่มคนรุ่นใหม่จะได้รับการศึกษาขั้นต้นพื้นฐานจากโรงเรียนมาก่อน เมื่อเกิดความสนใจจึงเริ่มเรียนรู้ด้วยตนเอง ประกอบกับการได้รับคำแนะนำจากพ่อแม่หรือบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญด้านงานปั้น ซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวถึงในรายละเอียดเกี่ยวกับการถ่ายทอดงานศิลปะหัตถกรรมเครื่องปั้นของชุมชนต่อไป (ในตอนที 3 หัวข้อ 3.1)

จากผลการศึกษาข้างต้นอาจสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาในการทำงานศิลปะหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ด มีกระบวนการและขั้นตอนที่เป็นระเบียบแบบแผนที่เด่นชัดเป็นอัตลักษณ์ที่มีกระบวนการของการผลิตในแบบอย่างของภูมิปัญญาของชาวบ้านในชุมชนอย่างแท้จริง นับตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมดิน การปั้นขึ้นรูป การผึ่งแห้งและการนำเข้าเตาเผา โดยจะพบว่าในปัจจุบันกลุ่มคนรุ่นเก่ามักจะทำหน้าที่ถ่ายทอดกระบวนการเหล่านี้ มีแนวทางการสื่อสารจากคนรุ่นเก่าเพื่อการดำรงรักษาและสืบทอดต่อไปยังกลุ่มคนรุ่นหลังของชุมชนได้เข้าใจ และร่วมใจกันรักษาความเป็นตัวตนในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ร่วมของชุมชนชาวอมฤตอย่างละเอียด ดังนั้น กลุ่มผู้อาวุโสเหล่านี้จึงได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนเกาะเกร็ด ให้เป็นกลุ่มผู้รู้ผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน

- ลักษณะเฉพาะของเครื่องปั้นดินเผาแบบเกาะเกร็ด

จากรากฐานของวัฒนธรรมการทำงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาในอดีตของชุมชนเกาะเกร็ด ที่เคยได้รับความนิยมในหมู่คนทั่วไปอย่างสูง เพราะหลักการทางด้านสุนทรียที่ปรากฏให้เห็นในงานนั้นไม่แตกต่างไปจากงานประณีตศิลป์แบบไทย นับเป็นการสื่อสารถึงอัตลักษณ์ร่วมของงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาแบบชุมชนเกาะเกร็ดที่ประสบความสำเร็จ จนทำให้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักเป็นอย่างดี ด้วยอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของเครื่องปั้นดินเผาที่มีเนื้อดินแข็งแกร่ง ไม่เคลือบ มีสีส้มอ่อนจนถึงสีแดง (สีดินสุก) และเป็นงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่ประณีตงดงาม

คุณกาญจนา เกี่ยมสมุทร รองประธานกลุ่มหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา หมู่ 1 ได้กล่าวถึงคุณลักษณะเฉพาะของเครื่องปั้นดินเผาของเกาะเกร็ดว่า “เราได้เปรียบเรื่องคุณภาพของเนื้อดินของเรา ทนทานกว่า กระทบกันของเขานิดเดียวบิ่น ของเราไม่เป็นอะไร และของเรามีสีส้มสวย ของเขาไม่มีทางออกสีแบบเราได้ เป็นเอกลักษณ์ของเรา เป็นสีดินสุก จากดินดำๆ พอเผาออกมาเป็นสีส้มหมด สีแดงธรรมชาติ”

คุณประสิทธิ์ สิ้นสืบผล เจ้าของกิจการ โรงปั้นและช่างปั้น หมู่ 7 ได้บอกแก่ผู้วิจัยว่า “ดินที่เกาะเกร็ดเราเป็นดินที่ดีที่สุด แต่ก่อนบ้านเรือนเราจะไม่เป็นอย่างนี้เราใช้ล่องเรือเข้าไปเอาดินกลางเกาะ ปัจจุบันดินก็ยังมีนะแต่เขาไม่ขายให้หรอก เราไม่มีปัญญาซื้อด้วยมันแพงมาก แพงกว่าสิ่งของที่สามโคกอีก”

เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไปความนิยมในบริบทของสังคมยุคใหม่ ทำให้คุณลักษณะของงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาชุมชนต้องถูกปรับเปลี่ยนไปตามกระแสนิยมของผู้บริโภคด้วย จากการบอกเล่าของคุณอรุณศรี ฤทธิเดช เจ้าของกิจการ โรงปั้น หมู่ 6

“เครื่องปั้นดินเผาของเรานี้ ถ้าเป็นสมัยก่อนเขาจะเน้นที่สีดำ ๆ หน่อยมันจะใช้ทน แต่ถ้าเป็นคนรุ่นใหม่ เขาจะชอบสีแดง ๆ เน้นที่ความสวยงาม เพราะฉะนั้นเดี๋ยวนี้ถ้าของที่เผาออกมาแล้วสีดำ ไม่สมน้ำสมเนื้อกันเราก็จะลงสีแล้วเอาออกมาขายได้ บางคนเขาก็ชอบที่ลงสีที่ดูแปลกตา”

นอกจากนี้ เครื่องปั้นประเภทที่เน้นความสวยงามมากกว่าความทนทานเพื่อการใช้สอยในอดีต ก็ถูกนำกลับมาฟื้นฟูปรับเปลี่ยนเพื่อให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของชุมชนต่อไป โดยพิจารณาจากการบอกเล่าของคุณชัยยุทธ์ เหมริด ประธานกลุ่มหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา หมู่ 6 และช่างปั้นแกะสลักว่า “แต่เดิมที่ไหนมีคนมอญที่นั่นจะมีกระปุกเยอะ ผมหังคนเก่า ๆ เขาเล่าต่อ ๆ

กันมาว่ากระปุกขมนี้เขาเอาไว้ใช้ในครัวสำหรับใส่พวกเครื่องปรุง เครื่องแกงกัน ตอนหลังเกาะเกร็ด มี Amazing เขาก็เลยฟื้นฟูกระปุกขึ้นมาเพื่อให้ใส่ของหอมได้”

จะพบได้ว่า ลักษณะเฉพาะของเครื่องปั้นดินเผาแบบเกาะเกร็ด ซึ่ง ได้แก่ คุณภาพของเนื้อดินที่แข็งแกร่งไม่เคลือบ มีสีส้มอ่อนไปจนถึงสีแดง (สีดินสุก) สามารถใช้ประโยชน์ในครัวเรือนได้อีกทั้งช่างที่ทำการผลิตเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนมักจะใส่ใจความตั้งใจ ในการถ่ายทอดฝีมือลงในผลงานปั้นด้วยความปราณีตวิจิตรบรรจง มีความละเอียดอ่อนที่ผสมผสานศิลปะระหว่างชนชาติไทยกับมอญ สื่อสารออกมาทางลวดลายที่ฝากไว้บนชิ้นงานเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ด ที่ใช้เป็นเครื่องมือสื่อถึงอัตลักษณ์เฉพาะของชุมชน

- เครื่องปั้นดินเผาชาวมอญกับการติดต่อสื่อสารกับคนภายนอก

ความอุดมสมบูรณ์ทางด้านทรัพยากร ที่หลากหลายเป็นสิ่งที่ยึดโยงและสร้างคุณค่าแก่งานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินของชุมชน เป็นสื่อที่ใช้ในการสื่อสารถึงอัตลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนเกาะเกร็ด ผ่านทางการค้าขายสินค้าวัฒนธรรม อีกทั้งยังเป็นการสร้างรายได้หลักของที่นี่ด้วย คุณพิศาล บุญผูก ผู้นำในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนเกาะเกร็ด วัย 60 ปี หมู่ 7 ได้เล่าถึงภาพอดีตของชุมชนว่า “อย่างข้างหลังบ้านนี้แต่ก่อนเป็นป่าทั้งหมด ป่าทองกลางใหญ่ที่เราเอาหนามมันมาทำแม่พิมพ์ลวดลายและบ่มลายลงบนโอ่ง แล้วไปจุดดินกลางเกาะมาใช้ปั้นโอ่ง ซึ่งเดี๋ยวนี้ไม่มีแล้ว เมื่อประมาณปี 2500 เมื่อผมยังเด็ก ๆ มันก็เหมือนเป็นชุมชนปิด เราอยู่กันแบบพวกเรา ๆ เป็นส่วนใหญ่ที่ติดต่อกับบุคคลภายนอกก็แค่พวกที่เขามาซื้อโอ่ง พวกที่ซื้อโอ่งส่วนใหญ่ก็เป็นคนมอญ เป็นมอญปทุมธานี มอญสามโคกมากันเยอะ ฉะนั้นตรงเกาะเกร็ดนั้นจะเป็นเหมือนศูนย์กลางการค้าใหญ่แห่งหนึ่ง มันไม่ใช่แค่ศูนย์กลางการผลิต เพราะพื้นจากที่เอามาเผา จากที่เอามามุงหลังคาโรงปั้นขนาดใหญ่ซึ่งเดี๋ยวนี้ไม่มีให้เห็นแล้ว มันใหญ่ขนาดโรงเรียนวัดปรมย์ยิกาวาส เลย เวลามุงใช้จากเป็นหมื่น ๆ ตบเลยทั้งหมดเป็นวัตถุดิบที่เราต้องซื้อหามา มันเป็นต้นทุนของเราในการทำเครื่องปั้นดินเผา”

นอกจากนี้ คุณพิศาล บุญผูก ยังกล่าวเพิ่มเติมอีกว่า “ในช่วงตอนฤดูหลัง ๆ จะมีเรือมาบรรทุกพื้น เรือบรรทุกจากที่มาจากทางมหาชัย ทางบางขุนเทียนมาขายให้กับเรา อีกส่วนหนึ่งมาจากทางปทุมธานี สามโคก พวกนี้จะมารอซื้อสินค้าเครื่องปั้นดินเผาจากเราลงเรือเพื่อนำไปขายทางพิษณุโลก เรือพวกนี้จะมาจอดที่นี้เป็นเดือน ที่นี่จะคึกคักมาก จอดนานจนสนิทสนมจนเป็นเหมือนญาติพี่น้อง เราผูกพันกันมาก เมื่อถึงเวลาอาหารเราจะเรียกเขามารับมากินข้าวบนบ้านเรา บางทีเราก็ลงไปเรือเขาบ้าง”

จากการบอกเล่าข้างต้นพบว่า ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ชุมชนเกาะเกร็ดที่ผนวกเข้ากับลักษณะเฉพาะของผู้คนในชุมชน โดยมีเครื่องปั้นดินเผาที่เป็นสื่อกลางในการติดต่อค้าขายของคนพื้นที่นั้น ได้กลายเป็นสื่อที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกชุมชน อีกทั้งยังเป็นช่องทางในการกระจายอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาบอกถึงลักษณะเฉพาะของชุมชนเกาะเกร็ดให้เป็นที่รู้จักต่อบุคคลภายนอกมากยิ่งขึ้นด้วย

• คุณค่าจากฝีมือช่างชั้นยอด

ความชำนาญและประสบการณ์ของช่างปั้นที่มีฝีมือของชุมชนเกาะเกร็ดนั้น ได้สร้างสรรค์งานศิลปหัตถกรรมชิ้นเอกมานับไม่ถ้วนในอดีตจนเป็นที่กล่าวขวัญถึง แต่กติกาความงามนั้นได้ถูกกำหนดโดยบรรดาเหล่าช่างปั้นรุ่นเก่า ๆ ทั้งหลายในชุมชน ซึ่งเป็นผู้ที่สร้างวาทกรรมความงามของอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาเหล่านี้ขึ้น พิจารณาจากการให้สัมภาษณ์ ดังนี้

“ในปัจจุบันหากคนปั้นได้สวยครบทุกทรงไม่ได้อีกแล้ว แม้กระทั่งในสมัยโบราณก็ยังไม่หายาก เพราะช่างแต่ละคนก็จะถนัดเป็นบางทรงเท่านั้น ลักษณะที่ถือกันว่างามของเครื่องปั้นดินเผา สกุลช่างมอญเกาะเกร็ดนี้คือ ขอบปากจะต้องกลมกลิ้งราวกระบอกไม้ไผ่ผ่า และควรจะมีการตกแต่งอย่างสวยงาม ไม่นิยมปล่อยให้ไว้ให้ว่างโล่ง ใหญ่หรือปากจะต้องผายออกและมีเส้นโค้งลาดลงมา ยิ่งถ้าเป็นโองสลักด้วยแล้วยิ่งเน้นตรงส่วนไหล่มากขึ้น สำหรับภาชนะที่มีก้นตัดจะไปเน้นที่ส่วนไหล่และส่วนฐาน ภาชนะประเภทก้นตัดนี้ บางทีอาจไม่มีขารองก็ได้เพราะภาชนะรูปนี้สามารถตั้งอยู่ได้ด้วยตัวเองอยู่แล้ว ต่างจากภาชนะประเภทก้นกลมที่จำเป็นต้องมีขารองอีกชั้นหนึ่ง นอกจากขารองแล้วยังจะต้องทำฝายอดแหลม ที่เรียกว่าทรงเครื่องยอดสลักลวดลายสวยงามเข้าชุดกันทั้งใบและสำคัญคือตัวลายจะต้องลอยขึ้นมาเหนือผิวภาชนะ” จากการบอกเล่าของลุงโต เชื้อเต็ง ช่างปั้นอาวุโส วัย 82 ปี ของชุมชน หมู่ 6 ซึ่งคำกล่าวนี้ตรงกับลุงมิตร กองกุล และป้าอุลิสสา ไชยนิล ซึ่งทั้ง 2 ท่านนี้เป็นช่างปั้นอาวุโส หมู่ 1

นอกจากนี้ ลวดลายที่นิยมนำมาแกะสลักกัน มักเป็นลายดอกไม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ดอกบัวและลายพรรณพฤกษา ในการทำลวดลายจะมีลายแม่ที่เกิดจากการกดหรือปั๊มลายจากนมทองเหลือง(หนามทองเหลือง) โดยช่างปั้นจะทำการแกะสลักเป็นรูปลวดลายแล้วกดลงไปบนผิวภาชนะ เครื่องปั้นดินเผา มีการใช้มีดสลักและไม้เขียนลายขนาดต่าง ๆ ทำลายประกอบ ซึ่งล้วนแล้วแต่จะต้องอาศัยความถนัดและประสบการณ์ ตลอดจนความชำนาญในการผูกลายอย่างสูง การกะช่วงของลายแต่ละดอกต้องแม่นยำ ตัวลายจะต้องมีความคมชัด

ส่วนที่ยากก็จะต้องแกะลายให้ลอยขึ้นมาเหนือพื้นผิวและจะต้องผูกลายเดียวกันนี้ลงบนฝา ไหล่และฐานหรือส่วนที่เป็นขาของอีกด้วย ทั้งรูปทรงและลวดลายจะต้องมีส่วนเสริมซึ่งกันและกัน จึงจะถือว่างามแท้ ด้วยเหตุนี้ที่ทำให้งานเครื่องปั้นดินเผาของช่างสกุลเกาะเกร็ดนี้ได้รับความนิยมในหมู่คนทั่วไปอย่างสูง เพราะหลักด้านสุนทรียที่ปรากฏให้เห็นจากงานนั้นก็ไม่ได้แตกต่างไปจากงานประณีตศิลป์ที่สกุลช่างไทยทำอยู่ (อลิสรา งาม โภท, 2542: 32)

แต่ในมิติมุมมองของคนรุ่นถัดมาไม่ได้มีการให้คุณค่าดังเช่นคนรุ่นเก่าในอดีต หากแต่ได้กำหนดวาทกรรมความงามของศิลปหัตถกรรมเหล่านี้ในบริบทของสังคมที่แปรเปลี่ยนไปตามกระแสสังคมบริโภคนิยม พิจารณาได้จากคำบอกเล่าของคุณอรุณศรี ฤทธิ์เดช เจ้าของกิจการโรงปั้นป่าตุ่มวัย 55 ปี หมู่ 6 กล่าวว่า “ในเรื่องของรูปแบบ และการปรับปรุงลวดลาย คนรุ่นก่อนเขาทำไม่ได้ดีเท่าสมัยนี้หรอก รุ่นใหม่เขาจะมีเทคนิคมีอุปกรณ์ช่วยหลายอย่าง ลายยาก ๆ ก็ทำได้สวย อย่างเราก็เป็นคนคอยแนะนำเขานิดหน่อยเท่านั้น”

เมื่อพิจารณาจากข้อมูลการสัมภาษณ์พบว่า ในขณะที่บริบทของสังคมเปลี่ยนแปลงไป การผลิตงานศิลปหัตถกรรมที่เคยเฟื่องฟูของชุมชน ก็มีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้เท่าทันกระแสสังคมบริโภคนิยมด้วย ดังนั้น วาทกรรมที่บ่งบอกถึงความงดงามของเครื่องปั้นดินเผาในกลุ่มคนรุ่นเก่า ที่มุ่งเน้นความปราณีตละเอียดอ่อน จึงมีความแตกต่างจากความงดงามปราณีตของกลุ่มคนรุ่นใหม่ในยุคปัจจุบัน ที่มุ่งเน้นด้านเทคนิคและอุปกรณ์ เพื่อช่วยในการตกแต่งลวดลายให้มีความยุ่งยากซับซ้อนยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม กลุ่มคนรุ่นกลางจัดว่าเป็นกลุ่มคนที่ถูกกำหนด โดยสังคมให้ต้องทำหน้าที่ยึดโยงคุณค่าด้านอัตลักษณ์ร่วมในงานเครื่องปั้นดินเผาของชนชาติมอญ เพื่อดำรงรักษาให้คงอยู่ต่อไป ดังนั้น เราจึงได้เห็นความพยายามที่จะปรับเปลี่ยนและสอดแทรกความเป็นอัตลักษณ์ดั้งเดิม(แบบชนชาติมอญ) แฝงเร้นอยู่ในชิ้นงานปัจจุบัน

“เดิมเกาะเกร็ดเราจะมีชื่อเสียงเรื่องโอ่งน้ำ เวลาเราออกแบบเครื่องปั้นที่มีรูปทรงคล้าย ๆ โอ่งน้ำ คนเขาจะซื้อเยอะจะขายดี เพราะคนซื้อเขาคงเห็นว่าเป็นโอ่งที่เราเคยใช้ทรงแบบนี้มาตั้งแต่สมัยโบราณ” คุณอรุณศรี ฤทธิ์เดช เจ้าของกิจการโรงปั้นป่าตุ่ม วัย 55 ปี หมู่ 6 กล่าว

“การทำงานปั้นเพื่อสร้างรายได้ ตอนนี้มีผมก็ทำงานปั้นพวกของที่ระลึกอยู่ส่วนใหญ่ก็มาจาก order ที่เขาสั่งมา แต่ถึงจะเป็นของชิ้นเล็กเราก็เน้นรูปทรงที่คล้ายโอ่งมอญในสมัยโบราณเป็นส่วนใหญ่” คุณชัยยุทธ์ เหมริศ ประธานกลุ่มหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา หมู่ 6 และเจ้าของร้านธาตุดิน กล่าว

จากการบอกเล่าของคนรุ่นกลางในชุมชนทั้ง 2 ท่าน พบว่า ถึงแม้บริบทของสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต แต่งานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชาวชุมชนเกาะเกร็ด ก็มีการสืบทอดฝีมือจากช่างปั้นรุ่นเก่าไปสู่คนรุ่นใหม่ คือมีการผลิตชิ้นงานที่มีรูปทรงคล้ายกับในอดีตเพื่อคงคุณค่าและรักษาอัตลักษณ์ร่วมของชุมชนให้คงอยู่ต่อไป

- พัฒนาด้านการผลิตเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนเกาะเกร็ด

การผลิตเครื่องปั้นดินเผาในอดีต เกาะเกร็ดได้ชื่อว่าเป็นชุมชนช่างเครื่องปั้นดินเผาชั้นเลิศ มาแต่อดีตเป็นที่รู้จักยกย่องโดยทั่วไปว่างามเหมาะแก่ประโยชน์ใช้สอยทนทาน สมบูรณ์ด้วยคุณภาพ คุณประโยชน์ พุ่มไม้ใหญ่ ช่างปั้น วัย 44 ปี หมู่ 1 กล่าวว่า “งานเครื่องปั้นที่เราทำกันบ่อย ๆ จนชำนาญก็เป็นพวกหม้อน้ำเกาะลาย เพราะมันเป็นตราประจำจังหวัด เป็นที่รู้จักกันว่างานตัวนี้เป็นฝีมือของคนเกาะเกร็ดเรา การทำลวดลายจะเป็นลายประจำตัวของช่างแต่ละคน พวกช่างด้วยกันจะมองออก”

นอกจากนี้ เกาะเกร็ดยังมีแหล่งรวบรวมผลงานชิ้นเยี่ยมของช่างปั้นต่าง ๆ เป็นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน เพื่อเป็นการอนุรักษ์และเผยแพร่งานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่มีชื่อเสียงของเกาะเกร็ดให้คงอยู่และสืบทอดต่อเนื่องไปในภายหน้า พิพิธภัณฑ์นี้ตั้งอยู่ที่บ้านกวานอาม่าน หมู่ 7 บ้านเกาะเกร็ด และที่วัดปฐมยิกาวาสารวิหาร นอกจากนี้ที่วัดแห่งนี้ยังมี โองดินเผาที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ที่ปั้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2468 ปั้นโดยนายเปะ ผู้ซึ่งเป็นช่างปั้นฝีมือดีของชุมชนเกาะเกร็ด (พิศาล บุญผูก, 2537 : 123)

หากจะแบ่งอย่างคร่าว ๆ ในปัจจุบัน ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาที่ทำขึ้นภายในเกาะเกร็ดนี้อาจจะแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทด้วยกันคือ

ประเภทที่สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน ซึ่งคุณสมบัติ สีสันสีบล เจ้าของกิจการโรงปั้นและช่างปั้น วัย 44 ปี หมู่ 7 ได้บอกแก่ผู้วิจัยว่า “งานปั้นของที่โรงงานเราจะเน้นพวกที่ใช้ประโยชน์ได้ อย่างเช่น หม้อ จาน โองเล็กใส่น้ำแข็ง แนวคิดนี้ก็ทำมาตั้งแต่สมัยแม่ผมแล้ว”

ส่วนประเภทสวยงามจะทำขึ้นในโอกาสพิเศษ เช่น สำหรับถวายพระ งานประณีตศิลป์ที่สร้างขึ้นในประเภทหลังนี้สามารถแบ่งรูปทรงแยกย่อยออกไปได้อีกหลายชนิด แต่มักจะเรียกรวม ๆ ว่า “โองสลัก” สามารถแบ่งรูปทรงย่อยออกไปได้ 8 ชนิดด้วยกันคือ แบบก้นกลมคอสอง แบบก้นกลมคอสั้น ทรงครึ่งตรงเหมือนขวดโหล (ก้นตัด) ทรงโองสลัก ทรงสูง ทรงตลก โองพู (ถ้าตัวจะสอบเข้าไปเหมือนก้นกลม)

งานปั้นประเภทที่สร้างขึ้นเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวันในอดีตนั้นได้แก่ โองน้ำดินเผา มี 2 ขนาด คือขนาดใหญ่และขนาดกลาง อ่างที่คนมอญเรียกว่า “อ่างโน” มี 3 ขนาดคือ ขนาดใหญ่ ขนาด

กลาง และขนาดเล็ก กระปุก สำหรับใส่ถ่านหรือใส่เกลือ ครก มี 2 ขนาดคือ ขนาดเล็กและขนาดใหญ่ ปัจจุบันเลิกทำโองน้ำดินเผาแล้ว แต่ก็มีผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นอีกมากมายหลายชนิด เช่น อ่างในปัจจุบันมีถึง 5 ขนาด คือ นอกจากขนาดใหญ่ กลาง เล็ก ที่เคยทำแล้วยังได้เพิ่มขนาดรองลงมาอีก 2 ขนาด ครก มีทำขนาด เล็ก ๆ แบบของเด็กเล่นเพิ่มขึ้นมาอีก 3 ขนาด

รูปแบบการผลิตศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผานั้น ในอดีตชาวมอญจะปั้นโองน้ำดินเผา ซึ่งมี 2 ขนาดคือ ขนาดใหญ่และขนาดกลาง โองน้ำที่มีการสลักลวดลาย หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าโองสลัก อ่างซึ่งชาวมอญเรียกว่า “อ่างโน” กระปุกใส่น้ำตาลหรือใส่ถ่าน และครกซึ่งมีขนาดเล็กและขนาดใหญ่ แต่ในปัจจุบันนี้ โองน้ำดินเผา และ โองสลักลวดลายนั้น ชาวบ้านเลิกปั้นไปแล้วเพราะว่า การปั้นโองนั้นปั้นยากต้องปั้นทีละท่อน ต้องรอให้ท่อนล่างมีความแข็งตัวพอจึงจะสามารถต่อท่อนบนได้ และยังต้องนำไปเผิงให้แห้ง ซึ่งต้องใช้เวลานาน เมื่อเผาครั้งหนึ่งต่อเตาจะได้เพียงไม่กี่ใบ ต้นทุนในการผลิตสูงไม่คุ้มกับการลงทุน จึงทำให้การทำโองน้ำของชาวมอญค่อย ๆ เลิกหายไป ในปัจจุบันนี้ การทำหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่เหลืออยู่ก็มีแต่ครก ขนาดเล็ก และขนาดใหญ่ นอกจากนี้ยังมีการปั้นกระถางต้นไม้ ที่มีเนื้อดินสีแดง ไม่เคลือบ เเผาในอุณหภูมิที่ต่ำกว่าการเผาครกหรืออ่าง

คุณประสิทธิ์ สิ้นสืบทผล เจ้าของกิจการ โรงปั้นและช่างปั้น วัย 44 ปี หมู่ 7 ได้เล่าถึงอดีตของชุมชนว่า “เมื่อสมัยก่อนที่ตรงนี้จะโรงงานมีเตาเผาขนาดใหญ่ตรงนี้ เตามอญที่ใหญ่ ๆ คนเกาะเกร็ดจะไว้ใช้เผาโอง พอเศรษฐกิจเริ่มแย่โองไม่ค่อยมีคนใช้ก็เลยเปลี่ยนมาทำพวกกระถางต้นไม้พวกนี้ และปัจจุบันก็เพิ่มพวกโองเล็ก ๆ ใส่น้ำแข็งอย่างที่เห็นนี่แหละ”

“งานปั้นรูปทรงแบบมอญส่วนมากจะแยกเป็น 2 กลุ่ม พวกกระปุกมักจะเตี้ย ๆ อย่างนี้เหมือนกัน แต่ถ้าโตขึ้นมาหน่อยก็จะเป็นพวกหม้อน้ำลายวิจิตร สำหรับหม้อน้ำตรงบริเวณข้างล่างจะโป่งกลม ๆ แล้วก็จะมีฝา ถ้าเป็นหม้อน้ำต้นตามบ้านจะมี 3 ชั้น ก็จะมีฐาน มีหม้อกลม ๆ ขึ้นมา มีขอบปากหม้อ แล้วก็จะมีฝาทรงสูง ส่วนรูปทรงของฝาก็มักจะปั้นตามอารมณ์ไม่ได้มีความหมายอะไร” จาก การบอกเล่าของคุณชัยยุทธ์ เหมริด วัย 58 ปี ประธานกลุ่มหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา หมู่ 6 และเจ้าของร้านธาตุดิน

หากเราพิจารณาการพัฒนาที่ผ่านมาแล้ว เราอาจจะสรุปได้ว่า ในกลุ่มคนรุ่นกลางมีลักษณะของการยอมรับอัตลักษณ์ใหม่ที่มีการปรับเปลี่ยนด้านการผลิตงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่ เน้นความวิจิตรงดงาม มีหลากหลายรูปแบบและส่วนมากผลิตขึ้นมาเพื่อจำหน่ายเป็นของที่ระลึก ซึ่ง ถูกกำหนดจากกลุ่มที่มาจากสังคมภายนอกที่มีวิถีชีวิตแบบสังคมบริโภคนิยม เพราะกลุ่มคนเหล่านี้คือ ช่องทางการตลาดของชุมชนนั่นเอง แต่ในขณะเดียวกันชุมชนก็ยังคงมีความภาคภูมิใจและพยายามยึด โยงอัตลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาในแบบดั้งเดิมของบรรพบุรุษไว้ด้วย คือการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่

มีเนื้อดินแข็งแกร่ง มีสีส้มหรือแดง(สีดินสุก) ไม่เคลือบ และเน้นงานปั้นที่มีรูปทรงและลวดลายผสมผสานแบบชนชาติมอญโบราณ

- เครื่องปั้นดินเผาอาชีพหลักของชาวมอญเกาะเกร็ด

เครื่องปั้นดินเผาที่ชุมชนเกาะเกร็ดเป็นเครื่องปั้นดินเผาชนิดเนื้อดินแดง ไม่เคลือบ เป็นที่รู้จักกันในอดีต คือ โองน้ำ อ่าง ครก และหม้อน้ำลายวิจิตร เป็นต้น และเป็นสินค้าที่สามารถส่งไปจำหน่ายยังต่างจังหวัดทั่วประเทศมาเป็นเวลานานแล้ว นอกจากนี้จะเป็นที่นิยมของผู้ซื้อทั่วไปแล้ว เครื่องปั้นดินเผาชุมชนเกาะเกร็ดยังมีความปราณีตงดงามมาก และจากผลผลิตที่เป็นงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่มีชื่อเสียง และมีความปราณีตสวยงามนี้เองทางราชการจึงได้นำเอารูปหม้อน้ำลายวิจิตรมาใช้เป็นตราประจำจังหวัดนนทบุรี จึงนับว่าผลงานการผลิตเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ดได้รับการยอมรับจากสังคมทั่วไปเป็นอย่างดี

“ประชากรคนมอญในเกาะเกร็ดส่วนใหญ่ 100 % มีอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผา ถ้าเป็นหมู่ 1 หมู่ 6 หมู่ 7 จะทำอาชีพนี้ แต่ว่าใครเป็นผู้ผลิตเป็นลูกจ้าง หรือเป็นแรงงาน คิดว่ารวม ๆ 80 % เป็นผู้ผลิต อีก 20% เป็นลูกจ้าง ที่มาเป็นลูกศิษย์ เป็นคนปั้น มารับจ้างเผาโอง คิดว่าถ้าเราย้อนไปได้ซักร้อยปี อาชีพเครื่องปั้นดินเผาของเราน่าจะเป็นอาชีพที่ทำรายได้ดีมาก ถึงขนาดเชื้อพระวงศ์ก็มาทำเครื่องปั้นดินเผาที่นี่” คุณพิศาล บุญผูก ได้บอกเล่าถึงสถิติจากการคาดคะเนของตนเองถึงสัดส่วนด้านอาชีพหลักของคนมอญในชุมชนเกาะเกร็ดเมื่อครั้งอดีต เป็นการเน้นย้ำถึงอัตลักษณ์ร่วมของชุมชนในด้านการทำเครื่องปั้นดินเผาที่โดดเด่น

ข้อมูลจากเอกสาร (อลิสรา รามโกมุท, 2542: 32) กล่าวถึงชาวไทยเชื้อสายมอญที่เกาะเกร็ดมีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกับเครื่องปั้นดินเผามาแต่อดีต นับแต่อพยพมาจากดินแดนมอญจนกระทั่งปัจจุบัน ชาวมอญเกาะเกร็ดเกือบทั้งหมดมีอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผา โดยจะแบ่งหน้าที่กันตามความถนัดของแต่ละคน เช่น ช่างปั้นหรืออาจารย์ มีหน้าที่ปั้นเครื่องปั้นต่าง ๆ และสอนวิธีปั้นให้แก่ลูกศิษย์ ส่วนลูกศิษย์ ก็มีหน้าที่เป็นผู้ช่วยช่างปั้นหรืออาจารย์ทำทุกอย่างตั้งแต่เตรียมดินสำหรับใช้ในการปั้น เตรียมอุปกรณ์เครื่องใช้ในการปั้นและเก็บอุปกรณ์เมื่ออาจารย์ทำงานเสร็จ

จากคำบอกเล่าของลุง โต เชื้อเต็ง ช่างปั้นอาวุโส อายุ 82 ปี เล่าว่า “เมื่อประมาณ 40 – 50 ปีที่แล้ว สมัยครูได้เงินเดือน ๆ ละ 6 บาท ค่าแรงของช่างปั้นที่เกาะเกร็ดได้กันตกวันละ 1 บาท ใครที่ปั้นโองได้คนในหมู่บ้านจะยกย่องและเรียกให้เป็นอาจารย์ เจ้าของบ้านจะคอยเอาใจจัดหาอาหารมาให้ เป็นสำหรับราวกับเลี้ยงพระ ทำให้คนรุ่นเก่าไม่ยอมรับราชการหรือทำงานอื่น”

จะพบว่าในอดีตนั้นช่างปั้นที่มีฝีมือหรือบุคคลที่ได้รับยกย่องให้เป็น “อาจารย์” จะมีสถานภาพทางสังคมที่สูงกว่าคนปกติธรรมดาทั่วไป อุดมการณ์ทางสถานภาพของบุคคลที่ได้รับการนับถือนี้จะนำมาซึ่งอำนาจในการต่อรองของบุคคลที่เด่นชัด เพราะเป็นงานที่มีค่าตอบแทนสูง เป็นอาชีพยอดนิยมทำให้งานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาในสมัยก่อนได้รับความสนใจและมีความเจริญรุ่งเรืองกว่าในสมัยนี้มาก

แต่จากการสังเกตการณ์ของผู้วิจัยพบว่า ในปัจจุบันลักษณะอาชีพหลักของคนในชุมชนเกาะเกร็ด ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมีผู้ที่ยึดอาชีพค้าขายเครื่องปั้นดินเผาประเภทของที่ระลึกกันเป็นจำนวนมาก แต่ผู้ที่ทำอาชีพช่างปั้นเป็นหลักนั้นมีจำนวนน้อยลงลงไม่รุ่งเรืองเหมือนในอดีต ซึ่งปัจจัยหลักมาจากผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลทำให้ปัจจุบันช่างปั้นที่มีฝีมือขาดผู้สืบทอดอาชีพการทำเครื่องปั้นดินเผา

1.2 การกำหนดอัตลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผา

เทคโนโลยีสมัยใหม่มีความสำคัญต่อการผลิตงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนเกาะเกร็ดเป็นอย่างยิ่งเพราะนอกจากจะทำให้ผู้ผลิตได้รับความสะดวกสบาย ด้วยการช่วยลดขั้นตอนการเตรียมดินแล้ว ยังมีส่วนทำให้ช่วยเพิ่มปริมาณในการผลิตได้เป็นจำนวนมากและมีความหลากหลาย เพื่อเป็นการรองรับความต้องการของตลาดสินค้าชุมชน เป็นการช่วยเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนอีกหนทางหนึ่ง นอกจากนี้ เทคโนโลยียังเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชุมชนมีการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาให้มีรูปแบบและลวดลายที่ปรับเปลี่ยนไปจากเดิม ซึ่งเปลี่ยนจากการผลิตชิ้นงานที่มุ่งเพื่อประโยชน์ใช้สอยในครัวเรือนให้กลายเป็นงานเครื่องปั้นดินเผาประเภทเน้นความวิจิตรงดงาม สำหรับใช้เป็นของที่ระลึก

1.2.1 เทคโนโลยีกับการเปลี่ยนแปลงการผลิต

ในราวปี พ.ศ. 2500 เริ่มมีไฟฟ้าเข้ามายังตำบลเกาะเกร็ด สภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากวิถีชีวิตที่เคยมีความเป็นอยู่แบบพึ่งพาอาศัยกันชุมชน กลักลับกลายเป็นวิถีชีวิตแบบตัวใครตัวมันมากขึ้นเรื่อย ๆ อาชีพการทำเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนก็ซบเซาลงมากในช่วงนี้ เพราะเทคโนโลยีและความเจริญของสังคมไทย ทำให้อุตสาหกรรมการผลิตขนาดใหญ่ได้ผลิตสินค้าที่สามารถใช้ทดแทนสินค้าประเภทศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านได้และสามารถจัดจำหน่ายในราคาที่ประหยัดกว่า มีความคงทนกว่า เช่น กะละมังพลาสติก ถังน้ำพลาสติก หม้อและจานอลูมิเนียม เป็นต้น

สิ่งเหล่านี้ทำให้เจ้าของกิจการหลายรายประสบกับภาวะขาดทุน จนทำให้ต้องเลิกกิจการไปในที่สุด บางเจ้าที่ยังไม่เลิกกิจการก็เริ่มรับเอาอุปกรณ์ไฟฟ้าบางอย่าง เช่น มอเตอร์ไฟฟ้ามาเป็นพลังขับเคลื่อน เป็นหมุนแทนการใช้เท้าถีบ หรือใช้มือหมุน ดังเช่นที่เคยเป็นมาในอดีต หรือการนำเอา “เครื่องไม่ดินไฟฟ้า” มาใช้ ก็ช่วยให้ขั้นตอนในการเตรียมดินลดลง เพราะเครื่องไม่ดินจะผสมดินกับทรายพร้อมกับรีดดินออกมาเป็นแท่ง แล้วตัดเป็นท่อนเล็ก ๆ ตามขนาดที่พอเหมาะกับความยาวของเครื่องปั้น ซึ่งนับว่าเป็นการเตรียมดินในปัจจุบันโดยนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วย ทำให้ไม่ต้องใช้แรงงานคนและสัตว์อีกต่อไป นอกจากนี้ยังทำให้เกิดความสะดวกรวดเร็วและสามารถเตรียมดินได้เป็นจำนวนมาก (ณัฐประวีณ ศรีทรัพย์, 2537: 90)

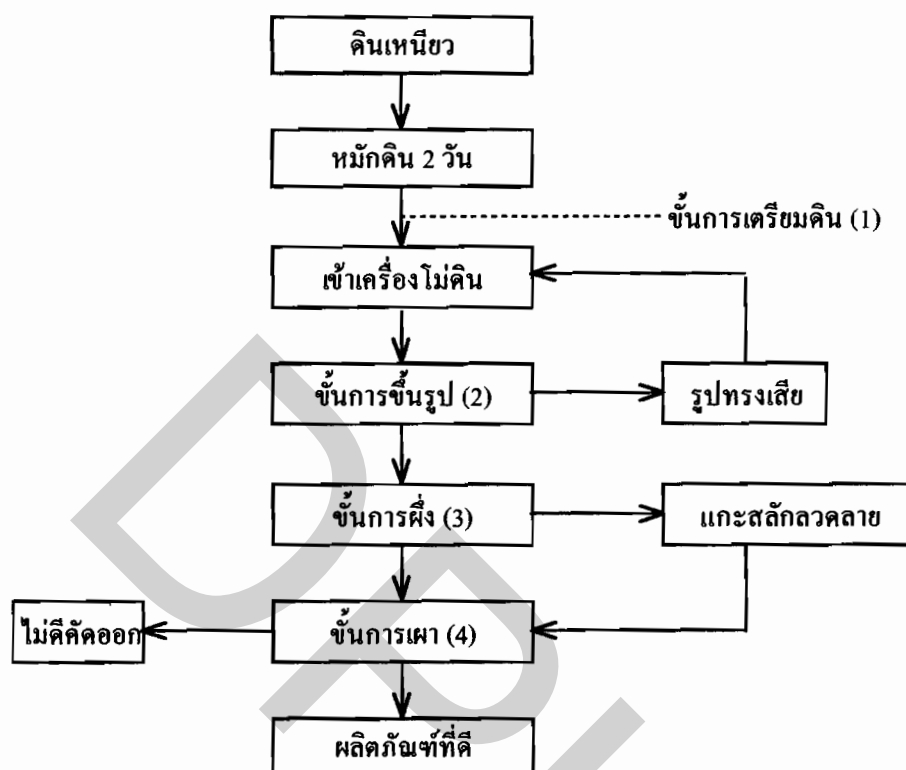
เพื่อให้เห็นถึงขั้นตอนการเตรียมดินที่สะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้นจากการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เปรียบเทียบกับการเตรียมดินในอดีตของชาวบ้านชุมชนเกาะเกร็ด โดยพิจารณาได้จากตารางเปรียบเทียบ ดังนี้

ตาราง 3 เปรียบเทียบการเตรียมดินของชุมชนเกาะเกร็ดในอดีต-ปัจจุบัน

การเตรียมดินในอดีต	การเตรียมดินในปัจจุบัน
<ol style="list-style-type: none"> 1. ขุดดินจากพื้นที่กลางเกาะเกร็ด แผลดินออก สาดน้ำและทรายจนทั่วหมักทิ้งไว้ 2. ย่ำดินด้วยแรงงานคน ใช้พลั่วไม้ “ชะะ” ดินระหว่างที่ย่ำ จากนั้นจึงใช้ควายย่ำ โดยใช้ระยะเวลา 7 วัน 3. ตีกอง ใช้พลั่วไม้ตักก้อนดินมาตั้งเรียงกันเป็นกองสูง 4. เขี่ยดิน ใช้มือชะะดินแล้วนำมาแผ่เป็นแผ่น จากนั้นจึงใช้เท้าเหยียบ 5. นวดดิน ใช้มือคลึงดินให้เป็น “กลอน” หรือแท่งดินสำหรับการปั้นหรือขึ้นรูป 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ชื้อดินมาจาก “ปทุมธานี” นำดินมาหมักไว้ในบ่อดิน ใช้พลั่วชะะดินรดน้ำให้ฉ่ำ ทิ้งไว้ 2 วัน 2. ไม่ดิน โดยผสมดินและทรายลงในเครื่องไม่ดินไฟฟ้า ทำการไม่ดินซ้ำ ๆ เดิมจำนวน 3 ครั้ง จากนั้นเครื่องไม่ดินจะรีดดินออกมาเป็นแท่งดินยาว ๆ 3. ตัดดินออกเป็นท่อน ๆ ตามขนาดที่พอเหมาะสำหรับใช้ในการปั้นหรือขึ้นรูป

ด้วยกรรมวิธีการผลิตแบบดั้งเดิมที่ยุ่งยากและใช้เวลาหลายวัน ทำให้การผลิตเครื่องปั้นดินเผาในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปสามารถพิจารณาได้จากแผนผัง ดังนี้

ผังภาพ 1 กรรมวิธีการผลิตศิลปะหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน

ลักษณะการผลิตในปัจจุบัน มีการใช้เทคโนโลยีเข้าช่วยมากขึ้น เป็นป็นในปัจจุบันใช้มอเตอร์ช่วยในการหมุนเป็น เตาเผาเริ่มมีการนำเตาไฟฟ้ามาใช้ซึ่งเตาไฟฟ้านี้จะใช้เผาได้เฉพาะเครื่องปั้นขนาดเล็กและจำนวนไม่มาก แต่มีข้อดีคือคุณภาพของชิ้นงานจะสม่ำเสมอ เพราะควบคุมอุณหภูมิในการเผาได้ ไม่ต้องเสี่ยงกับการเผาในเตาแบบเดิม ซึ่งถ้าอุณหภูมิในการเผาไม่สม่ำเสมอ งานที่ออกมาจะเสียหาย ไม่คุ้มกับการลงทุน บางครั้งเสียทั้งเตาเผา ทำให้ขาดทุน ดังนั้น ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาในปัจจุบันจึงนิยมทำของชิ้นเล็กๆ เช่น กระจ่าง โถหรือคัลป์ใส่ของ เป็นต้น โดยมีการพัฒนารูปแบบและการแกะสลักลายใหม่ มีการใช้แม่พิมพ์หลาย (ทำจากไม้แกะเป็นลวดลาย สำหรับพิมพ์ลงบนเครื่องปั้น) ทำให้ผลิตงานได้เร็วขึ้น และได้จำนวนมากขึ้น ราคาถูกลงแต่คุณค่าทางศิลปะในความคิดของคนเก่าแก่ลดลง สู้แบบลวดลายเก่าไม่ได้ เพราะลวดลายที่คิดขึ้นใหม่พัฒนาไปตามความคิดของคนยุคใหม่ โดยบางชิ้นงานไม่ได้คำนึงถึงคุณค่าทางศิลปะเดิมเท่าที่ควร ซึ่งเรื่องนี้ ช่างปั้นและผู้อาวุโสในชุมชนหลายรายกล่าวด้วยความเสียใจว่า “น่าเสียดาย เดี่ยวนี้งานปั้นแบบดั้งเดิมไม่ค่อยมีใครทำ เพราะ

เสียเวลา คนรุ่นใหม่บางรายหันไปใช้แม่พิมพ์ลายแทน ไม่ได้แกะสลักอย่างเมื่อก่อนแล้ว” คุณลุงทองหล่อ จิวออก ช่างปั้นหมู 1 อายุ 72 ปี กล่าว

✕ “งานปั้นแบบเดิมต้องใช้ทั้งเวลาและฝีมือ เป็นการแกะสลักลายด้วยมือล้วนๆ คนทำต้องใจเย็นอดทน งานจึงออกมาสวยงาม แต่เดี๋ยวนี้หาครูได้ยาก มีแต่ลายใหม่ๆ ที่ไม่ใช่ลายแท้ๆ ของมอญ” คุณลุงศรีเมือง ทรรทรานนท์ ช่างปั้นและแกะสลักลายอาวโส อายุ 65 ปี หมู 1 กล่าว

“ตั้งแต่ราชการมาส่งเสริมเรื่องท่องเที่ยว ทำให้มีการนำงานปั้นจากที่อื่นเข้ามาขายในเกาะ ซึ่งน่าเสียดายที่ไม่ใช่ของมอญแท้ๆ คนที่มาเที่ยวถ้าไม่รู้ก็จะเข้าใจผิดเอา นี่ถือว่าเป็นของที่คนมอญทำ” คุณป้าบุญศรี โพธิ์ใหญ่ ช่างปั้นอาวโส อายุ 72 ปี หมู 6 กล่าว

ต่อกรณีที่เทคโนโลยีหลังไหลเข้ามาในชุมชน กระบวนการขึ้นเตรียมการปั้นต่าง ๆ ก็เริ่มปรับเปลี่ยนไป ทำให้มีความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น พิจารณาได้จากการบอกเล่าของคนรุ่นใหม่ คุณสุรศักดิ์ ลินสืบผล เจ้าของ โรงปั้น อายุ 33 ปี หมู 7 ว่า “การเตรียมดินในปัจจุบันไม่ต้องผสมอะไรเลย เนื้อดินล้วน ๆ เขาทำการหมักดินให้เรามาพร้อมแล้ว เรานำมาเข้าเครื่องนวดตัวนี้อีก 3 เที้ยว แล้วก็ออกมาปั้นได้เลย”

นอกจากนี้ คุณสุรศักดิ์ ยังได้อธิบายถึงกรรมวิธีการผลิตในโรงงานของคนด้วยว่า จะต้องนำดินที่หมักอยู่ในบ่อ ขึ้นมาใส่ในเครื่องโม่ดิน ซึ่งจะโม่เป็นแท่ง ๆ ออกมา ทำเช่นนี้ซ้ำกัน 3 ครั้ง แล้วจึงนำมาปั้น จากนั้นจึงนำไปผึ่งแดดประมาณครึ่งวัน ชูคแต่งให้เรียบแล้วจึงเขียนลายหรือแกะลาย เมื่อเสร็จงานขึ้นผึ่งต่อให้แห้งจึงนำเข้าเตาเผา การผึ่งแห้งขึ้นอยู่กับสภาพอากาศ ถ้าอากาศดีจะใช้เวลา 2 วันแห้ง ช่วงฤดูฝนอาจต้องใช้ระยะเวลาจนถึง 3 – 4 วัน อุณหภูมิในการเผาชาวบ้านจะใช้วิธีสังเกตจากเปลวไฟขณะใส่ฟืน ต่อเนื่องกันเป็นเวลา 12 ชั่วโมง โดยจะเร่งระดับไฟไล่ขึ้นไปเรื่อย ๆ จนถึงไฟแรงสุด ซึ่งช่วงนี้จะมีควันโขมง ชาวบ้านบางรายใช้วิธีสังเกตจากสีของก้อนดินที่วางไฟหน้าเตาไฟเมื่อสีดินสุกดีแล้ว จะหยุดใส่ฟืนและทำการปิดปากเตา

เมื่อสถานะเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไป ย่อมส่งผลกระทบต่อชุมชนเกาะเกร็ด โดยเฉพาะกลุ่มเจ้าของโรงปั้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จากคำบอกเล่าของประสิทธิ์ ลินสืบผล เจ้าของโรงปั้นแม่กิมฮ้อ วัย 44 ปี หมู 7 กล่าวว่า “ปัจจุบันโรงปั้นที่สู้ไม่ไหวเขาขายออกไปหมดแล้ว เพราะต้นทุนมันสูง ฟังโน้นดินถูกราคาคันละ 2,000 กว่าบาทเอง 2 คันรถเท่ากับดิน 1 ลำของผผต้องจ่ายค่าละ 10,000 บาท ทางโน้นตกแค่ 5,000 กว่าบาทเอง ต้นทุนเราแพงกว่า เพราะเราน้ำล้อมรอบต้องขนดินเข้ามา (เสียค่าขน) เพราะเราไม่มีเวลาขนดินเอง เพราะเราทำเองปั้นเองทุกอย่างจึงต้องจ้างเขา อย่างรถพอมมาถึงก็คุ้มสัลง แต่ที่นี้ต้องใช้คนแบกดินจากทำน้ามาถึงที่โรงปั้น”

จากผลการศึกษาข้างต้นอาจจะสรุปได้ว่า กระแสการเปลี่ยนแปลงจากสังคมภายนอกที่ หลั่งไหลเข้ามาในชุมชน ทำให้สภาวะของสังคมในชุมชนต้องยอมรับเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามา และ เปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสมเพื่อความอยู่รอดของคนในชุมชน แต่ในขณะที่เดียวกันก็จะพบว่ากลุ่ม คนรุ่นเก่านั้นจะยังคงต่อสู้ด้วยวาทกรรมการสื่อสารดั้งเดิมเพื่อยึด โยงอัตลักษณ์ของความเป็นเครื่องปั้น แบบมอญดั้งเดิมอยู่

1.2.2 อุดมการณ์และอำนาจการต่อรอง

ชุมชนเกาะเกร็ดนับเป็นชุมชนที่มีชื่อเสียง ในการผลิตงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา ชั้นเยี่ยมมาตั้งแต่ในอดีตจวบจนปัจจุบัน ดังนั้น ชาวชุมชนเกาะเกร็ดจึงมีความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ ร่วมดำเนินงานฝีมือการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเป็นอย่างยิ่ง การมีอุดมการณ์ร่วมกันในการดำรงรักษาและสืบ ทอดงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาจึงถือเป็นหน้าที่สำคัญของกลุ่มคนรุ่นเก่าและรุ่นกลางของชุมชน ซึ่งส่วนมากชาวบ้านมักจะให้การยอมรับนับถือในบุคคลที่อาวุโสกว่าและมีฝีมือในงานปั้น ทำให้ คนเหล่านี้มีอำนาจในการต่อรองสูง แต่ในขณะที่เดียวกันกลุ่มคนรุ่นใหม่ในชุมชนก็ได้รับอิทธิพลจาก กระแสบริโภคนิยมในสังคม จึงมีการสร้างผลงานเครื่องปั้นดินเผาที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์เฉพาะตนขึ้นมา เป็นแนวทางในการต่อรองเพื่อให้ชุมชนยอมรับอัตลักษณ์ที่ปรับเปลี่ยนในผลงานของตนเองด้วย

● อัตลักษณ์และความภาคภูมิใจ

เครื่องปั้นดินเผาชุมชนเกาะเกร็ด ที่ทำการผลิตเครื่องปั้นดินเผาชนิดเนื้อแดงไม่มีการ เคลือบ ให้ที่เป็นที่รู้จักดีในอดีต คือ โอ่งน้ำ อ่าง ครก และหม้อน้ำลายวิจิตร เป็นต้น แต่เดิมเป็นการ ผลิตเพื่อใช้สอยในครัวเรือน ไม่ได้ทำเพื่อเป็นการค้า บ้านไหนไม่ได้ทำเครื่องปั้น บ้านที่ทำก็จะแบ่ง ปั้นแก่เพื่อนบ้านและญาติพี่น้อง บางครั้งก็ใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนสิ่งของซึ่งกันและกัน เช่น นำไปแลกข้าวสารหรืออาหารต่างๆ เป็นต้น รายได้ที่เกิดขึ้นจะอยู่ในรูปผลผลิตที่นำไปแลกเปลี่ยนสินค้า แทนเงินตรา ดังคำยืนยันของชาวมอญเกาะเกร็ดที่ว่า

“เครื่องปั้นดินเผา เมื่อก่อนที่ผลิตได้ ก็จะแบ่งให้เพื่อนบ้านที่ไม่ได้ทำใช้บ้าง ให้ญาติพี่น้องบ้าง แลกกันใช้บ้าง หรือเอาไปแลกข้าวสาร อาหาร ของใช้ต่าง ๆ” ลูกทองห่อ จิวออก ช่างปั้น อาวุโสอายุ 73 ปี หมู่ 1 กล่าว

“ครก กระจาด หม้อน้ำที่ทำขึ้นมา ไม่ได้ขายอย่างเดี๋ยวนี้หรอก ทำไว้แลกข้าวสาร อาหารแล้ว ก็เก็บไว้ใช้เอง ให้ญาติพี่น้อง หรือเพื่อนบ้าน” ป้าอุลิตา ไชยนิล ช่างปั้นอาวุโส อายุ 79 ปี หมู่ 1 กล่าว

เมื่อชื่อเสียงของเครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ดเป็นที่รู้จักไปทั่ว ประกอบกับมีการพัฒนาระบบการผลิตด้วยการใช้เทคโนโลยีเข้าช่วย ระบบการผลิตเริ่มเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อยังชีพเข้าสู่ระบบการค้า ในราวปี พ.ศ.2440 (ฉัฐประวิณ ศรีทรัพย์ , 2537 : 57) เริ่มมีพ่อค้าคนกลางล่องเรือมารับซื้อเครื่องปั้นดินเผาถึงเกาะเกร็ด การซื้อขายก็จะคัดเลือกเอาเฉพาะของที่ได้คุณภาพ คือ ไม่มีตำหนิเสียหายอะไร ส่วนของที่มีตำหนิก็จะเก็บเอาไว้ใช้เอง

คุณลุงโต เชื้อเต็ง ช่างปั้นอาวุโส วัย 82 ปี หมู่ 6 ได้พูดถึงการใช้ประโยชน์จากฝีมือและแรงงานของคนในฐานะผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาว่า “คนทำงานปั้นเองอย่างเรา ๆ มักใช้แต่โอ่งแตก ที่เอาปูนไปไว้ ส่วนของดี ๆ ไม่ค่อยได้ใช้เองเพราะเอาไปขายหมด”

คุณพิศาล บุญผูก ผู้นำในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมชุมชน อายุ 60 ปี หมู่ 7 กล่าวถึงความภาคภูมิใจในเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนแห่งนี้ว่า “ผมภูมิใจว่าเครื่องปั้นดินเผาของเกาะเกร็ดเราเป็นเครื่องปั้นที่มีคุณภาพหรือเรากล้าพูดว่าในช่วงรัตนโกสินทร์ ในสมัยนั้นไม่มีหมู่บ้านไหนที่ใกล้กรุงเทพฯ ๆ ที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผา ฉะนั้นเราผูกขาดเครื่องปั้นดินเผาทั้งหมดเลย แล้วเครื่องปั้นดินเผาเราใช้กันตั้งแต่ในวังจนกระทั่งบ้านชาก มันผูกขาดในชีวิตชาวบ้านจนหมด เพราะที่นี้เป็นแหล่งเดียวที่ผลิต จึงทำให้ชาวบ้านที่นี่มีฐานะดี มีความเป็นอยู่ที่ดี ถึงขนาดพวกคนมอญชั้นเจ้านายยังไม่ทิ้งอาชีพของตัวเอง ยังทำอาชีพนี้อยู่”

คุณบรริรักษ์ สุขศีลธรรม เจ้าของศูนย์หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา อายุ 38 ปี หมู่ 7 มีความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของเครื่องปั้นดินเผาของตนจากคำพูดที่ว่า “รูปทรงของเครื่องปั้นแบบเกาะเกร็ดก็จะมีพวกโอ่ง และพวกหม้อน้ำทรงต่าง ๆ ทรงสูง ทรงฟักทอง ซึ่งก็จะมีชื่อเรียกกันต่าง ๆ เป็นเพราะเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนใครทำให้คนทั่วไปรู้จักเกาะเกร็ดมากขึ้น”

ศิริพงษ์ ถนอมกิจธรรม เยาวชนในชุมชน อายุ 17 ปี หมู่ 1 คนรุ่นใหม่ที่มีความถนัดในงานเครื่องปั้นดินเผาคัลาย ๆ กันกับเพื่อน ๆ ในรุ่นเดียวกันกล่าวว่า “ผมถนัดทั้งงานปั้นและงานแกะสลัก ขอบงานที่เป็นหม้อน้ำลายวิจิตร มันเป็นเพราะสิ่งที่ทำให้คนทั่วไปรู้จักเกาะเกร็ด”

“ชิ้นงานที่แสดงความเป็นเครื่องปั้นดินเผาแบบเกาะเกร็ดคืองานที่แกะลายวิจิตรแต่ไม่ลงสี เน้นเนื้อดินเป็นสีแดงธรรมชาติ” คำบอกเล่าของไพบุลย์ ฤทธิ์เดช เยาวชนในชุมชน อายุ 26 ปี หมู่ 6

ในอดีตช่างปั้นหรือผู้ผลิตจะไม่นำออกเริ่ขายเอง สำหรับเครื่องปั้นประเภทลายวิจิตรจะไม่มีการจำหน่ายเลย เพราะผลิตยากและต้องใช้เวลาประณีตบรรจงในการแกะสลักลายดินทุนจะสูง และถือเป็นผลผลิตที่เป็นงานศิลปหัตถกรรมที่มีชื่อเสียง เพราะทางราชการได้นำเอารูปเครื่องปั้นชนิดนี้ไปเป็นตราประจำจังหวัดนนทบุรี ทำให้ชาวมอญต้องการรักษาอัตลักษณ์ทางคุณค่านี้ไว้

“เครื่องปั้นดินเผาเป็นที่เชิดหน้าชูตาของคนเกาะเกร็ด เพราะหม้อน้ำลายวิจิตรของเรา ได้รับยกย่องให้เป็นตราจังหวัดนนทบุรี ตัวเองยังเคยปั้นและลงลายเองเลย” จากคำบอกเล่าของคุณลุงจำลอง รัตนอุดม ช่างปั้นอาวุโสที่หมู่ 1 กล่าวอย่างภาคภูมิใจ

“อยากให้มียุคเครื่องปั้นดินเผาที่เป็นปึกแผ่นมั่นคง เป็นตลาดที่เชิดหน้าชูตา และอยากให้เครื่องปั้นสีแฉงของเราเป็นสัญลักษณ์ของเกาะเกร็ดเราภูมิใจที่มีอาชีพมั่นคง ถ้าลูกเราไม่มีงานทำ เขาก็ยังมีอาชีพนี้รองรับ การจัดตั้งกลุ่มหัตถกรรมนี้ขึ้นมาก็เพื่อให้อยู่ถึงลูกถึงหลาน” คุณสุนีย์ คิชฌังษา ประธานกลุ่มหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา หมู่ 1 ได้แสดงเจตน์จำนงในการจัดตั้งกลุ่มฯ

คุณบริรักษ์ สุขศีลธรรม เจ้าของศูนย์หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา อายุ 38 ปี หมู่ 7 ได้กล่าวถึงแนวทางในการทำงานของตนเองว่า เนื่องจากตนเองเป็นคนที่สนใจงานด้านการแกะลายเครื่องปั้นมาก และมีความถนัดในงานด้านนี้เป็นพิเศษ จึงได้พัฒนาปรับปรุงงาน โดยมุ่งเน้นทางด้าน การแกะลายให้โดดเด่นมากขึ้น จนกระทั่งเปิดเป็นศูนย์หัตถกรรมเครื่องปั้นเล็ก ๆ ด้วยทุนทรัพย์ของตนเอง จากแนวทางดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับแนวคิดของครูนกลางที่พยายามอนุรักษ์อัตลักษณ์ที่ทรงคุณค่านี้มาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ ปี 2528 และตรงกับคำกล่าวของคุณพิศาล บุญผูก ผู้นำในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมชุมชน อายุ 60 ปี หมู่ 7 ที่กล่าวไว้ว่า

“เราพยายามทำให้คนรุ่นลูกรุ่นหลานเห็นถึงความภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษมอบให้และถือเป็นผู้มีเกียรติที่ได้รับถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้ไป และความเป็นผู้มีเกียรติ หมายถึง ต้องเป็นคนที่มีความเหมาะสมที่จะได้รับถ่ายทอด เพื่อให้มีความภูมิใจและไม่กล้าที่จะละเมิดในอุดมการณ์”

อัตลักษณ์ของงานเครื่องปั้นดินเผา อันเป็นภูมิปัญญาแห่งความภาคภูมิใจของคนในชุมชน มีการสื่อสารส่งผ่านกันมาจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่น ดังจะเห็นได้จาก คำพูดของคนรุ่นใหม่ที่มีความสนใจและเรียนรู้เกี่ยวกับงานเครื่องปั้นดินเผา อาทิ

วิรัตน์ ประภา เขวชนสมาชิกกลุ่มท้ายซอย และช่างแกะสลัก อายุ 24 ปี หมู่ 1 กล่าวว่า

“ผมฝึกแกะลายจากเพื่อน ๆ และอาที่เป็นเพื่อน ๆ ของพ่อเป็นคนหัดให้ ผมเห็นว่างานแกะของเขาสวยมาก ลายที่ผมชอบและถนัดมากที่สุด คือลายบัวคว่ำบัวหงาย มันเป็นลายเอกลักษณ์ของเกาะเกร็ดเรา แต่ลายอื่นก็แกะได้แต่ไม่ค่อยถนัดนัก เพราะแกะไม่บ่อย”

ไพบุลย์ ฤทธิ์เดช เขวชนในชุมชน อายุ 26 ปี หมู่ 6 กล่าวว่า “ผมเริ่มฝึกจากการแกะลายบนกระดาง เป็นลายบัวคว่ำบัวหงาย กว่าจะแกะได้ใช้เวลาเป็นปี และนำมาประยุกต์ลายใหม่ ๆ โดยดูตัวอย่างจากในหนังสือบ้าง จากลายโบราณที่อื่นบ้างนำมาดัดแปลงใหม่ในแบบของเรา”

ฤดี เวชฤทธิ์ ช่างปั้น อายุ 30 ปี หมู่ 6 กล่าวว่า “ตัวเองรับช่วงงานปั้นมาจากป้า ซึ่งเดี๋ยวนี้ ปั้นไม้ไผ่แล้วคาไม่ดี เราเป็นผู้หญิงกอดงานปั้นใหญ่ไม้ไผ่ ก็เลยหันมาปั้นงานปั้นเล็ก ๆ มันถนัดมากกว่า อีกอย่างของจิ๋ว ๆ ขนาดนี้ก็มีคนปั้นน้อย”

เราจะพบว่า อัตลักษณ์และความภาคภูมิใจในความเป็นชุมชนเครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ด แห่งนี้ มีความต่อเนื่องถ่ายโอนจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง ในลักษณะที่เชื่อมร้อยต่อกันมา พร้อมกับการรับเอากระแสบริโภคนิยมของสังคมภายนอกเข้ามา เพื่อปรับประยุกต์ให้เกิดความเป็นอัตลักษณ์ใหม่ที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมปัจจุบัน แต่ในขณะที่เดียวกันก็ยังคงความภาคภูมิใจอยู่ภายใต้ความเป็นชนเชื้อชาติมอญในชุมชนเกาะเกร็ด

- **อัตลักษณ์ของบุคคลในงานเครื่องปั้นดินเผา**

ศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่เป็นลักษณะเฉพาะของชาวมอญเกาะเกร็ดนั้น ได้มีการสืบทอดต่อกันมาจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นตลอดเวลา หากแต่การรับสืบทอดของคนในแต่ละรุ่นย่อมต้องมีการปรับเปลี่ยนไป ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับความคิดสร้างสรรค์เฉพาะบุคคล จากการบอกเล่าของคนรุ่นเก่าจำนวนหนึ่ง ทำให้เราได้ตระหนักถึงอัตลักษณ์เฉพาะบุคคลที่แตกต่างกัน ดังนี้

คุณป้าบุญศรี โพธิ์ใหญ่ ช่างปั้นอาวุโส อายุ 72 ปี หมู่ 6 กล่าวว่า ความเป็นมอญ คืออัตลักษณ์ที่สำคัญที่สุดของเครื่องปั้นดินเผาที่ยังทำอยู่ “การปั้นของมอญเราจะต้องใช้จินตนาการเยอะ อย่งงานของป้าลักษณะการปั้นต้องแฝงความเป็นมอญไว้ ฝาดต้องมีจุดเป็นทรงเจดีย์ แสดงความเป็นมอญ มันบอกไม่ถูกนะ คือคุณแล้วถึงจะรู้ แต่คนทำจะรู้ เพราะมันจะมีลักษณะของชาวมอญผสมอยู่ ไม่ว่าจะปั้นมอญไหน ๆ หรืออย่างโองมอญของเราก็จะหนาแข็งแรง ดินที่ปั้นเป็นดินดี ทำให้มีความแกร่ง ดีสวยบางคนดูก็จะรู้”

คุณป้าอุลิตา ไชยนิล ช่างปั้นอาวุโส อายุ 79 ปี หมู่ 1 กล่าวว่าอัตลักษณ์ของตนเองนั้นอยู่ที่ลวดลาย “สมัยก่อนฉันจะเน้นพวกหม้อน้ำทรงฟักทอง ช่วงหลัง ๆ เร็วแรงมันลดเลยมาทำพวกของเด็ก แกะสลักลวดลาย อย่างบางลายนี้ก็เป็นลายของฉันคิดเอง มันต้องใช้เวลาและพลังอย่างมากในการที่จะศึกษาเรียนรู้ จนชำนาญ แต่ในปัจจุบันสิ่งเหล่านี้ค่อยลงเรื่อย ๆ มีน้อยคนที่ตั้งใจมุ่งมั่นอย่างแท้จริง เพราะความมุ่งมั่นเป็นสิ่งจำเป็นในการเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านนี้”

คุณลุงศรีเมือง ทรรทุรานนท์ ช่างปั้นอาวุโส อายุ 67 ปี หมู่ 1 ได้พูดถึงอัตลักษณ์ของลวดลายที่เป็นแบบของตนเองอย่างภาคภูมิใจว่า “ลวดลายที่ปั้นอยู่เป็นลายละเอียด ต้องใช้เวลามาก ราคาที่

จะสูง ผมเป็นคนเดียวที่แกะลายแบบนี้ ลูกผมเขาไม่เรียนรู้หรือว่าแกะสลักอย่างไร เด็กใหม่ๆ ก็มาเรียนรู้บ้าง แต่เขาก็ไม่แกะลายอย่างนี้ เขาจะแกะหยาบกว่านี้ ลายเหล่านี้ผมคิดเอง แค่มัดมกเข้าไป ไม่ใช่ลายของมอญ เป็นแบบไทยๆ ที่ผมเติมแต่งเข้าไปเอง เป็นการประดิษฐ์เพื่อความสวยงาม”

จากคำบอกเล่าของกลุ่มผู้อาวุโสทั้ง 3 ท่าน จะพบว่าช่างปั้นรุ่นเก่ามีการสื่อสารผ่านงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะอย่างของตนเอง ในแนวทางที่แตกต่างกันเป็นการสร้างสรรค์ผลงาน เพื่อบ่งบอกถึงพื้นที่เฉพาะของตนเองอย่างชัดเจน

แต่ในขณะที่เขวกันนั้นยังมีกลุ่มคนรุ่นเก่าที่เป็นเจ้าของโรงปั้นเองด้วย ก็จะทำการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของชุมชน โดยยึดหลักแนวทางในการอนุรักษ์เพื่อดำรงอัตลักษณ์ไว้ แม้ว่าจะมีค่าใช้จ่ายในการผลิตที่ไม่คุ้มทุนก็ตาม จากการบอกเล่าของคุณลุงจำลอง รัตนอุดม เจ้าของกิจการโรงปั้น และช่างปั้นอาวุโส วัย 67 ปี หมู่ 1 กล่าวว่า “ที่โรงปั้นเรายังมีอุปกรณ์อยู่ เห็นว่าเรายังมีแรงยังพอทำไหวก็ทำต่อไป ตัวเราเองก็พยายามอนุรักษ์มันไว้ แต่ไม่มีแนวร่วม เดียวนี้ขายไม่คิขายช้าแล้ว มีแต่คนเขามาสั่งซื้อของ ๆ เราไป เมื่อขายของได้จึงจะจ่ายเงินแก่เรา ส่วนใหญ่จะส่งของออกต่างจังหวัดหมด ส่วนลูก ๆ เรียนหนังสือสูง ๆ จบแล้วไปทำงานกันหมด ไม่ได้สนใจอาชีพนี้เลย คิดว่าเขาไม่ทำต่อจากเราหรอก อนาคตมันคงจะหมดไป คงไม่มีใครอยากทำ เพราะมีปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้น ทั้งดินแพงขึ้น ฟืนก็แพงขึ้น เราต้องสั่งซื้อเข้ามาจากที่อื่น”

คุณลุงทวี สุขทอง เจ้าของโรงปั้น อายุ 67 ปี หมู่ 1 ได้กล่าวถึงแนวทางการผลิตเครื่องปั้นในแบบอย่างที่ใช้โรงปั้นของตนเองว่า “การที่เราผลิตเครื่องปั้นดินเผาแบบของแดง (แบบที่เป็นอัตลักษณ์ของเกาะเกร็ด)นี้ด้วย ก็มองว่าเป็นการช่วยกันอนุรักษ์ไว้ เราทำเพื่อประโยชน์สาธารณะของชุมชน แต่เราก็ค้าขายได้ด้วย แม้ว่าจะไม่ได้กำไรอะไร แต่ของพวกนี้สามารถใส่เข้าไปเผาพร้อม ๆ กับกระถางได้ไม่เปลืองที่”

ในปัจจุบันงานเครื่องปั้นดินเผาที่นี่ มีการนำมาประยุกต์คัดแปลง ตามความสามารถของช่างปั้นเอง ว่าใครจะสร้างสรรค์อะไร ส่วนใหญ่คนในชุมชนมีความเห็นตรงกันว่าจะเป็นการช่วยเพิ่มผลิตภัณ์ทำให้มีความหลากหลายมากขึ้น ซึ่งถือว่าเปิดโอกาสให้ผู้ซื้อได้เลือกมากขึ้นด้วย ในคนรุ่นใหม่เองต่างก็มีความคิดที่จะพยายามสร้างผลงานที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะของตนเอง ตามแต่โอกาสจะเอื้ออำนวย ต่างมุมมองต่างความคิด ดังเช่น

มานะ ภูทอง อายุ 19 ปี รับจ้างแกะสลักเครื่องปั้นดินเผา หมู่ 6 ได้บอกกับผู้วิจัยว่า เขามีความใฝ่ฝันว่าอยากจะแกะลายในรูปแบบใหม่ที่เป็นการออกแบบด้วยตัวเอง ซึ่งจะต้องมีเวลาในการ

คิดค้น ส่วนใหญ่จะใช้เวลานาน เปรียบเทียบว่าช่วงเวลาที่ใช้ทำงานคิดใหม่ ๆ ใช้เวลา 1 ไร่ สามารถใช้เวลานั้นแกะลายในรูปแบบเดิมได้ 2 ไร่ในเวลาเท่ากัน แต่ว่าโดยอาชีพรับจ้างแกะลายของคน ทำให้ต้องทำงานตามที่เจ้าของสั่งให้ทำเท่านั้น

ส่วน ทนงชัย มากโอ ชาวชนคดีเด่นและช่างแกะสลักอิสระ วัย 21 ปี หมู่ 1 นับเป็นคนรุ่นใหม่ที่เป็นตัวอย่างที่ดี มีอัตลักษณ์เฉพาะของตนเองในการสร้างผลงานที่โดดเด่นไม่ซ้ำใครในชุมชนแห่งนี้ ซึ่งทนงชัยได้กล่าวกับผู้วิจัยว่า “ผมไม่ถนัดงานปั้น ส่วนใหญ่จะปั้นได้เฉพาะของชิ้นเล็ก ๆ แต่จะเน้นแกะลายมากกว่า และได้เรียนรู้เรื่องการแกะลายก็ใช้คูจากคนที่แกะรุ่นเก่า ๆ จำเขามาส่วนมากเป็นลายโบราณแล้วก็นำมาประยุกต์อีกที อาศัยว่าเคยเรียนวาดมาเลยอยากเปลี่ยนแปลงพัฒนารูปแบบงานให้มากขึ้น อย่างลายไทยที่เป็นลายกระจัง เป็นลายบัวคว่ำบัวหงาย เราก็เปลี่ยนมาเป็นลายเถา ลายกนกแล้วก็พัฒนาขึ้นมาเรื่อย ๆ เป็นลายพุดตาล เราปรับเปลี่ยนพัฒนามาเป็นการแกะลายรามเกียรติ์”

สุรัชย์ พุ่มไม้ใหญ่ ชาวชนหัวหน้ากลุ่มท้ายชอยและช่างแกะสลักอิสระ อายุ 23 ปี หมู่ 1 นับเป็นผู้หนึ่งในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีความเป็นผู้นำที่โดดเด่นจนสามารถรวบรวมเพื่อนในวัยเดียวกันเพื่อตั้งกลุ่มผลิตเครื่องปั้นดินเผา ในแบบอย่างของคนรุ่นใหม่ที่มีอุดมการณ์ของตนเอง โดยสุรัชย์ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการผลิตผลงานของตนเองว่า “ผมคิดว่างานปั้นจะขึ้นอยู่กับอารมณ์ด้วย บางทีไม่มีอารมณ์ก็ไม่อยากทำ เพราะมันเป็นงานศิลปะต้องการความเป็นอิสระทางความคิด ต้องคิดงานรูปแบบใหม่ ๆ ตลอดเวลา”

แม้ว่าในงานเครื่องปั้นดินเผาที่ผู้หญิงได้ถูกกำหนดมาให้เป็นผู้สนับสนุนมาตลอด แต่เราจะพบว่าผู้หญิงอีกหลาย ๆ คนที่มุ่งมั่นและเพียรพยายามที่จะเป็นผู้สืบทอดที่ค้ำจุน และแสวงหาแนวทางที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะของตนเอง ดังเช่น ฤดี เวชฤทธิ์ ช่างปั้น อายุ 30 ปี หมู่ 6 เป็นคนรุ่นใหม่ที่จะเป็นผู้หญิงแต่เธอก็สร้างสรรค์งานปั้นที่เป็นแบบอย่างของตนเอง เธอได้พูดถึงการทำงานของตนเองว่า “เราเป็นผู้หญิงก็อดงานปั้นใหญ่ไม่ไหว ก็เลขหันมาปั้นงานชิ้นเล็ก ๆ มันถนัดมากกว่า อีกอย่างของจิ๋ว ๆ ขนาดนี้มีคนปั้นน้อย งานที่เราปั้นเหมาะสำหรับการซื้อไปสะสม ความโดดเด่นจะอยู่ที่ที่เป็นของแฉง และเป็นของที่ทำได้ด้วยมือ”

เราอาจจะสรุปได้ว่า บรรดาช่างปั้นหรือผู้สร้างสรรค์งานเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนเกาะเกร็ดไม่ว่าจะเป็นคนรุ่นใดก็ตาม ต่างก็พยายามสร้างผลงานที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะของตนเอง เพื่อสื่อสารให้คนอื่น ๆ ได้รับรู้และยอมรับในผลงานของตนเองในแบบอย่างที่ไม่ซ้ำใคร

- การถูกคุกคามจากภายนอก

จากการบอกเล่าของคุณพิศาด บุญผูก ผู้นำในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมชุมชน อายุ 60 ปี หมู่ 7 ถึงภาวะที่ชุมชนเกาะเกร็ดต้องประสบกับภาวะถูกคุกคามจากภายนอกว่า “ในช่วงปี 2500 ช่วง

นั่นเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญทางด้านเศรษฐกิจการค้าขายในชุมชนเรา ประการแรก เมื่อโองราชบุรีเริ่มผลิตจนมาตีตลาดของเราได้อย่างมาก เพราะว่าของ ๆ เขาถูกกว่าและเบากว่า ของเราแพงกว่าประมาณ 2 เท่าตัว สมัยนั้นโองเราราคาใบละ 60 บาท โองราชบุรีประมาณใบละ 20 บาท ประการที่ 2 แหล่งชุมชนเริ่มขยายตัวไปตามถนนมากขึ้น ส่วนใหญ่สมัยนั้นจะขนของไปขายกันทางเรือ ทางปทุมธานี สามโคกก็มาทางเรือกันทั้งนั้น พอชุมชนขยายไปทางถนน เรือก็ไปไม่ถึง คนจึงนิยมไปซื้อตามสายรถ แล้วขนไปขายตามป่าตามเขาที่เรือเราไปไม่ถึง เมื่อก่อนเรือจะไปได้แค่จุดหนึ่งแล้วจะมีเกวียนมารับไปขายต่อแถวอุตรดิตถ์ พิษณุโลก ก็อย่างที่เราไปจอดได้แค่หน้าหลวงพ่อวัดพุทธชินราช แล้วขึ้นเกวียนบรรทุกไปขายต่อได้ไกล ๆ ประการที่ 3 ซึ่งเป็นจุดหักเหทำให้เครื่องปั้นที่เปลี่ยนแปลงไป คือ หม้ออะลูมิเนียม กระทะ กะละมัง จึงมีส่วนทำให้ยอดขายตก”

คุณสุณีย์ คิชสง่า ประธานกลุ่มหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา หมู่ 1 ได้บอกกับผู้วิจัยว่า “เดี๋ยวนี้เปลี่ยนไปแล้ว เป็นรถมาซื้อแทน อีกอย่างเราไม่มีของใหญ่ๆ อย่างโองแล้ว เพราะของเรามันหนัก โองพลาสติกน้ำหนักเบากว่า ราคาถูกกว่า ขนย้ายง่ายกว่า ตอนนีที่ปั้นจะเป็นโองเล็กประดับสวน ถ้าเทียบกับอัตราที่เคยขายได้ 100% ในสมัยก่อน ตอนนี้อยู่ได้ไม่ถึง 10% เลย ถึงจะแย่ง แต่ตอนนี้เราก็ได้ของใหม่เข้ามาแทน คือมีการเปิดตลาดขายเอง ให้คนที่ขามาซื้อ ก็ดีกว่าที่เราอยู่เฉยๆ ดีกว่าที่เราได้แย่งไปแล้ว ตอนนีพอเปิดตลาด รายได้ก็กระจายไปทั่วเกาะ ก็ดีไปอีกแห่งหนึ่ง ก็ยังถือเป็นรายได้หลัก”

แสดงให้เห็นว่างานเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนแห่งนี้ได้ถูกคุกคามจากความเจริญของสังคมทั้งภายในและภายนอกชุมชน จึงทำให้คนรุ่นกลางในฐานะผู้ที่มีบทบาทในการสืบทอดและดำรงรักษาอัตลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน ต้องพยายามแสวงหาทางออกใหม่ เพื่อที่จะผนวกความเป็นอัตลักษณ์ในแบบเดิม ๆ ให้คงอยู่ต่อไปภายใต้อัตลักษณ์ใหม่ที่คนในชุมชนเองจะสามารถยอมรับได้ นั่นคือแนวทางที่ทำให้มีรายได้จากคุณค่าของอัตลักษณ์ใหม่ด้วย

“ปัจจุบันเน้นการทำงานปั้นเพื่อสร้างรายได้ ตอนนี้ผมก็ทำงานปั้นพวกของที่ระลึกอยู่ส่วนใหญ่ก็มาจาก order ที่เขาสั่งมา ซึ่ง ไม่นั่นนอน ถ้านั่งทำกันเต็มวันก็จะได้ 400 – 500 ชิ้น” จากการบอกเล่าของ คุณชัยยุทธ์ เหมริค ประธานกลุ่มหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา หมู่ 6 และเจ้าของร้านธาตุคิน

ขณะเดียวกันในกลุ่มคนรุ่นเก่าเองก็ไม่ได้หยุดนิ่ง ต่างก็พยายามที่จะปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ในงานเครื่องปั้นดินเผาที่ตนเป็นผู้ผลิต ให้สอดคล้องกับความนิยมในหมู่ผู้นำ (คนรุ่นกลาง) เพื่อดำรงรักษาผลงานศิลปหัตถกรรมของชุมชนให้คงอยู่ ดังจะเห็นได้จากการบอกเล่าของคุณลุงทองหล่อ คัมภีระ ช่างปั้นอาวุโส หมู่ 6 วัย 73 ปี กล่าววว่า “ในการสร้างอัตลักษณ์ช่วงระยะหลังการแกะลายนี้ มี

ความคิดมาจากกลุ่มคนในบ้านเรา เริ่มทำกัน พอเห็นว่าสวยดีก็ทำต่อ ๆ กันมา สมัยก่อนเราว่ามันแปลก มันสวยดี แล้วก็เป็นที่มือ”

คุณลุงโต เชื้อเต็ง ช่างปั้นอาวุธ อายุ 82 ปี หมู่ 6 กล่าวว่า “ลวดลายที่แกะสลักจะคัดแปลง ไปบ้างตามความต้องการของตลาด มีทั้งงานแกะสลักลวดลายแบบปราณีตชิ้นงานราคาแพง หรือไม่ ปราณีตงานราคาถูกหน่อย ก็ทำกัน ไป”

ป้าบุญศรี โพธิ์ใหญ่ ช่างปั้นอาวุธ อายุ 72 ปี หมู่ 6 กล่าวว่า “เมื่อปี 2537 เขาเริ่มทำกัน ป้า ลองแกะสลักลายดู สมัยก่อนเราก็มีการแกะลายบ้าง แต่มันไม่ต้องวิจิตร ละเอียดปราณีตเหมือนในสมัย นี้ ที่ต้องพิถีพิถันดินต้องใช้ดินกรอง ลวดลายต้องสวยเด่น มันถึงจะขายคล่อง สังเกตดูจะเห็นว่าลวดลาย ต่าง ๆ ของเราได้ถูกปรับเปลี่ยนให้ดูวิจิตรมากขึ้น แต่ก็มีรูปแบบพื้นฐานมาจากลายบัวคว่ำบัวหงาย ก็ตั้ง แต่มี Amazing เข้ามามีลายกระจิงตาอ้อย กระจิงรวงข้าว ลายกนก ฯลฯ ซึ่งก็แล้วแต่จะทำกัน ไป”

เมื่อเศรษฐกิจเริ่มทรุดตัว การค้าขายเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิมของชาวมอญถูกคุกคาม โดยเทคโนโลยีความทันสมัย ความสะดวกสบายได้เข้ามาสนองความต้องการของผู้คนในสังคมมาก ยิ่งขึ้น จึงมีส่วนทำให้การผลิตของชุมชนเครื่องปั้นดินเผาแห่งนี้ ชลottedลง เพื่อปรับเปลี่ยนและเริ่มต้น ใหม่อีกครั้ง ภายใต้อัตลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาแบบใหม่ที่มีการผสมผสานความภาคภูมิใจของอัต ลักษณ์ดั้งเดิมแบบมอญให้เข้ากับความต้องการของตลาดยุคปัจจุบันอย่างเหมาะสม โดยกลุ่มคนรุ่นเก่า ได้บอกเล่าถึงสาเหตุของการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ ดังนี้

ลุงจำลอง รัตนอุดม ช่างปั้นอาวุธ อายุ 67 ปี หมู่ 1 กล่าวว่า “เครื่องปั้นที่เป็นพวกกระถาง นี้ไม่ใช่ของมอญเรานะ พวกคนจีนเขาเริ่มเข้ามาที่นี้ตอนที่เราริมทรุดตัว คนมอญเลิกทำไปบ้างเขาก็มา ขอเช่า ขอซื้อต่อโรงงานไป แต่เขาเข้ามาทำดินะ เป็นตัวนำที่จะทำให้ของ ๆ เราขายได้ แต่จะมีบ้างที่ ทำให้เอกลักษณ์ของเราหายไป แต่เราก็ต้องยอมรับ”

ลุงศรีเมือง ทรนทรานนท์ ช่างปั้นอาวุธ อายุ 67 ปี หมู่ 1 กล่าวว่า “พอหลังปี 38 ที่น้ำท่วมมาก ชั่งอยู่ 4 เดือน เราหมดตัว หลังจากนั้นราคาของเครื่องปั้นเราก็ตกลง ยิ่งสินค้าของเราราคา สูง เพราะคุณภาพ ความทนทานของเราดี อย่างครกของเราราคา 40 บาท ครกที่มาจากอีสานราคาแค่ 20 บาท คนเขาก็ไปซื้อแบบนั้น เขาไม่ค่อยสนใจหรอกว่าคุณภาพมันต่างกันอย่างไร”

ลุงทวี สุขทอง เจ้าของโรงปั้น อายุ 67 ปี หมู่ 1 กล่าวว่า “เดิมที่โรงปั้นนี้ทำแต่กระถาง เป็นหลัก พอมี Amazing ประมาณกลางปี 40 เราก็ทำพวกของแฉ่งนี้เสริมขึ้นมา เพราะมันเป็นเอกลักษณ์ของเกาะเกร็ด แต่ขายได้น้อย ขายน้อย อย่างโถ่งใต้น้ำแข็งนี้ก็เกิดจากพวกแม่ค้าขายโอเลี้ยง มี คนที่ขมแล้วก็นำจะทำโถ่งใต้น้ำแข็ง ขายกันทั้งโถ่งเลยแล้วเราก็นำตัวออกไปให้ดู เขาว่าสวยดีก็

เลขมาตั้งทำกันอยู่เรื่อย ๆ ในยุคใหม่นี้ตลาดก็ต้องปรับเปลี่ยนกันไปเรื่อย ๆ มันต้องดูแล้วย เขาออกมาขายในตลาดแล้วมีคนเขานิยมขายได้ เพราะถ้าตลาดเขาไม่นิยมมันจะขายยากนะ”

หากพิจารณาจากคำบอกเล่าข้างต้น เราจะพบว่าชุมชนเครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ด มีการต่อสู้จากการถูกคุกคามทั้งในด้านภัยธรรมชาติ ด้านกระแสความนิยมจากสังคมภายนอก และในขณะเดียวกันก็จะพบว่าคนในชุมชนบางกลุ่มได้มีการถอนตัวออกไป พร้อมกันนั้นก็มีคนกลุ่มใหม่เข้ามาแทนที่และนำเอาแนวความคิดในการผลิตของคนเข้ามา นั่นคือการผลิตกระถางของชาวจีน ที่บางรายก็บอกว่ามาจากนครชัยศรี หรือบางรายมาจากถนนราชเทวี (แหล่งผลิตกระถางในอดีต) ซึ่งการเข้ามา นั้น ชาวบ้านในชุมชนให้การยอมรับ โดยมีการอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน นั่นคือโรงงานของชาวจีนมีการจ้างแรงงานภายในชุมชน บ้างก็เช่าที่ดินของคนในชุมชนเพื่อขยายกิจการ นอกจากนี้ยังมีการแกะสลักลวดลายแบบมอญบนกระถาง หรือมีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแบบมอญเพิ่มขึ้นในโรงปั้นกระถาง เป็นการให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์สืบทอดอัตลักษณ์แบบดั้งเดิมของชุมชนให้คงอยู่ต่อไป

สำหรับอัตลักษณ์ของงานเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ด ในความคิดของกลุ่มคนรุ่นใหม่ ซึ่งเป็นอนาคตของชุมชน มีมุมมองในแง่การคุกคามจากภายนอกว่าเป็นเรื่องปกติวิสัยของสังคม แต่พวกเขาส่วนใหญ่มองว่าตนเองน่าจะมีส่วนช่วยในการปรับเปลี่ยนวิกฤตให้เป็นโอกาสได้ ดังเช่นแนวความคิดของศิริพงษ์ ถนอมกิจธรรม เขาชนในชุมชน อายุ 17 ปี หมู่ 1 กล่าวว่า

“ผมคิดว่าเราจะแพร่กระจายชื่อเสียงของงานเครื่องปั้นได้ โดยจัดงานโชว์สินค้าของเราบ่อย ๆ เช่น ไปออกงานของจังหวัด งานแสดงสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์”

กิตติ คาบเพชร ช่างปั้นอิฐระ วัย 34 ปี หมู่ 6 กล่าวว่า “ตั้งแต่มี Amazing เมื่อปี 2540 การทำงานปั้นก็เปลี่ยนไป เดียวนี้ที่เกาะเกร็ดเขาไม่นิยมทำงานจีนใหญ่กันแล้ว เพราะคนหันมาสนใจของจีนเล็กกันมากกว่า พวกโอ่ง อ่างมันไม่มีตลาด อีกอย่างบางที่ทำแล้วเสียหายเยอะ มันไม่คุ้มทุน คังนั้น คนรุ่นใหม่ควรจะมีส่วนช่วยกันคิดรูปแบบงานเครื่องปั้นดินเผาในแนวใหม่ที่สวยงามด้วยลวดลายแบบดั้งเดิมของเรา แต่ก็สามารถใช้ประโยชน์ได้เพราะลายแบบเก่า ๆ ของเราเป็นเสน่ห์ที่ดึงดูดความสนใจที่ดีที่สุด”

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ระบบการผลิตโดยรวมจะเป็นระบบการผลิตเพื่อการค้า แต่ก็ยังมีผู้ผลิตบางรายที่ผลิตงานด้านนี้ นอกจากจะเพื่อเป็นการค้าแล้ว ยังมีการผลิตในลักษณะที่ต้องการสืบสานภูมิปัญญาด้านนี้สู่รุ่นลูกหลานเพื่อรักษาศิลปะประจำชาติไว้ด้วย ซึ่งผู้จะสืบทอดงานฝีมือด้านนี้ได้ จะ

ต้องมีใจรัก อดทน และเสียสละเวลาในการฝึกหัด เพราะเป็นงานที่ต้องใช้เวลา ความละเอียดอ่อนอย่างมาก ดังคำกล่าวของคุณป้าทำเนียบ (อุติสา ไชยนิล) ช่างปั้นอาวุโส อายุ 79 ปี หมู่ 1 ที่ว่า

“งานปั้นแบบเดิมทำยาก ต้องใช้เวลาและมีมือมาก ต้องปั้นทีละส่วนรอให้ชั้นล่างเริ่มแข็งตัวก่อนแล้วก็ปั้นต่อชั้นบนไปเรื่อยๆ ถ้าปล่อยไว้นาน ดินแห้งก็ใช้ไม่ได้ การทำลวดลายก็ต้องปั้นต้องแกะทีละส่วน จึงจะออกมาสวย สมัยนี้ไม่ค่อยมีใครทำกันแล้ว ไม่ทันกิน ยิ่งถ้ามีนักท่องเที่ยวมาเยอะขึ้น จะมามีนักท่องเที่ยวที่จีนก็คงไม่ทันขาย แต่ที่บ้านป้ายังทำแบบเดิมอยู่ หลานชายก็ทำเป็น ทำเพราะอยากรักษาฝีมือไว้ เสียขายกลัวจะหมดไป เพราะเหลืออยู่ไม่กี่บ้าน คนที่เคยทำเป็นก็อายุมากอีกหน่อยก็ล้มหายตายจาก ถ้าไม่สอนลูกหลาน ก็คงจะหมดไป”

ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับคำบอกเล่าของคนรุ่นกลางหมู่ 1 หมู่ 6 และหมู่ 7 (อายุ 44 ปี อายุ 54 ปี และอายุ 40 ปี ตามลำดับ) ที่เล่าว่าจำนวนผู้ที่ยังผลิตงานปั้นแบบดั้งเดิมของมอญนับวันจะลดลงเรื่อยๆ เพราะผู้สูงอายุชราและคงจะเลิกทำงานด้านนี้ไปในที่สุด

จากการเล่าขานข้างต้นพบว่า แม้สภาพแวดล้อมของชุมชนจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา แต่คนรุ่นเก่าและรุ่นกลางในชุมชนนี้ก็ยังคงตระหนักถึงคุณค่าและความหมายของงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบดั้งเดิมอยู่ และคิดเห็นตรงกันว่าควรจะต้องมีการสืบทอดวัฒนธรรมนี้ให้แก่คนรุ่นใหม่ เพื่อดำรงรักษาอัตลักษณ์ร่วมของชุมชนเกาะเกร็ดต่อไป

ตอนที่ 2 การให้ความหมายและคุณค่าของอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา
ในชุมชนเกาะเกร็ด

ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนี้ เป็นผลผลักดันให้ชุมชนเครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ด มีการเปลี่ยนแปลงการให้ความหมายและคุณค่าของอัตลักษณ์เครื่องปั้นดินเผาที่เคยมีมาตั้งแต่ในอดีต โดยสามารถพิจารณาได้จากกลุ่มคน ซึ่งเป็นผู้ให้ความหมายและคุณค่าของอัตลักษณ์ดังกล่าวจากรุ่นสู่รุ่น ดังที่ปรากฏในตารางต่อไปนี้

ตาราง 4 สรุปการให้ความหมายและคุณค่าของอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

กลุ่มคน	อัตลักษณ์เครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ด	
	การให้ความหมาย	คุณค่า
คนรุ่นเก่า	<ul style="list-style-type: none"> - สืบทอดความเป็นมอญ(เน้นอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์) - ช่างปั้นที่มีฝีมือเป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่องนับถือ - เน้นงานปั้นมากกว่างานแกะสลักลวดลาย - เป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดนนทบุรี 	<ul style="list-style-type: none"> - มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ - มีประโยชน์ในการแลกเปลี่ยน/ใช้สอยในชีวิตประจำวัน - ยึดถือพิธีกรรมความเชื่อในการเผาเครื่องปั้นฯ แบบดั้งเดิม
คนรุ่นกลาง	<ul style="list-style-type: none"> - สืบทอดความเป็นชุมชนมอญเกาะเกร็ด - ช่างปั้นที่มีฝีมือเป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่องนับถือ - เป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดนนทบุรี 	<ul style="list-style-type: none"> - มรดกทางประวัติศาสตร์ - เน้นงานแกะสลักลวดลายมากขึ้น - เน้นการผลิตเชิงพาณิชย์ เพื่อสร้างรายได้ - พิธีกรรมความเชื่อ การเผาเครื่องปั้นฯ ที่ปรับเปลี่ยน
คนรุ่นใหม่	<ul style="list-style-type: none"> - สืบทอดลวดลายแบบมอญเกาะเกร็ด - ยกย่องช่างแกะลายที่มีความสามารถ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ - เป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดนนทบุรี 	<ul style="list-style-type: none"> - สร้างอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของตนเอง - ผลงานมีคุณค่าที่หลากหลายขึ้นอยู่กับผู้สร้างสรรค์ชิ้นงาน - การผลิตเน้นคุณภาพของลวดลายและประโยชน์การใช้สอย เพื่อการประกวดแข่งขัน - พิธีกรรมความเชื่อในการเผาเครื่องปั้นฯ ถูกละเลยไปบ้าง (เน้นการนำไปฝากเผา)

จากตารางนี้ อาจจะสรุปได้ว่าการให้ความหมายและคุณค่าผ่านอัตลักษณ์เครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ดนั้น มีความเปลี่ยนแปลงไป โดยเห็นได้ชัดจากคนรุ่นเก่าที่มองอัตลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาว่ามีคุณค่าในประวัติศาสตร์มอญนั้น ถูกปรับเปลี่ยนความหมายในกลุ่มคนรุ่นกลางและใหม่ มองว่าเป็นอัตลักษณ์แบบมอญเกาะเกร็ดเพื่อต้องการสื่อสารถึงพื้นที่ของชุมชนที่ตนอยู่อาศัยในปัจจุบันมากกว่าความเป็นชนชาติมอญในอดีต ทางด้านรูปแบบในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาจะพบว่าในคนรุ่นกลางและใหม่จะเน้นการผลิตที่เน้นการสร้างสรรคงานฝีมือ และมีรายได้จากการขายเครื่องปั้นดินเผามากขึ้นกว่าในคนรุ่นเก่าที่มุ่งผลิต เพื่อการแลกเปลี่ยนและการใช้สอยในชีวิตประจำวัน

นอกจากนี้ การผลิตเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ดในอดีตนั้นเคยให้ความเคารพยกย่องและยำเกรงผู้เชี่ยวชาญในการปั้นให้เป็น “อาจารย์” เป็นผู้มีรายได้ดี มีสถานภาพทางสังคมสูงเป็นบุคคลที่คอยออกคำสั่ง “ลูกศิษย์” ที่ต้องการรับการถ่ายทอดวิชาความรู้ และผู้ร่วมงานในระดับต่าง ๆ เพื่อให้การดำเนินงานผลิตเครื่องปั้นดินเผานั้นเป็นไปด้วยดีตามกระบวนการผลิต แต่ในปัจจุบันอัตลักษณ์ของช่างปั้นนั้นได้แปรเปลี่ยนไป ซึ่งพบว่าในปัจจุบันคนรุ่นใหม่ได้ให้ความนับถือกับช่างแกะสลักลวดลายที่มีฝีมือดี มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มากขึ้น อัตลักษณ์ใหม่ที่ทุกคนให้การยอมรับและภาคภูมิใจ คือการได้เป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดนนทบุรี ส่วนในด้านพิธีกรรมความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการผลิตเครื่องปั้นดินเผาซึ่งก็คือ พิธีการบูชาเตาและช่างเตา ก็ไม่เคร่งครัดดังเช่นในอดีตอีกต่อไป อีกทั้งยังพบว่าช่างแกะลายฝีมือดีที่เป็นคนรุ่นใหม่นิยมนำเครื่องปั้นดินเผาที่ตนผลิตสำเร็จแล้ว ไปฝากเผากับโรงปั้นกระถางที่มีระบบการควบคุมไฟในการเผาที่ดี มีราคาในการจ้างเผาที่เหมาะสม แทนการดำเนินการในขั้นตอนการเผาเองดังเช่นในอดีต

ในปี พ.ศ. 2540 – 2542 นั้น เกาะเกร็ดได้รับเลือกให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวของจังหวัดนนทบุรี ตามนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยชูประเด็นความโดดเด่นของงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาเป็นหลักในการส่งเสริมการท่องเที่ยว (กนกพร วิวัฒนาการ, 2543) ดังนั้น การให้ความหมายและคุณค่าในอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน ที่สื่อสารผ่านงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ด จึงมีความลื่นไหลและปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคม นอกจากนี้ การที่ชุมชนรับเอากระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นกระแสการเปลี่ยนแปลงจากสังคมภายนอกเข้ามาทำให้วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้า เมื่อคนในชุมชนยอมรับจึงมีส่วนทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนผสมผสานการให้ความหมายและคุณค่าของอัตลักษณ์ร่วมด้านศิลปหัตถกรรมในแนวทางที่เปลี่ยนไปเป็นแบบมอญ - ไทย แต่ก็ยังคงดำรงรักษาคุณค่าแห่งความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ดั้งเดิม คือแบบมอญโบราณไว้ด้วย

2.2 อัตลักษณ์กับการให้ความหมาย

การให้ความหมายในอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของคนในชุมชนเกาะเกร็ดนั้น แตกต่างกันไปตามบริบทของสังคมที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ซึ่งจะพบได้จากการบอกเล่าของคนรุ่นเก่าที่มีความผูกพันมายาวนานในชุมชนแห่งนี้ จะมีการให้ความหมายเกี่ยวกับตัวตนของเครื่องปั้นดินเผาและความสำคัญของพิธีกรรมความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแตกต่างจากคนรุ่นหลังในชุมชน ที่มักจะมีการให้ความหมายไปในทางสร้างสรรค์เพิ่มรูปแบบที่หลากหลาย เพิ่มกำลังการผลิตและสร้างรายได้จากอัตลักษณ์ร่วมด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน

● พิธีกรรม ความเชื่อ วัฒนธรรมเสริมคุณค่า

เมื่อถึงเวลาในการมาประทับร่างทรงของเจ้าพ่อเกษแก้วไชยฤทธิ หรือ “เจ้าพ่อหนุ่ม” ที่ชาวชุมชนเกาะเกร็ดได้ให้ความเคารพ ก็จะมีการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้ถามถึงสิ่งที่ตนต้องการรู้ และให้คำแนะนำปรึกษา สำหรับชาวบ้านที่เป็นช่างปั้น และกำลังจะนำเครื่องปั้นดินเผาเข้าเตา ซึ่งก็จะพากันมาขอพรจากเจ้าพ่อขอให้โชคดี ขอให้เครื่องปั้นดินเผาไม่เสียหายเมื่อออกจากเตา เป็นต้น การทรงเจ้านี้เป็นที่สนใจของชาวบ้านที่มาร่วมงานเป็นอย่างมาก เนื่องจากสามารถช่วยแก้ไขปัญหาวางส่วนของชาวบ้านที่เคียดแค้นในเรื่องต่าง ๆ ได้อีกด้วย

จากคำบอกเล่าของครูเฉลิมศักดิ์ ปลาตา ครูโรงเรียนวัดบ่อและเจ้าของร้านขายของที่ระลึกแบบมอญ หมู่ 1 ผู้ซึ่งมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีเข้าทรงเจ้าพ่อเกษแก้วไชยฤทธิมาโดยตลอด กล่าวว่า “เจ้าพ่อเกษแก้วไชยฤทธิ หรือเจ้าพ่อหนุ่มนี้ ไม่มีใครทราบประวัติความเป็นมาที่แน่นอน ชาวชุมชนเกาะเกร็ดได้ให้ความเคารพเชื่อถือต่อ ๆ กันมาตั้งแต่สมัยปู่ย่า ตายาย จนในปัจจุบันก็ยังเคารพเชื่อถือเป็นที่พึ่งทางใจกันอยู่”

ทางด้านบทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาต่อชุมชน พบว่าชาวชุมชนไทยเชื้อสายมอญเกาะเกร็ดนับถือศาสนาพุทธ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อในสิ่งลึกลับ นอกเหนือธรรมชาติ เช่น ความเชื่อเรื่องผี วิญญาณ และพิธีกรรมทางศาสนา ความเชื่อในสิ่งต่างๆ เหล่านี้ มีหน้าที่สำคัญคือ ช่วยลดความวุ่นวายใจ ความวิตกกังวลในเรื่องต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน เช่น ความเชื่อถือเจ้าพ่อเกษแก้วไชยฤทธิหรือเจ้าพ่อหนุ่ม โดยเชื่อกันว่าหากผู้ใดกราบไหว้แล้ว จะทำให้ไม่มีทุกข์โศก จะมีโชคลาภและมีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น อาชีพทำเครื่องปั้นดินเผาของชาวบ้านนั้น ต้องเสี่ยงกับการขาดทุน ถ้าหากการเผาเครื่องปั้นเกิดความเสียหาย ดังนั้น ชาวบ้านจึงมากราบไหว้ขอพรจากเจ้าพ่อเกษแก้วไชยฤทธิ เพื่อให้ประสบความสำเร็จในการเผาเครื่องปั้นดินเผา หรือมีพิธีกรรมเช่นไหว้เจ้าแม่ศาลาพระภูมิเจ้าที่ในการนำเครื่องปั้นดินเผาเข้าเตาเผา (หวน พินธุพันธ์, 2544 : 28)

ศาลเจ้าเกษแก้วไชยฤทธิหรือเจ้าพ่อหนุ่ม จัดตั้งอยู่ทางทิศใต้ของวัดปรมัยยิกาวาส ซึ่งในชุมชนชาวไทยเชื้อสายมอญเกาะเกร็ดนับถือกันมาก เชื่อกันว่าหากผู้ใดกราบไหว้แล้วจะทำให้ไม่มีทุกข์โศกจะมีแต่ความสุขตลอดไป ชาวบ้านจะจัดงานฉลองประจำปีขึ้นในวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี โดยก่อนถึงงานฉลอง 1 วัน ชาวบ้านจะร่วมใจกันมาทำความสะอาดศาลเจ้าและเมื่อถึงวันงานก็จะจัดเตรียมของมาทำบุญ และถวายเจ้าพ่อ ซึ่งประกอบไปด้วยขนมหวานเป็นถาด ๆ เช่น ทองหยิบ ทองหยอดฝอยทอง เป็นต้น รวมทั้งขนมบัวลอย ขนมต้มแดงต้มขาว กลัวย่น้ำว่า บายศรีซึ่งมีไข่ต้มเสียบยอดบายศรี มะพร้าวอ่อน มีการนิมนต์พระจากวัดใกล้ ๆ ในตำบลเกาะเกร็ด จำนวน 9 รูป มาทำพิธีสวดมนต์และฉันเพล จากนั้นก็มีการพรมน้ำมนต์ให้แก่ชาวบ้านที่มาร่วมทำบุญเพื่อเป็นสิริมงคล ที่

บริเวณศาลเจ้าพ่อเกษแก้วไชยฤทธิ์ในวันงานฉลองนั้น จะเป็นที่รวมของบรรดาคนทรงเจ้าซึ่งเป็นชาวบ้านในชุมชนเกาะเกร็ด ส่วนเจ้าที่จะมาประทับร่างทรงนี้มีหลายองค์ เช่น เจ้าพ่อหนู เจ้าพ่อปุ้ยชัยสิทธิ์ เจ้าพ่อเขาคอก เจ้าแม่ทับทิม เจ้าพ่อเกษแก้วไชยฤทธิ์หรือเจ้าพ่อหนู่ม เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า คนรุ่นเก่าได้ใช้พิธีกรรม ความเชื่อเรื่องการทรงเจ้านี้ ถูกใช้เป็น “เครื่องมือ” ต่อรองเชิงอำนาจ เพื่อเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้กับคนในชุมชนเครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ด อีกทั้งยังเป็นวิธีการแสดงออกที่สื่อถึงการเคารพในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อันเป็นที่พึงทางใจของคนในชุมชนที่สืบทอดต่อกันมาจากอดีตจวบจนปัจจุบัน เป็นกระบวนการที่เพิ่มพูนองกงามอย่างไม่สิ้นสุดบนความหลากหลายของสรรพสิ่ง และพิธีกรรมความเชื่อนี้ยังเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็น ความสำคัญส่วนหนึ่งในกระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่เกี่ยวกับขวัญและกำลังใจของช่างปั้นและของคนในชุมชนเกาะเกร็ดอีกด้วย

ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับการทำอาชีพเครื่องปั้นดินเผา การบูชาในวันเข้าเตาเมื่อปิดปากเตาแล้วพอเริ่ม ไล่ไฟต้องทำพิธีไหว้เตาด้วยการนำดอกไม้ธูปเทียน ทองคำเปลวมาไหว้เตา ปักธูปปักธูปเทียนที่บริเวณเหนือช่องไฟชั้นบน ที่ได้ทำไว้แล้ว ต้องเตรียมอาหารไว้ด้วย อาหารทำจากข้าวคลุกถั่ว งาใส่กระหนงเล็ก ๆ 7 กระหนง มีเทียนเล่มเล็ก ๆ ปักไว้กลางกระหนง เมื่อทำการไหว้เตาแล้วจะนำกระหนงอาหารมาวางที่ปากเตาใกล้ช่องไล่ไฟนั้น หลังจากนั้นทุกเย็นต้องจุดธูปเทียนไหว้เตา ขณะที่ไฟแรงและเปิดช่องไฟชั้นบนแล้วก็ต้องทำพิธีเช่นเตา จัดเครื่องไหว้มา 2 ถาด ถาดแรกเป็นเสื่อผ้า ซึ่งมักเป็นเสื่อผ้าของบรรพบุรุษที่ถูกหลานเก็บไว้และดอกไม้ธูปเทียนทอง น้ำอบแป้ง ถาดที่ 2 เป็นอาหาร มีกล้วยน้ำว้า ขนมหั้วขาว ขนมหั้วแดง ข้าว ไข่ต้ม และน้ำ ในการทำพิธีจะต้องนำผ้าไปพาดไว้ที่เตา ดอกไม้ธูปเทียนบูชาปักที่ช่องที่ได้ทำไว้ที่ปักหูข้าง 2 ข้างเตา และที่ปากเตา ส่วนอาหารจะแบ่งใส่ใบตอง 5 – 6 ชุด ประพรมน้ำอบที่เตา แป้งเจิมเตา (หนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2542:135 – 136)

จากการบอกเล่าเพิ่มเติมของคุณลุงศรีเมือง ทรรทุรานนท์ ช่างปั้นและแกะสลักลวดลายอาวูโส วย 68 ปี หมู่ 1 เล่าว่า “เมื่อก่อนนี้หลังเสร็จพิธีเช่นเตาแล้ว เรามักจะนำอาหารเหล่านี้มาแจกให้เด็กกินกัน สมัยก่อนตอนเป็นเด็กเองก็เคยได้กิน เด็ก ๆ จะสนุกสนานกันมาก เวลามีการเช่นเตา”

ในเรื่องพิธีกรรมความเชื่อที่เกี่ยวข้องและเป็นวัฒนธรรมของชุมชนเครื่องปั้นดินเผา พบว่าคนรุ่นเก่าจะยึดถือและเคร่งครัดมากเป็นพิเศษ ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากการให้สัมภาษณ์ที่ตรงกันเกี่ยวกับพิธีกรรมความเชื่อนี้ ได้แก่ คุณป้าบุญศรี โพธิ์ใหญ่ ช่างปั้นอาวูโส วย 72 ปี หมู่ 6 กล่าวว่า “พิธีกรรมการเช่นแม่ย่านางเตา ก็เหมือนการไหว้ศาลพระภูมิ เพื่อให้เครื่องปั้นดินเผาในเตาดี ไม่มีเสียหาย

อย่าให้ของแตก มีขนมต้มแดง ต้มขาว มะพร้าว กล้วยน้ำว่า ข้าวสวย พอเสร็จแล้วก็ให้เด็กกินกัน แต่เวลาออกเตาไม่มีพิธีอะไร”

คุณลุงจำลอง รัตนอุดม เจ้าของโรงปั้นและช่างปั้นอาวุโส วัย 67 ปี หมู่ 1 กล่าวว่า “สมัยก่อนเขาจะมีพิธีเช่นแม่ย่านางเตา ของเช่นจะเป็นพวกขนมต้มแดง กล้วยน้ำว่า มะพร้าว เมื่อก่อนเขาเผาประมาณ 15 วัน วันที่ 7 ก็เริ่มทำพิธี พอเสร็จก็จะให้เด็ก ๆ มากินกัน เด็วนี้เราไม่ได้ทำแล้ว เพราะเตาเราเล็ก ๆเอง แค่อาพวงมาลัยมาแขวนแล้วก็จุกรูปไหว้”

ทวิ สุขทอง เจ้าของโรงปั้นไทยยืนยง อายุ 67 ปี หมู่ 1 กล่าวว่า “การเข้าเตาเราจะมีพิธีกรรมเช่น ต้องบอกแม่ย่านางเตา บางทีเราก็ใช้ดอกไม้ ก็ไม่รู้ว่าจะมีความหมายอะไร เขาทำต่อ ๆ กันมาเรื่อย ๆ ของอย่างนี้เราไม่เห็น ถ้าไม่บอกกล่าวเขาของก็จะเสียหายเยอะ เราต้องเช่นเพื่อความสบายใจ ส่วนวันตรุษจีน ก็จะต้องเช่นเตาไหว้เยอะเลย ที่ไหว้ก็มีพวก เป็ดไก่ ขนมห่าง ผลไม้ชุดใหญ่เหมือนไหว้ทั่ว ๆ ไปอันนี้ไหว้เป็นประเพณีทุกปี ปัจจุบันก็ยังไหว้อยู่”

นอกจากนี้ ความเชื่อในการแสดงความเคารพต่อผู้อาวุโส ผู้เป็นช่างปั้นที่เรียกว่า “อาจารย์” เป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องยำเกรงจากชาวบ้านมาก โดยเฉพาะลูกศิษย์ผู้ทำหน้าที่ช่วยเหลือและเชื่อฟังคำสั่งของครูอาจารย์อย่างเคร่งครัด เพราะอาจารย์ต้องทำหน้าที่เป็นครูถ่ายทอดความรู้แก่ศิษย์เพื่อจะได้เป็นช่างปั้นในวันหน้าต่อไป เจ้าของโรงปั้นต้องปฏิบัติต่ออาจารย์และศิษย์ด้วยดี นอกจากค่าแรงที่จ่ายอย่างดีแล้ว ยังต้องจัดหาอาหารอย่างดีมาเลี้ยงด้วย ในการเข้าเตาก็เช่นกัน จะเห็นความยิ่งใหญ่ของอาจารย์ใหญ่ที่ทำหน้าที่หัวหน้าในการนำเครื่องปั้นดินเผาเข้าในเตา ทุกคนที่ไปช่วยทำงานด้วยกันต้องคอยฟังคำสั่ง และทำงานร่วมกันอย่างดี

เหล่านี้อาจจะสรุปได้ว่า ความเชื่อและพิธีกรรมที่ยึดถือปฏิบัติกันมา แต่ครั้งในอดีตนั้น มีคุณค่าและความหมายที่สื่อถึงความเคารพบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์และบนบานขอให้ปกป้องผลงานเครื่องปั้นดินเผาที่ตนได้สร้างสรรค์มาไม่ให้เกิดความเสียหาย ในกลุ่มคนรุ่นเก่าจะมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้มากและถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจวบจนปัจจุบัน แม้ว่าจะมีการปรับเปลี่ยนหรือลดขั้นตอนของพิธีกรรมกันไปบ้างตามบริบทของสังคมก็ตาม

• การสร้างความหมายตามผู้ปฏิบัติ

ในอดีตชุมชนชาวมอญแทบทุกครัวเรือนมีวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกัน ให้ความหมายที่ผูกพันและให้ความสำคัญกับการทำเครื่องปั้นดินเผา ที่แสดงถึงความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจเป็นอันหนึ่งอัน

เดียวกันของชาวบ้านในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา แต่ต่อมาแม้ความนิยมในการใช้เครื่องปั้นดินเผาเพื่อประโยชน์ใช้สอยในครัวเรือนจะลดลงมาก มีเพียงกระถางต้นไม้เท่านั้นที่ยังมีผู้นิยม และชุมชนชาวมอญเกาะเกร็ดก็มีการผลิตภาชนะดินเผาประเภทครัวเรือนน้อยลง คงผลิตเพียงโอ่งน้ำขนาดเล็ก อ่างครก และกระถางต้นไม้เป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งยังพบว่ากลุ่มคนรุ่นกลางและคนรุ่นใหม่ปัจจุบันส่วนใหญ่นำไปทำอาชีพอื่น เช่นรับราชการ รับจ้าง และค้าขาย เป็นต้น แต่ยังคงมีกลุ่มคนรุ่นกลางและรุ่นใหม่บางคนที่ยังคงให้ความหมายความผูกพันกับงานเครื่องปั้นดินเผาอยู่ อีกทั้งยังพยายามที่จะปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาให้สอดคล้องกับกระแสความนิยมของสังคมในยุคปัจจุบันให้มากขึ้น

นอกจากนี้ ยังพบว่าชุมชนเกาะเกร็ดมีศูนย์แสดงเครื่องปั้นดินเผาหลายแห่ง และจำหน่ายเครื่องปั้นดินเผาด้วย ซึ่งเป็นการรักษาความเป็นอัตลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาในอดีตให้คงอยู่ควบคู่ไปกับรากฐานความเป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่น โดยตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกหรือทางทิศใต้ของวัดปรมัยยิกาวาส บางแห่งก็ดัดแปลงบ้านที่อยู่อาศัยแบบไทยที่เคยเสียบเหงาให้เป็นที่จำหน่ายเครื่องปั้นดินเผา บางแห่งเป็นทั้งที่ผลิตและจำหน่าย เครื่องปั้นดินเผามีทั้งขนาดใหญ่ ประเภทโอ่ง กระถางต้นไม้ ครก บางชิ้นมีการแกะสลักลวดลายได้ประณีตสวยงามมาก เช่น หม้อน้ำลายวิจิตร เป็นต้น บางส่วนก็มีการดัดแปลงเครื่องปั้นดินเผาขนาดเล็กทำเป็นของชำร่วยของที่ระลึก เครื่องประดับ และงานประดับในตู้โชว์ซึ่งนิยมกันมากในปัจจุบัน

คุณลุงจำลอง รัตนอุดม เจ้าของโรงปั้นและช่างปั้นอาวุโส วัย 67 ปี หมู่ 1 กล่าวว่า “การที่คนรุ่นใหม่หันมาสนใจที่จะทำงานปั้นและแกะลายกันมากขึ้นทำให้มีรูปแบบหลากหลายก็ยิ่งดี พวกเขาจะทำของเล็กกันส่วนใหญ่เห็นว่าดีนะ มันทำให้ขายง่าย นักท่องเที่ยวสามารถซื้อกลับไปได้ ช่วยให้เครื่องปั้นดินเผาของเกาะเกร็ดเราแพร่กระจายและเป็นที่ยอมรับมากขึ้น”

คุณลุงทวี สุขทอง เจ้าของโรงปั้นไทยฮินยง วัย 67 ปี หมู่ 1 กล่าวว่า “ลวดลายของเครื่องปั้นดินเผาพวกนี้ส่วนใหญ่ก็มาจากลายมอญโบราณผสมกับลายไทยต่าง ๆ แต่ไม่เหมือนในสมัยก่อนที่เขาจะเน้นแค่ลายบัวคว่ำบัวหงายแบบมอญเท่านั้น ในยุคใหม่การทำลวดลายก็ต้องปรับเปลี่ยนกันไปเรื่อย ๆ มันต้องดูแล้วย เขาออกตลาดแล้วมีคนเขานิยมขายได้ เพราะถ้าตลาดเขาไม่นิยมมันจะขายยาก”

จะพบว่ากลุ่มคนรุ่นเก่ามีการให้ความหมายที่แตกต่างกันออกไป บางท่านก็ให้ความหมายเกี่ยวกับการผลิตเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนในปัจจุบันว่า เป็นการผลิตงานเครื่องปั้นดินเผาที่มีขนาดเล็กลง เน้นการแกะสลักลวดลายที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น และผู้อาวุโสบางท่านก็ให้การยอมรับ

แนวทางในการประยุกต์และปรับเปลี่ยนรูปแบบงานเครื่องปั้นดินเผาของคนรุ่นใหม่ ที่คำนึงถึงการขายและตลาดของสินค้ามากขึ้น

สำหรับแนวทางการให้ความหมายในกลุ่มคนรุ่นกลางนั้น คุณบริรักษ์ สุขศิริธรรม ช่างปั้นและแกะลาย วัย 38 ปี หมู่ 7 กล่าวกับผู้วิจัยว่า “รูปทรงของเครื่องปั้นแบบเกาะเกร็ดก็จะมีพวกโถ่ง และพวกหม้อน้ำทรงต่าง ๆ ทรงสูง ทรงฟักทอง ซึ่งก็จะมีชื่อเรียกกันต่าง ๆ เป็นเพราะเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนใครทำให้คนทั่วไปรู้จักเกาะเกร็ดมากขึ้น”

คุณชัยยุทธ เหมริค เจ้าของร้านธาตุคิน ช่างปั้นและแกะลาย วัย 58 ปี หมู่ 6 กล่าวว่า “อย่างฝ้าหม้อนี้ว่ากันตามหลักเดิมจากคนมอญสมัยก่อน คนมอญเขานิยมสร้างเจดีย์ เขาก็เลยจำลองเจดีย์มาเป็นของใช้ตามบ้าน มันเลยเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของเรานะ”

คุณอรุณศรี ฤทธิ์เดช เจ้าของโรงปั้นป่าคุ่ม วัย 55 ปี หมู่ 6 กล่าวว่า “สมัยก่อนรุ่นแม่ทำพวกเครื่องปั้นดินเผาที่เน้นการใช้ประโยชน์ เป็นของใช้พวกกระทะ หม้อดิน กระจาดปลูกต้นไม้ กระจกโถ่ง ที่เป็นพวกของใช้ในครัวเรือน”

อาจจะสรุปได้ว่าการให้ความหมายของกลุ่มคนรุ่นกลาง มีมิติการมองในเชิงพาณิชย์ เป็นส่วนใหญ่การผลิตเครื่องปั้นดินเผาของคนรุ่นนี้ จึงมุ่งไปที่การสร้างรายได้ มีรูปทรงที่สื่อถึงวัฒนธรรม ความเป็นชนชาติมอญแฝงอยู่ในชิ้นงานที่ผลิตออกมา และความภาคภูมิใจที่เครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ดได้ถูกใช้เป็นตราสัญลักษณ์ของจังหวัดนนทบุรี

เครื่องปั้นดินเผานับเป็นสื่อทางวัฒนธรรมที่ตกทอด จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งของชุมชนอย่างเหนียวแน่น หากแต่บริบทของสังคมเปลี่ยนแปลงไป มีส่วนทำให้การให้ความหมายปรับเปลี่ยนตามกันไปในแต่ละยุคสมัย ซึ่งผู้วิจัยได้พูดคุยสัมภาษณ์กลุ่มคนรุ่นใหม่ของชุมชนในประเด็นดังกล่าว ดังนี้

คุณมานะ ภูทอง ช่างแกะสลักเครื่องปั้นดินเผา อายุ 19 ปี หมู่ 6 กล่าวว่า “เสน่ห์ของงานเครื่องปั้นดินเผาอยู่ที่งานที่เกิดขึ้นจากฝีมือจริง ๆ มันมีความประณีตบ่งบอกสัญลักษณ์ที่โดดเด่นของเราจริง ๆ”

คุณศิริพงษ์ วัฒนกิจธรรม เยาวชนช่างปั้นและแกะลาย อายุ 17 ปี หมู่ 1 ลูกศิษย์ของแม่ครูบุญศรี กล่าวว่า “จุดเด่นของเครื่องปั้นเราในปัจจุบัน คือการทำงานปั้นให้มันมีรูปทรงที่แปลก ๆ หลากหลายออกไปเพื่อจูงใจผู้ซื้อ อย่างเช่น ปั้นเป็นของจิ๋ว ๆ”

คุณวิรัตน์ ประภา (ดี) เยาวชนสมาชิกกลุ่มท้ายซอย อายุ 20 ปี หมู่ 1 กล่าวว่า “งานเครื่องปั้นดินเผาของเราเป็นต้นแบบครบ เป็นต้นแบบของคนรุ่นใหม่ เป็นตัวของตัวเรา บางครั้งไม่จำเป็นต้องตามแบบคนรุ่นเก่า ๆ เราทำลวดลายใส่ลงไปเป็นใบไม้ เป็นตัวกนกอะไรก็ได้ ส่วนใหญ่ลายที่ใช้เป็นลายวิจิตร ส่วนใหญ่เป็นลายไทยหลาย ๆ ลายประกอบกัน”

คุณฤดี เวชฤทธิ์ ช่างปั้นของจิ๋ว วัย 30 ปี หมู่ 6 กล่าวว่า “งานที่เราปั้นเหมาะสำหรับการซื้อไปสะสม ความโดดเด่นจะอยู่ที่ปั้นของแดง และเป็นของที่ทำได้ด้วยมือ อย่างงานเครื่องปั้นจิ๋วแบบนี้ส่วนใหญ่จะแกะลายแบบธรรมชาติ พวกลายไทย ลายฉลุ ลายกร้อย เพราะจะเน้นทำที่ละจำนวนมาก ๆ ต่อครั้ง”

จากคำบอกเล่าดังกล่าวอาจจะสรุปได้ว่า กลุ่มคนรุ่นใหม่พยายามสร้างอัตลักษณ์ใหม่ในแนวทางของตนเองมากขึ้น โดยมุ่งเน้นไปที่การสร้างจุดขายตามกระแสความนิยมในงานศิลปะหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่บ่งบอกความเป็นอัตลักษณ์ดั้งเดิมของชุมชน คือความเป็นเครื่องปั้นดินเผาที่มีเนื้อดินสีแดง (สีดินสุก) ไม่เคลือบ แต่มีการแกะสลักลวดลายที่ปราณีงดงาม และย่อขนาดเล็กกลง โดยคำนึงถึงความสะดวกในการซื้อเป็นของที่ระลึก

2.3 คุณค่าของอัตลักษณ์ด้านศิลปะหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

การบริโภคเชิงสัญลักษณ์ เป็นระบบที่เต็มไปด้วยการสร้างสัญลักษณ์และคุณค่าต่าง ๆ ขึ้นมาอย่างมากมาย เพื่อตอบสนองความต้องการสร้างความแตกต่าง (Difference) ของผู้คนในสังคม ดังนั้นคนจึงสามารถทำการบริโภคได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด เพราะการบริโภคได้กลายเป็นกระบวนการคู่ควบและถูกคู่ควบโดยสัญลักษณ์ เมื่อพิจารณาในมิติของอำนาจ (Domination) แล้วถือเป็นกระบวนการของการครอบงำรูปแบบหนึ่ง นั่นคือ ได้ทำลายปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ในลักษณะ การแลกเปลี่ยนแบบให้และรับ (Reciprocity) เป็นการแลกเปลี่ยนที่มีลักษณะ Non-reciprocity exchange ของการสื่อสารโดยใช้สินค้าเป็นสัญลักษณ์ไปสู่ผู้บริโภคในทางเดียว กระบวนการของการให้และการรับจึงถูกแยกออกจากกัน แม้ว่าผู้บริโภคจะมีเสรีภาพในการเลือกรับสัญลักษณ์ที่สื่อผ่านสินค้าในการเลือกที่จะบริโภค / ไม่บริโภคสินค้านั้น ๆ ก็ตาม (กุลธินี มุทธากลิน, 2541:103 – 104)

ผังภาพ 2 การสื่อความหมายและคุณค่าของเครื่องปั้นดินเผา

จากแผนผังที่แสดงในข้างต้น เป็นการพิจารณาถึงการสื่อความหมายหรือการสื่อสาร (communication) การให้ความหมายของคุณค่าในเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งแสดงอัตลักษณ์ผ่านทางวัฒนธรรม(สื่อพื้นบ้าน)ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน เป็นการสื่อคุณค่าหรือความหมายทางวัฒนธรรมที่คนในชุมชนเกาะเกร็ดต้องการสื่อความหมายและส่งผ่านไปยังผู้บริโภค

ดังนั้น ส่วนที่สำคัญที่สุดของการให้คุณค่าเกี่ยวกับอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนเกาะเกร็ด จึงสามารถพิจารณาจากการมองวัฒนธรรมของระบบความคิดและคุณค่าที่คนในชุมชนมองตนเอง และความคิดที่มองผู้อื่นในชุมชน โดยเฉพาะการมองความสัมพันธ์ของคนในชุมชน วัฒนธรรมของระบบการคิด ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างตัวบุคคลกับอิทธิพลอำนาจรอบ ๆ ตัวบุคคลนั้น ยังก่อให้เกิดการตีบทอวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผาดั้งเดิมที่มีมานานในอดีต ส่วนระบบการคิดที่แตกต่างจากกระแสหลัก จะเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลง จากการบอกเล่าของกลุ่มคนทั้ง 3 รุ่นที่อาศัยอยู่ในชุมชนพบว่า ยังมีเจ้าของกิจการบางรายที่ได้ให้ความสำคัญในเรื่องการผลิตเพื่อสร้างรายได้มากกว่าในเรื่องของคุณค่า

คุณประสิทธิ์ สินสืบผล เจ้าของโรงปั้นแม่กิมฮ้อและช่างปั้น วัย 44 ปี หมู่ 7 กล่าวว่ “เพราะต้องเร่งผลิตงานเพื่อขายให้นักท่องเที่ยวที่มาเกาะเกร็ด ทำให้ต่างคนต่างอยากมีรายได้ ก็เลยทำแต่งานชิ้นเล็กๆ ที่เป็นของที่ระลึก เพื่อให้ทันขาย ถ้ามีว่แค่ปราณีตบรรจงหรือไปตามแบบลวดลายเก่าก็ไม่ทันขาย คนอื่นก็แข่งรายได้ไปหมด” “ทางราชการส่งเสริมให้เกาะเกร็ดเป็นแหล่งท่องเที่ยว ถ้าผลิตงานชิ้นใหญ่ๆ นักท่องเที่ยวจะนำกลับไปลำบาก ทำของชิ้นเล็กๆ จะขายได้ง่ายเพราะราคาถูกกว่าลวดลายก็วิจิตรสวยงาม ทำให้ผลิตขายได้มากขึ้น” คุณป้าอรุณศรี ฤทธิ์เดช เจ้าของโรงปั้นป่าคุ้ม อายุ 55 ปี หมู่ 6 กล่าว

ผลจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวจึงมีส่วนทำให้คุณค่าของศิลปะทางด้งานเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป มีแนวทางการผลิตเพื่อสนองความต้องการของตลาดมากขึ้น ส่วนใน

เรื่องแรงจูงใจและการสืบสานศิลปะการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิมนั้น จากการสังเกตการณ์ของผู้วิจัยพบว่าปัจจุบันมีแนวโน้มลดลง

ผู้ผลิตบางรายจะคัดแปลงลวดลายและกรรมวิธีในการผลิตโดยใช้อุปกรณ์แม่พิมพ์ลาย แทนการแกะสลักแต่ละชิ้นงาน เพื่อให้เกิดความหลากหลายเป็นไปตามความต้องการของตลาด และสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว เครื่องปั้นดินเผาชิ้นใหญ่ เช่น โอ่ง ปัจจุบันได้เลิกผลิต เพราะต้นทุนสูงและถูกตลาดจากโอ่งราชบุรีที่ราคาถูกเพราะต้นทุนต่ำกว่า เครื่องปั้นดินเผาที่ผลิตในปัจจุบันส่วนใหญ่จะเป็นพวกกระถาง ครก และงานปั้นชิ้นเล็กๆ ประเภท โถใส่ของ เป็นต้น สินค้าที่ผลิตได้จะนำออกจำหน่าย นอกจากจะมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อถึงพื้นที่แล้ว ช่างปั้นหรือผู้ผลิตจะนำออกจำหน่ายเองทั้งในพื้นที่เกาะเกร็ด (ขายนักท่องเที่ยว) และส่งขายในตลาดใกล้เคียงด้วย การผลิตในปัจจุบันนี้ จึงถือเป็นการผลิตเพื่อการค้าและสร้างรายได้

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้การผลิตเครื่องปั้นดินเผาโดยรวมจะเป็นการผลิตเพื่อการค้าก็ตาม แต่ก็มีเจ้าของโรงปั้นบางรายที่ผลิตงานด้านนี้ นอกจากจะเพื่อเป็นการค้าแล้ว ยังมีการผลิตในลักษณะที่ต้องการสืบสานภูมิปัญญาด้านนี้สู่รุ่นลูกหลานเพื่อรักษาสีศิลปะประจำชาติไว้ด้วย ซึ่งบุคคลผู้ซึ่งสนใจจะสืบทอดงานฝีมือด้านนี้ได้ จะต้องใส่ใจรัก อดทน และเสียสละเวลาในการฝึกหัด โดยคนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่ได้จำกัดรับเฉพาะคนภายในชุมชนเท่านั้น เพราะมองว่างานศิลปะหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาเป็นงานที่ต้องใช้เวลา ความละเอียดอ่อนอย่างมาก

คำกล่าวของคุณป้าอุลิตา ไชยนิล ช่างปั้นอาวุโส อายุ 79 ปี หมู่ 1 กล่าวว่า “งานปั้นแบบเดิม ๆ ทำยาก ต้องใช้เวลาและฝีมือมากมีขนาดใหญ่ ต้องปั้นทีละส่วนรอให้ชั้นล่างเริ่มแข็งตัวก่อนแล้วก็ปั้นต่อชั้นบนไปเรื่อยๆ ถ้าปล่อยไว้นาน ดินแห้งก็ใช้ไม่ได้ การทำลวดลายก็ต้องปั้นต้องแกะทีละส่วน จึงจะออกมาสวย สมัยนี้ไม่ค่อยมีใครทำกันแล้ว ไม่ทันกิน ยิ่งถ้ามีนักท่องเที่ยวมาขึ้น จะมามัวทำทีละชิ้นก็คงไม่ทันขาย”

คุณลุงโถ เชื้อเต็ง ช่างปั้นอาวุโสวัย 82 ปี หมู่ 6 กล่าวว่า “เครื่องปั้นดินเผามันเป็นอาชีพหลักที่อยู่ในวิถีชีวิตของคนที่นี่ ก็เหมือนชาวนาที่มุงานหนัก ตรากตรำทำมาหากิน ถึงจะเหนื่อยยากแต่ก็เป็นความภูมิใจ เด็กสมัยนี้ไม่มีใครอยากทำกันแล้วเขาไปทำงานรับเงินเดือนกันหมด”

คุณลุงศรีเมือง ทรรทุรานนท์ ช่างปั้นและแกะลายอาวุโส วัย 65 ปี หมู่ 1 กล่าวว่า “ผมทำเครื่องปั้นดินเผามาตั้งแต่หนุ่ม สมัยก่อนปั้นพวกโอ่งอ่าง ของใหญ่ ตอนนี้นำปั้นของเด็กๆ เรียนรู้ด้วยตัวเอง เขียนลายก็ละเอียดขึ้นจากเมื่อก่อน แน่นอนว่า ลวดลายแบบนี้ต้องหายไป เพราะคนรุ่นใหม่เขาไม่สนใจลายนี้ ราคาของหม้อค่อนข้างสูง และมันเต็มตลาดเร็ว คือคนที่เขาซื้อไปแล้ว เขาก็ไม่ซื้ออีก”

คุณค่าในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งช่วยสร้างรายได้ในการดำรงชีพของชาวมอญเกาะเกร็ดในอดีต มีการพัฒนาและปรับตัวไปตามสภาพของสังคม จากคุณค่าการผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอยยังชีพ โดยพึ่งพิงปัจจัยการผลิตทางธรรมชาติในท้องถิ่น ได้กลายมาเป็นการผลิตเพื่อการค้าขายสร้างรายได้ เป็นการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาของคนในชุมชน โดยเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อทำมาหากินเลี้ยงปากเลี้ยงท้องมาเป็นการผลิตเพื่อสร้างรายได้มากขึ้น และมีการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้เพื่อช่วยเพิ่มจำนวนการผลิต นับเป็นกลไกการปรับตัวที่นอกจากจะสนองตอบต่อความจำเป็นเบื้องต้น (Primary needs) ในการดำรงชีพแล้ว ยังเป็นการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์เครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบใหม่ให้เข้ากับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดนิ่ง ทำให้คนในชุมชนต้องปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์เพื่อการมีชีวิตอยู่รอดอย่างมีความสุขสมบูรณ์

คุณลุงทองหล่อ คัมภีระ ช่างปั้นอาวุโส วัย 74 ปี หมู่ 6 ได้เปรียบเทียบความแตกต่างของการผลิตเครื่องปั้นดินเผาในอดีตกับปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลของคนส่วนใหญ่ในกลุ่มเดียวกันว่า “ปัจจุบันเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนเราต้องพัฒนากันขึ้นมาใหม่ให้มันย่อขนาดลง แล้วก็ดูที่แบบต้องแปลก สามารถนำไปใช้ประโยชน์อื่นๆได้ ขายได้ในราคาไม่แพง ซึ่งต่างจากสมัยก่อนเวลาที่ว่างจากการทำงานปั้น เราจะตัดแปลงงานปั้นที่ย่อขนาดลงเล็ก ๆ เช่น ขามอ่างเล็ก ๆ หม้อเล็ก ๆ กะทะเล็ก ๆ ทำให้เด็ก ๆ เห็นแล้วอยากจะเล่น เห็นเขาชอบเราก็มีความสุข”

คุณป้าบุญศรี โปธิ์ใหญ่ ช่างปั้นอาวุโส วัย 74 ปี หมู่ 6 กล่าวว่า “เครื่องปั้นดินเผาเรามีประโยชน์สำหรับเด็ก ๆ อีกอย่างคือใช้เป็นของเล่นขายข้าวแกงได้ มันทำให้รู้สึกเหมือนเราเป็นแม่บ้าน ทำให้เด็กรู้จักว่าเป็นหม้อ เตา กระทะ อ่างรองน้ำข้าว เด็กจะเรียนรู้ว่าเป็นแม่บ้านต้องมีอะไรในครัวบ้าง เคี้ยวนี้เราไปซื้อเขามาเป็นชุด ๆ แต่ปัจจุบันไม่ค่อยมีเด็กเล่นกันเหมือนสมัยก่อน มีแต่คนมาเที่ยวแล้วซื้อไปเก็บไว้ในตู้โชว์นะ”

คุณมะทอ มากโอ เจ้าของร้านขายเครื่องปั้นดินเผาและช่างปั้น อายุ 58 ปี หมู่ 1 กล่าวว่า “ส่วนใหญ่เขาจะให้เด็กเล่น พวกถ้วย ขาม งานชิ้นที่เป็นชุดเล็ก ๆ ให้เขาเล่นทำกับข้าวขายของเขาเพราะจะได้เป็นแม่ศรีเรือน โตขึ้นค้าขายเก่ง ปัจจุบันนี้ของเด็กเล่น ของตั้งโชว์ขนาดเล็ก เช่นชุดน้ำชา เตาขนมครก ชุดเครื่องครัวไทย เหล่านี้จัดว่าเป็นสินค้าพิเศษที่เราไปรับมาจากบ้านบางตะนาวศรี ที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากเกาะเกร็ดเท่าใดนัก นับเป็นการขยายตลาด ทำให้ลูกค้ามีโอกาสเลือกมากขึ้น และในขณะที่เดียวกันของจากบ้านบางตะนาวศรีก็ขายได้ดีขึ้น โดยอาศัยชื่อของเกาะเกร็ดมาเป็นจุดขาย”

คุณชัยยุทธ์ เหมริศ ช่างปั้นแกะสลักลวดลายและเจ้าของร้านขายเครื่องปั้นดินเผา (ร้านธาตุดิน) อายุ 57 ปี กล่าวว่า “พวกเครื่องปั้น ๆ ที่เป็นของเล่นชิ้นเล็ก ๆ นี้ส่วนมากจะเป็นเด็กผู้หญิงที่เขาเล่นกัน เด็กสมัยนี้ก็ยังมีเล่นอยู่บ้าง”

คุณประสิทธิ์ สิบสิบผล ช่างปั้นและเจ้าของร้านขายเครื่องปั้นดินเผา ชาติดิน วัย 40 ปี หมู่ 7 กล่าวว่า “ในงานเครื่องปั้นที่ย่อขนาดลงมาให้เล็ก ๆ สำหรับให้เด็ก ๆ เล่นได้ มันก็มีประโยชน์ ตรงที่ว่าเขาจะได้รู้ว่าของพวกนี้เป็นยังไง ใช้อย่างไร แล้วก็สามารถลองใช้ได้จริง ๆ ด้วย”

จากการบอกเล่าข้างต้นนั้น จะพบว่า การปรับเปลี่ยนและสร้างคุณค่าใหม่ให้กับอัตลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาในคนรุ่นเก่าและรุ่นกลาง มีนัยยะแฝงเกี่ยวกับการเรียนรู้ด้านบทบาทของเครื่องปั้นดินเผาที่มีคุณค่าต่อวิถีชีวิตของคนเกาะเกร็ดในอดีตเอาไว้ด้วย โดยการถ่ายทอดผ่านเครื่องปั้นดินเผาที่ทำการย่อขนาดให้เล็กลงมา สำหรับเป็นของเล่นเด็ก ๆ หรือเป็นของที่ระลึกไว้ตั้งโชว์ สิ่งเหล่านี้ นับเป็นสัญญาณที่สื่อความหมายคุณค่าของศิลปะวัฒนธรรมชุมชนเกาะเกร็ด กลุ่มคนรุ่นเก่าคาดหวังตรงกันว่า เมื่อเด็กเติบโตขึ้นก็จะเข้าใจบทบาทของตนเองจากการเล่นเครื่องปั้นดินเผาที่เลียนแบบเหมือนของจริง เช่น บทบาทของการเป็นแม่ศรีเรือน การเป็นพ่อค้าแม่ค้า เป็นต้น

นอกจากนี้ การให้คุณค่าเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาที่คนรุ่นเก่า ยังมีความภาคภูมิใจอยู่เสมอ เป็นอัตลักษณ์เฉพาะที่ไม่เหมือนใคร คือความแข็งแรง คงทน ใสน้ำแล้วไม่เป็นขี้ตะไคร่ และมีรูปลักษณะที่โดดเด่น สิ่งเหล่านี้พิจารณาได้จากการบอกเล่าที่ตรงกันของกลุ่มคนรุ่นเก่า ดังนี้

คุณลุงจำลอง รัตนอุดม เจ้าของโรงปั้นครกและช่างปั้นอาวุธ วัย 67 ปี หมู่ 1 กล่าวว่า “โองตมัยก่อนของเกาะเกร็ดเราจะแข็งแรง ทนทาน ใสน้ำแล้วจะเย็นไม่เป็นขี้ตะไคร่ เมื่อก่อนขายใบละ 45 บาท เคียวนี่ 400 บาทยังซื้อไม่ได้เลย ที่บ้านตอนนี้ยังมีอยู่หลายใบ ตอนน้ำท่วมกระทบกันเสียหายไปหลายใบ เคยมีคนมาขอซื้อแต่ไม่ขาย เพราะมันมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์มันมีคุณค่าทางจิตใจ”

คุณป้าอุลิสสา ไชยนิล ช่างปั้นอาวุธ วัย 79 ปี หมู่ 1 กล่าวว่า “หม้อน้ำดินเผาแบบนี้มีใช้กันมาตั้งแต่สมัยโบราณเพื่อเก็บน้ำฝนให้เย็นอยู่เสมอ เครื่องปั้นดินเผาของคนรุ่นป้าจะมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ที่คล้ายกันกับของที่ทำขึ้นเมื่อหลายร้อยปีก่อน แต่ละชิ้นจะมีฝาปิดที่มีลักษณะสูง เค้นรูปร่างคล้ายกับพระเจดีย์มอญซึ่งโดดเด่น”

การผลิตเครื่องปั้นดินเผาในกลุ่มคนรุ่นกลางนั้น จะแตกต่างจากการให้คุณค่าและความหมายตรงที่การผลิตมักมุ่งเน้นเพื่อการสร้างรายได้เป็นหลัก โดยพิจารณาได้จากการให้สัมภาษณ์ของแต่ละคน ได้แก่ คุณป้าสุนีย์ ดิษสง่า อายุ 58 ปี ประธานกลุ่มหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา หมู่ 1 กล่าวว่า “เราไม่มีของใหญ่ๆ อย่างโองแล้ว เพราะของเรานั้นหนัก โองพลาสติกน้ำหนักเบากว่า ราคาถูกกว่า ขนย้ายง่ายกว่า ตอนนีที่ปั้นจะเป็นโองเล็กประดับสวน”

คุณป้าอรุณศรี ฤทธิเดช เจ้าของโรงปั่นป้าคุ้ม วัย 55 ปี หมู่ 6 กล่าวว่า “โรงแป้งของเกาะเกร็ดเป็นโรงแป้งโบราณที่ขึ้นชื่อด้วย สวยด้วย เวลาใส่น้ำแล้วจะเย็น ส่วนหม้อน้ำก็เหมือนกัน คนรู้จักเพราะเป็นเอกลักษณ์ของเมืองนนท์ เมื่อไม่กี่วันนี้มีการประกวดในงานหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เราก็ส่งงานเข้าประกวด เป็นฝีมือของลูกชาย เราออกแบบตลอดมาได้สวยก็ชนะการประกวดมา แสดงว่าเขาเห็นความสำคัญของงานศิลปะแบบเรา เป็นเพราะมีรูปลักษณ์ที่สวยงาม และมีคุณค่าใช้ประโยชน์ได้ด้วยเป็นงานที่ใช้ฝีมือจริง ๆ”

คุณประสิทธิ์ สืบสืบผล เจ้าของโรงปั่นแม่กิมฮ้อและช่างปั่น วัย 40 ปี หมู่ 7 กล่าวว่า “งานเครื่องปั้นดินเผาของเรา ต้องมีการปรับเปลี่ยนให้เกิดความเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ และความนิยมของผู้ซื้อ อย่างตอนนี้เขานิยมใช้โรงแป้งเล็ก ๆ พวกนี้ มาใส่น้ำแข็ง เราก็ต้องทำของพวกนี้ขึ้นมา เพราะมันขายได้มีคนออเดอร์เข้ามาเราก็ทำ ไม่อย่างนั้นเราก็อยู่ไม่ได้ด้านคุณค่าของเครื่องปั้นเรามันมีมากนะ หมันมันขึ้นมาจากฝีมือของพวกเราทุกชิ้น มันไม่มีสารพิษอะไร มีความคงทนในการใช้งาน มีความสวยงาม แต่ข้อเสียคือการดูแลรักษาเมื่อใช้งานแล้วต้องรีบล้างให้สะอาด ห้ามเก็บเอาไว้ในที่อับชื้น แล้วก็อาจแตกหักง่าย”

คุณรัชชัช เชื้อเต็ง หมู่ 1 “ปัจจุบันเครื่องปั้นของเราจะเน้นขายพวกนักท่องเที่ยว งานที่เป็นของชิ้นเล็ก ๆ ที่ราคาไม่ค่อยสูงจะขายได้ง่ายกว่า มันเป็นที่ระลึกที่ดูมีคุณค่า”

จะพบว่า ในกลุ่มคนรุ่นกลางนั้นคุณค่าของเครื่องปั้นอยู่ที่การปรับประยุกต์ชิ้นงาน เพื่อตอบสนองความต้องการซื้อของกลุ่มเป้าหมายเป็นหลัก โดยเจ้าของธุรกิจแต่ละคนจะพยายามสร้างอัตลักษณ์เฉพาะแบบของตนเองขึ้นมา เช่น ไม่มีสารพิษ มีความคงทน สวยงามใช้ประโยชน์ได้ เป็นต้น แต่จากการสังเกตการณ์ของผู้วิจัยพบว่าในกลุ่มนี้จะมีการให้คุณค่าทางประวัติศาสตร์น้อยกว่ากลุ่มคนรุ่นเก่า

อัตลักษณ์เครื่องปั้นดินเผาที่โดดเด่นของชุมชนเกาะเกร็ดนั้น นอกจากจะมีคุณค่าในการสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนแล้ว การปรับเปลี่ยนและการสร้างสรรค์ผลงานการผลิตที่ปราณีตงดงามในปัจจุบันก็จัดได้ว่าเป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับตัวเครื่องปั้นดินเผาอีกทางหนึ่ง สำหรับคนรุ่นใหม่ คุณกิตติ คาบเพชร ช่างปั้นและแกะลาย หมู่ 6 กล่าวว่า “เกาะเกร็ดมีเป็นแหล่งที่มีเครื่องปั้นดินเผาที่ดีที่สุด เป็นงานปั้นที่มีคุณค่า ยิ่งเก่ายิ่งมีคุณค่า เห็นแล้วรู้สึกว่ามันน่าสะสม แต่เดี๋ยวนี้อะไรเกาะเกร็ดเราต้องมีการสร้างสรรค์ชิ้นงานที่แปลกใหม่มากขึ้น เพราะเขาไม่นิยมทำงานชิ้นใหญ่กันเพราะคนหันมาสนใจของชิ้นเล็กกันมากกว่า”

คุณมานะ กู้ทอง ช่างแกะสลักลวดลาย อายุ 19 ปี ภูมิใจที่มีอาชีพเป็นช่างแกะสลัก หมู่ 6 กล่าวว่ “คุณค่าของงานประเภทนี้อยู่ที่การใช้เวลาในการทำ และมีมือที่ปราณีตบรรจง ทั้งหมดมันคือความภูมิใจของคนทำงาน เราควรมีการพัฒนารูปแบบใหม่ ๆ จะได้มีหลายแบบให้คนเลือก”

คุณศิริพงษ์ วัฒนกิจธรรม อายุ 17 ปี หมู่ 1 ลูกศิษย์ของแม่ครูบุญศรีกล่าวว่า “ปัจจุบันเราเน้นของโชว์กันมากขึ้น ก็เป็นพวกหมอน้ำลายวิจิตร เช่นถ้านำไปจลลายก็ไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้อีก เช่นใส่ของหอม แทนที่จะใช้พลาสติกใช้อย่างนี้ดีกว่า ผมว่าหมอน้ำลายวิจิตรเป็นเครื่องปั้นดินเผาที่มีคุณค่ามาก”

คุณสุรชัย พุ่มไม้ใหญ่ ช่างปั้นและแกะสลักลวดลาย อายุ 23 ปี หมู่ 1 กล่าวว่ “งานหมอน้ำลายและลายวิจิตรที่เผาออกมาแล้วสีไม่เสมอกัน เราจะนำมาลงสีขายได้ แต่ราคาจะต่ำลงเพราะสินค้าฝั่งเกาะเกร็ดจะเป็นของแดง ส่วนใหญ่ผลงานของเราจะเน้นขายที่นี่ หรือไม่กี่ส่งขายตามร้านบนเกาะเกร็ดด้านเขาชอบงานเรา งานที่มักจะขายได้ก็มีพวกที่ใช้ใส่ไม้หอม โคมไฟ ที่ใส่ดอกไม้แห้งคือเป็นงานที่ใช้ประโยชน์ได้ งานชิ้นเล็กจะขายง่ายกว่างานชิ้นใหญ่ การตั้งราคาจึงดูที่ลายมากกว่า งานที่มีรายละเอียดละเอียดจะเป็นงานยากราคาจะสูง”

คุณไพบุลย์ ฤทธิ์เดช ช่างปั้นและแกะสลักลวดลาย หมู่ 6 กล่าวว่ “เครื่องปั้นดินเผาที่เกาะเกร็ดเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ มันนำภาคภูมิใจสำหรับตัวผมเองเพิ่งได้รับรางวัลชนะเลิศจากการประกวดในงานหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์มาแล้ว คิดว่าเราควรอนุรักษ์ของพวกนี้ไว้ไม่ให้สูญหาย งานเครื่องปั้นที่นี้เราจะคำนึงถึงคุณค่าการใช้สอยด้วย แต่ชิ้นงานก็จะต้องสวยงาม ดูมีราคา เพราะคนนิยมของที่ใช้ประโยชน์มากกว่า ตอนนี้คนในครอบครัวก็พยายามช่วยกันคิดชิ้นงานที่แปลกใหม่อยู่เรื่อย ๆ โดยเราจะคิดไม่ให้อ้าแบบเดิมๆ”

ในกลุ่มคนรุ่นใหม่ นั้น คุณค่าที่สื่อสารผ่านอัตลักษณ์เครื่องปั้นดินเผา ถูกให้คุณค่าผ่านลวดลายของงานที่ประดิษฐ์คิดค้นหรือดัดแปลงใหม่แต่ละชิ้น ขึ้นอยู่กับว่าลวดลายของช่างคนไหนจะมีความแปลกใหม่มากกว่ากัน ความนิยมของงานก็สามารถวัดได้จากยอดการสั่งซื้อสินค้าเครื่องปั้นดินเผาของตนเอง หรือวัดจากการเข้าประกวดแข่งขันจนได้รับรางวัลชนะเลิศมา แต่อย่างไรก็ตามในคนรุ่นใหม่ก็ยังคงคำนึงถึงประโยชน์ในการใช้สอยด้วย

2.3 ศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผากับกระแสโลกาภิวัตน์

ศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาได้กลายมาเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของชุมชนเกาะเกร็ด จากเดิมที่ชุมชนผลิตเครื่องปั้นดินเผาขึ้นมาเพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน เช่น โถง อ่าง หมอน้ำ เป็นต้น หรือมอบให้แก่พระสงฆ์ เพื่อเป็นการแสดงความเคารพ เช่น หมอน้ำลายวิจิตร เป็นต้น การที่วัฒนธรรมเหล่านี้ได้แปรเปลี่ยนไปตามยุคตามสมัย เพราะในปัจจุบันกระแสโลกา

ภิวัดณ์ที่หลังไหลเข้ามาในสังคมไทยเรานั้น นับวันจะมีมากยิ่งขึ้น ปัจจัยหนึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชนวัฒนธรรมของเกาะเกร็ดนั้น มาจากเทคโนโลยีในการผลิตที่ทำให้ชุมชนหันมานิยมการใช้เครื่องมือไฟฟ้าเพื่อความสะดวกรวดเร็ว อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มจำนวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาได้มากยิ่งขึ้นด้วย ตลอดจนผลักดันไปสู่การหาช่องทางตลาดและส่งเสริมรายได้ เพื่อความอยู่รอดของคนในชุมชนเกาะเกร็ด

• โลกภิวัดณ์เปลี่ยนวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า

กระแสโลกภิวัดณ์สามารถส่งผลกระทบต่ออัตลักษณ์หรือตัวตนทางวัฒนธรรม (cultural identity) ได้หลายทาง เมื่อถูกกระทบจากพลังภายนอกก็จะเสื่อมทรุดลง สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ วัฒนธรรมของเรากลายเป็นเพียงสินค้า (commoditization) ดังนั้น วัฒนธรรมด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนท้องถิ่นจึงมีโอกาสที่จะกลายเป็นสินค้าได้มากขึ้น นับวันกลไกตลาดจะมีส่วนสำคัญที่จะทำให้สังคมทุกระดับและกระบวนการที่วัฒนธรรมทางวัตถุ (material culture) ของคน มีโอกาสสูงที่จะหลุดลอยไปจากชุมชน ซึ่งเป็นเจ้าของสัญลักษณ์วัฒนธรรมนั่นเองได้มากขึ้น (สุริชัย หวันแก้ว, 2545 :41-43) จากข้อความข้างต้นอาจกล่าวได้ว่า อัตลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผา ที่เป็นสื่อพื้นบ้านของชุมชนเกาะเกร็ดเองก็คงหลีกเลี่ยงไม่ได้กับกระแสโลกภิวัดณ์ ซึ่งเป็นพลังภายนอกชุมชนที่มีอำนาจ ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อที่จะดำรงรักษาคุณค่าและความหมายของอัตลักษณ์ดังกล่าวนี้ไว้ให้คงอยู่

เมื่อพิจารณาจากคำบอกเล่าของคนรุ่นเก่าของชุมชนหลายท่าน ซึ่งได้แก่คุณลุงทองหล่อ คัมภีระ ช่างปั้นอาวุโส วัย 74 ปี หมู่ 6 กล่าวว่า “ตั้งแต่ปี 34 เศรษฐกิจแย่งแย่ง มีคนมาซื้อกระถางน้อยลงแล้วอีกอย่างเดี๋ยวนี้ต่างจังหวัดเขาก็มีคนทำ เราจะทำแบบเดิมก็ไม่ได้เลยหันมาทำกันเฉพาะในครอบครัว ปัจจุบันเราต้องพัฒนาเครื่องปั้นดินเผาขึ้นมาใหม่ให้มันย่อยขนาดลง แล้วก็คูที่แบบต้องแปลกสามารถนำไปใช้ประโยชน์อื่นๆ ได้ ขายได้ในราคาไม่แพงเพราะสมัยนี้คนทั่วไปเขาจะนิยมซื้อของจีนเล็กกัน ซื้อไปเป็นของขวัญของที่ระลึก หรือจะเอาไปใส่น้ำ ใส่อาหารได้ ลุงยังเคยทำส่งออกไปถึงญี่ปุ่น มาเลเซียเลย เวลาเขาสั่งที่เป็นร้อย ๆ ใบ เขาชอบฝีมือคนไทย”

คุณลุงโต เชื้อเต็ง ช่างปั้นอาวุโส วัย 82 ปี หมู่ 6 เล่าว่า “ปัจจุบันของ ๆ เรามันตกไปแล้ว ผู้เขาไม่ได้ ผู้พวกกระถางของคนจีนเขาไม่ได้ เขาเข้ามาอยู่ที่นี้เพราะในยุคนี้พวกเราทิวเขาถูกไล่ที่มาก็เลยมาขอเช่าที่ต่อ ๆ กันมา”

คุณป้าบุญศรี โปธิ์ใหญ่ ช่างปั้นอาวุธ วย 72 ปี หมู 6 กล่าวว่า “ระยะหลัง 30 กว่าปีที่ผ่าน มา เครื่องปั้นของมอญเรานี้เริ่มลดน้อยไปเลย อีกอย่างที่เราเคยปั้นพวกของใช้ อย่างพวกหวด อ่าง กระทะหรือพวกของใหญ่พวกโอ่ง มันหมดไปแล้ว ทำไม่ได้แล้วไม่มีคนซื้อใช้กัน พอมีคนจีนเข้ามา เจ้าที่ท่าโรงกระดาง คนมอญหันมาปั้นกระดาง คนจีนไม่ได้ทำแต่คนมอญไปหัดทำก็ปั้นเป็น ตอนนี โรงงานก็เลิกกันไปเกือบหมดแล้วย้ายไปอยู่อยุธยา สิงห์บุรี อ่างทอง เพราะที่นั่นดินหาง่าย ดินทุนต่ำกว่าที่นี้เวลาของสุกแล้วต้องลงเรือไปขึ้นที่ฝั่งอีก”

คุณป้าวุฒิ สุขทอง เจ้าของร้านขายเครื่องปั้นดินเผาและผู้จัดการโรงปั้น วย 61 ปี หมู 1 กล่าวว่า “งานเครื่องปั้นของเราเป็นสี่ธรรมชาติดสวย ชาวต่างประเทศเขาชอบ แต่ท่าเขาอยากได้รูปแบบ ตามที่เขาคิดเอง เขาก็จะมีรูปแบบมาให้เราดู เราก็ทำให้ได้ แต่ถ้าเป็นงานที่มีลวดลายยากมาก ๆ ก็ต้องใช้เวลานานหน่อย เราก็พยายามทำให้นะ”

นอกจากนี้ กลุ่มคนรุ่นเก่าของชุมชนเองก็ตระหนักถึง รวมทั้งมีการยอมรับว่ากระแส สังคมและเศรษฐกิจที่มีอิทธิพลในการกำหนดให้ชุมชน ต้องมีการปรับเปลี่ยนแนวทางในการผลิตผล งานเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนไปตามบริบทของสังคมที่เปลี่ยนไป ด้วยการยินยอมต้อนรับการเข้ามา ของกลุ่มคนจีนต่างเชื้อชาติ มีการฝึกหัดงานปั้นกระดางแบบจีน บ้างก็ยอมรับการพัฒนาลวดลายแบบ ใหม่ของกลุ่มคนรุ่นใหม่ หรือกระทั่งการพัฒนาการผลิตชิ้นใหม่ ย่อขนาดชิ้นงานให้เล็กลง โดยคำนึง ถึงความสนใจของผู้ซื้อและชาวต่างชาติ รวมทั้งหันมาทำกิจการส่งออกที่ต้องติดต่อกับต่างชาติด้วย

สำหรับในกลุ่มคนรุ่นกลางนั้น กระแสโลกาภิวัตน์ได้ส่งผลต่อการกำหนดคุณค่าและความ หมายของเครื่องปั้นดินเผาในทิศทางของการสร้างรายได้เป็นหลักคือการค้าขายเครื่องปั้นดินเผา ดัง เช่น คุณโชคชัย พุ่มไม้ใหญ่ ช่างปั้น วย 44 ปี หมู 1 มองว่าเป็นเพราะเศรษฐกิจไม่ดี การผลิตมีต้นทุนที่ สูงขึ้น แล้วมีพวกพลาสติก อลูมิเนียม มีอย่างอื่นเข้ามาใช้แทน เพราะพวกนั้นผลิตทีละมาก ๆ ขายใน ราคาต่ำกว่า

คุณประสิทธิ์ สิบสิบผล เจ้าของโรงปั้นแม่กิมฮ้อและช่างปั้น วย 40 ปี หมู 7 กล่าวว่า “งานเครื่องปั้นดินเผาของเราต้องมีการปรับเปลี่ยนให้เกิดความเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและความ นิยมของผู้ซื้อ อย่างนี้เขานิยมใช้โอ่งเล็ก ๆ พวกนี้ มาใส่น้ำแข็ง เราก็ต้องทำของพวกนี้ขึ้นมา เพราะมัน ขายได้มีคนออเดอร์เข้ามาเราก็ทำ ไม่อย่างนั้นเราก็อยู่ไม่ได้ งานเครื่องปั้นเราก็จะเน้นว่าต้องเป็นงานที่ มีประ โยชน์ เช่น หม้อจิ้มจุ่ม หม้อต้มยา นักท่องเที่ยวเห็นก็จะซื้อกลับไปมากที่สุด เพราะของ ๆเราเป็น สินค้าที่ได้มาตรฐาน งานดีมีฝีมือ ราคาก็ได้มาตรฐานด้วย”

ธวัชชัย เชื้อเต็ง ช่างปั้นอิสระ วย 44 ปี หมู 1 กล่าวว่า “ปัจจุบันเครื่องปั้นของเราจะเน้น ขายพวกนักท่องเที่ยว งานที่เป็นของจีนเล็ก ๆ ที่ราคาไม่แพงสูงจะขายได้ง่ายกว่า มันเป็นของที่ระลึกที่ คู่มือคุณค่า”

จากการบอกเล่าข้างต้น ประเมินได้ว่ากลุ่มคนรุ่นกลางได้ให้คุณค่าแก่อัตลักษณ์ของศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาว่าเป็นสิ่งที่สร้างรายได้ให้กับตนเองและชุมชน โดยเน้นการผลิตซ้ำและสร้างงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่มีความหลากหลาย เพื่อตอบสนองความต้องการซื้อของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก

นอกจากนี้ ในกลุ่มคนรุ่นใหม่ของชุมชนเครื่องปั้นดินเผาแห่งนี้ ได้มีการต่อรองกับกระแสโลกาภิวัตน์ที่หลังไหลเข้ามา คือ ไม่ได้อนุรักษ์แบบอย่างของงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาว่าแท้ทั้งหมด แต่ได้เลือกที่จะปรับเปลี่ยนบางส่วนโดยกำหนดอัตลักษณ์ของงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาในแบบอย่างของตนเอง มีการนำผลงานเครื่องปั้นดินเผาที่แกะสลักกลวคล้ายอย่างประณีตงดงาม ไปจัดแสดงตามโรงแรมหรืองานแสดงสินค้าต่าง ๆ ซึ่งนอกจากจะเป็นการเผยแพร่อัตลักษณ์ที่โดดเด่นของเครื่องปั้นดินเผาแล้ว และเป็นการดึงดูดให้นักท่องเที่ยวต่างชาติให้อยากเข้ามาสัมผัสกับอัตลักษณ์ดั้งเดิมของศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา (แบบมอญโบราณ) ที่น่าภาคภูมิใจของชุมชน แม้ว่าจะได้รับการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องเข้ากับบริบทของสังคมปัจจุบัน สิ่งเหล่านี้สามารถพิจารณาจากการบอกเล่าของกลุ่มคนรุ่นใหม่ ดังนี้

จากการทำงานของคุณทงชัย มากโอ ที่เน้นรูปแบบการแกะสลักกลวคล้ายที่เป็นอัตลักษณ์โดดเด่นในแบบของตนเอง คือการแกะสลักกลวคล้ายแบบมอญผสมผสานกับลายรามเกียรติ์หรือลายไทยอื่น ๆ ที่มีความซับซ้อนมาก ๆ ทำให้สามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวตนเองและเพื่อน ๆ อย่างพอเพียง ในกรณีนี้คุณทงชัย มากโอ ซึ่งได้รับการยกย่องให้เป็นเยาวชนดีเด่นและช่างแกะลายอิสระ วัย 21 ปี หมู่ 1 ได้กล่าวว่า “รายได้โดยเฉลี่ยของผมก็แล้วแต่ บางทีก็ได้เป็นหมื่น บางทีขายดีมาก ๆ ก็ 5 – 6 หมื่นก็มี มันเป็นการค้าขาย เราไม่ได้ทำงานรับเงินเดือน บางทีเราไปออกงานตามโรงแรม 2 ชั่วโมง ได้ประมาณ 5,000 – 6,000 บาทต่อครั้ง ส่วนใหญ่ไปจัดแสดงตามโรงแรมเป็นทัวร์ฝรั่งหรือ ญี่ปุ่นบ้าง ซึ่งหน่วยงานของคุณชูชีพ หาญสวัสดิ์ เขาเป็นคนจัดการให้เรา เขาพาเราไป บางทีผมก็ชวนตัม (สุรชัย พุ่มไม้ใหญ่)เขาไปบ้าง เพราะบางทีของ ๆเราไม่มีเราก็ต้องเอาของ ๆเพื่อนคนอื่นมาขายบ้าง ช่วย ๆ กัน งานแกะสลักกลวคล้ายงานเครื่องปั้นของเกาะเกร็ดมันเป็นอาชีพและสามารถสร้างรายได้ก็มีคนอื่นมาทำกันมากขึ้น ผมคิดว่าจะเป็นอย่างนี้ต่อไปเรื่อยๆ เพราะว่ามันมีการโปรโมททางหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ ตรงนี้สามารถช่วยได้ด้วย”

เป็นที่น่าสังเกตว่า งานแกะสลักกลวคล้าย เป็นส่วนเพิ่มเติมขึ้นมาจากรูปแบบของเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม แต่ก็เป็นการช่วยสร้างรายได้ให้แก่ช่างปั้นรุ่นใหม่ไม่ใช่น้อย ดังที่คุณไพบุลย์ ฤทธิเดช ช่างปั้นและแกะสลักกลวคล้าย วัย 26 ปี หมู่ 6 ได้กล่าวกับผู้วิจัยด้วยว่า “งานเครื่องปั้นดินเผาเกาะ

เกอร์คนั้นจริง ๆ แล้วในสมัยก่อนเขาไม่เน้นงานแกะสลักกันนะ แต่ปัจจุบันนี้เครื่องปั้นดินเผาของเกาะเกอร์จะต้องเน้นงานแกะสลักด้วยเพราะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยอะ อีกอย่างเพราะคนทั่วไปรู้จักและนิยมแบบนี้กัน”

หากพิจารณาจากการบอกเล่าของคนรุ่นต่าง ๆ ในชุมชนเครื่องปั้นดินเผาเกาะเกอร์เราจะพบว่า กระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอก ได้แก่ หม้ออลูมิเนียม อ่างพลาสติก โอ่งราชบุรี เป็นต้น ที่หลังไหลเข้ามานั้น มีส่วนทำให้คนในชุมชนแห่งนี้ ต้องมีการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาในชุมชน เพื่อที่จะสื่อสารและตอบรับกระแสสังคมในรูปแบบเฉพาะของตนเอง โดยมีการปรับเปลี่ยนผสมผสานทั้งรูปทรงของเครื่องปั้นดินเผาและลวดลายแบบไทยผสมมอญ นับเป็นการประยุกต์ เพื่อที่จะดำรงรักษาอัตลักษณ์ร่วมของเครื่องปั้นดินเผาแบบชุมชนเกาะเกอร์ต่อไป

ตอนที่ 3 กระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม เพื่อการดำรงรักษาอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่มีผลต่อความเป็นชุมชนเข้มแข็งของเกาะเกอร์

เครื่องปั้นดินเผาได้กลายมาเป็นเครื่องมือชิ้นหนึ่งในการแพร่กระจายอัตลักษณ์ของชุมชนเกาะเกอร์ ด้วยการทำหน้าที่เป็นสื่อที่ถ่ายทอดความรู้ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาอันเป็นภูมิปัญญาแห่งความภาคภูมิใจของชุมชน และหล่อหลอมความเป็นหนึ่งเดียวกันของคนในชุมชน อีกทั้งยังเป็นสื่อในการดึงให้กลุ่มบุคคลที่สังกัดชนชั้นต่าง ๆ ในชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วม ในการรับรู้ปัญหา และร่วมมือกันแสวงหาทางออกโดยวิธีการเรียนรู้ร่วมกัน สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อปัจจุบันของชุมชนในการดำรงรักษาอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา และการที่คนในชุมชนร่วมกันใช้พลังและความคิดสร้างสรรค์ในงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา จึงถือว่าการช่วยกันสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนให้กับชุมชนเกาะเกอร์ได้อีกในรูปแบบหนึ่ง

เนื่องจากกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมเพื่อการดำรงรักษาอัตลักษณ์ของงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกอร์นั้น ไม่ใช่เรื่องของใครคนใดคนหนึ่ง ในชุมชน หากแต่เป็นเรื่องของทุกคนในสังคมท้องถิ่นนั้น ๆ จากการสังเกตการณ์และทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชนเกาะเกอร์ทั้ง 3 รุ่น ทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปวิเคราะห์ข้อมูล โดยพิจารณาได้จากตารางดังนี้

ตาราง 5 สรุปการดำรงรักษาอัตลักษณ์ของศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

กลุ่มคน	การดำรงรักษาอัตลักษณ์ของศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา		
	การสร้างใหม่	การปรับเปลี่ยน	การผลิตซ้ำ
คนรุ่นเก่า	-	เพื่อมอบเป็นของที่ระลึกหรือแสดงความเคารพ	เพื่อใช้ในการยังชีพ เช่น ประโยชน์ในการใช้สอยหรือการแลกเปลี่ยน
คนรุ่นกลาง	ตามกระแสความนิยมของสังคม	เป็นสินค้าที่สร้างรายได้ตามความต้องการของตลาด	ผลิตขึ้นตามความต้องการของผู้บริโภค
คนรุ่นใหม่	ตามจินตนาการใหม่ของตนเพื่อใช้ในการประกวดการแข่งขัน	สร้างความแตกต่างหลากหลายให้กับสินค้าเป็นการแก้ไขปัญหา เช่น การลงสีในเครื่องปั้นดินเผา	เพื่อให้เป็นที่สนใจของตลาด หรือมีผู้ต้องการสั่งทำ

จากตารางสรุปข้างต้น พบว่ากระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม เพื่อการดำรงรักษาอัตลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาชุมชน ดังกล่าวในกลุ่มคนรุ่นเก่า จะไม่เน้นการสร้างงานเครื่องปั้นในรูปแบบใหม่ ๆ เลย แต่คนรุ่นกลางและรุ่นใหม่จะเน้นการสร้างงานเครื่องปั้นที่มีรูปแบบใหม่ เพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มผู้บริโภคและเพื่อใช้ในการแสดงผลงานหรือการประกวดแข่งขัน ในส่วนของการปรับเปลี่ยนรูปแบบเครื่องปั้นดินเผาในกลุ่มคนรุ่นเก่าจะกระทำเมื่อต้องการใช้มอบเป็นของที่ระลึกแก่บุคคลสำคัญ และเพื่อใช้แสดงความเคารพบูชาพระสงฆ์หรือมอบให้เป็นของที่ระลึกแก่บุคคลที่เคารพนับถือ หากพิจารณาจากกลุ่มคนรุ่นกลางและรุ่นใหม่ พบว่าจะนิยมปรับเปลี่ยนหรือประยุกต์คิดแปลงผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบใหม่ เพื่อขายเป็นสินค้าสร้างรายได้ โดยมุ่งเน้นที่ความต้องการใช้ประโยชน์จากสินค้าของผู้ซื้อเป็นหลัก ดังนั้นจึงมีสินค้าเครื่องปั้นดินเผาที่หลากหลายมากขึ้น

นอกจากนี้ ในด้านการผลิตซ้ำของเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนยังได้มีความหมายในแง่ของการต่อยอดอัตลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาชุมชนให้เด่นชัดยิ่งขึ้นด้วย จากตารางพบว่ากลุ่มคนรุ่นเก่ามักจะผลิตซ้ำเครื่องปั้นดินเผา เพื่อประโยชน์ในการใช้สอยหรือเพื่อการแลกเปลี่ยนในการดำรงชีพในอดีต เช่น นำโอ่งไปนำไปแลกข้าวสาร หรือแลกอาหารแห้งเก็บไว้ เป็นต้น ต่อมาเมื่อบริบทของ

สังคมเปลี่ยนแปลงไปความจำเป็นต่างก็เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น ในกลุ่มคนรุ่นกลางและคนรุ่นใหม่ จึงมีการผลิตซ้ำเครื่องปั้นดินเผาของตนเองแตกต่างจากในอดีต คือหันมาผลิตซ้ำตามความต้องการในการซื้อสินค้าของผู้บริโภคเป็นหลัก จะพบว่ากลุ่มคนรุ่นใหม่หลายรายที่ผลิตซ้ำสินค้าเมื่อมีการสั่งซื้อสินค้าจากกลุ่มผู้ซื้อเท่านั้น

3.1 การถ่ายทอดงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

แนวทางการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรม ในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ด มีลักษณะที่แตกต่างคละกัน ไปในแต่ละรุ่น แต่จากข้อมูลการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 3 รุ่น ทำให้ผู้วิจัยพบว่าในอดีตคนในชุมชนเครื่องปั้นดินเผาที่เกาะเกร็ด นิยมการเรียนรู้และรับถ่ายทอดการทำงานปั้นจากช่างปั้นผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งเรียกว่า “อาจารย์” มากที่สุด นอกจากนี้ยังมีการเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ ในลักษณะครอบครัวเครือญาติเป็นลำดับ รองลงมา คือจากพ่อตุ๊ก จากแม่ตุ๊ก จากป้าตุ๊กหลาน จากย่าตุ๊กหลาน หรือกรณีที่เรียนรู้ด้วยตนเองแบบครุพักลักจำ หรือศึกษาจากหนังสือต่าง ๆ ด้วยตนเองนั้น สามารถพบเห็นได้ในคนทุกกลุ่ม ต่อมาในปัจจุบัน รูปแบบการเรียนรู้เริ่มมีการปรับเปลี่ยนไป เมื่อคนรุ่นเก่าได้รับการยกย่องให้เป็นปราชญ์ชาวบ้าน เด็กรุ่นใหม่ของชุมชนมีการใช้ช่องทางการศึกษาเรียนรู้ในระบบสถาบันเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น โรงเรียนที่ตั้งอยู่ในชุมชนจึงมีการเชิญคนรุ่นเก่าที่มีความรู้ในด้านการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ไปสอนนักเรียนในโรงเรียนด้วย วิธีนี้จึงเป็นรูปแบบในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมการผลิตเครื่องปั้นดินเผาจากรุ่นสู่รุ่นที่ดีอีกวิธีหนึ่ง ดังเช่นข้อมูลจากตารางที่แสดงให้เห็นนี้

ตาราง 6 สรุปแนวทางการถ่ายทอดอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

ลักษณะการเรียนรู้	แนวทางในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอด
การเรียนรู้จากผู้เชี่ยวชาญ	ช่างปั้น “อาจารย์” สู่ “ลูกศิษย์”
การเรียนรู้ภายในครอบครัว	จาก “พ่อแม่” สู่ “ลูก”
การเรียนรู้ระหว่างเครือญาติ	จาก “ลุงป้า ปู่ย่า ตายาย” สู่ “หลาน”
การเรียนรู้ด้วยตนเอง	กรณีลุงมิตร ลุงโต บรรณรักษ์ กิตติ ทนงชัย
การเรียนรู้จากสถาบันการศึกษา	จาก “ครู” สู่ “ลูกศิษย์”

การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการผลิตเครื่องปั้นดินเผาของช่างปั้นชาวมอญเกาะเกร็ดนั้น มีการถ่ายทอดความรู้ไปยังผู้เรียนด้วยการฝึกปฏิบัติจริงจากง่ายไปหายาก โดยการศึกษาปฏิบัติที่โรงเรียน

เป็นส่วนใหญ่ และเน้นการรับฟังคำแนะนำดีชมจากผู้เชี่ยวชาญในการปั้นมากที่สุด รองลงมาคือการใช้วิธีการสาคีให้คุณแล้วปฏิบัติตาม นอกจากนี้ ยังมีการสอนปั้นในโรงเรียนเพียงแห่งเดียวของชุมชนที่บรรจุไว้ในหลักสูตรการงานพื้นฐานอาชีพของนักเรียนที่โรงเรียนวัดปรมย์ยิกาวาส คุณป้าบุญศรี โพธิ์ใหญ่ ช่างปั้นอาวุโสวัย 72 ปี หมู่ 6 กล่าวถึงวิธีการเรียนรู้เรื่องการปั้นของตนเองว่า “...ก็เราจะดูอยู่ทุกวัน...เราจะดูคนปั้นอยู่เรื่อย ๆ ... ลักจำ... ไม่มีตำราใครมีไหวพริบดีก็ทำไป ลองทำดู... ไม่มีใครเป็นแม่แบบ...”

คุณป้าอุลิตา ไชยนิล ช่างปั้นอาวุโสวัย 79 ปี หมู่ 1 กล่าวว่า “ได้เรียนรู้มาจากคนเก่า ๆ คนเก่าเขาปั้นสวย ก็ช่วยแนะนำให้เราทำตาม”

คุณลุงโถ ชื่อเต็ง ช่างปั้นอาวุโสวัย 82 ปี หมู่ 6 กล่าวว่า “เรียนรู้จากพี่น้อง..ลุงชื่น(ช่างปั้นอาวุโส - เสียชีวิตแล้ว) เคยแนะนำยังงั้นยังงี้ ก็ยังปั้นไม่ได้มีหลายคน เราชอบฝีมือคนไหน เราก็จดจำจากฝีมือคนนั้น เราก็ยึดฝีมือคนนั้น ครูที่ยึดถือเป็นครูคือคาร่อง (ช่างปั้นโอง - เสียชีวิตแล้ว)

คุณลุงมิตร กองกุล ช่างปั้นอาวุโสวัย 84 ปี หมู่ 1 กล่าวว่า “ไม่มีตำราอะไร ต้องเป็นเอง... นี้ก็เรียนรู้จากอาจารย์ แต่อาจารย์เขาไม่ค่อยได้สอนเวลาเขาว่าง เราก็ไปดูเขา เวลาเขาหยุดพัก เราก็ไปฝึกทำ พอเราทำเกือบจะได้เป็นรูปเป็นร่างเขาจะมาสอน สอนรูปแบบอย่างนั้นวิธีอย่างนี้ ใช้ไม้ขีดอย่างนั้น เขาจะสอนตอนนั้น”

คุณลุงศรีเมือง ทรรทุรานนท์ ช่างปั้นและแกะลายอาวุโสวัย 65 ปี หมู่ 1 กล่าวว่า “เกิดมาก็เห็นปู่ย่าตายายปั้นเครื่องปั้นดินเผา พอกลับจากโรงเรียนก็มาช่วยเขาก็เรียนรู้มาตลอด ช่วยเขาปั้นของเล็กของน้อยจนไปปั้นของใหญ่ การแกะสลักกลวดลายทำอย่างไรนั้น ไม่มีตำราค้นคว้า ใช้ถามเราอยากให้เราทำอะไรก็ตอบ...”

จะพบว่าในกลุ่มคนรุ่นเก่านั้น จะมีการเรียนและรับการถ่ายทอดความรู้ด้านงานปั้น จากบุคคลที่ใกล้ชิด เช่น ปู่ย่าตายาย ญาติพี่น้อง หรืออาจารย์ (หมายถึง ช่างปั้นที่ได้รับการยกย่อง) นอกจากนี้ ในบางคนก็ใช้วิธีการครุพักลักจำจากบุคคลที่ตนเองชื่นชอบ เพื่อนำไปทดลองปั้นดู สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นหนทางแห่งการดำรงรักษาอัตลักษณ์เครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ดให้คงอยู่

ส่วนในกลุ่มคนรุ่นกลางและคนรุ่นใหม่ก็ยังคงมีแนวทางในการเรียนรู้และการรับการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาของการผลิตเครื่องปั้นดินเผาชุมชนเกาะเกร็ด ในลักษณะที่เน้นการแกะสลักกลวดลายลงบนเครื่องปั้นดินเผาที่ไม่แตกต่างกันมากนัก โดยคุณโชคชัย พุ่มไม้ใหญ่ ช่างปั้น วัย 44 ปี หมู่ 1 ได้กล่าวกับผู้วิจัยว่า ในสมัยก่อนช่างที่ปั้นจะเป็นคนในพื้นที่เกาะเกร็ด แต่ปัจจุบันคนที่หันไปทำอาชีพอื่นกันหมด มีน้อยคนที่จะสืบทอดงานปั้นต่อ ๆ กันมา

คุณประสิทธิ์ สิ้นสืบผล เจ้าของโรงปั้นและช่างปั้นวัย 40 ปี หมู่ 7 กล่าวว่า “..คืองานปั้นนั้นเราต้องทำอยู่แล้ว...ผมศึกษาด้วยการดูช่างปั้นเก่า ๆ ที่สูงอายุเขาทำกัน ใช้จำเอามาฝึกแล้วแม่ก็

สอนนิด ๆ หน่อย ๆ แม่ก็จะแนะนำให้อีกที เวลาปั้นออกมาได้ของชิ้นหนึ่งแม่จะสอนว่ามันหนาไปนะ ตรงนี้มันผอมไป จะไม่มีชม (หัวเราะ) จะคืออย่างเดียว”

คุณบริรักษ์ สุขศิลาธรรม ช่างปั้นและแกะลายเครื่องปั้นดินเผา อายุ 37 ปี หมู่ 7 กล่าวว่า “... ก็ฝึกเอานะครับ เมื่อก่อนที่บ้านเคยเป็นโรงปั้นกระถาง สมัยก่อนพ่อผม (ผู้ใหญ่สมเขตต์) เป็นเจ้าของ โรงปั้นกระถาง ทำให้มีโอกาสเรียนรู้และรู้จักวิธีการปั้นจากพ่อ”

คุณสุรัชย์ พุ่มไม้ใหญ่ ช่างปั้นและแกะลายเครื่องปั้นดินเผา หัวหน้ากลุ่ม “เด็กทำชอย” อายุ 24 ปี หมู่ 1 เป็นผู้หนึ่งที่ได้รับการถ่ายทอดงานผลิตเครื่องปั้นดินเผาจากพ่อ เล่าถึงประสบการณ์ที่ได้รับอย่างภาคภูมิใจว่า “คุณพ่อผมเขาเคยสอน พ่อจะเป็นคนหัดให้ ถ้าไม่ทำก็โค่นตี แต่มาตอนหลังเราก็อชอบ ตอนแรกเขาไม่ได้หัดให้แกะ เขาหัดให้ปั้นก่อน”

นอกจากนี้ ยังมีเยาวชนในชุมชนที่ได้รับการถ่ายทอดฝีมือการผลิตงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา จากผู้เชี่ยวชาญในรูปแบบอาจารย์ถ่ายทอดไปสู่ลูกศิษย์ อีกเป็นจำนวนมากในที่นี้ได้แก่ คุณบุญสม จันทวงศ์ ช่างแกะลายและสมาชิกกลุ่ม “เด็กทำชอย” อายุ 23 ปี กล่าวว่า “ผมเห็นเพื่อน ๆ ในกลุ่มเขาแกะกัน อยากรู้ก็เลยมาเรียนในกลุ่ม โดยอาหมวดุขเป็นคนสอนให้”

คุณวิรัตน์ ประภา ช่างแกะลายและสมาชิกกลุ่ม “เด็กทำชอย” อายุ 24 ปี กล่าวว่า “ผมดูจากเพื่อนๆ และคุณอาหมวดุขเป็นคนแกะรุ่นแรกๆ รุ่นเดียวกับพ่อ เขาฝึกให้”

คุณมานะ ภูทอง ช่างแกะลายเครื่องปั้นดินเผา อายุ 19 ปี หมู่ 1 กล่าวว่า “ที่โก่งเขาเป็นอาจารย์ผม เวลาเขาสอนจะให้เรานั่งคู่เขา คู่แล้วแกะตามไปเขาจะคอยแนะให้บ้าง ฝึกไม่ถึงปีก็ทำเป็น”

คุณศิริพงษ์ ถนอมกิจธรรม ช่างปั้นและแกะลายเครื่องปั้นดินเผา ลูกศิษย์แม่ครูบุญศรี อายุ 17 ปี กล่าวว่า “ผมเห็นว่างานปั้นเครื่องปั้นดินเผามันยากก็เลยอยากเรียน แม่ครูบุญศรีเป็นคนสอน ตอนผมเรียนอยู่ที่โรงเรียนวัดปรมัยยิกาวาส ”

แนวทางในการรับการถ่ายทอดวัฒนธรรมการผลิตเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน ในกลุ่มคนรุ่นกลางและรุ่นใหม่ นั้น จะมีความคล้ายคลึงกันในลักษณะของการเรียนรู้จากผู้เชี่ยวชาญ โดยเฉพาะจากบุคคลที่ใกล้ชิดมาก ๆ นั่นก็คือพ่อแม่ ส่วนในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เป็นเยาวชนของชุมชนเกาะเกร็ดแห่งนี้ จะมีการเรียนรู้ที่แตกต่างจากคนรุ่นกลางไปบ้างตามลักษณะของพฤติกรรมที่ชอบอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มของเด็กวัยรุ่นและจะมีการเลียนแบบพฤติกรรมกัน ดังนั้นจึงทำให้พบว่า ในกลุ่ม “เด็กทำชอย” จะมีการเรียนรู้เพื่อสืบทอดงานเครื่องปั้นดินเผาด้วยเหตุจูงใจจากเพื่อนร่วมกลุ่ม นอกจากนี้เด็กที่เรียนในโรงเรียนวัดปรมัยยิกาวาส ซึ่งถือว่าเป็นสถาบันที่ให้การศึกษแก่เยาวชนในชุมชน แห่งเดียวที่บรรจุหลักสูตรการสอนการทำเครื่องปั้นดินเผาเอาไว้ โดยส่งเสริมให้คนรุ่นเก่าที่มีความเชี่ยวชาญด้าน

การทำเครื่องปั้นดินเผา ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการถ่ายทอดวิชาความรู้อันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับเยาวชนรุ่นหลังต่อไป

3.2 การดำรงรักษางานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ไม่หยุดนิ่ง แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นผลมาจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปของชุมชน แต่อัตลักษณ์ทางด้านเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ด ก็ยังคงมีกลุ่มคนรุ่นเก่าและคนรุ่นกลางคอยทำหน้าที่ในการดำรงรักษาและสืบทอดต่อ ๆ กันมาสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อให้อัตลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผานี้คงอยู่และไม่ถูกกลืนหายอย่างรวดเร็วตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน

คุณป้าอุลิสสา ไชยนิล ช่างปั้นและแกะลายเครื่องปั้นดินเผา อาวุโสวัย 79 ปี หมู่ 1 กล่าวว่า

“การทำงานเครื่องปั้นดินเผาเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่ในอดีต จะเห็นว่าเครื่องปั้นดินเผาของเราถูกผลิตขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน หรือประยุกต์ให้วิจิตรสวยงามถวายแก่พระสงฆ์ก็ได้”

คุณลุงศรีเมือง ทรรทุรานนท์ ช่างปั้นและแกะลายอาวุโส วัย 65 ปี หมู่ 1 กล่าวว่า “เรื่องศิลปะเครื่องปั้นดินเผาเป็นเอกลักษณ์ของคนมอญที่สืบทอดกันมาเรื่อย แต่ไม่รู้ว่าพวกเราจะเป็นรุ่นสุดท้ายหรือเปล่า นับจากปี amazing คนมอญก็แกะลายกันใหม่ๆ ขึ้น”

ช่วงปี 2539 – 2540 ในยุคฟองสบู่แตก กำลังซื้อและความต้องการใช้เครื่องปั้นดินเผาหมดไป โรงปั้นกระถางปิดตัวกันเกือบหมด ชุมชนเกาะเกร็ดได้ฝ่าวิกฤตเศรษฐกิจช่วงนี้ได้สำเร็จจากความร่วมมือร่วมใจของส่วนต่าง ๆ ของสังคม คือ ชาวบ้าน วัดและทางราชการ ด้วยการจัดกิจกรรมส่งเสริมและกระตุ้นให้เกิดการฟื้นฟูอาชีพเครื่องปั้นดินเผา และพัฒนาเกาะเกร็ดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน 2540 มีการจัดกิจกรรมการประกวดเครื่องปั้นดินเผา การแกะสลักลวดลายบนเครื่องปั้นดินเผา เพื่อฟื้นฟูฝีมือขึ้นที่วัดปรมัยยิกาวาส (เอ็ด ภิรมย์, 2542 : 9 – 11) นั่นคือที่มาของการเริ่มต้นการประยุกต์คิดค้นการแกะลวดลายใหม่ ๆ บนเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ดมาจนถึงปัจจุบันนี้

คุณลุงจำลอง รัตนอุดม เจ้าของโรงปั้นและช่างปั้นอาวุโส วัย 67 ปี หมู่ 1 กล่าวว่า “โองที่สลักลายแบบโบราณนี้ เมื่อก่อนเขานิยมแค่ขีดลายอย่างนี้เอง แต่ตอนนี้คนรุ่นใหม่เขาจะแกะลายแบบปราณีตกัน เพื่อเรียกร้องความนิยม”

คุณลุงทองหล่อ คัมภีระ ช่างปั้นอาวุโส วัย 74 ปี หมู่ 6 กล่าวถึงการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์เครื่องปั้นดินเผาของตนเองว่า “พวกหมื่อนำลายวิจิตรเราก็ปรับประยุกต์จนกลายเป็นโคมไฟ ก็พวกฝรั่งที่มีเงินมาเห็นก็ชอบและซื้อกันไปประดับบ้านเขา”

คุณลุงโถ เชื้อเต็ง ช่างปั้นอาวุโส วัย 82 ปี หมู่ 6 กล่าวถึงการปรับเปลี่ยนลวดลายของเครื่องปั้นดินเผาในยุคปัจจุบันนี้ว่า “ลวดลายที่แกะสลักจะคัดแปลงไปบ้างตามความต้องการของตลาด มีทั้งงานแกะลายแบบปราณีตราคาแพงหรือไม้ปราณีตราคาถูกหน้อย”

คุณป้าบุญศรี โพธิ์ใหญ่ ช่างปั้นอาวุโส หมู่ 6 กล่าวว่า “ลวดลายต่าง ๆ ของเราได้ถูกปรับเปลี่ยนให้ดูวิจิตรมากขึ้น แต่ก็มีรูปแบบพื้นฐานมาจากลายบัวคว่ำบัวหงาย ตั้งแต่มี Amazing จะมีลายกระจังตาอ้อย กระจังรวงข้าว ลายกนก ฯลฯ ซึ่งก็แล้วแต่จะทำกันไป โองใส่ น้ำแข็งเล็ก ๆ ที่เราเห็นกัน นี่ก็คัดแปลงมาจากโองใหญ่ ๆ ที่ปั้นขายกันสมัยก่อน หลายคนก็ปั้นได้แต่น้อยคนที่จะปั้นสวยเหมือนโองมอญจริง ๆ บางคนก็ปั้นไม่สวย มีรูปทรงต่างกัน ไปก็แล้วแต่คนจะนิยมซื้อกัน”

อาจมองได้ว่าการดำรงรักษาอัตลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาในกลุ่มคนรุ่นเก่า มิได้ยึดติดกับอัตลักษณ์แบบดั้งเดิมมากนัก เพราะจากการบอกเล่าพบว่าหลายคนได้คำนึงความต้องการของผู้ซื้อเป็นหลัก ทำให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาให้สอดคล้องกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป นอกจากนี้คนรุ่นเก่าของชุมชนยังได้มีการยอมรับแนวคิดของคนรุ่นกลางและใหม่ที่มีการสร้างงานเครื่องปั้นแบบใหม่ที่แสดงความเป็นอัตลักษณ์ของตนเองด้วย สำหรับแนวทางในการผลิตซ้ำเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยในชีวิตประจำวันในอดีตนั้น จะค่อย ๆ เลือนหายไป หลงเหลือเพียงภาพอดีตให้จดจำและเล่าขานสู่กันฟัง

การพัฒนา นับเป็นปัจจัยสำคัญของชุมชนเกาะเกร็ดอย่างยิ่ง เพราะเมื่อความเจริญหลงไหลเข้ามา ชุมชนมีการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้เพื่อช่วยในการเพิ่มจำนวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาให้มากขึ้น จากการผลิตซ้ำด้วยเทคโนโลยีดังกล่าว จึงมีส่วนทำให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนและประยุกต์สินค้า (เครื่องปั้นดินเผา) ให้มีความแตกต่างหลากหลายมากยิ่งขึ้น คุณป้าสุนีย์ คิชสง่า ประธานกลุ่มหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา อายุ 58 ปี หมู่ 1 ได้กล่าวถึงการพัฒนาเครื่องปั้นดินเผาของกลุ่มว่า “ตอนนี้เราไม่หยุดแค่นี้ เราให้กรมวิทยาศาสตร์มาสอนเราเดือนละสองครั้ง เพราะเราจะเริ่มเคลือบเครื่องปั้นอย่างงานชาม ด้วยกาแฟ จะเคลือบใสด้านใน เพื่อให้ความชุ่มชื้นของไขมันไม่มาจับภาชนะเรา เรากำลังก้าวขึ้นมาอีกขั้น”

คุณชัยยุทธ์ เหมริค ช่างปั้นและเจ้าของร้านขายเครื่องปั้นดินเผา (ร้านธาตุคิน) อายุ 57 ปี หมู่ 6 กล่าวถึงการปรับประยุกต์ลวดลายที่โดดเด่นมีลักษณะเฉพาะในแบบของตนเองว่า “ลายเด่น ๆ ที่ผมทำคือ ลายดอกพุดตาล ปกติแล้วมันจะมี 2 แฉก แต่ผมมาทำให้เป็นวงเต็มที แล้วก็แบ่งดินมาทำกลีบแยกออกมา ช่างในยังมีเกสร เวลาปั้นเราก็ทิ้งดินไว้ให้หนาแน่นหน้อยตรงนี้มันจะบาง มันปั้น

ลายที่ยากนะและเป็นความภูมิใจของผม งานผมถูกค้าญี่ปุ่นจะชอบมาก ส่วนบัวคว่ำบัวหงายเป็นลายพื้นฐานของเราทุกบ้านเขาทำอยู่แล้ว แต่ผมจะใช้สำหรับมาประยุกต์รวมกัน”

คุณอรุณศรี ฤทธิเดช เจ้าของโรงปั่นและร้านขายเครื่องปั่น ๓ อายุ 55 ปี หมู่ 6 กล่าวถึงแนวทางในการปรับเปลี่ยนในงานเครื่องปั่นดินเผาของคนว่า “โองน้ำใบใหญ่สมัยนี้ขายไม่ได้แล้ว การที่ปรับเปลี่ยนให้ใบเล็กลง ทำให้ใช้ประโยชน์ได้ ขายง่ายขึ้นด้วย ที่นี้เราก็ผลิตให้เขาเอาไปขายอีกต่อหนึ่ง คิดว่าต่อไปคงต้องมีการปรับเปลี่ยนไปเรื่อยๆให้เข้ากับยุคสมัย”

คุณบริรักษ์ สุขสิทธธรรม ช่างปั่นและแกะลาย อายุ 37 ปี หมู่ 7 กล่าวว่า “เคยศึกษาจากการไปดูงานเครื่องปั่นโบราณของคนรุ่นแรก ๆ ที่พิพิธภัณฑ์บ้านคุณพิศาล ด้านงานเครื่องปั่นดินเผาของเรามีคนรุ่นใหม่สนใจแล้วมาเรียนรู้กันเยอะ ๆ ก็จะทำให้มีผู้สืบสานงานพื้นบ้านเราต่อไป เพราะตอนนี้ส่วนใหญ่เขาจะไม่ค่อยมีเวลาว่างกันต้องค้าขายหารายได้กัน”

ในกลุ่มคนรุ่นกลางนั้น จะเน้นการดำรงรักษาและปรับเปลี่ยน โดยคำนึงถึงประโยชน์ทางด้านการตลาดเป็นหลัก พบว่าการสร้าง การปรับเปลี่ยนหรือการผลิตซ้ำ เกี่ยวกับอัตลักษณ์ของเครื่องปั่นดินเผานั้น คนรุ่นกลางจะพิจารณาจากความต้องการของผู้ซื้อเป็นหลัก ดังนั้น การปรับเปลี่ยนในลักษณะเช่นนี้จึงทำให้เกิดอัตลักษณ์ของเครื่องปั่นดินเผาที่ไม่หยุดนิ่ง

คุณศิริพงษ์ วัฒนกิจธรรม ช่างปั่นและแกะลายอิสระ อายุ 17 ปี หมู่ 1 ลูกศิษย์ของแม่ครูบุญศรี กล่าวถึงการทำงานเครื่องปั่นดินเผาในคนรุ่นใหม่ว่า “ส่วนคนรุ่นใหม่ เราก็จะเอาลายจากคนรุ่นเก่ามาประยุกต์ ทำให้งานรุ่นใหม่สวยกว่า ราคาที่ต่ำกว่าด้วย คนรุ่นใหม่บางคนจะทำงานที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แหวกแนวออกไป เราเคยจัดกิจกรรมที่แข่งกันปั่นและแกะสลักให้ชาวบ้านมาเชียร์กันที่วัดปรมัยยิกาวาส เป็นงานที่สนุกสนานและได้ประโยชน์ทำให้มีคนสนใจเยอะ”

คุณทองชัย มากไธย เขวชนคดีเคนและช่างแกะลาย วัย 21 ปี หมู่ 1 กล่าวถึงการปรับประยุกต์งานแกะลวดลายในงานเครื่องปั่นดินเผาที่มีลักษณะเฉพาะของตนเองว่า “เราอยากจะทำแต่จะไม่ถนัดงานปั่น ส่วนใหญ่จะปั่นได้เฉพาะของชิ้นเล็ก ๆ ถ้าเป็นของชิ้นใหญ่จะจ้างให้คนอื่นปั่นให้ ตนเองจะเน้นแกะลายมากกว่าการเรียนรู้เรื่องการแกะลายก็ใช้ดูจากคนที่แกะรุ่นเก่า ๆ จำมาเข้ามาส่วนมากเป็นลายโบราณแล้วก็นำมาประยุกต์อีกที อาศัยที่เคยเรียนวาดเขียนมา สมัย ม. 6 ก็เลยอยากเปลี่ยนแปลงพัฒนารูปแบบงานให้มากขึ้น อย่างลายไทยที่เป็นลายกระจัง เป็นลายบัวคว่ำบัวหงาย เราก็เปลี่ยนมาเป็นลายเถา ลายกนกแล้วก็พัฒนาขึ้นมาเรื่อย ๆ เป็นลายพุทธศตวรรษ เราปรับเปลี่ยนพัฒนามาเป็นการแกะลายรามเกียรติ์”

คุณสุรชัย พุ่มไม้ใหญ่ ช่างปั่นและแกะลายหัวหน้ากลุ่มเด็กทำชชอย อายุ 24 ปี หมู่ 1 กล่าวถึงงานที่มีปัญหาจึงมีการปรับเปลี่ยนเพื่อสร้างมูลค่าให้กับชิ้นงานเหล่านั้นว่า “งานหมอน้ำแกะลาย

วิจิตรที่เผาออกมาแล้วสีไม่เสมอกัน เราจะนำมาลงสีขายได้ แต่ราคาจะต่ำลงเพราะสินค้าฝั่งเกาะเกร็ดจะเป็นของแดง”

เกี่ยวกับการสร้างสรรค์และการผลิตซ้ำในงานเครื่องปั้นดินเผาของกลุ่ม “เด็กท้ายซอย” ที่คำนึงถึงความต้องการสั่งซื้อของร้านค้าในชุมชนเกาะเกร็ด หรือคุณภาพชิ้นงานที่เน้นประโยชน์ในการใช้สอยและความปราณีตบรรจงของลวดลายที่บ่งบอกถึงมูลค่าการซื้อขายนั่น สุรัชย์ได้เล่าว่า “ส่วนใหญ่ผลงานของกลุ่มเราจะเน้นขายที่นี่ หรือไม่กี่ส่งขายตามร้านบนเกาะเกร็ดที่เขาชอบงานเรา งานที่มักจะขายได้ก็มีพวกที่ใช้สีไม้หอม โคมไฟ ที่ใส่ดอกไม้แห้งคือเป็นงานที่ใช้ประโยชน์ได้ งานชิ้นเล็กจะขายง่ายกว่างานชิ้นใหญ่ การตั้งราคาจึงดูที่ลายมากกว่า งานที่มีรายละเอียดเยอะ งานยากราคาจะสูง”

บุญสม จันทวงศ์ ช่างปั้นและสมาชิกกลุ่ม “เด็กท้ายซอย” อายุ 23 ปี หมู่ 1 กล่าวถึงจุดค้อยของการจำหน่ายเครื่องปั้นดินเผาประเภทของที่ระลึกว่า “ข้อเสียของงานโหวคือมันตั้งไว้แล้วเสียหายยาก คนเลขไม่กลับมาซื้อใหม่ เราเลยปรับเปลี่ยนมาทำงานเครื่องปั้นดินเผาที่ใช้งานได้ด้วย เช่น โคมไฟที่ใส่ไม้หอม ฯลฯ”

คุณวิรัตน์ ประภา ช่างแกะลายและสมาชิกกลุ่ม “เด็กท้ายซอย” อายุ 24 ปี หมู่ 1 กล่าวถึงลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชิ้นงานเครื่องปั้นดินเผาของกลุ่มตนว่า “งานของเราเป็นต้นแบบครับ เป็นต้นแบบของคนรุ่นใหม่ เป็นตัวของตัวเรา บางครั้งไม่จำเป็นต้องตามแบบคนรุ่นเก่า ๆ เราทำลวดลายใส่ลงไปเป็นใบไม้ เป็นตัวกนกอะไรก็ได้ ส่วนใหญ่ลายที่ใช้จะเน้นลายวิจิตร หรือใช้เป็นลายไทยหลาย ๆ ลายประกอบกัน”

คุณไพบุลย์ ฤทธิ์เดช ช่างปั้นและแกะลาย อายุ 26 ปี หมู่ 6 กล่าวว่า “งานเครื่องปั้นที่นี้เราจะคำนึงถึงคุณค่าการใช้สอยด้วย แต่ชิ้นงานก็จะต้องสวยงาม คุ้มราคา เพราะคนนิยมของที่ใช้ประโยชน์ได้มากกว่า ตอนนี้คนในครอบครัวก็พยายามช่วยกันคิดชิ้นงานที่แปลกใหม่อยู่เรื่อย ๆ โดยเราจะคิดไม่ให้ซ้ำ แบบเดิมๆ”

คุณกิตติ คาบเพชร ช่างปั้นและแกะลาย อายุ 35 ปี หมู่ 6 กล่าวว่า “เด็ชวนี้ที่เกาะเกร็ดเขาไม่นิยมทำงานชิ้นใหญ่กันเพราะคนหันมาสนใจของชิ้นเล็กกันมากกว่า พวกโอง อ่างมันไม่มีตลาดอีกอย่างบางที่ทำแล้วเสียหายเยอะ มันไม่คุ้มทุน ในงานของเรามีทั้งเป็นงานที่ถูกคำสั่งมา และงานที่คิดขึ้นเอง ถ้างานที่ตัวเองจะเน้นงานที่มีประโยชน์ในการใช้งานได้ด้วย จะช่วยให้ขายง่ายขึ้น เช่น พวกขันน้ำพานรอง ชู่น้ำชา แก้วกาแฟ เป็นต้น งานที่ผมทำเสร็จจะนำไปฝากเผาที่โรงปั้นในหมู่บ้าน โดยเราต้องดูด้วยว่าเป็นโรงที่มีระบบไฟดีหรือไม่ เราตัดสินใจฝากเผาแล้วงานก็ต้องเสียหายน้อยที่สุด เพราะถ้าเสียหายมาก ๆ เราก็จะท้อแท้”

จากการบอกเล่าของกลุ่มคนรุ่นใหม่พบว่า ในการปั้นและแกะสลักลวดลายจะเน้นการปรับปรุงประยุกต์ลวดลายที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะตนหรือเฉพาะกลุ่มมากขึ้น การผลิตเครื่องปั้นดินเผานั้น

จะคำนึงถึงคุณค่าการใช้สอยและความปราณีตวิจิตรงดงามในชิ้นงานงานจะแปรเปลี่ยนไปขึ้นอยู่กับมูลค่าของสินค้า การผลิตซ้ำของชิ้นงานก็ขึ้นอยู่กับความต้องการสั่งซื้อของลูกค้าว่าต้องการหรือไม่ โดยในกลุ่มคนรุ่นใหม่จะมีการสร้างสรรค์ชิ้นงานในรูปแบบใหม่ ๆ เพื่อสร้างความหลากหลายมากขึ้น

3.3 อัตลักษณ์ของงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาสร้างชุมชนเข้มแข็ง

ในการสืบทอดภูมิปัญญาและศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ร่วมของชุมชนแล้วในปัจจุบันนี้ แม้ว่ากระบวนการผลิตจะนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ เพื่อเพิ่มผลผลิตนำเข้าสู่ระบบการค้า ซึ่งให้ความสำคัญในเชิงเศรษฐกิจมากกว่าการคำนึงถึงคุณค่าทางศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาแล้วก็ตาม แต่การที่ชาวเกาะเกร็ดบางส่วน(ซึ่งเป็นส่วนน้อย) ยังคงผลิตงานด้านนี้อยู่ แม้ว่าวัตถุดิบในการผลิตภายในพื้นที่จะหมดไป ต้องลงทุนซื้อหาจากแหล่งอื่นที่มีราคาสูง ก็เพื่อดำรงรักษาอาชีพที่ตนภาคภูมิใจและเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนมอญเกาะเกร็ดที่สืบทอดต่อมาอย่างยาวนานและต่อเนื่อง แสดงให้เห็นถึงจิตสำนึกร่วมและความร่วมมือร่วมใจของชุมชนมอญในเกาะเกร็ด ที่เห็นความสำคัญและยึดโยงอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา นำไปสู่การร่วมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ได้อย่างน่าชื่นชม

หากกล่าวถึงเศรษฐกิจแบบยังชีพของชุมชนเกาะเกร็ดในอดีตนั้น เงินแทบไม่ใช่สิ่งจำเป็นในการได้มาซึ่งสิ่งของหรือบริการในชุมชน ต่างจากระบบเศรษฐกิจแบบตลาดอุตสาหกรรมปัจจุบันที่กระตุ้นให้คนแสวงหารายได้ที่เป็นตัวเงินมากขึ้นเรื่อย ๆ อีกทั้งการไหลเวียนของกระแสเงินเป็นที่มาของแบบแผนการบริโภคสินค้าและบริการที่ไม่ใส่ใจต่อผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับท้องถิ่นของตนเองหรือมองไม่เห็นผลกระทบ เช่น การจ้างแรงงานทำให้ไม่จำเป็นต้องใส่ใจต่อการมีปฏิสัมพันธ์ภายในครอบครัวหรือภายในชุมชน การมองเห็นตัวเงินรายได้ทำให้ไม่คำนึงถึงผลที่ตามมาของสังคม แม้ว่าปัจจุบันเศรษฐกิจชุมชนต้องพึ่งพาเศรษฐกิจภายนอกมากขึ้นทุกที จนขาดความสามารถในการควบคุมอนาคตของตนเอง แต่ความเข้มแข็งของชุมชนที่เกิดจากการร่วมมือ ร่วมใจของคนในชุมชน นับเป็นปัจจัยสำคัญในการต่อรองกับภาวะการณ์เช่นนี้ได้

- สร้างคนขยายความคิด : เรียนรู้จากกันและกัน

ในชุมชนเกาะเกร็ดมีการจัดกิจกรรม เพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมที่หลากหลาย ทั้งจากความร่วมมือของชาวบ้าน วัดและส่วนราชการ เช่น การจัดกิจกรรมฟื้นฟูชุมชนเกาะเกร็ดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จัดตั้งพิพิธภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาของชุมชนที่วัดปรมัยยิกาวาส มีการ

เปิดให้ลานวัดปรมัยยิกาวาสเป็นพื้นที่สาธารณะที่ชาวบ้านในชุมชนสามารถนำผลิตภัณฑ์ของตนเอง มาจัดจำหน่าย เป็นการสร้างรายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัว ส่วนคนรุ่นใหม่ก็ได้้นำสินค้าที่ผลิตขึ้น จากฝีมือของตนเองออกมาจัดแสดง และปัจจุบันเมื่อพื้นที่ชุมชนแห่งนี้กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยว อีกทั้งยังเป็นโอกาสทำให้ชุมชนได้กลายมาเป็นตลาดสินค้าเครื่องปั้นดินเผาที่ระลึกที่มีชื่อเสียงอีกแห่ง หนึ่ง เหล่านี้เป็นการขยายขบวนการชุมชน และสร้างรายได้เลี้ยงปากเลี้ยงท้องให้แก่ชาวชุมชนเกาะเกร็ดด้วย

คุณพิศาล บุญผูก ผู้นำในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมชุมชน อายุ 60 ปี หมู่ 7 เป็นบุคคล หนึ่งที่มีความห่วงใยและเห็นคุณค่าของงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน จึงเริ่มต้น รมรงค์โดยการเปิดพื้นที่บ้านของตนเองเป็นพิพิธภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาอยุธยาโบราณ (บ้านกวานอา ม่าน) กล่าวว่า “เครื่องปั้นดินเผาที่มีความสำคัญในชีวิตประจำวันของคนสมัยนั้น คือ 1. ภาชนะบรรจุ น้ำ น้ำมีความผูกพันกับคนไม่ว่าจะเป็น คิม อบ ถัง เท้า ฯลฯ มันผูกพันกับคนไทย 2. หม้อยาที่ต้องใช้ จนกระทั่งปัจจุบันหม้อยาขายได้ และเครื่องใช้ในครัวเรือนต่าง ๆ เราผูกขาดหมดเลย ไม่ว่าจะเป็น อ่างขนมจีน หม้อแกง รายได้จากอาชีพนี้ดีมาก ๆ แล้วก็ที่สำคัญที่สุดในช่วงรัตนโกสินทร์เครื่องปั้นดิน เผามีบทบาทในเรื่องการสร้างวัด นอกจากอิฐ ลวดลายที่นำไปตกแต่งโบสถ์วิหาร ศาลาการเปรียญ สมัยนั้นใช้เครื่องปั้นดินเผาตอนนี้ผมยังเก็บสะสมไว้หลายชิ้นบนบ้าน สิ่งเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าเครื่องปั้น ดินเผามันมีคุณค่าประโยชน์มาก เด็กรุ่นใหม่น่าจะมีโอกาสได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์จากสิ่งเหล่านี้”

กิจกรรมชุมชนยังเป็นเวทีที่สำคัญต่อการเรียนรู้ของเยาวชนในชุมชน ได้อย่างดีเยี่ยมอีกทั้ง ยังเป็นการส่งเสริมประสบการณ์และชื่อเสียงให้สามารถก้าวต่อไป บนเส้นทางอาชีพที่สืบทอดฝีมือ จากคนรุ่นเก่าอย่างยั่งยืนได้ด้วย คุณศิริพงษ์ ฉนวนกิจธรรม ช่างปั้นและแกะลายอิสระ อายุ 17 ปี หมู่ 1 ลูกศิษย์ของแม่ครูบุญศรี เล่าว่า “เราน่าจะแพร่กระจายชื่อเสียงของงานเครื่องปั้นของเกาะเกร็ดได้ โดยจัดงานโชว์สินค้าของเราบ่อย ๆ เช่น ไปออกงานของจังหวัด งานแสดงสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิต ภัณฑ์ ตัวผมเองเคยไปออกงานโชว์มาแล้ว เมื่อปี 2540 ผมเคยไปร่วมงานประกวดเครื่องปั้นดินเผาของ จังหวัด และได้รับรางวัลชมเชยเลย มันเป็นเรื่องที่ภูมิใจมาก อยากให้ผู้ใหญ่สนับสนุนงาน อย่างนี้ต่อไป”

งานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผานับเป็นงานที่มีคุณค่า มีเสน่ห์ดึงดูดใจและท้าทายให้ เยาวชนในชุมชนหันมาทดลองสัมผัส นอกจากนี้ยังเป็นการช่วยเสริมสร้างรายได้ในอีกทางหนึ่ง คุณท นงชัย มากโอ เยาวชนดีเด่นและช่างแกะลาย วัย 21 ปี หมู่ 1 กล่าวว่า “เราอยากจะทำงานโบราณ เพราะมันหายไป เราเพิ่งเริ่มต้นตอน Amazing เพราะสมัยก่อนเวลาว่างก็จะปั้นโอ่ง ปั้นกระถาง ส่วน มากจะฉวยวัดมันหายไปแล้ว พอมี Amazing ก็มีการพัฒนาขึ้นมาขายได้กัน เด็ก ๆ หลาย คนก็หันมาสนใจ”

นอกจากนี้ ทนงชัยยังเป็นผู้หนึ่งที่เคย นำวิชาความรู้เกี่ยวกับศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา โดยเฉพาะเทคนิคการแกะสลักลวดลายไปสอนรุ่นน้อง ๆ ที่โรงเรียนวัดปรมัยยิกาวาส เพราะมีมุมมองว่าการที่ศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนจะสาบสูญหรือไม่มีการสืบทอดนั้น น่าจะขึ้นอยู่กับผู้บริโภคด้วย หากผลิตสินค้าเหล่านี้ขึ้นมาแล้วขายไม่ได้ก็จะทำให้เด็กที่อดอยและขาดกำลังใจในการที่จะทำงานนี้ต่อไป

คุณสุรชัย พุ่มไม้ใหญ่ ช่างปั้นและแกะลายหัวหน้ากลุ่มเด็กท้ายซอย อายุ 24 ปี หมู่ 1 มองว่าเยาวชนเป็นกำลังสำคัญในการอนุรักษ์สิ่งเหล่านี้ไว้ เพราะเยาวชนมีการพัฒนางานมาก มีความคิดใหม่ๆ “ผมอยากเห็นเด็กหันมาสนใจงานเครื่องปั้น และมีการแกะลายกันเยอะ ๆ ถึงแม้ว่าจะทำงานที่อื่น ๆ แต่ถ้ามีเวลาว่างก็ควรจะมาทำงานนี้กัน อยากให้สืบทอดกันต่อ ๆ ไป”

จะพบว่า งานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน เป็นเรื่องมีอยู่อย่างหนึ่งที่นำพาชุมชนไปสู่การร่วมคิด ร่วมทำและร่วมใจของคนในชุมชนทุกรุ่น และการมีจิตสำนึกร่วมนี้ ยังมีส่วนช่วยในการขยายพื้นที่ทางความคิด เปิดโอกาสให้เยาวชนในชุมชนได้เรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน อีกทั้งยังมีส่วนทำให้กลุ่มคนรุ่นเก่าและรุ่นกลางได้ปรับเปลี่ยนแนวคิด เกิดการยอมรับอัตลักษณ์ใหม่ของเครื่องปั้นดินเผาที่เกิดจากกลไกการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน และนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนเกาะเกร็ด

• ก้าวสู่การผลิต และการตลาดที่หลากหลาย

แนวความคิด “วัฒนธรรมชุมชน” มีความเชื่อว่าชุมชนมีภูมิปัญญาของตัวเองที่จะดำรงรักษาและพัฒนาให้ชุมชนอยู่รอดได้อย่างเป็นตัวของตัวเอง (กาญจนา แก้วเทพ, 2539: 116-117) ศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน จัดว่าเป็นสื่อพื้นบ้านที่สืบทอดวัฒนธรรมของชุมชนเกาะเกร็ดผ่านอัตลักษณ์ร่วมของชุมชนมาช้านาน ตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน ชุมชนสามารถสร้างอำนาจต่อรองแทนที่จะให้ตลาดเป็นฝ่ายกระทำฝ่ายเดียว โดยอาศัยอัตลักษณ์ร่วมอันเป็น “ทุนทางสังคม” ของท้องถิ่นที่สร้างสมหรือคิดค้นขึ้นมา ช่วยให้หลุดพ้นไปจากการควบคุมของทุน เช่น ระบบคุณค่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา

ยุวดี สุขทอง เจ้าของร้านขายเครื่องปั้นดินเผาและผู้จัดการโรงปั้น วัย 61 ปี หมู่ 1 กล่าวว่า “เครื่องปั้นดินเผาที่เป็นสินค้าของเกาะเกร็ด ถ้าเป็นของฝีมือละเอียด เนื้อดินละเอียดก็จะแพงหน่อย เพราะต้นทุนสูง แต่ถ้าขายหน้อยก็จะถูกลง การตั้งราคาเราต้องดูงานด้วย ส่วนลายที่เราต้องทำเพิ่ม

เป็นประจำคือลายนับว่าบัวหงายที่เป็นเอกลักษณ์ของเราหรือพวกลายไทยอื่นๆ ที่ลูกค้านิยมกัน เพราะมันคือเอกลักษณ์แบบมอญโบราณ”

คุณชัยยุทธ์ เหมริค เจ้าของร้านชาตุคิน ช่างปั้นและแกะลาย วัย 58 ปี หมู่ 6 กล่าวว่า “งานเครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ดจริง ๆ แล้วในสมัยก่อนเขาไม่เน้นงานแกะสลักกันนะ แต่ปัจจุบันนี้เครื่องปั้นดินเผาของเกาะเกร็ดจะต้องเน้นงานแกะสลักด้วยเพราะคนทั่วไปรู้จักและนิยมกัน”

กิตติ คาบเพชร ช่างปั้นและแกะสลักลาย อายุ 35 ปี หมู่ 6 กล่าวว่า “การพัฒนาปรับเปลี่ยนรูปแบบงานเราไปเอางานของที่อื่นมาผสมผสานกันกับงานเรา หรือพูดคุยปรึกษากันในกลุ่มเพื่อน อนาคตผมจะพัฒนาเป็นรูปแบบกระติ๊กน้ำ คิดว่ามันร่วมสมัยดี และน่าจะใช้ประโยชน์ได้ดี”

สุรศักดิ์ สิ้นสืบผล เจ้าของโรงปั้นและช่างปั้น อายุ 32 ปี หมู่ 7 กล่าวว่า “ลูกค้าจะมาตั้งเอง เป็นพวกพ่อค้าแม่ค้าที่ขายน้ำมาส่งหรือบริษัทจะมาสั่งทำงานรูปแบบตามที่เขาต้องการ เป็นพวกโ่งใส่ผ้าแข็ง งานของแกะเล็ก ๆ พวกหม้อเล็ก ๆ และกระถางปลูกต้นไม้เล็ก ๆ หรือของติดข้างฝาข้างก็มี เราก็ต้องทำของ ๆ เราให้ดี ต้องทำให้เรียบร้อยที่สุดและการเผาสีดินจะสวย มันขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง”

บุญสม จันทวงศ์ ช่างปั้นและสมาชิกกลุ่มเด็กท้ายซอย อายุ 23 ปี หมู่ 1 กล่าวว่า “ต้นทุนในการทำงานเครื่องปั้นดินเผาของเราไม่มากเท่าไร ราคาขายเราจึงถูกกว่าร้านทั่วไป”

มานะ ภูทอง ช่างปั้นและแกะสลักลาย อายุ 19 ปี หมู่ 6 กล่าวว่า “งานที่แสดงความ เป็นเครื่องปั้นดินเผาแบบเกาะเกร็ดคืองานที่แกะลายแต่ไม่ลงสี เน้นสีแฉงธรรมชาติ งานขายหน้าร้านในปัจจุบันจะมีการรับเครื่องปั้นดินเผาจากที่อื่นนอกเกาะเกร็ดเข้ามาขายร่วมด้วย เพื่อให้เกิดความหลากหลาย คึงคุณลูกค้า”

ไพบุลย์ ฤทธิ์เดช ช่างปั้นและแกะลาย อายุ 26 ปี หมู่ 6 กล่าวว่า “อยากให้เครื่องปั้นดินเผาของเกาะเกร็ดมีชื่อเสียงในด้านคุณภาพ มีความโดดเด่นเรื่องการใช้ประโยชน์ เช่น หม้อน้ำที่เขายะอนุรักษ์ไว้ ผมคิดว่าจะคุณถกกิจการเครื่องปั้นดินเผาสืบทอดต่อไปจากพ่อแม่ เพื่อที่จะอนุรักษ์ ส่งเสริมงานเครื่องปั้นต่อไปได้ด้วยดี ไม่ให้มันสูญหายไป”

จะพบว่า คนส่วนใหญ่ในชุมชนมีความคิดเห็นคล้ายกัน ยังคงมีความภาคภูมิใจในงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาในอดีต คือเน้นการใช้ประโยชน์ มีความแข็งแรงคงทน เนื้อดินสีแฉง (สีดินสุก) และมีรูปทรง ลวดลายแบบมอญโบราณ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นอัตลักษณ์ดั้งเดิมของเครื่องปั้นดินเผาชุมชนเกาะเกร็ด แม้ว่าในปัจจุบันชุมชนได้ก้าวสู่การผลิตที่เน้นการตลาดแบบหลากหลาย เพื่อสอดคล้องกับการเป็นชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แล้วก็ตาม คนในชุมชนก็ยังคงดำรงรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมนี้ โดยมีการปรับประยุกต์ใหม่ให้เหมาะสมกับสังคมบริบทนิยมปัจจุบัน นอกจากนี้การตลาดของชุมชน

ยังเป็นสิ่งที่สร้างชื่อเสียงให้กับอัตลักษณ์เครื่องปั้นดินเผาและขยายเครือข่ายการตลาดออกไปสู่พื้นที่ภายนอกชุมชนด้วย

- **ร่วมมือ ร่วมใจ ร่วมกันสานจินตนาการสร้างสรรค์**

การดำรงชีวิตในชุมชนเกาะเกร็ดแบบดั้งเดิมนั้นอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งพาอาศัยกัน ทุกคนรอบตัวเป็นหน่วยในการผลิตเท่า ๆ กับเป็นหน่วยในการบริโภค มีการผลิตเพื่อเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง ปัจจัยที่สำคัญหากผลิตไม่ได้ก็อาศัยแลกเปลี่ยนสิ่งของที่ผลิตได้ เช่น การแลกเปลี่ยนกับโองน้ำระหว่างชุมชนมอญกับชุมชนไทย เนื่องจากเกาะเกร็ดเป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และความสอดคล้องของวิถีชุมชนเอง ดังนั้น พัฒนาการที่แท้จริงน่าจะเริ่มมาจากพลังของชุมชน และการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนา คือการแสวงหาจิตสำนึกของชุมชน รวมไปถึงการร่วมมือร่วมใจกันสร้างสรรค์สังคมที่ดี หรือสังคมเข้มแข็งเพื่อต่อต้านพลังจากภายนอกชุมชนได้

คุณทองชัย มากไธ ยาวชนคีเค่นและช่างแกะลาย วัย 21 ปี หมู่ 1 กล่าวว่า “คิดว่าเยาวชนรุ่นผม จะเป็นความหวังของเกาะเกร็ดได้ เพราะว่ามีกลุ่มแกะลาย ถ้าจะเป็นคนรุ่นเก่า ๆ จะไม่ค่อยแกะแต่ถนัดทางปั้นมากกว่า แต่เราสามารถที่ทำงานประสานกันได้”

นอกจากนี้ ทองชัยยังกล่าวถึงการขัดแย้งทางความคิดระหว่างการทำงานเครื่องปั้นดินเผาของตนเองกับกลุ่มคนรุ่นเก่าในชุมชนว่า ตนเองไม่เคยมีแนวคิดขัดแย้งกับผู้ใหญ่เลย ในการทำลวดลาย เพราะผู้ใหญ่ที่นี้ใจกว้าง ลายที่ตนเองใช้ก็มักเป็นลายแบบไทยผสมผสานเข้ากับลายมอญดั้งเดิมของชุมชน ซึ่งเมื่อทำงานเสร็จออกมาแล้วก็สวยงามน่าสนใจ จึงไม่เกิดความขัดแย้งอะไรกับผู้ใหญ่ที่เป็นช่างปั้นรุ่นเก่าของชุมชน

สุรศักดิ์ สิ้นสืบผล เจ้าของโรงปั้นและช่างปั้น อายุ 32 ปี หมู่ 7 กล่าวถึงการเลียนแบบเกี่ยวกับรูปแบบและลวดลายของเครื่องปั้นดินเผาภายในชุมชนเกาะเกร็ดว่า “งานเครื่องปั้นดินเผาที่เราก็ไม่โคตรเด่นอะไร ก็คล้าย ๆ กัน เรามีแบบใหม่เพื่อนบ้านเราก็เอารูปแบบของเราไป เวลาเขามีแบบใหม่เราก็เอาแบบของเขามา ต่างคนต่างฝ่ายก็อยู่กันได้เรื่อย ๆ”

คุณสุรชัย พุ่มไม้ใหญ่ ช่างปั้นและแกะลายหัวหน้ากลุ่มเด็กท้ายซอย อายุ 24 ปี หมู่ 1 กล่าวเทคนิคการสร้างสรรค์งานศิลปะหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของตนเองและเพื่อน ๆ ในกลุ่มเด็กท้ายซอยว่า “ผมคิดว่างานปั้นจะขึ้นอยู่กับอารมณ์ด้วย บางทีไม่มีอารมณ์ก็ไม่อยากทำ เพราะมันเป็นงานศิลปะต้องการความเป็นอิสระทางความคิด ต้องคิดงานรูปแบบใหม่ ๆ ตลอดเวลา ส่วนใหญ่เพื่อน ๆ ผมก็คิดคล้าย ๆ กัน”

คุณมานะ กู้ทอง ช่างแกะลาย อายุ 19 ปี หมู่ 6 มีความภูมิใจที่มีอาชีพเป็นช่างแกะสลัก กล่าวไว้ว่า “อยากให้มีคนสนใจและสืบทอดงานเครื่องปั้นดินเผา ๑ หากเป็นคนที่ไม่รักในงานนี้ตนเอง ก็ยินดีที่จะสอนและถ่ายทอดให้ด้วยความเต็มใจ”

ฤดี เวชฤทธิ์ ช่างปั้น อายุ 30 ปี หมู่ 6 กล่าวว่า “งานที่เราปั้นเหมาะสำหรับการซื้อไปสะสม มันเป็นที่ทำด้วยมือ งานเครื่องปั้นจิ๋วส่วนใหญ่มักจะแกะลายแบบธรรมชาติ พวกคนไทย ลายฉลุ ลายรักร้อย เพราะจะเน้นทำที่ละจำนวนมาก ๆ ต่อครั้ง”

จากการบอกเล่าข้างต้นจะพบว่า จิตสำนึกของคนในชุมชน เป็นจุดเริ่มต้นแห่งการร่วมมือ ร่วมใจ ร่วมสร้างสรรค์สิ่งดีให้กับชุมชน คือเปิดโอกาสให้ทุกๆ ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน การผลิตเครื่องปั้นดินเผาของเกาะเกร็ดจึงนับเป็นศูนย์รวมของชุมชน นับเป็นอัตลักษณ์ที่ร่วมสร้างสรรค์โดยชุมชนเพื่อความยั่งยืนของชุมชนเอง ดังนั้น อัตลักษณ์ร่วมของเครื่องปั้นดินเผาจึงเป็นสื่อที่ยึดโยงคนในชุมชนเข้าด้วยกัน เพื่อก้าวไปสู่จุดมุ่งหมายของความเป็นชุมชนเข้มแข็งด้วยกัน คือการดำรงรักษาอัตลักษณ์ร่วมนี้ไว้ ในขณะที่เดียวกันก็ยังคงมีเครือข่ายความร่วมมือภายในชุมชน คือการแบ่งปัน ความเอื้ออาทร และพึ่งพาอาศัยกันในแบบวิถีไทยในอดีตนั่นเอง

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การสื่อสารและกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างอัตลักษณ์ด้านเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ดนี้ เป็นงานวิจัยเพื่อวัตถุประสงค์ในการศึกษาแนวทางการสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ (Identity Construction) ของชุมชนเกาะเกร็ด เพื่อทราบถึงการให้ความหมายและคุณค่า ตลอดจนกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม เพื่อดำรงรักษาอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ด ที่มีผลเชื่อมโยงถึงความเป็นชุมชนเข้มแข็ง

นับตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายและสมัยกรุงธนบุรี ประมาณปี พ.ศ. 2310 เป็นต้นมา พื้นที่บางส่วนของชุมชนเกาะเกร็ดแห่งนี้ ได้เป็นที่อยู่อาศัยของคนมอญที่สืบเชื้อสายมาจากชาวมอญที่อพยพหนีภัยสงครามเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในราชอาณาจักรไทย ชาวบ้านเหล่านี้ได้มีอาชีพการผลิตงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา จนทำให้ชุมชนเกาะเกร็ดได้เป็นแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาชนิดเนื้อดินแกร่งไม่เคลือบมีคุณภาพดี ที่มีการสืบทอดวัฒนธรรมกันมาแต่โบราณ และเป็นผลิตภัณฑ์ที่ประณีตงดงาม มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันไปทั่ว นอกจากนี้ที่นี่ยังเป็นศูนย์กลางการค้าเครื่องปั้นดินเผาอีกด้วย เนื่องจากบริเวณที่ตั้งสามารถจอดเรือขนาดใหญ่ได้เป็นจำนวนมาก จึงเป็นที่ชุมนุมเรือบรรทุกสินค้าเพื่อที่จะค้าขายไปยังชุมชนที่ห่างไกลได้ ซึ่งพ่อค้าที่ทำการซื้อขายเครื่องปั้นดินเผาส่วนใหญ่จะเป็นคนมอญจากอำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

งานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่ผลิตขึ้นจากชุมชนเกาะเกร็ดนี้ จะเป็นเครื่องปั้นดินเผาชนิดเนื้อดินแดง (สีดินสุก) ที่เผาในอุณหภูมิค่อนข้างสูง ซึ่งช่างพื้นบ้านผู้เชี่ยวชาญจะพิจารณาความแรงจากเปลวไฟขณะเผา งานผลิตเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ดแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ ประเภทแรก เป็นเครื่องปั้นดินเผาประเภทเครื่องใช้ประจำวัน ได้แก่ โอ่ง อ่าง ครก กระปุก เป็นต้น เหล่านี้จะมีตั้งแต่ขนาดใหญ่ไปจนถึงขนาดเล็ก เน้นประโยชน์ในการใช้สอยเป็นหลัก ประเภทที่ 2 เครื่องปั้นดินเผาประเภทประณีตงดงาม มักทำเป็นภาชนะขนาดเล็ก เช่น โอ่งดินเผา หม้อน้ำดินเผา ฯลฯ เครื่องปั้นดินเผาชนิดนี้จะมีความงดงาม ทั้งทางด้านรูปทรงและรายละเอียดของลวดลายแกะสลักเพื่อประดับตกแต่ง เครื่องปั้นดินเผาชนิดนี้มักจะไม่ได้นำขึ้นเพื่อการค้า แต่จะเป็นผลิตภัณฑ์ที่ช่างปั้นตั้งใจทำขึ้นเป็นพิเศษเพื่อมอบแก่ผู้ที่ตนเคารพนับถือ ซึ่งความวิจิตรงดงามของงานศิลปหัตถกรรม

เครื่องปั้นดินเผาประเภทนี้เอง ที่ทำให้ชื่อเสียงของชุมชนเกาะเกร็ดเป็นที่รู้จักกันมาตั้งแต่ในอดีตจวบจนปัจจุบัน

อัตลักษณ์ ในที่นี้คือลักษณะเฉพาะของงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา ที่ปัจเจกชนหรือชุมชนแสดงตัวตนต่อกันให้คุณค่าและความหมาย ส่งผ่านออกมาทางระบบสัญลักษณ์ร่วมของชุมชน เช่น ลวดลาย รูปทรงเครื่องปั้นดินเผา รวมทั้งคุณสมบัติของเครื่องปั้นดินเผาแบบเกาะเกร็ดที่มีการสืบทอดทางวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง โดยพบว่าอัตลักษณ์จะมีลักษณะเลื่อนไหลไม่หยุดนิ่ง และปรับเปลี่ยนไปตามสถานะของสังคม

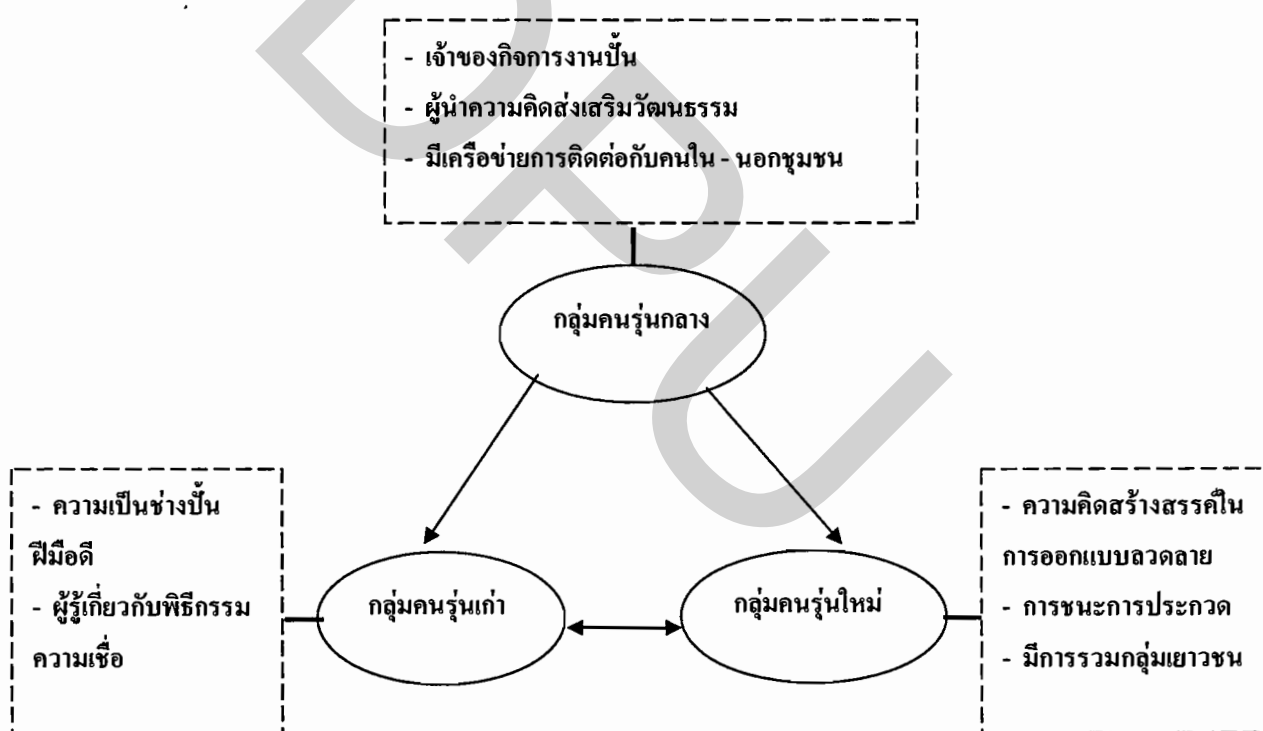
1. การสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ดมีลักษณะอย่างไร

ศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผานับเป็นสื่อพื้นบ้าน ที่ชาวบ้านในชุมชนเกาะเกร็ดใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสาร เช่น มอบให้เพื่อแสดงความเคารพนับถือ ใช้แสดงลักษณะเฉพาะของตนเองว่าเป็นแบบมอญ เป็นต้น นอกจากนี้ ในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนในอดีตนั้น จะต้องมีการขอแรงชาวบ้านมาร่วมแรงกันเตรียมดินก่อนการทำงานปั้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดการติดต่อสื่อสารรูปแบบต่าง ๆ ภายในชุมชน เช่น การสื่อสารระหว่างบุคคล หรือบุคคลกับกลุ่มบุคคล

นอกจากนี้ การผลิตงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของช่างปั้นในชุมชนเกาะเกร็ด ยังเป็นงานฝีมือที่ต้องอาศัยจินตนาการเฉพาะของแต่ละบุคคล ซึ่งอัตลักษณ์เฉพาะของบุคคลนี้จะแสดงผ่านออกมาทางลวดลายและฝีมือของช่างปั้น โดยจะพบว่าการทำงานของช่างแต่ละคนจะต้องอาศัยระยะเวลาในการสร้างผลงานไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับอารมณ์และจินตนาการของตนเอง เป็นการสื่อสารให้รู้ว่าเป็นผลงานที่มาจากฝีมือช่างคนไหน อีกทั้งยังเป็นการสื่อสารให้คนภายนอกชุมชนได้รับรู้ว่า คุณลักษณะเฉพาะพิเศษที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ร่วมของชุมชนในปัจจุบัน คือการสร้างงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ด ที่มักจะมีลวดลายแบบไทยผสมผสานกับลวดลายแบบมอญ มีเนื้อดินสีแดง (สีดินสุก) และมีความแกร่ง แตกต่างจากงานเครื่องปั้นดินเผาของท้องถิ่นอื่นๆ ข้อค้นพบดังกล่าวนี้สอดคล้องกับที่กาญจนา แก้วเทพ (2544 : 436 - 447) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของสื่อพื้นบ้านคือสื่อที่มีศูนย์กลางอยู่ที่ผู้ผลิตเป็นสำคัญ การผลิตผลงานต้องอาศัยจินตนาการและแรงบันดาลใจ การผลิตการเผยแพร่และการบริโภคอยู่ในปริบทที่ไม่เป็นทางการ มีหน้าที่เป็นตัวประสานความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่าง ๆ โดยเน้นการสร้างอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน (Collective identity) จึงเป็นเสมือนระบบสัญลักษณ์ร่วมของสังคม

จากการวิจัยพบว่า คนในชุมชนเกาะเกร็ดมีแนวทางการสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ร่วมด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา โดยมีกลไกการสื่อสารในการเผยแพร่โน้ตสนธิอุดมการณ์ผู้คิดอยู่กับจิตสำนึกของคนในชุมชนทั้ง 3 รุ่นคือกลุ่มรุ่นเก่า กลุ่มคนรุ่นกลางและกลุ่มคนรุ่นใหม่ได้เป็นอย่างดี และพบว่าอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นสื่อที่มีพลังอำนาจในการดึงดูดให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญ และสามารถใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารเพื่อสร้างอำนาจในการต่อรอง ที่เกิดขึ้นเนื่องจากอิทธิพลระหว่างกลุ่มคน อีกทั้งยังช่วยสร้างความชอบธรรมภายในกลุ่มคนได้ โดยสามารถพิจารณาจากผังภาพ ดังนี้

ผังภาพ 3 แสดงการสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

จากแผนภาพข้างต้นสรุปได้ว่า ชุมชนเกาะเกร็ดมีการสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ร่วมผ่านงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา โดยมีกลุ่มคนรุ่นกลางเป็นผู้กุมอำนาจ พิจารณาได้จากบทบาทหน้าที่ของคนกลุ่มนี้ ซึ่งมักจะได้รับการยอมรับให้เป็นผู้นำหรือเป็นผู้ติดต่อประสานงานกับเครือข่ายความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกชุมชน รวมทั้งส่วนใหญ่มักจะเป็นเจ้าของกิจการ โรงปั้นในชุมชน

จึงทำให้กลุ่มคนรุ่นกลางมีอิทธิพลในการต่อรองกับอำนาจที่มาจากภายนอกชุมชนได้มากกว่ากลุ่มอื่น ๆ แต่ขณะเดียวกันนั้นก็ยังมีกลุ่มคนรุ่นเก่าในชุมชนที่มักจะได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้ถ่ายทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะการบอกเล่าเรื่องราวผ่านงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาแบบมอญโบราณที่คนในชุมชนภาคภูมิใจ ซึ่งคนกลุ่มนี้ได้ยึดบทบาทหน้าที่หลักของการเป็นผู้รู้ผู้ถ่ายทอดมาเป็นเครื่องมือในการสื่อสารเพื่อ “ต่อต้าน” จากอำนาจการยึดกุมของกลุ่มคนรุ่นกลาง นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนรุ่นใหม่ของชุมชนที่พยายามใช้เครื่องปั้นดินเผา เป็นสัญลักษณ์ในการต่อต้านพลังอำนาจจากคนรุ่นเก่าและรุ่นกลาง โดยมุ่งไปที่การสร้างสรรคงานแกะสลักลวดลายบนเครื่องปั้นดินเผาขึ้นมาใหม่ในอัตลักษณ์เฉพาะแบบตนเอง และมีการนำเข้าประกวดแข่งขันจนได้รับรางวัลชนะเลิศ สิ่งเหล่านี้เป็นกลยุทธ์ในการต่อรองของกลุ่มคนรุ่นใหม่ ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะต่อต้านพลังอำนาจการยึดกุมของคนรุ่นเก่าและรุ่นกลางและพยายามรักษาพื้นที่ของตนเองไว้

จากข้อสรุปข้างต้นจะพบว่าในทางปฏิบัตินั้น กลุ่มคนรุ่นกลางมีการกำหนดยุทธศาสตร์ในด้านปัจจัยที่มาของอำนาจ คือกระบวนการในการสร้างภาพตัวแทน เพื่อให้เกิดการแบ่งแยกระหว่างกลุ่มเขากับกลุ่มเรา เช่น การแบ่งแยกระหว่างกลุ่มหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของหมู่ 1 และหมู่ 6 เพื่อแสดงสถานภาพที่แตกต่างกันว่าใครจัดตั้งขึ้นก่อนจัดตั้งขึ้นทีหลัง หรือกรณีของโรงปั้นที่แสดงภาพตัวแทนแตกต่างกัน ว่าเป็นโรงปั้นกลางของใคร เพื่อแสดงอำนาจอิทธิพลที่เหนือกว่าโรงปั้นอื่นที่เป็นคู่แข่งเป็นต้น โดยในปรากฏการณ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงการสร้างภาพตัวแทน เพื่อการต่อรองเชิงอำนาจในการเป็นผู้นำ หรือผู้เปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของชุมชนดังที่อ้างถึงไว้ในวิลาสินี พิพิธกุล (2543: 100) ดังนั้นกรณีที่กลุ่มคนรุ่นใหม่มีความพยายามที่จะสร้างผลงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาตามแบบฉบับของตนเองที่มีการปรับเปลี่ยนผสมผสานลวดลาย ก็นับเป็นการหลีกเลี่ยงการปะทะกันทางด้านความคิดเห็นกับกลุ่มคนรุ่นเก่าและรุ่นกลาง ซึ่งเป็นกลไกการต่อรองแบบไทย ๆ วิธีหนึ่ง

นอกจากนี้ ความพยายามจะทำให้การต่อต้านก้าวข้ามพ้นการคิดแบบชั่วคราวข้าม ซึ่งทำให้ต้องมีการนิยามคำว่า การต่อต้านใหม่ ดังที่ สจ๊วต ฮอลล์ กล่าวว่า ไม่มีวัฒนธรรมมวลชนใด (popular culture) ที่เป็นอิสระอย่างสิ้นเชิง จากการครอบงำของอำนาจในระบบที่ใหญ่กว่า (S. Hall, 1981 อ้างใน อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2543 : 85 - 87) สิ่งสำคัญของอำนาจ คือการตีกรอบที่แน่ชัดในการนิยามอัตลักษณ์ของสิ่งต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การลากเส้นแบ่ง ระหว่างงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาแบบที่มีอัตลักษณ์เฉพาะของคนรุ่นใหม่ กับสิ่งที่เป็นงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม ทำให้งานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาแบบที่อัตลักษณ์เฉพาะของคนรุ่นใหม่เป็นเป้าหมายที่มองเห็นได้ชัดเจน จนทำให้เกิดช่องว่างที่คนรุ่นใหม่สามารถเคลื่อนไหวในระหว่างพื้นที่ของอำนาจกลุ่มคนรุ่นเก่า

และกลุ่มคนรุ่นกลาง ในแง่นี้ ทั้งอำนาจและการต่อต้านจึงไม่เป็นอิสระจากกัน การต่อต้านจึงหมายถึง การไม่ยอมถูกจัดให้อยู่ในพื้นที่ที่กำหนดให้ (dislocation) จึงเกิดยุทธศาสตร์หลายอย่างเช่น การสร้างอัตลักษณ์ใหม่แบบเฉพาะตน หรือการสร้างอัตลักษณ์ผสมผสาน (hybrid identity)

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น สามารถอธิบายถึงการต่อสู้ของกลุ่มคนรุ่นใหม่ในชุมชน ที่พยายามสร้างสรรค์ผลงานศิลปะหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาในลักษณะเฉพาะแบบของตนเอง ด้วยการสร้างลวดลายใหม่ ๆ ขึ้นมา จากการผสมผสานกับลายในวรรณคดีไทย ซึ่งสัญลักษณ์ของการต่อสู้นี้มิได้ถูกสร้างขึ้นใหม่ ทั้งนี้เครื่องปั้นดินเผาแบบมอญที่เป็นดินแดง(สีดินสุก) ไม่เคลือบและลวดลายก็ยังแผ่กระจายแบบมอญผสมผสานลายไทยอยู่ด้วย กลุ่มคนรุ่นใหม่เพียงแต่พลิกสร้างความหมายและอัตลักษณ์ใหม่ขึ้นมาเท่านั้น

ในขณะที่กลุ่มคนรุ่นใหม่พยายามใช้ความสามารถประดิษฐ์คิดค้น รูปแบบของงานศิลปะหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่มีอัตลักษณ์เฉพาะของตนขึ้นมาใหม่ จึงอาจมีการปรับเปลี่ยนและสร้างใหม่ด้วยวิธียกย้ายถ่ายเทพื้นที่ (dislocation) ทางอัตลักษณ์ของตนได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด การต่อต้านในเชิงอัตลักษณ์นั้น จึงไม่จำเป็นที่กลุ่มคนรุ่นใหม่ต้องมีเป้าหมายปฏิเสธอำนาจแบบคนรุ่นเก่า หรือประกาศความไม่เห็นด้วยที่ชัดเจนต่อกลุ่มคนรุ่นกลาง โดยการผลิตงานศิลปะหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของคุณทนงชัย มากไอ ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ที่มีทักษะเงินตนาการขึ้นมาจากงานในวรรณคดีไทย เช่น เรื่องรามเกียรติ์ และนำมาผสมผสานกับลวดลายที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของท้องถิ่น(ลายบัวคว่ำ บัวหงาย ในแบบมอญ)ลงไป ทำให้เกิดความสมบูรณ์แบบตามความใฝ่ฝันของตนเอง ดังนั้น พลังของการต่อต้านอำนาจในเชิงอัตลักษณ์แบบคนรุ่นใหม่ของชุมชน คือการไม่ยอมถูกจำกัดตนเองให้อยู่ในพื้นที่ที่กำหนด จึงพยายามนิยามอัตลักษณ์ใหม่ ๆ ขึ้นมา โดยเป็นผู้สร้างสรรค์ผลงานใหม่นั้นเอง

จะเห็นได้ว่าชุมชนเกาะเกร็ดนั้น มีแนวทางการสื่อสารที่มีความซับซ้อน หลากหลายและมีพลวัต เพราะมีกลุ่มย่อย ๆ มาก การมีกลุ่มย่อยมากทำให้มีความแตกต่าง มีความหลากหลายในระบบคิด และมีความสัมพันธ์ที่ซับซ้อน มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบโดยธรรมชาติ ตามวิถีแห่งการดำรงรักษาวัฒนธรรมของชุมชนให้ยั่งยืน

การวิจัยในครั้งนี้พบว่า อัตลักษณ์ด้านศิลปะหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ดนั้น ไม่ใช่สิ่งที่ส่วนกลางหรือรัฐเป็นผู้กำหนดให้ อัตลักษณ์ร่วมด้านเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนที่เกิดขึ้นนั้น เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดโดยปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคน ในชุมชนที่มีวิถีชีวิตผูกพันและอาศัยอยู่ใน

ชุมชนมาเป็นเวลานานอย่างแท้จริง ซึ่งขัดแย้งกับคำกล่าวของนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2542 : 56 – 57) กล่าวไว้ว่า อัตลักษณ์ของท้องถิ่นซึ่งยึดถือกันในสมัยหลังนี้ มักเป็นสิ่งที่ส่วนกลางเป็นผู้สร้างให้

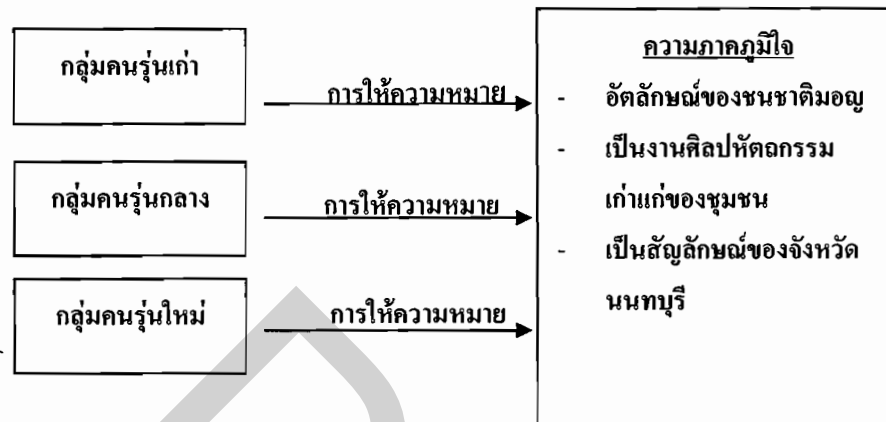
2. การให้ความหมายและคุณค่าเกี่ยวกับอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ดเป็นอย่างไร

ในอดีตชุมชนเกาะเกร็ดเป็นชุมชน ที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผาแทบทุกครัวเรือนมีวิถีชีวิตซึ่งคล้ายคลึงกัน มีการให้ความหมายและคุณค่าที่ผูกพัน โดยให้ความสำคัญกับการผลิตเครื่องปั้นดินเผาอย่างมาก เพราะเป็นเครื่องแสดงถึงความเป็นหนึ่งเดียวกับการร่วมแรงร่วมใจกันของคนในชุมชน นอกจากนี้อัตลักษณ์ร่วมของศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาทั้งในอดีตและปัจจุบัน ยังสามารถบ่งบอกถึงวิถีชีวิตของชุมชนได้อีกมากมาย ทั้งในแง่ของสังคม เศรษฐกิจ การกินอยู่ การศึกษาและประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น

การวิจัยพบว่าผลงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ดในอดีต ที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ร่วมแบบดั้งเดิมของชุมชนคือเป็นเครื่องปั้นดินเผาแบบมอญ (มีลวดลายแบบบัวคว่ำบัวหงาย) จะมีการปรับเปลี่ยนไปให้เหมาะสมกับบริบทของสังคมในยุคต่าง ๆ จนกระทั่งกลายเป็นเครื่องปั้นดินเผา ที่มีการผสมผสานกลมกลืนกันระหว่างลวดลายแบบไทย – มอญ อย่างเช่นที่พบเห็นกันทั่วไปในปัจจุบัน หรือกระทั่งงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา ที่บ่งบอกอัตลักษณ์เฉพาะแบบของตนเอง ซึ่งเป็นผลงานสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่โดยคนรุ่นใหม่ของชุมชน ผลงานเหล่านี้ล้วนเป็นวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นโดยภูมิปัญญาของกลุ่มคนต่าง ๆ ในชุมชนเกาะเกร็ดแห่งนี้ทั้งสิ้น ดังนั้นจึงพบว่าคนในชุมชนมีการสื่อความหมายและให้คุณค่า อัตลักษณ์ร่วมของงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา ว่าเป็น “เครื่องปั้นดินเผาแบบเกาะเกร็ด”

นอกจากนี้ อัตลักษณ์ร่วมของงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา ยังเป็นผลงานที่นำมาซึ่งความภาคภูมิใจของคนในชุมชน โดยการได้เป็นตราสัญลักษณ์ของจังหวัดนนทบุรี ทำให้ชาวชุมชนเกาะเกร็ดเกิดความภาคภูมิใจ จดจำและให้ความหมายต่อการได้รับเกียรติสูงสุดนี้อย่างมาก จากการศึกษาพบว่าในปัจจุบัน การให้ความหมายเกี่ยวกับอัตลักษณ์ร่วมของศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ดนั้น กลุ่มคนในชุมชนทั้ง 3 รุ่น (กลุ่มคนรุ่นเก่า รุ่นกลางและรุ่นใหม่) ต่างก็ยังคงมีความภาคภูมิใจอยู่เช่นเดิม พิจารณาได้จากผังภาพ

ผังภาพ 4 แสดงการให้ความหมายในอัตลักษณ์ร่วมด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา
ของชุมชน

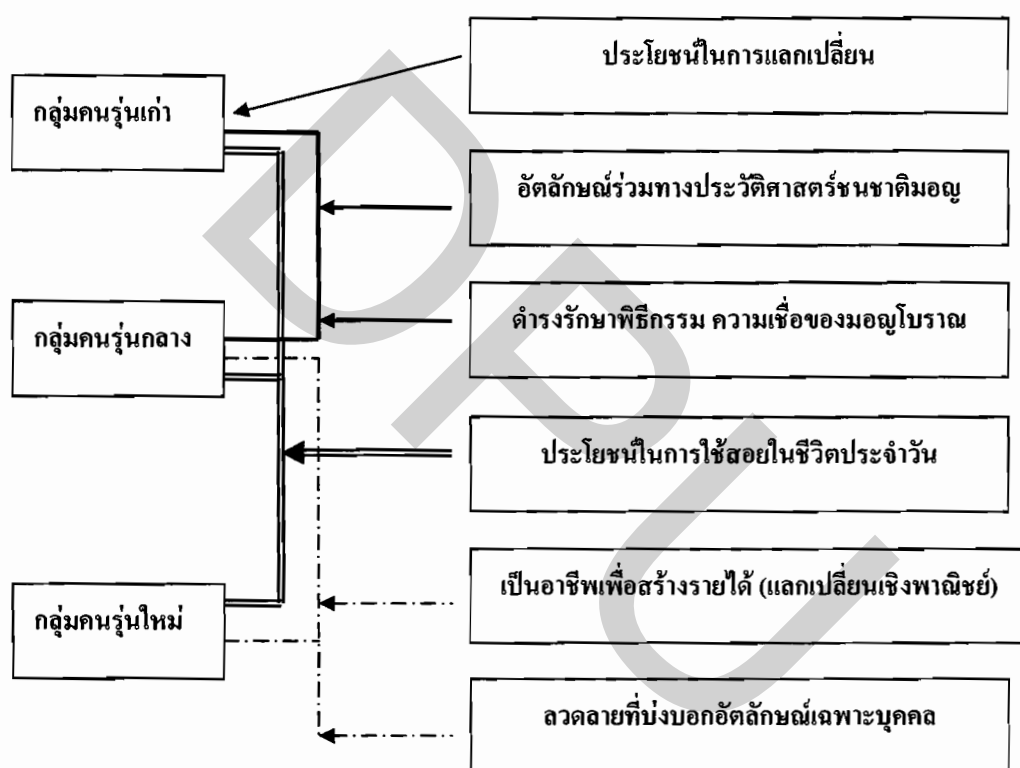

จากแผนภาพสรุปได้ว่าชาวบ้านในชุมชนเกาะเกร็ดทุกกลุ่ม มีการให้ความหมายเกี่ยวกับอัตลักษณ์ร่วมในงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาตรงกัน โดยมีความภาคภูมิใจในการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของชนชาติมอญ อีกทั้งยังเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่เป็นภูมิปัญญาเก่าแก่ของชุมชนแห่งนี้มานาน ตลอดจนการได้เป็นตราสัญลักษณ์ของจังหวัดนนทบุรีอีกด้วย

สำหรับการให้คุณค่าของงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ดนั้น นับว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าทั้งในด้านรรถประโยชน์ (Use value) ด้านคุณค่าในการแลกเปลี่ยน (Exchange value) เพื่อดำรงชีพ ตลอดจนมีคุณค่าในการเป็นสัญลักษณ์ของชาติอีกด้วย สรุปได้ว่าคนในชุมชนมีการให้คุณค่าของอัตลักษณ์ร่วมด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาแตกต่างกันออกไป โดยพบว่าในกลุ่มคนรุ่นเก่านั้นอัตลักษณ์ด้านงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาได้มีคุณค่าต่อการยังชีพของผู้ผลิต โดยได้ใช้แลกเปลี่ยนกันเองในชุมชน เช่น นำโอ่งมาแลกข้าว หรือนำโอ่งมาแลกอาหารแห้งเพื่อเก็บไว้ เป็นต้น แต่สิ่งที่กลุ่มคนทั้ง 3 รุ่น ได้ให้คุณค่าตรงกันคือ การมีรรถประโยชน์ในการใช้สอยของเครื่องปั้นดินเผาที่ผลิตขึ้นมา เพื่อคุณประโยชน์ในการใช้งานในวิถีชีวิตประจำวัน ซึ่งในอดีตมักจะใช้ประโยชน์ในครัวเรือน และต่อมาบทบาทในครัวเรือนเริ่มลดน้อยลง จนปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนเพื่อประโยชน์ในการใช้เป็นที่ระลึกและใช้ประโยชน์ได้น้อยลงด้วย รูปทรงและขนาดที่ถูกจำกัดให้เล็กลง สิ่งที่กลุ่มคนรุ่นเก่าและกลุ่มคนรุ่นกลางให้คุณค่าตรงกันนั้นคือการทำงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา แสดงถึงอัตลักษณ์ร่วมของชนชาติมอญและยังเป็นเครื่องยึดโยง

พิธีกรรมความเชื่อของชนชาติมอญให้คงอยู่ นอกจากนี้ในกลุ่มคนรุ่นกลางและกลุ่มคนรุ่นใหม่ได้ให้คุณค่าต่ออัตลักษณ์ร่วมด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา ว่าเป็นสื่อที่สร้างอาชีพและสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวและชุมชน เครื่องปั้นดินเผายังเป็นสื่อที่ทำให้ทั้งคนรุ่นกลางและคนรุ่นใหม่ได้สร้างสรรค์ลวดลายที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์เฉพาะของคนอีกด้วย เหล่านี้สามารถพิจารณาได้จากแผนภาพประกอบด้านล่าง ดังนี้

ผังภาพ 5 แสดงการให้คุณค่าในอัตลักษณ์ร่วมด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน

จากการวิจัยพบว่าคนในชุมชนทุกรุ่น มีแนวความคิดคล้ายคลึงกัน สาเหตุเพราะบริบททางสังคมในปัจจุบันนี้ มีพลวัตเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดนิ่งไปตามกระแสบริโภคนิยม ที่ผู้คนมักให้ความสำคัญกับสิ่งที่เป็นวัตถุมากกว่าคุณค่าทางจิตใจ ดังนั้น จึงส่งผลต่อชุมชนเกาะเกร็ด โดยพบว่าคนในชุมชนมีการให้คุณค่าแก่อัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา ว่าเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดคุณค่าแลกเปลี่ยนในทางช่วยสร้างรายได้ให้กับตนเองและชุมชน จึงมุ่งเน้นในการสร้างสรรค์ผลงานใหม่ ๆ และมีการปรับเปลี่ยนผสมผสานรูปแบบ ดีไซน์ใหม่ ๆ ของเครื่องปั้นดินเผาให้เกิดความหลากหลายมากยิ่งขึ้น ซึ่งมีลักษณะเป็น glocalization คือมีการผสมผสานระหว่างรูปแบบ

สมัยใหม่กับความเป็นท้องถิ่น เช่น มีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่เป็นรูปทรงแบบหม้อน้ำลายวิจิตร ผสมผสานกับการแกะสลักลวดลายแบบญี่ปุ่นไทย และปรับประยุกต์ให้เป็นโคมไฟที่ให้กลิ่นหอม ตามกระแสนิยมเรื่องเกี่ยวกับการใช้กลิ่นช่วยบำบัดความเครียด เป็นต้น

จากการที่ glocalization ซึ่งเป็นคำที่เสนอแนวคิดที่ทำลายต่อความหมายของกระบวนการ โลกาภิวัตน์ คือแทนที่โลกจะก้าวไปสู่ระดับมาตรฐานโรงงานเดียวกันอย่างที่เห็นตามท้องตลาดทั่วไป กลับกลายเป็นว่า ขณะที่โลกหมุนไปสู่สภาพการยอมรับในระเบียบแบบแผนชุดเดียวกัน ร่วมประพฤติ ปฏิบัติในสิ่งที่เหมือนกัน ความแตกต่างหลากหลายของแต่ละท้องถิ่น กลับทวีคูณเพิ่มมากขึ้นเป็นเงา ตามตัว (อัศวิน เนตรโพธิ์แก้ว, 2545) การผสมผสานระหว่าง โลกกับท้องถิ่นนั้นยังสามารถนำไปสู่การ “ต่ออายุทางวัฒนธรรม” ให้กลับมีความหมาย มีความสำคัญในบริบทของสังคมปัจจุบันแทนที่จะ กลายเป็นสิ่งล้าสมัยที่เสื่อมถอยไปตามกาลเวลา การปรับเปลี่ยนที่เกิดขึ้นนั้น อาจจะไม่สามารถรักษา สภาพเดิมไว้ได้อย่างครบถ้วนก็ตาม แนวความคิดนี้จึงสอดคล้องกับข้อค้นพบข้างต้น เพราะยิ่งพื้นที่ โลกถูกรวบคลุมให้เป็น โลกาภิวัตน์ (globalization) เหมือน ๆ กันมากขึ้นเท่าใด ลักษณะการเน้น ความเป็นท้องถิ่น ก็จะมีปรากฏชัดยิ่งขึ้นเท่านั้น ไม่ว่าจะเป็นการเน้นท้องถิ่นนิยม เพื่อดึงดูดทุนหรือ เพื่อเป็นปฏิปักษ์กับทุนก็ตาม ธรรมชาติของทุนจะทิ้งละลายความแตกต่างของพื้นที่และดอยย้ำ ลักษณะเฉพาะของพื้นที่ไปพร้อม ๆ กัน(อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2543 : 93) จากการสังเกตการณ์ของ ผู้วิจัยพบว่า ชุมชนเกาะเกร็ดมีการรับเอาระบบทุนเข้ามาในพื้นที่ชุมชนมากขึ้นเรื่อย ๆ ก่อให้เกิดความ แตกต่างหลากหลายของงานผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผามากขึ้น เพราะสินค้าที่พบจะไม่ได้มีเฉพาะ ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเองเท่านั้น

ดังเช่นการผลิตงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ด ที่สินค้าถูกผลิต ออกมาสู่ตลาด โดยสินค้าเครื่องปั้นดินเผาในปัจจุบันเน้นเรื่องดีไซน์หรือรูปแบบภายนอกและเน้น เรื่องอำนาจเชิงสัญลักษณ์มากส่งผลด้านกลับคือทำให้ผู้ซื้อจะมุ่งไขว้คว้าหาอัตลักษณ์แบบดั้งเดิม (แบบ มอญ โบราณ) และระบบคุณค่าที่มั่นคงยั่งยืนมากขึ้น พบว่ากระบวนการสร้างและผลิตซ้ำภาพลักษณ์ที่ ฉาบด้วยอุดมการณ์และระบบคุณค่าในอัตลักษณ์ร่วมในงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของ ชุมชน ได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันและเป็นอุตสาหกรรมชุมชนที่สร้างรายได้งาม ถึง จุดหนึ่งทำให้เกิดสภาพที่ฮาวิย์เรียกว่า simulacrum (D. Harvey, 1995 : 289 อ้างถึงในอภิญา เพ็ญฟู สกุล, 2543) คือสภาพที่ความจริงกับภาพลวงแยกจากกันไม่ออก

ด้วยเหตุนี้เอง จึงทำให้ไม่สามารถมองโลกาภิวัตน์ในลักษณะแยกเป็นขั้วตรงข้ามกับ ท้องถิ่นนิยมอย่างเบ็ดเสร็จหรือตรงไปตรงมาได้ องค์กรประกอบทางวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ จึงสามารถถูก

ผนวกรับใช้พลังที่เป็นกระแสดรกันข้ามได้ในบริบทที่ต่างกัน ตัวอย่างจากการสังเกตการณ์ของผู้วิจัยพบว่าปฏิบัติการทางด้านศิลปวัฒนธรรมของภาครัฐในพื้นที่ชุมชนชาวมอญในเกาะเกร็ด มีส่วนทำให้ประเพณีวัฒนธรรมและงานศิลปหัตถกรรมของชุมชนกลายเป็นสินค้าขายนักท่องเที่ยว

อย่างไรก็ตาม คุณค่าสำคัญของความเชื่อและพิธีกรรมนับเป็นสิ่งหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีการดำเนินชีวิตในแง่มุมของการทำมาหากิน ซึ่งความเชื่อและพิธีกรรมได้ถูกนำมาใช้เครื่องมือในการต่อรองระหว่างคนไทยเชื้อสายมอญในแต่ละรุ่นให้พึงปฏิบัติในกรอบแห่งครรลองอย่างแยบยล ยิ่งเมื่องานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงการผลิตไปสู่เทคโนโลยีความทันสมัยยิ่งขึ้น รูปแบบและปัญหาในการดำเนินชีวิตก็มีความรุนแรงซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ทำให้ความเชื่อและพิธีกรรมดังกล่าวมีพลังต่อรองมากขึ้น โดยเฉพาะกรณีหรือปรากฏการณ์ที่เหตุผลหรือวิทยาศาสตร์ไม่สามารถจัดการแก้ปัญหาได้ เช่น ปัญหาทางเศรษฐกิจ หรือปัญหาทางด้านจิตใจที่ทางการแพทย์ไม่สามารถเยียวยาได้ เป็นต้น ดังนั้น คุณค่าของ “เครื่องมือ” ที่เป็นผลิตผลของความเชื่อเรื่องการเซ่นเตาที่ใช้ในการต่อรอง จึงเป็นผลและมีคุณค่าทางจิตใจเป็นอย่างยิ่ง

ในปัจจุบันแม้ว่า คุณค่าของความเชื่อและพิธีกรรมการเซ่นเตาของชุมชน ในฐานะ “เครื่องมือ” ต่อรองของกลุ่มคนรุ่นเก่า จะมีกฎระเบียบแบบแผนมากมายราวกับเป็นสิ่งมีอำนาจอย่างเหลือล้น แต่ความเป็นจริงพบว่า “เครื่องมือ” ดังกล่าวกลับมีความสิ้นไหวและยึดหยุ่นสูง เพื่อปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัย จนกระทั่งเกิดเป็นความหมายใหม่ คือกลายเป็นพิธีกรรมที่คนในชุมชนถือปฏิบัติสืบต่อกันมา มีความหมายที่แสดงออกถึงความกตัญญูรู้คุณต่อแม่ย่านางเตา และแสดงความเคารพนับถือต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งในปัจจุบันพิธีกรรมดังกล่าวได้ถูกลดรูปลงจนไม่ค่อยได้พบเห็นเครื่องเซ่นที่ครบชุดอย่างที่ในอดีตเคยกระทำกัน แต่คงเหลือเพียงดอกไม้ธูปเทียนเท่านั้น

ภาพแสดงการเซ่นเตาในปัจจุบัน

3. กระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมเพื่อการดำรงรักษา โดยการผลิตซ้ำ การสร้าง และการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา มีผลต่อความเป็นชุมชนเข้มแข็งหรือไม่อย่างไร

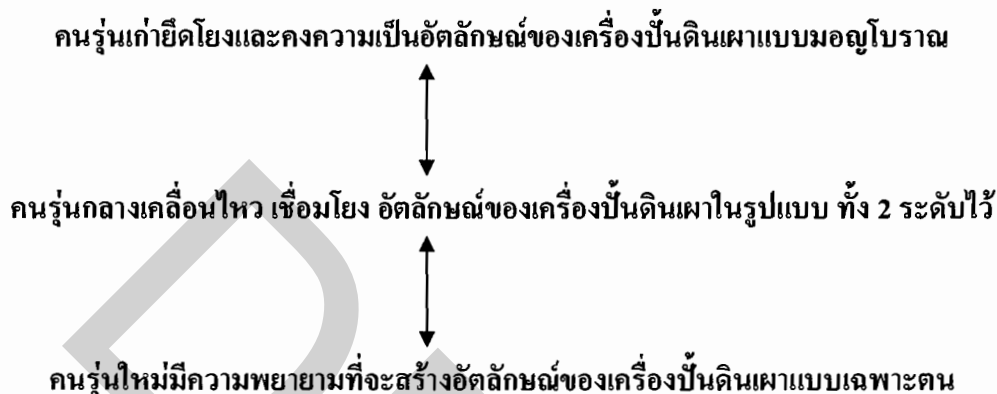
ในชุมชนเกาะเกร็ดยังมีคนรุ่นใหม่จำนวนมาก ที่ยังมีการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการผลิตงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาอยู่ จากคำบอกเล่าของคุณป้าทำเนียบ (อุลิสสา ไชยนิล) อายุ 74 ปี ช่างปั้นอาวุโส หมู่ 1 ที่ว่า “ภูมิใจว่าลูกหลานที่บ้านยังคงรักษางานฝีมือด้านนี้อยู่บ้าง แต่ไม่ใช่เป็นการทำการค้าเขาทำด้วยใจรักและต้องการรักษาศิลปะประจำชาติมรดกนี้ไว้” คำกล่าวข้างต้นนี้สะท้อนให้เห็นว่า แม้นคนรุ่นใหม่ของชุมชนบางคนที่ไม่ได้ทำงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา เพื่อเป็นอาชีพหลักดังเช่นคนรุ่นเก่าหรือคนรุ่นกลาง แต่คนรุ่นใหม่บางคนก็ยังคงดำรงรักษางานฝีมือด้านนี้ ให้คงอยู่ด้วยการผลิตผลงานเหล่านี้เป็นงานอดิเรกหรือเพื่อเสริมรายได้ของตนเอง

สำหรับกลุ่มคนรุ่นอาวุโสในชุมชนที่ยังมีแรงทำงานด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา อยู่ซึ่งคงมีจำนวนไม่เกิน 20 ครอบครัว (สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนหมู่ 1 หมู่ 6 และหมู่ 7) เป็นที่น่าสังเกตว่า การสืบทอดภูมิปัญญาด้านงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน จะคงมีอยู่ในครอบครัวที่มีหัวหน้าครอบครัวคนใหม่ซึ่งมีอำนาจตัดสินใจในบ้าน ได้รับความนิยมและเปลี่ยนแปลงการผลิตไปตามระบบการตลาดยุคใหม่ การให้คุณค่าของงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา ที่มีการปรับเปลี่ยนหรือส่งผลกระทบต่ออำนาจของคนรุ่นต่อรุ่นจึงมีผลทำให้วัฒนธรรมด้านการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งอาจจรรวมถึงวัฒนธรรมอื่นๆ คลี่คลายในทิศทางที่มีความยืดหยุ่นและสั่นไหวปรับเปลี่ยนลดความเคร่งครัดลง แสดงให้เห็นว่า การสืบทอดภูมิปัญญาด้านการผลิตงานเครื่องปั้นดินเผาในอัตลักษณ์แบบดั้งเดิมนั้น จะยังคงมีอยู่เฉพาะในหมู่ผู้อาวุโสและในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีใจรักอย่างแท้จริงเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาในแง่การสืบทอดวัฒนธรรมและศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนนั้น ถึงแม้ระบบการผลิตจะเข้าสู่ระบบเพื่อการค้าซึ่งให้ความสำคัญในเชิงเศรษฐกิจที่เน้นจำนวนการผลิตมากกว่าการคำนึงถึงคุณค่าทางศิลปะก็ตาม พบว่าชาวมอญในชุมชนยังคงมีการผลิตงานด้านนี้อยู่ แม้ว่าวัตถุดิบ (ดินและฟืน) ในการผลิตภายในพื้นที่จะหมดไป ต้องลงทุนซื้อหาจากแหล่งอื่นที่มีราคาสูง และหากจะไม่ประกอบอาชีพนี้ ชาวมอญในชุมชนก็ยังสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยรายได้ที่มาจากการประกอบอาชีพอื่น เพราะชาวมอญในเกาะเกร็ดส่วนหนึ่งนั้น มีที่มาของรายได้จากการประกอบอาชีพตั้งแต่ 2 อาชีพขึ้นไป และแม้ว่าปัจจุบันรายได้จากการทำเครื่องปั้นดินเผาจะลดลำดับความสำคัญเป็นอาชีพรองไปแล้วก็ตาม ชาวมอญหลายครอบครัวก็ยังคง

รักษาอาชีพนี้เป็นอัตลักษณ์ร่วมด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนมอญเกาะเกร็ด และสืบทอดต่อมาได้อย่างยาวนานและต่อเนื่อง แสดงให้เห็นถึงความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ร่วมของชนชาติมอญที่บรรพบุรุษสร้างสมสืบต่อกันมาได้อย่างน่าชื่นชม

ผังภาพ 6 แสดงบทบาทในการสืบทอดทางวัฒนธรรมในงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

จากแผนภาพข้างต้นสรุปได้ว่า กลุ่มคนรุ่นเก่ามีบทบาทหน้าที่ในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรม โดยได้ยึดโยงอัตลักษณ์ร่วมดั้งเดิมของศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาแบบมอญโบราณ เพื่อสื่อสารถ่ายทอดวัฒนธรรมไปสู่คนรุ่นกลางและรุ่นใหม่ ส่วนในกลุ่มคนรุ่นกลางจะมีการเคลื่อนไหวและเชื่อมโยงให้อัตลักษณ์ร่วมของเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิมและอัตลักษณ์แบบใหม่ให้ดำรงอยู่ นอกจากนี้ในกลุ่มคนรุ่นใหม่เองนั้นก็มีความพยายามสร้างอัตลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาในแบบเฉพาะของตนเอง

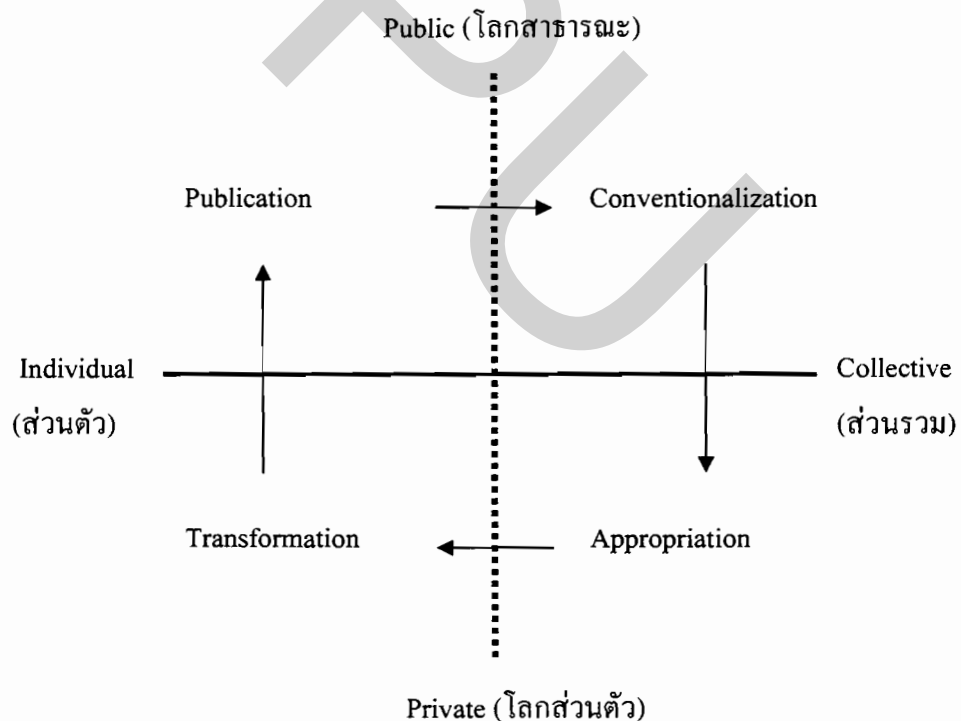
จากข้อสรุปพบว่าคนรุ่นเก่าที่อยู่อาศัยในชุมชนมาเป็นเวลานานจะมีความสัมพันธ์กับคนในชุมชน และเกิดความผูกพันต่อชุมชน ซึ่งนำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ซึ่งความผูกพันกับชุมชนของกลุ่มคนรุ่นเก่านี้นั้น เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการดำรงรักษาอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ด

นอกจากนี้ กลุ่มคนรุ่นเก่าที่มีความผูกพันกับชุมชน ยังสามารถเชื่อมโยงให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสืบทอดและดำรงรักษางานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาได้ด้วย เช่น การให้ความรู้เกี่ยวกับการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแบบมอญ บอกเล่าเรื่องราวของชนชาติมอญผ่านอัตลักษณ์

ร่วมของเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน สิ่งเหล่านี้เป็นประโยชน์เพื่อช่วยในการสร้างจิตสำนึก และการทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ต่อชุมชนร่วมกันและความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันนี้ย่อมนำไปสู่ความเป็นชุมชนเข้มแข็งนั่นเอง ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ ศ. เสน่ห์ จามริก (2541) ที่กล่าวว่า หากประชาสังคมขาดพื้นฐานด้านวัฒนธรรมเป็นจิตสำนึกก็มักจะพัฒนาในเรื่องการมีส่วนร่วมไม่ค่อยจะได้ผลนัก

จากแนวความคิดของ Rom Harre (อ้างถึงในอภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2543 : 83) ผู้ซึ่งพยายามหาจุดเชื่อมต่อการศึกษาและการเคลื่อนไหวในระดับจุลภาคและมหภาค ได้ให้แนวความคิดด้านความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์ส่วนบุคคลและอัตลักษณ์ร่วมทางสังคม ที่สอดคล้องกับข้อค้นพบโดยพิจารณาได้จากแผนภาพ ดังนี้

ผังภาพ 7 ความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์ส่วนบุคคลและอัตลักษณ์ร่วมทางสังคม

ในช่องว่างขวามือคือกระบวนการที่บุคคลในชุมชน ได้สัมผัสการสืบทอดวัฒนธรรมการผลิตงานด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน โดยผ่านกระบวนการจัดเกลาจากครอบครัว โรงเรียนหรือคนใกล้ชิดในชุมชนช่องว่างซ้ายมือ คือกระบวนการที่ค่านิยมเกี่ยวกับบทบาทต่าง ๆ ถูกผนวกเข้ามาในโลก “ส่วนตัว” ที่ซึ่งอัตลักษณ์ส่วนบุคคลก่อตัวเป็นรูปร่างขึ้น ช่องบนซ้ายคือกระบวนการที่อัตลักษณ์ส่วนบุคคลถูกถ่ายทอดหรือแสดงออกในปริภูมิสาธารณะ หรือโลก “สาธารณะ” คือการเข้าร่วมในงานประกวดเครื่องปั้นดินเผาทั้งภายในและภายนอกชุมชน ช่องบนขวา คือกระบวนการที่ประสบการณ์ดังกล่าวได้กลายมาเป็นประสบการณ์สาธารณะผ่านกลไกต่าง ๆ ของสังคมส่วนร่วม เช่น มีการนำผลงานเครื่องปั้นดินเผาที่ชนะการประกวดมาผลิตซ้ำ เพื่อจัดจำหน่าย มีการปรับเปลี่ยนหรือประยุกต์เป็นผลงานชิ้นใหม่ เพื่อเพิ่มความหลากหลาย เป็นต้น

การวิจัยพบว่าในชุมชนเครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ด ส่วนใหญ่คนในชุมชนมีความตระหนักและรำลึกถึงประวัติศาสตร์ของชนชาติมอญเป็นอย่างมาก เช่น มีสัญลักษณ์ของเจดีย์มอญแฝงอยู่ในรูปทรงของฝาโอ่งดินเผา หรือลวดลายบนเครื่องปั้นดินเผาชิ้นสำคัญ ๆ ตลอดจนอัตลักษณ์ร่วมของเครื่องปั้นดินเผาแบบมอญ คือมีเนื้อดินสีแดง (สีแดงสุก) และมีความแกร่ง สิ่งเหล่านี้จึงเป็นสำนึกร่วมของคนในชุมชนที่ยอมรับและถือเป็นวิถีปฏิบัติในการสร้าง การผลิตซ้ำและปรับเปลี่ยน เพื่อพัฒนาอัตลักษณ์ร่วมด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน ดังนั้น จึงสอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่าวิถีชีวิตและ วงจรการผลิตซ้ำของตัวเอง เริ่มต้นที่การมีจิตสำนึกร่วมของคนในชุมชน (กาญจนา แก้วเทพ, 2538 : 179)

จากแนวทางดังกล่าวนี้พบว่า ชาวชุมชนเกาะเกร็ดได้ใช้ จิตสำนึกร่วมและความรู้ชุมชนในการแก้ปัญหาหลายจุด เช่น การจัดตั้งกลุ่มหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาเพื่อเป็นศูนย์กลางในการแสดงฝีมือและพัฒนางานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน เป็นการรวมตัวเพื่อค้นหาทางออกของปัญหา ด้านการค้าขายในกรณีของราคาสินค้าเครื่องปั้นดินเผาภายในชุมชน โดยกำหนดให้มีมาตรฐานราคาเดียวกัน และมีการรวมกลุ่มของเยาวชนเพื่อเรียนรู้และพัฒนาฝีมือในการทำงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของสมาชิกในกลุ่มเอง เป็นการแก้ปัญหาาร่วมกัน ในการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อดำรงรักษาต่อไป เป็นต้น

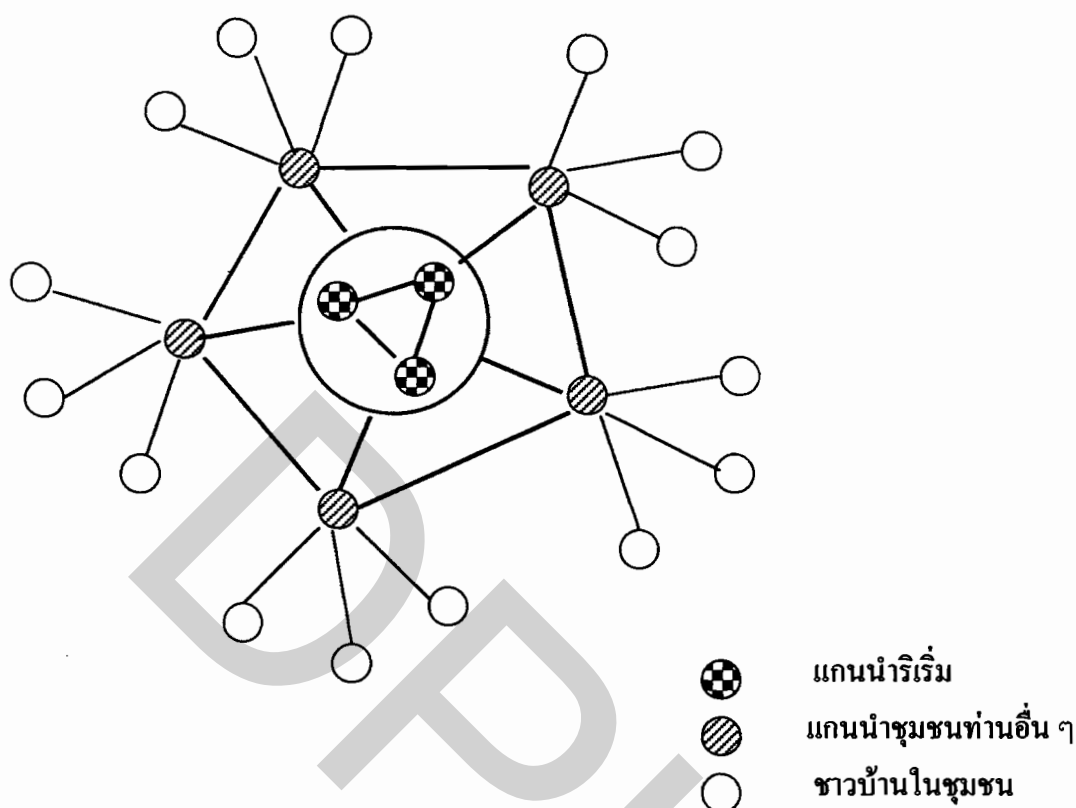
การที่ชุมชนยอมรับว่ากระบวนการสร้าง การผลิตซ้ำและปรับเปลี่ยนด้านเครื่องปั้นดินเผา มีความหลากหลายความซับซ้อนและมีพลวัต ปัจเจกบุคคลในชุมชนฐานะสมาชิกของประชาสังคมนี้ ยังเป็นส่วนหนึ่งของความหลากหลายซับซ้อนและควรเป็นตัวจักรที่ช่วยสร้างพลวัต ให้เกิดการ

ขับเคลื่อนเพื่อนำสังคมไปสู่ภาวะที่ดีกว่าเดิม การรวมกลุ่มหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาจึงเป็นรูปแบบหนึ่งของการรวมพลังของปัจเจกชนกลุ่มย่อย ๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา หมู่ 1 และหมู่ 6 กลุ่มเยาวชนเครื่องปั้นดินเผา “เด็กท้ายซอย” เป็นต้น แนวทางดังกล่าวนี้สอดคล้องกับที่ อนุชาติ พวงสำลี และวีรบุรณ วิสารทสกุล (2541 : 9) ได้กล่าวว่าชุมชนแห่งสำนึก (Conscious Community) คือการที่สมาชิกต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบ โดยรวมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น โดยมีพันธะเชื่อมโยงระบบใหญ่บนพื้นฐานแห่งความเป็นอยู่ที่ตีร่วมกัน

การสร้างกิจกรรมเพื่อให้คนในชุมชนได้ออกมามีส่วนร่วมเป็นช่องทางหนึ่งในการให้คนในชุมชนได้พบปะ พูดคุยกันมากขึ้น ตามแนวความคิดของ Robert Patnam (อ้างในฐิรุฒิ เสนาคำ, 2540) กล่าวว่าองค์ประกอบอย่างหนึ่งที่ทำให้การรวมตัวกันดำเนินกิจกรรมของคนในชุมชนเกิดความเข้มแข็งคือ การมีช่องทางการสื่อสารให้คนในชุมชนได้พูดคุยถึงปัญหาาร่วมกันทั้งในรูปแบบของการพูดคุยที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ซึ่งการจัดกิจกรรมเป็นปัจจัยที่จะนำไปสู่การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันสืบทอดวัฒนธรรมชุมชนต่อไป ดังนั้น การมีความคิดสร้างสรรค์และชอบทำกิจกรรมในพื้นที่ของกลุ่มชาวบ้านในชุมชน จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่เอื้อต่อการรวมกลุ่มของคนรุ่นกลาง (กลุ่มหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาหมู่ 1 และหมู่ 6) คนรุ่นใหม่ (กลุ่มเด็กท้ายซอย) หลักการรวมกลุ่มนี้เป็นการส่งเสริมให้คนในชุมชนได้ทำความรู้จักกัน รับรู้ถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรม และมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน

จากการวิจัยจะเห็นได้ว่า ผู้ที่มีบทบาทหลักในการดำเนินกิจกรรมจะเป็นกลุ่มแกนนำริเริ่ม ซึ่งเป็นกลุ่มคนรุ่นกลาง ในขณะที่แกนนำชุมชนท่านอื่น ๆ จะมีส่วนร่วมในการเผยแพร่ข่าวสารไปยังชาวบ้านในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของเอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2542) ที่กล่าวไว้ว่า การทำงานร่วมกันของบุคคลที่เข้ามารวมตัวกันจะเป็นไปในลักษณะของความเท่าเทียมกัน แม้ยังมีลักษณะความสัมพันธ์แบบสูงต่ำกว่าของสมาชิกเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่การทำงานจะไม่ถือปฏิบัติกันอย่างผู้ใหญ่น้อยผู้นั้น จึงวิเคราะห์ลักษณะเครือข่ายการสื่อสารภายในชุมชนว่า มีลักษณะเครือข่ายแบบกึ่งมีศูนย์กลาง (แกนนำริเริ่ม) คือกรณีมีการจัดกิจกรรมในชุมชนนั้นการดำเนินงานส่วนใหญ่จะอยู่ที่ศูนย์กลาง แต่การตัดสินใจจะเป็นการตัดสินใจร่วมกัน จากการที่เครือข่ายการสื่อสารที่ติดต่อกันได้หมดทุกคน โดยการสื่อสารระหว่างแกนนำจะเป็นไปในแนวราบที่มีการสื่อสารอย่างต่อเนื่อง ดังแผนภาพจำลอง ดังนี้

ผังภาพ 8 แสดงเครือข่ายการสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ด้านหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

ในการทำงานด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ด มีลักษณะของสายสัมพันธ์แบบไข่มุมอย่างชัดเจน คือมีเครือข่ายการสื่อสารในการสร้างอัตลักษณ์เฉพาะบุคคลที่แยกออกมาอย่างอิสระ แต่ก็ยังคงอยู่ในอัตลักษณ์ร่วมซึ่งเป็นกรอบใหญ่ของสังคม ลักษณะการทำงานนี้สอดคล้องกับแนวคิดของชาวนะ ไตรมาส (2543: 63-65) กล่าวคือ สายสัมพันธ์ไข่มุมในระบบเครือข่ายที่ความผูกพันนั้นถูกกำหนดโดยบทบาทที่หลากหลายเฉพาะตัวของแต่ละคน ซึ่งต้องแยกออกเป็นอิสระ ความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะบุคคลสูง ที่ถูกกำหนดให้เล่นตามบทของอัตลักษณ์ร่วมของสังคมคือระบบเครือข่ายที่เป็นกรอบใหญ่ครอบอยู่อีกชั้นหนึ่ง โดยที่ความผูกพันดังกล่าวได้รับการต่อยอดด้วยการสร้างความยอมรับเรื่องความสำเร็จ อำนาจเกียรติยศชื่อเสียง ผลตอบแทน การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์การทำงานร่วมกัน หรือมีสนิมร่วมกันในบางเรื่อง ในการทำงานด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ด มีลักษณะของสายสัมพันธ์แบบไข่มุมอย่างชัดเจน คือมีเครือข่ายการสื่อสารในการสร้างอัตลักษณ์เฉพาะบุคคลที่แยกออกมาอย่างอิสระ แต่ก็ยังคงอยู่ในอัตลักษณ์ร่วมซึ่งเป็นกรอบใหญ่ของสังคม

เนื่องจากสังคมไทยได้เปลี่ยนผ่านช่วงเวลาและเหตุการณ์ที่เป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญที่แตกต่างกันในหลายด้าน ได้ผลิตรุ่นชนที่มีประวัติศาสตร์หลายรูปแบบ แต่ละรุ่นชนต่างมีความประทับใจทางประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกันไปตามห้วงประสบการณ์ของตนเอง สายใยสัมพันธ์ใหม่นี้ ทำให้สะพานประวัติศาสตร์ระหว่างรุ่นชนถูกตัดขาดไม่สามารถเชื่อมต่อกันได้ เนื่องจากสังคมยุคใหม่ คนรุ่นใหม่ใช้ชีวิต มีวิถีชีวิตและการเติบโตแบบแยกส่วน โดยผ่านและพึ่งพาสถาบันครอบครัวน้อยลง เบ้าหลอมใหญ่ทางวัฒนธรรมและสายสัมพันธ์เครือญาติอ่อนพลังลง คนรุ่นใหม่ซึ่งเติบโตมากับเบ้าหลอมอื่นภายนอกสถาบันครอบครัว จึงมีสำนึกในชะตากรรมของชีวิต ปรัชญาและเป้าหมายชีวิตแปลกแยกออกไปจากคนรุ่นเก่า โดยเฉพาะในช่วงที่มีอัตราเร่งของความทันสมัยทางวัฒนธรรมแบบโลกาภิวัตน์ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศและโทรคมนาคมอย่างสูงนั้น ยิ่งทำให้พรมแดนอันเป็นรอยต่อระหว่างวัฒนธรรมเก่ากับวัฒนธรรมใหม่ถูกลบให้เลือนหายไปจากคนรุ่นใหม่อย่างรวดเร็ว เกิดปรากฏการณ์การฟักตัวของสำนึกร่วมและขยายขนาดอย่างชัดเจนของรุ่นชนกลุ่มใหม่ (ฉัฐประวีณ ศรีทรัพย์, 2537: 56) จึงพบว่ากลุ่มคนรุ่นใหม่ในชุมชน มักจะมีแนวทางการสร้างงานศิลปะ หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา ที่มีรูปแบบและลวดลายที่เน้นอัตลักษณ์เฉพาะตัวมากขึ้น จนบางครั้งแทบไม่เห็นร่องรอยของอัตลักษณ์ร่วมของเครื่องปั้นดินเผาแบบชุมชนเกาะเกร็ดเลย

ส่วนกรณีของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนเครื่องปั้นดินเผานั้น พบว่าเป็นเรื่องผลประโยชน์และความไม่เท่าเทียมกันด้านเทคโนโลยีระหว่างหมู่บ้าน จะพบว่าหมู่ 1 มีความเจริญก้าวหน้ามากกว่าและเข้มแข็งที่สุด เพราะมีการรวมกลุ่มหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาเป็นกลุ่มแรก ซึ่งการรวมกลุ่มนี้ทำให้ชุมชนมีเตาไฟฟ้าสำหรับเผาเครื่องปั้นดินเผาขนาดเล็ก เป็นของส่วนรวมซึ่งสมาชิกในกลุ่มสามารถมาใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ มีการเชิญวิทยากรจากภายนอกชุมชนเข้ามาให้ความรู้เกี่ยวกับพัฒนารูปแบบของเครื่องปั้นดินเผา อีกทั้งยังเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการเชื่อมชมการผลิตของเครือข่ายชุมชนด้วย เช่น การไปเยี่ยมชมกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาค่านเกวียน

ดังนั้น การรวมกลุ่มหัตถกรรมของหมู่ 1 นี้ จึงเป็นการจุดประกายให้หมู่ 6 และ 7 เกิดความสนใจที่จะรวมกลุ่มให้ลักษณะเดียวกันนี้ขึ้นที่หมู่ของตนเอง ในขณะนี้ทางหมู่ 6 ซึ่งมีความได้เปรียบทางด้านเศรษฐกิจการค้าขายโดดเด่นที่สุด จากการสังเกตการณ์ของผู้วิจัยพบว่า พื้นที่ของชุมชนหมู่ 7 มีชาวบ้านหันมาประกอบอาชีพค้าขายเครื่องปั้นดินเผาและสินค้าต่าง ๆ มากมาย ทั้งที่ผลิตขึ้นเองภายในชุมชนและที่ผลิตขึ้นภายนอกชุมชน และพบว่าในพื้นที่หมู่ 7 มีผู้ประกอบการด้านเครื่องปั้นดินเผาเพียงเจ้าเดียวเท่านั้น คือ โรงปั้นแม่กิมฮ้อ

ชุมชนเกาะเกร็ดนับเป็นชุมชนที่มีเศรษฐกิจวัฒนธรรมนิยมที่ดี โดยมีศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่มีอัตลักษณ์ร่วมของชุมชนเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม ที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน มีการกระจายรายได้ ตลอดจนมีการอนุรักษ์โดยการดำรงรักษาและสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้พร้อม ๆ กับการพัฒนาปรับเปลี่ยนรูปแบบ ให้สอดคล้องไปกับบริบทสังคมที่มีพลวัตเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ถือได้ว่าเป็นชุมชนที่มีศักยภาพสูงและมีความเข้มแข็ง มีการพัฒนาอย่างบูรณาการสอดคล้องกับแนวคิดของประเวศ วะสี (2541 : 26 – 27) ที่กล่าวว่า การพัฒนาอย่างบูรณาการ คือ การพัฒนาที่มีฐานอยู่ในวัฒนธรรม เศรษฐกิจที่มีฐานอยู่ในวัฒนธรรมเป็นลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละท้องถิ่น หรือเศรษฐกิจวัฒนธรรมนิยมจะเป็นเศรษฐกิจที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนทั้งหมด ทำให้ฐานของสังคมเข้มแข็ง ไม่เหมือนเศรษฐกิจทุนนิยมทำลายฐานของสังคมให้อ่อนแอ

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า งานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผานับเป็นสื่อพื้นบ้านที่ชาวชุมชนเกาะเกร็ด ใช้เป็นสินค้าทางวัฒนธรรมเพื่อเชื่อมโยงชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวและชุมชน รวมทั้งเพื่อใช้ในการกระจายรายได้ตามลักษณะของเศรษฐกิจวัฒนธรรมนิยม ตลอดจนใช้เป็นสื่อกลางในการสื่อสารถึงอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน (collective identity) ซึ่งเป็นเสมือนระบบสัญลักษณ์ร่วมของสังคมภายในชุมชนเพื่อสื่อสารให้คนภายนอกชุมชน ได้รับรู้ถึงความหมายและคุณค่าของงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาแบบเกาะเกร็ด คือมีลักษณะเนื้อดินสีแดง (สีดินสุก) แข็งแกร่งไม่เคลือบสี และมีลวดลายวิจิตรงดงาม

ในการสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ร่วมด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา ของชุมชนเกาะเกร็ด ซึ่งหากพิจารณาจากกลุ่มคนทั้ง 3 รุ่น คือ กลุ่มคนรุ่นเก่า รุ่นกลางและรุ่นใหม่ของชุมชนแล้ว จะพบว่า กลุ่มคนรุ่นกลางมักจะเป็นกลุ่มที่มีศักยภาพสูง มีแนวคิดเปลี่ยนแปลงคุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอย (Use value) จากงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาไปเป็นคุณค่าใหม่คือ เพื่อการแลกเปลี่ยนสร้างรายได้ (Exchange value) คนกลุ่มนี้มักเป็นกลุ่มคนเจ้าของกิจการหรือเป็นหัวหน้ากลุ่มที่มีอิทธิพลในการเคลื่อนไหวสังคม จึงมีการสื่อสารด้วยการสร้างกลไกของอำนาจในการต่อรองได้หลากหลาย เช่น ด้วยการกำหนดกลยุทธ์ด้านอุดมการณ์ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชน มีการกำหนดแนวทางของสินค้าเพื่อส่งเสริมการตลาดของชุมชน หรือรวมทั้งแนวทางในการแก้ไขปัญหาด้านคุณภาพสินค้าของชุมชน (กรณีเกิดการเปลี่ยนแปลงของสีบนเครื่องปั้นดินเผา เนื่องจากเนื้อดินดูดซับน้ำทำให้มีสีเข้ม มีการชักจูงคนในชุมชนให้มีการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาาร่วมกัน) สิ่งเหล่านี้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ร่วมของงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาชุมชนมากที่สุด

ส่วนในกลุ่มคนรุ่นเก่านั้น จะมีบทบาทเป็นเสมือนผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ภาคภูมิใจของชุมชน เพื่อที่จะสืบทอดและดำรงรักษาให้คงอยู่ต่อไป เนื่องจากเป็นกลุ่มคนที่รู้ประวัติศาสตร์มาก อีกทั้งยังมีความเชี่ยวชาญในการผลิตงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่มีอัตลักษณ์แบบดั้งเดิมคือ มีรูปทรงของฝาคล้ายกับทรงเจดีย์มอญ และมีลวดลายแบบมอญ (บัวคว่ำบัวหงาย) ได้ดีกว่าคนกลุ่มอื่น ๆ ดังนั้น จึงทำให้คนรุ่นเก่ามีการสื่อสารด้วยการใช้อำนาจต่อรองของจารีตประเพณี (Tradition)

สำหรับในกลุ่มคนรุ่นใหม่ นั้น พบว่ามีการสื่อสารเพื่อต่อรองด้านอำนาจกับคนรุ่นเก่าและคนรุ่นกลาง โดยมีการต่อรองแบบไทย ๆ คือมีการรอมชอมกันและมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไข (Modify) มีแนวคิดใหม่ ๆ ด้วยการสร้างสรรค์ผลงาน ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์เฉพาะแบบของตนเองออกมา เพื่อนำไปประกวดหรือนำไปจัดแสดงในที่ต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งเป็นวิธีการสร้างกลไกการต่อรองของคนรุ่นใหม่ในชุมชน ผ่านเครื่องปั้นดินเผาซึ่งเป็น Cultural artifacts เพื่อให้ตนเองมีผลงานเป็นที่รู้จักและเป็นการสร้างการยอมรับ อีกทั้งยังเป็นการรักษาพื้นที่ของตนเองด้วย

นอกจากนี้ยังพบว่า คนในชุมชนเกาะเกร็ด ได้ให้ความหมายต่ออัตลักษณ์ร่วมด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา ว่าเป็นสัญลักษณ์ร่วมที่แสดงถึงความภาคภูมิใจของชุมชน ได้แก่ สามารถบอกเล่าถึงความเป็นชนชาติมอญ หรือการได้เป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดนนทบุรี ส่วนการให้คุณค่าของอัตลักษณ์ร่วมด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาในอดีตนั้น มักจะเน้นคุณค่าทางอรรถประโยชน์ด้านการใช้สอยแลกเปลี่ยนเพื่อการยังชีพเป็นหลัก ในปัจจุบันอัตลักษณ์ร่วมด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา มีการปรับเปลี่ยนเพิ่มคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจแบบวัฒนธรรมนิยมซึ่งก่อให้เกิดการกระจายรายได้ กระจายอำนาจของคนในชุมชน มีการพัฒนาและอนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญาเพื่อการดำรงรักษาอัตลักษณ์ร่วมด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน พบว่าชาวชุมชนเกาะเกร็ดมีการปรับเปลี่ยน การสร้างและการผลิตซ้ำ ผลงานด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่มีรูปแบบใหม่ ๆ มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้นในลักษณะของ glocalization คือมีระบบคุณค่าในอัตลักษณ์ร่วมด้านงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา ที่ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของอุตสาหกรรมชุมชนที่สร้างรายได้แก่ครัวเรือนในชุมชนอย่างงดงาม

หากพิจารณาในมิติของความเป็นชุมชนเข้มแข็ง จะพบว่าชาวชุมชนเกาะเกร็ดได้ใช้จิตสำนึกร่วมและวัฒนธรรมของชุมชน ในการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ร่วมด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน ได้อย่างเป็นรูปธรรม เช่น มีการจัดตั้งศูนย์หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนที่หมู่ 1 และหมู่ 6 อีกทั้งยังเกิดการรวมกลุ่มของเยาวชน “กลุ่มเด็กท้ายซอย” ที่มีความสนใจในการเรียนรู้ เพื่ออนุรักษ์

และสืบทอดวัฒนธรรมด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน กิจกรรมกลุ่มเหล่านี้ของชุมชนได้นำมาซึ่งการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน มีการสร้างความสนใจและผลประโยชน์ร่วมกัน การสร้างเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชน ก่อให้เกิดกิจกรรมที่ต่อเนื่องหลากหลายและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากการศึกษาวิจัยพบว่า การสื่อสารและกระบวนการสืบทอดทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ด ยังคงมีการสื่อสารในการให้ความหมายและคุณค่าด้านพิธีกรรมความเชื่อในการผลิตงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา ที่ปรับเปลี่ยนไปในทิศทางที่ลดความเข้มข้นลง ส่วนระบบความเชื่อยังคงเหลืออยู่มากที่สุด ด้านเทคโนโลยีในการผลิตงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา มีการปรับเปลี่ยนให้สามารถผลิตได้ในจำนวนที่มากขึ้น อีกทั้งยังมีการดำรงรักษาอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน เพื่อสืบทอดทางวัฒนธรรมอยู่อย่างเข้มแข็ง โดยชุมชนมีการผลิตซ้ำ สร้างใหม่ และปรับเปลี่ยนผลงาน ให้มีลวดลายและรูปทรงที่หลากหลาย

แนวทางการจัดการที่เหมาะสม เพื่อความต้องการที่จะสืบทอดและพัฒนาอัตลักษณ์ร่วมในด้านงานศิลปหัตถกรรมของชุมชนเกาะเกร็ดให้ยั่งยืน เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมที่ดียิ่งขึ้น นั้น จะต้องคำนึงถึงสภาพชุมชนและปัจจัยต่าง ๆ ด้วย ซึ่งในการศึกษารครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ด้วยความภาคภูมิใจในเกียรติและศักดิ์ศรีของชนชาติ และด้วยระบบความเชื่อที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษและยังคงมีการยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ก่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว จึงยังทำให้มีการสืบสานทางวัฒนธรรมผ่านระบบความสัมพันธ์ในครอบครัว ดังนั้น จึงควรสนับสนุนให้ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส ในหมู่บ้าน ที่ได้รับการยอมรับจากชุมชน เพิ่มการกระตุ้นและสร้างจิตสำนึกในคนรุ่นใหม่ ให้มีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประจำชาติ ด้วยการสร้างกิจกรรมที่ทำให้ครอบครัวมีโอกาสอยู่ร่วมกันมากขึ้น เช่น จัดให้มีวันครอบครัว วันพบปะสังสรรค์ประจำชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ ควรให้การสนับสนุนกลุ่มเยาวชนรุ่นใหม่ที่มีใจรักในการสืบทอดงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา เช่น การจัดตั้งชมรมเยาวชนขึ้น และให้ชมรมที่จัดตั้งขึ้นนี้ มีบทบาทในการจัดกิจกรรมการสืบทอดงานฝีมือด้านนี้

2. จากการศึกษารวิจัยพบว่า ชุมชนมีการบันทึกข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาน้อยมาก ทำให้การผลิตงานเครื่องปั้นดินเผามีรูปแบบ รูปทรงในการปั้นผิดเพี้ยนจาก

เดิมไป จึงควรส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมในพื้นที่ให้มาก เพื่อเสริมสร้างให้เกิดแรงจูงใจในการสืบทอดวัฒนธรรม โดยทั้งภาครัฐและเอกชนร่วมมือกัน ด้วยการเชิญเกียรติช่างปั้นที่มีฝีมือดี ซึ่งสามารถแบ่งเป็น 2 ด้าน คือ ด้านการอนุรักษ์งานเครื่องปั้นดินเผาที่มีเอกลักษณ์ดั้งเดิม(แบบมอญโบราณ) เพื่อดำรงรักษาไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา และด้านการพัฒนาเครื่องปั้นดินเผาที่มีเอกลักษณ์ปรับเปลี่ยน (ในรูปแบบผสมผสานเฉพาะบุคคล) ก็เพื่อสร้างสรรค์รูปแบบงานใหม่ ๆ เพื่อให้ช่างปั้นเกิดความภาคภูมิใจ และมีกำลังใจที่จะผลิตและพัฒนางานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

3. ปัจจุบันการผลิตเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ดมีแนวโน้มลดลง ชุมชนจึงต้องตระหนักถึงโอกาสที่ลดน้อยลง ในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาและหาวิธีที่จะสืบทอดวัฒนธรรมนี้ต่อไป ซึ่งงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนจะดำรงอยู่ได้ ปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งคือ จะต้องมีการผลิตที่สม่ำเสมอ ดังนั้น ชุมชนจึงควรจะต้องมีวิธีที่จะดำรงรักษาและถ่ายทอดความรู้เรื่องการผลิตเครื่องปั้นดินเผานี้ ไปยังคนรุ่นใหม่เพื่อไม่ให้สูญสิ้นไปจากคนรุ่นเก่าผู้เชี่ยวชาญ

4. จากผลการวิจัยพบว่า มีการบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาน้อยมาก บางส่วนได้สูญหายไป หน่วยงานภาครัฐ ควรมีการส่งเสริมให้ชุมชนชาวมอญเกาะเกร็ดรวบรวมความรู้เรื่องงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน จากช่างปั้นและผู้รู้ เพื่อจัดทำเป็นสื่อ ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น สิ่งพิมพ์ วิกิทัศน์ CD ROM และข้อมูลเครือข่าย เพื่อให้ผู้สนใจได้มีแหล่งค้นคว้า นอกจากนี้ยังควรส่งเสริมเผยแพร่ให้แก่ชาวมอญเกาะเกร็ดเอง เพื่อสร้างความผูกพัน ให้มีความรักในเอกลักษณ์ร่วมด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการสร้างสื่อบุคคลที่จะช่วยสืบทอดความรู้แก่ผู้ที่สนใจอีกด้วย

5. วัดปรมัยยิกาวาสได้รวบรวมงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน เอาไว้เป็นจำนวนมาก ชุมชนจึงควรสนับสนุนให้เป็นแหล่งศึกษาข้อมูลรวมทั้งส่งเสริมให้มีการจัดทำข้อมูลประวัติ เนื้อหาทางด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาทุกประเภทในรูปแบบสื่อต่าง ๆ เพื่อเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมแก่ผู้ที่สนใจ และเพื่อให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน พบว่าในชุมชนแห่งนี้มีพิพิธภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบมอญโบราณ “บ้านกวานอาม่าน” ซึ่งเป็นศูนย์วัฒนธรรมของเอกชน ที่มีการจัดแสดงเครื่องปั้นดินเผาแบบมอญโบราณ ไว้เป็นจำนวนมาก ดังนั้น จึงควรมีการส่งเสริมให้มีการจัดแสดงร่วมกัน โดยการใช้สื่อในการนำเสนอที่มีประสิทธิภาพ เช่น มัลติมีเดีย ฯลฯ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาเกี่ยวกับงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ด และแพร่กระจายชื่อเสียงด้านเอกลักษณ์ร่วมของชุมชนต่อไป

6. จากการวิจัยพบว่าปัจจุบันการผลิตงานศิลปะหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน ได้มีส่วนในการสร้างรายได้แก่คนในชุมชนได้เป็นอย่างดี ทั้งในทางตรงคือจากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวชม และจากการสั่งซื้อทั้งจากพ่อค้าคนกลางหรือผู้สนใจทั่วไป ดังนั้นชุมชนจึงควรมีการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ด้านศิลปะหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะสื่ออินเทอร์เน็ต ซึ่งนับเป็นเทคโนโลยีสารสนเทศที่กำลังได้รับความนิยมมากขึ้นเรื่อย ๆ ในปัจจุบันเป็นยุคโลกาภิวัตน์

ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ มีข้อจำกัดด้านเวลางบประมาณ และใช้กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพทำให้ไม่สามารถศึกษาได้ครบถ้วนทุกประเด็น ผลการศึกษาครั้งนี้จึงเป็นเพียงข้อมูลพื้นฐานเพื่อการศึกษาชุมชนในแง่มุมอื่นต่อไป หลายประเด็นด้วยกัน ได้แก่

1. ในชุมชนเกาะเกร็ดนับเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีพิธีกรรมความเชื่อแบบโบราณอยู่มาก และยังคงมีการดำรงรักษากันมาอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังมีผู้คนอยู่อาศัยร่วมกันหลากหลายเชื้อชาติ เช่น ชาวไทย ชาวจีน ชาวพม่าและชาวมอญ ดังนั้น จึงมีความสนใจศึกษาถึงรูปแบบการสื่อสารเพื่อการผสมกลมกลืน (Assimilation) ระหว่างกลุ่มคนต่างเชื้อชาติที่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข และต่างก็มีอิทธิพลต่อการร่วมสร้างอัตลักษณ์ของสังคม (Social Identity)

2. ศึกษาเครือข่ายการสื่อสารทั้งภายในและภายนอกชุมชน ในการดำรงรักษาอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมชุมชน ว่ามีรูปแบบการสื่อสารในลักษณะใดที่มีประสิทธิภาพ และเพื่อศึกษาถึงปัจจัยการสื่อสารที่ส่งผลต่อการพัฒนาของเครือข่าย และการสร้างภาคีเครือข่ายความร่วมมือเป็นการแพร่กระจายอัตลักษณ์ร่วมของชุมชนต่อไป

3. ภายหลังจากจัดกิจกรรม Amazing เกาะเกร็ด เมื่อปี 2540 พบว่าเยาวชนในชุมชนมีพฤติกรรมเปลี่ยนไปจากเดิมที่ไม่ค่อยได้ให้ความสนใจในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น แต่ปัจจุบันกลับมีความตื่นตัวและได้ให้ความสนใจในงานด้านศิลปะหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผากันมากขึ้น ดังนั้น จึงนำไปสู่การศึกษานี้เกี่ยวกับปัจจัยในการสื่อสารที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเยาวชนในชุมชน เพื่อทราบถึงปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเยาวชน และเพื่อศึกษาถึง “ความพร้อม” หรือ “แนวโน้ม” ในการส่งเสริมกิจกรรมด้านวัฒนธรรมของชุมชน

บรรณานุกรม

D
P
U

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือและวารสาร

กาญจนา แก้วเทพ กิตติ กันภัยและปาริชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล. การสื่อสารกับชุมชน: แนวคิดหลัก
เพื่อการพัฒนา. กรุงเทพฯ : เอกสารประกอบการประชุมประจำปีว่าด้วยเรื่องชุมชน
ครั้งที่ 1 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.

_____ . การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน : โดยถียมมนุษย์เป็นศูนย์กลาง. กรุงเทพฯ : สภา
คาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2538.

_____ . การศึกษาสื่อมวลชนด้วยทฤษฎีวิพากษ์. กรุงเทพฯ : หจก. ภาพพิมพ์, 2541.

_____ . เครื่องมือทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพฯ : สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทย
เพื่อการพัฒนา, 2538.

_____ . ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เอคิสันเพรส โปรดักส์,
2544.

_____ . สื่อเพื่อชุมชน การประมวลองค์ความรู้. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัย, 2543.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. หนังสือวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติ
ศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดนนทบุรี. ในคณะกรรมการอำนวยการจัด
งานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2542.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. สำนักงานและมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์. เอกสารประกอบการ
สัมมนาเชิงปฏิบัติการเรื่องมิติใหม่ของสื่อพื้นบ้าน : บทบาทของศิลปินพื้นบ้านใน
ฐานะนักสื่อสาร เพื่อการพัฒนาและถ่ายทอดวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 2535. (อัคราเนนา)

โครงการหนังสือชุมชนรวมไทย. เครื่องปั้นดินเผาไทยร่วมสมัย. กรุงเทพฯ : โครงการสืบสานมรดก
วัฒนธรรมไทย, 2542.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและคณะ. ทฤษฎีและแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนชาวนา. กรุงเทพฯ : โครงการวิถีทัศน์,
2541.

ชูชัย ศุภวงศ์ และชวดี คาคการณ์ไกล. ประชาสังคมทรรสนะนักคิดในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สำนัก
พิมพ์มติชน, 2540

เชาวนะ ไตรมาส. กบัตักของสงครามความเปลี่ยนแปลง: ทางเลือกและทางรอดสังคม-การเมืองไทย
ในสหัสวรรษใหม่. กรุงเทพฯ: 2543

เควิต เมทวิส เขียน จีรวุฒิ เสนาคำ แปล. จากปัจเจกสู่สาธารณะ : กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้
เข้มแข็ง. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2540

นพพร จันทรนำชู “สังคมบริโภคนิยม: ปัญหาทฤษฎีและทางออก” วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปีที่ 19 ฉบับที่ 1 ตุลาคม -
ธันวาคม 2544.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. วัฒนธรรมความจน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์, 2542

นิยพรรณ วรรณศิริ. “วัฒนธรรมสัมพันธ์ในประเทศไทย : ความสัมพันธ์ระหว่าง มอญ - ไทย” วารสาร
สังคมศาสตร์ - มนุษยศาสตร์.

บัณฑร อ่อนคำ และวิริยา น้อยวงศ์ นยางค์. ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบท : ประสบการณ์ของ
ประเทศไทย. กรุงเทพฯ: ภาควิชาการพัฒนารัฐบาลชนบท คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533.

บาร์ตส์ โรลิ่งค์ เขียน วรรณพิมพ์ อังคศิริสรพร แปล. “มายาคติ” กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ,
2544.

ประเวศ วะสี. ยุทธศาสตร์ทางปัญญาของชาติ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา, 2538.

_____ . วิจัยบูรณาการ: ทางออกทางปัญญา ยุทธศาสตร์ประเทศไทย 1990-2000. กรุงเทพฯ:
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและมูลนิธิภูมิปัญญา, 2541.

ปาริชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล. การสื่อสาร: กลไกสำคัญในการก้าวสู่ประชาสังคมในศตวรรษที่ 21.
กรุงเทพฯ: เอกสารสำหรับการประชุมย่อยว่าด้วยเรื่ององค์ประกอบในการขับเคลื่อน
ประชาสังคม ในการประชุมทางวิชาการประชาสังคมครั้งที่ 1 มหาวิทยาลัยมหิดล,
2540.

พิศาล บุญผูก. เครื่องปั้นดินเผา. นนทบุรี : หนังสืออนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายสุธรรม
หะสีตะเวช, 2537.

วิมลศรี ลิ้มธนากุล. “เครื่องปั้นดินเผาสกุลช่างมอญเกาะเกร็ด” เมืองโบราณ ปีที่ 18 ฉบับที่ 3,4
กรกฎาคม - ธันวาคม 2535 หน้า 30 - 34.

วิลาสินี พิพิธกุล. “การต่อช่องทางอัตลักษณ์ของผู้หญิงผ่านสื่อกระแสหลักในเรื่องชนชั้น เชื้อชาติและ
เพศสภาพ” ผู้หญิงกับความรู้ 2 : เพศวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมศึกษา. กรุงเทพฯ :
เอกสารประกอบการประชุมวิชาการประเพณีสตรีศึกษาแห่งประเทศไทยครั้งที่ 2

โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
2543.

ส. พลายน้อย (นามแฝง). เล่าเรื่องพม่ารามัญ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพรวพินิตา, 2515.

สุภรณ์ โอเจริญ. มอญในเมืองไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2541.

สุภางค์ จันทวนิช. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

สุรพล วิรุฬห์. “สื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนา” วารสารสังคมพัฒนา กรุงเทพฯ : เอเชียคอมพิวเตอร์
กราฟฟิค, กรกฎาคม – กันยายน 2530.

เสน่ห์ จามริก. นโยบายกลวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษา
นโยบายสาธารณสุข, 2527.

อนุชาติ พวงสำลี และวีรบูรณ์ วิสารทสกุล. “ประชาสังคม : คำ ความคิด และ ความหมาย” หนังสือชุด
ประชาสังคม ลำดับที่ 7 พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา,
2541.

อภิญญา เพ็ญฟูสกุล. “พื้นที่ในทฤษฎีสังคมศาสตร์” วารสารสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ปีที่ 12 ฉบับที่ 2, 2543.

..... แนวคิดหลักทางสังคมวิทยา เรื่องอัตลักษณ์ (Identity) ฉบับร่าง. ครั้งที่ 1.
เชียงใหม่ : เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการระดับชาติ สาขาสังคมวิทยา,
2543.

อมรา พงศาพิชญ์. คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2536.

อลิสรา รามโกมุท. เกาะเกร็ด : วิถีชุมชนมอญริมแม่น้ำเจ้าพระยา. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2542.

อัศวิน เนตรโพธิ์แก้ว. “โลกานูกของแม่คโค่นัดานูว้ตร” ผู้จัดการรายวัน. ปีที่ 12 ฉบับที่ 3529
(3527), 2 เมษายน 2545.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. วิธีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชน พลวัตและศักยภาพของชุมชนในการพัฒนา.
กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544.

เอนก เหล่าธรรมทัศน์. “ส่วนรวมที่มีใช้รัฐ : ความหมายของประชาสังคม” ในอนุชาติ พวงสำลี และ
กฤตยา อาชวนิจกุล. ขบวนการประชาสังคมไทย : ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง.
กรุงเทพฯ : โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542.

วิทยานิพนธ์

- จุรีรัตน์ นันทวนิช. “การศึกษาวิวัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชน อำเภอปากเกร็ด” วิทยานิพนธ์การวางผังเมืองมหำบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.
- ไฉน สนสกุล. “การดำรงชาติพันธุ์และการผสมกลมกลืนของชาวมอญ : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนบางขันหมาก ลพบุรี” วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- ณัฐประวีณ ศรีทรัพย์. “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมและการชำระเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญ : ศึกษากรณีชุมชนมอญบ้านลาดเกร็ด ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี” วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยา มหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- นิตาพร วัฒนศัพท์. “วัดกับการดำรงอยู่ของงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน” วิทยานิพนธ์สังคมศาสตร์ มหาบัณฑิต สาขาสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542.
- จงกลณี ไตสกุลวงศ์. “การวิเคราะห์การให้ความหมาย สื่อสิ่งพิมพ์ลามกของ 9 สถาบันในสังคมไทย” วิทยานิพนธ์ วารสารศาสตร์มหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.
- วรินทรา ไกรยวงศ์. “มิติแห่งการบริโภคที่ปรากฏในนิตยสารผู้หญิง” วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต. ภาควิชาประชาสัมพันธ์ สาขาวิชานิเทศศาสตร์พัฒนากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- วินัย ภูมิพิทักษ์กุล. “แนวทางการพัฒนาบริเวณเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี” วิทยานิพนธ์การวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- สกลกานต์ อินทร์ไทร. “การสื่อสารกับการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มเด็กป๊อปในกรุงเทพมหานคร” วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาสื่อสารมวลชน บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- สมบัติ บุญคำเอื้อง. “ปัญหาการนิยามความหมายของป่าและการอ้างสิทธิ์เหนือพื้นที่ : กรณีศึกษาชาวลาหู่” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2540.
- สุภรณ์ โอเจริญ. “ชาวมอญในประเทศไทย : วิเคราะห์ฐานะและบทบาทในสังคมไทยตั้งแต่สมัย

อยุธยาตอนกลางถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.

โสภี อยู่ทรัพย์. “การสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงชุมชนช่างปั้นหม้อ : กรณีศึกษาย่านลัดกระวี อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2533.

อภิชาติ งามนิคม. “การสำรวจเรื่อง การ ได้มา การบันทึกและการถ่ายทอดความรู้เรื่องการทำเครื่องปั้นดินเผาหม้อน้ำลายวิจิตรมอญเกาะเกร็ดของช่างปั้นชาวมอญเกาะเกร็ด” วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2544.

ภาษาอังกฤษ

Books

Mulder, N. “Elite World View : Inquiry into the Insufficiency of Culture” **Asian Review**. 4, 1990.

Schlesinger, P. “Wishful Thinking : Cultural Politics, Media and Collective Identities in Europe” **Media Journal of Communication**. 43 spring, 1993.

Siriyuvasak, U. “The Dynamics of Working Class Cultural Practice : An Ethnography of Media Activities in Woman Textile Worker” **Asian Review**. 4. 1990.

Hall, Stuart (ed). **Representation : Cultural Representation and Sinifying Practices**. SAGE, 1997.

Harre, Rom. “Language Games and Text of Identity” in J. Shotter & K.J. Gergen (eds.) **Texts of Identity**. SAGE, 1990.

Robertson, Roland. **Globalization : Social Theory and Global Culture**. SAGE, 1992.

Shippin, Mick. “The last water –jar potter of Koh Kred seeks an apprentice to revive a centuries – old art” **Sawasdee**. Bangkok : Volume 28, Number 1. January, 1999.

ภาคผนวก

D
P
U

ภาคผนวก ก. แนวคำถามในการสัมภาษณ์

1. การสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของคนไทยเชื้อสายมอญในชุมชนเกาะเกร็ด

- บุคคลที่ชาวบ้านในชุมชน ให้ความเชื่อถือหรือเป็นผู้นำในการสร้างอัตลักษณ์มีลักษณะอย่างไร
- ชุมชนมีรูปแบบการสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์อย่างไร
- มีรหัสหรือสัญลักษณ์อะไรที่บ่งบอกการยอมรับอัตลักษณ์ของชุมชนบ้าง
- การแพร่กระจายอัตลักษณ์ของชุมชน จะเกิดขึ้นในสถานการณ์ใดบ้าง
- กระบวนการผลิตศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของชุมชนเกาะเกร็ดอย่างไร

2. การให้ความหมาย และคุณค่า เกี่ยวกับอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของคนไทยเชื้อสายมอญในชุมชนเกาะเกร็ด

การให้ความหมาย

- ชุมชนให้ความหมายเกี่ยวกับอัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาได้อย่างไร
- พิธีกรรมและความเชื่อที่เกี่ยวกับการผลิตงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา มีความหมายอย่างไรต่อชุมชน

การให้คุณค่า

- คุณค่าของศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของชุมชนคืออะไร
- อัตลักษณ์ด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาในอดีตของชุมชน มีคุณค่าแตกต่างกับปัจจุบันอย่างไร
- ปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคุณค่าในงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนคืออะไร

3. กระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมเพื่อดำรงรักษา(Maintain) โดยการผลิตซ้ำ(Reproduction) การสร้าง (Construction) และการปรับเปลี่ยน (Transformation) อัตลักษณ์ (Identity) ด้าน ศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่มีผลต่อชุมชนเข้มแข็ง (Healthy community)

- ศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา มีบทบาทในการดำรงรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนอย่างไร
- ชุมชนมีแนวคิดในการผลิตซ้ำหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาอย่างไร
- การสร้างงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนในอดีต มีความแตกต่างกับปัจจุบันอย่างไร
- ศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา ที่สร้างขึ้นในคนรุ่นใหม่ค่านึงถึงสิ่งใดเป็นปัจจัยสำคัญ
- ปัจจุบันการเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (Tourism) และการบริโภคนิยมได้แผ่ขยายเข้ามาอย่างรวดเร็ว ชุมชนมีการปรับเปลี่ยนผสมผสานรูปแบบของงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา เพื่อดำรงรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนอย่างไรบ้าง

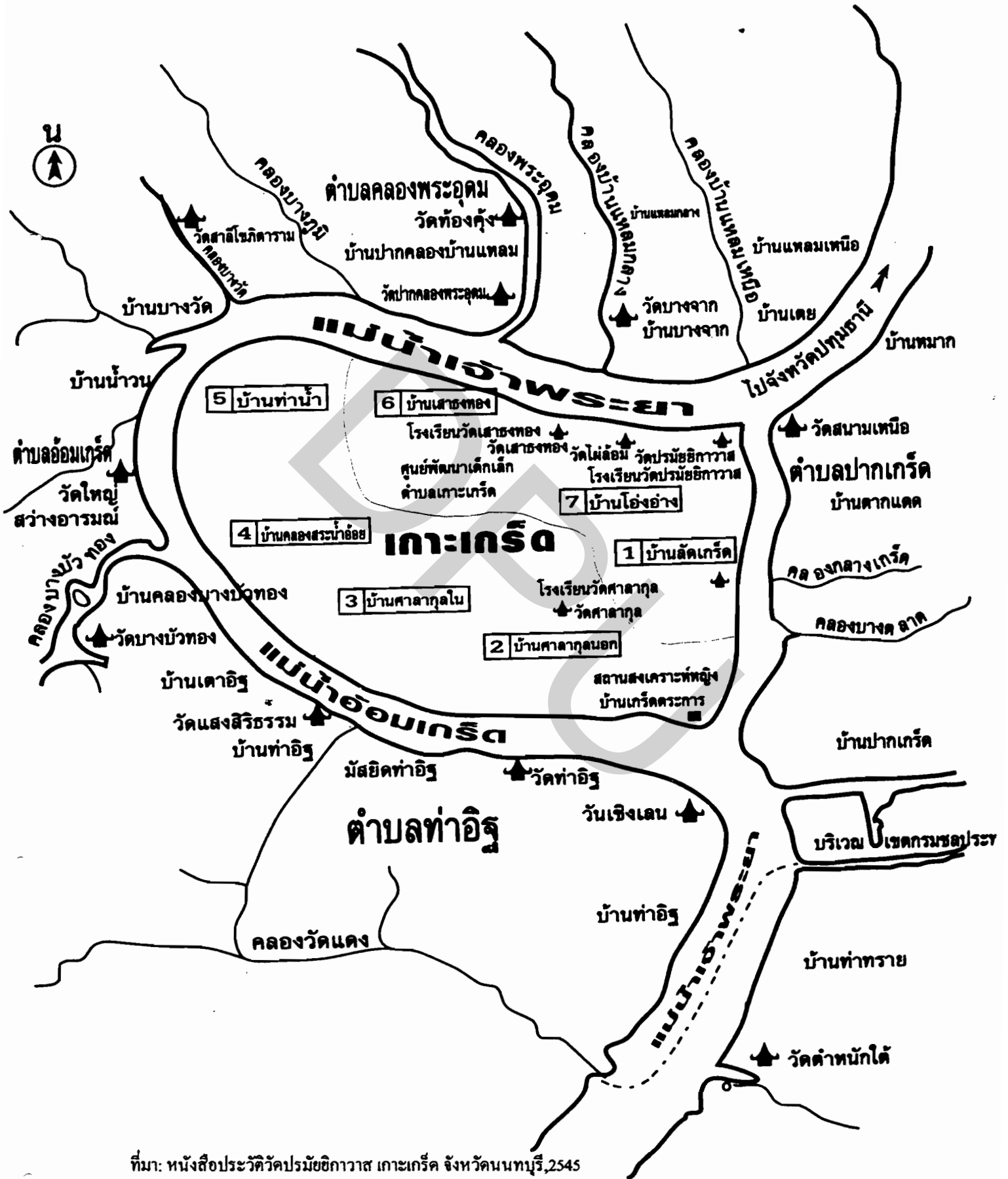
4. อัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเข้มแข็ง

- งานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาส่งผลให้ชุมชนมีผลประโยชน์ร่วมกันหรือไม่ อย่างไร
- ชาวบ้านมีการรวมกลุ่มเพื่อสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์เกี่ยวกับงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา เพื่อดำรงรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนอย่างไร
- ชุมชนมีการเรียนรู้จากการปฏิบัติร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อดำรงรักษาอัตลักษณ์ด้านเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนอย่างไร
- มีเครือข่ายการติดต่อสื่อสาร เพื่อดำรงรักษา โดยการผลิตซ้ำ สร้างและปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ด้านเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนหรือไม่อย่างไร

ตัวอย่างแบบบันทึกภาคสนาม

กระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม	วัน.....เวลา.....สถานที่.....
<p data-bbox="298 405 461 439">การดำรงรักษา</p> <ul style="list-style-type: none"> <li data-bbox="298 461 475 495">• การผลิตซ้ำ <li data-bbox="298 875 448 909">• การสร้าง <li data-bbox="298 1402 516 1435">• การปรับเปลี่ยน 	<p data-bbox="792 405 1317 439">ข้อมูลตามความเป็นจริงจากการสังเกต/สัมภาษณ์</p> <p data-bbox="792 909 1068 943">การตีความข้อมูลเบื้องต้น</p> <p data-bbox="792 1480 1097 1514">วิธีการที่ใช้ในการเก็บข้อมูล</p>

ภาคผนวก ข. แผนที่เกาะเกร็ด

ที่มา: หนังสือประวัติวัดปรมัยยิกาวาส เกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี, 2545

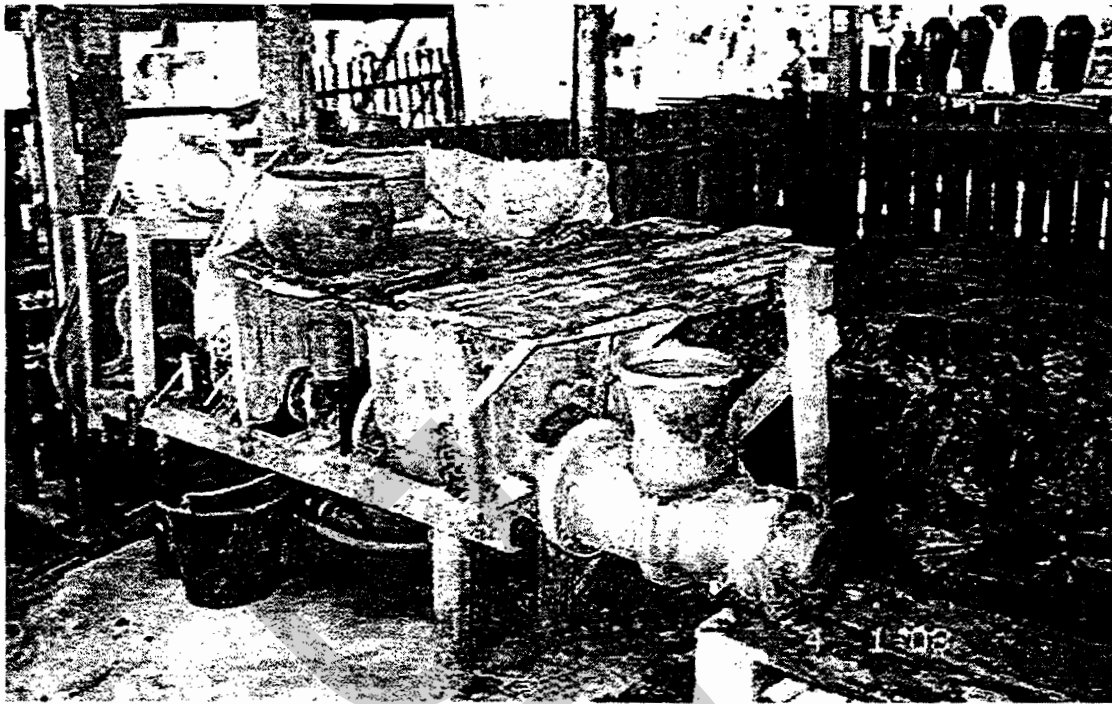
ภาคผนวก ค. ภาพประกอบเกี่ยวกับศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

ภาพที่ 1. ตราประจำจังหวัดนนทบุรี ใช้รูปหม้อน้ำลายวิจิตรเครื่องปั้นดินเผาศิลปะมอญ

ที่มา : จากแผ่นพับประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัดนนทบุรี จากสำนักงานจังหวัดนนทบุรี

ภาพกระบวนการผลิตงานศิลปะหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

ภาพ 2 เครื่องไม้ดินหรือนวคติน ด้วยมอเตอร์ไฟฟ้า

ภาพ 3 การหมักดินและคลุมดินด้วยพลาสติกเพื่อไม่ให้ดินแห้ง

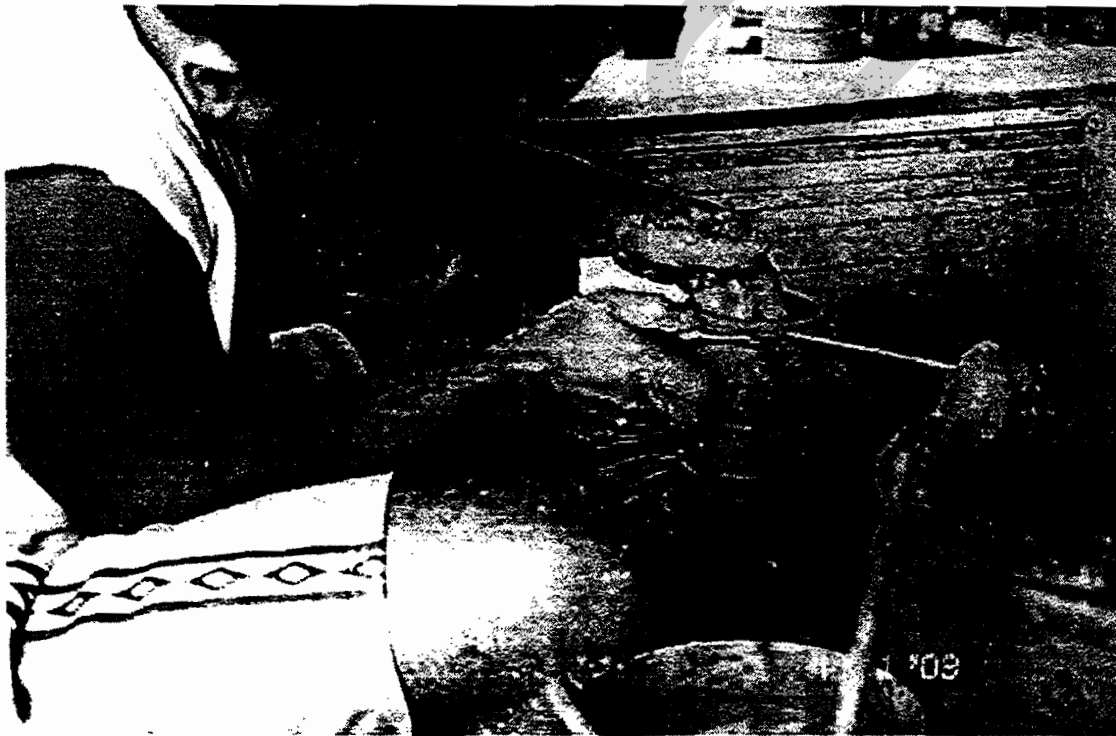
ภาพ 4 การปั้นภาชนะดินเผาขนาดเล็ก

ภาพ 5 การขึ้นรูปเครื่องปั้นดินเผาด้วยวิธีรีดดิน

ภาพ 6 การตกแต่งเครื่องปั้นดินเผาด้วยเหล็กเก็ชะแผ่นบาง ๆ

ภาพ 7 การขึ้นลายด้วยแม่พิมพ์พลาสติกในปัจจุบัน

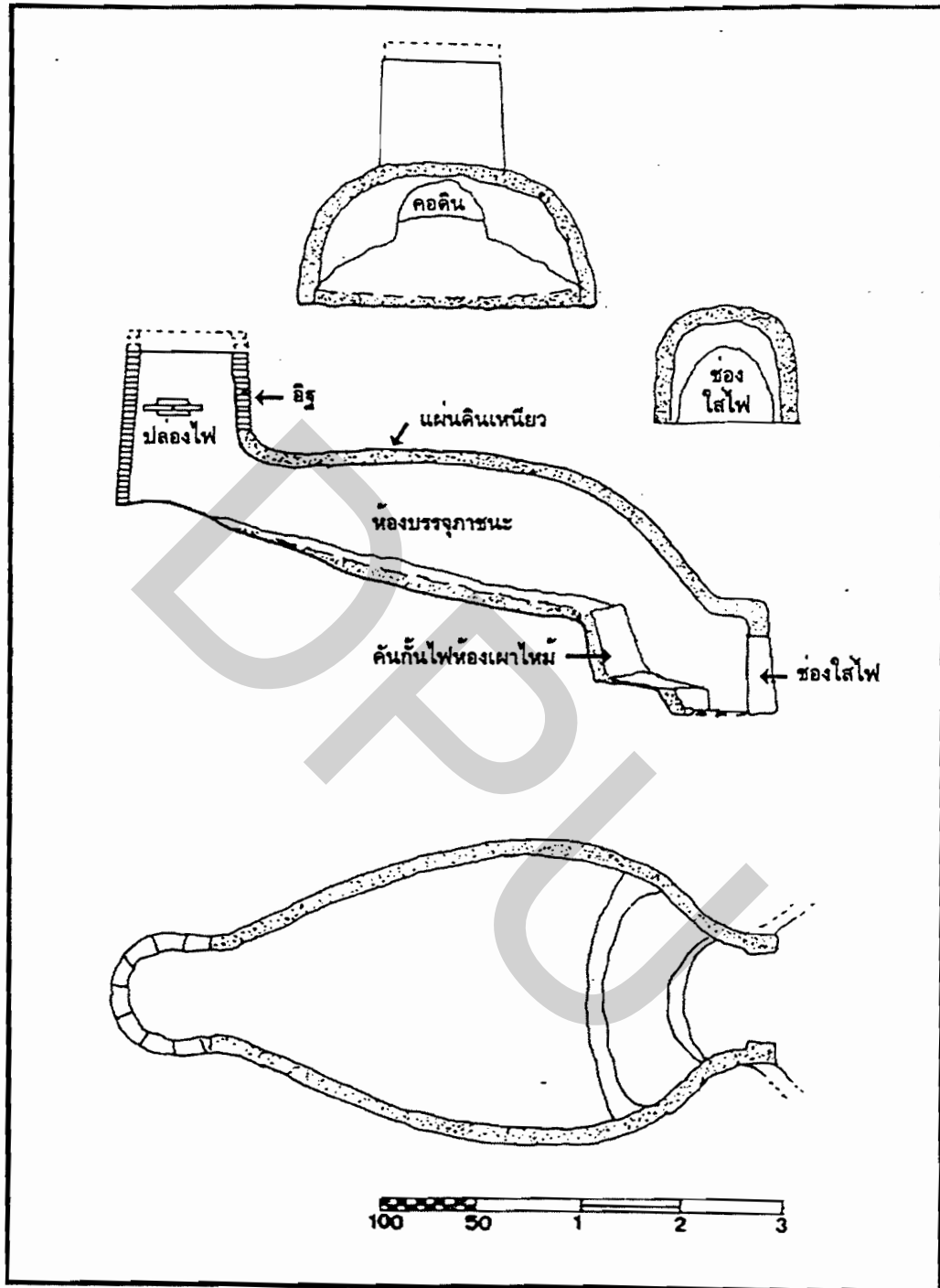

ภาพ 8 การจัดเครื่องปั้นดินเผาให้เรียบร้อยด้วยค้อนหรือลูกตะบั่ว

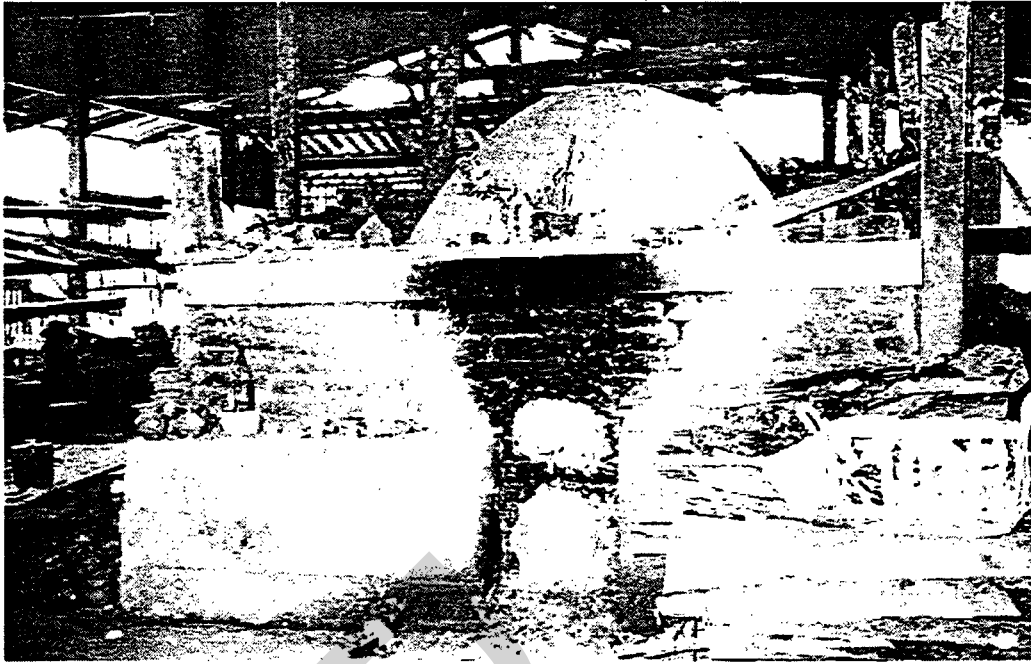

ภาพ 9 ลักษณะเตาเผาทรงแมงป่อง

ภาพ 10 ลักษณะเตาเผาแบบประทุน

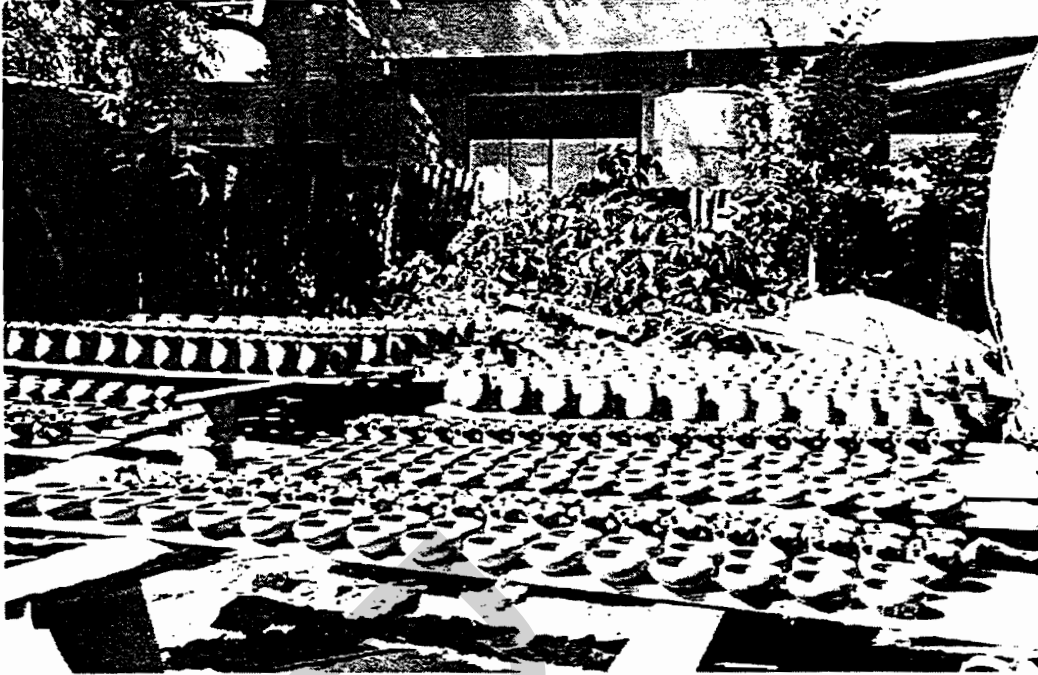
เตาเผาแบบประทุนหรือเตาหลังเต่าของชุมชนเกาะเกร็ดเป็นเตาขนาดใหญ่มาก มีเทคนิควิธีการก่อสร้างที่ดีมีความแข็งแรงทนทานมาก ในการก่อเตาจะก่อฐานที่ระดับต่ำกว่าพื้นดิน อัดดินที่ฐานและพื้นจนแน่น พื้นจะลาดเอียงขึ้นจากปากเตาสู่ท้ายเตา พื้นท้ายเตาในส่วนที่ระดับสูงสุดจะสูงกว่าพื้นระนาบเกือบ 3 เมตร ใช้ไม้ไผ่ทำโครงภายในตามรูปของเตาแล้วก่ออิฐตามโครงนั้นโยเรียงอิฐในแต่ละช่องให้แนบสนิท

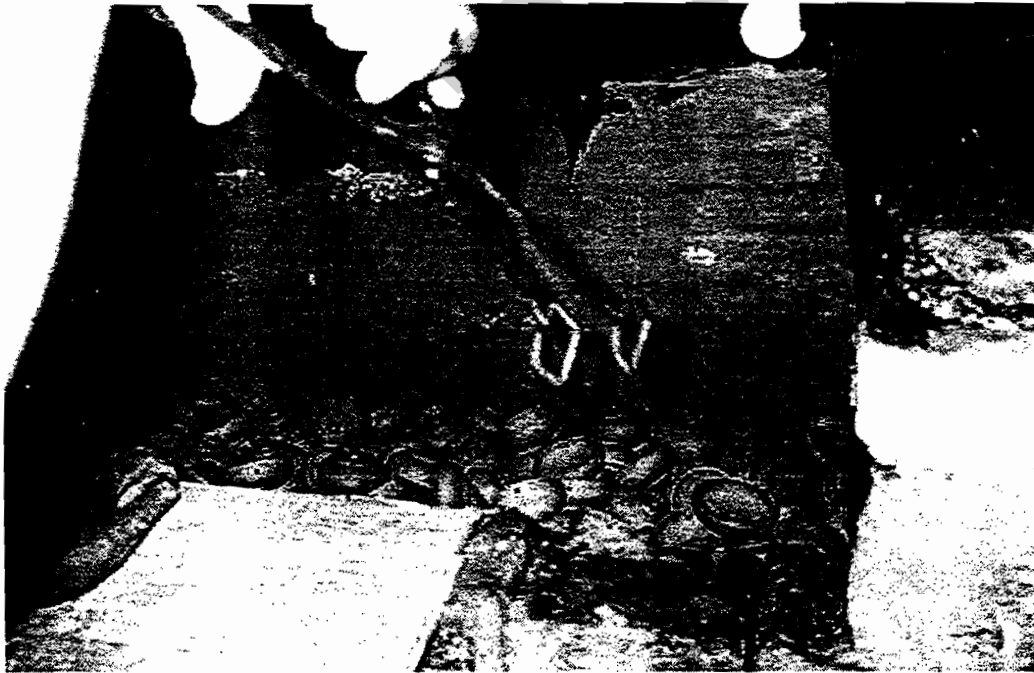
ภาพ 11 ลักษณะเตาถินที่ใช้เผาเครื่องปั้นดินเผาในปัจจุบัน

ภาพ 12 ลักษณะเตาถินที่ใช้เผาเครื่องปั้นดินเผาขนาดเล็ก

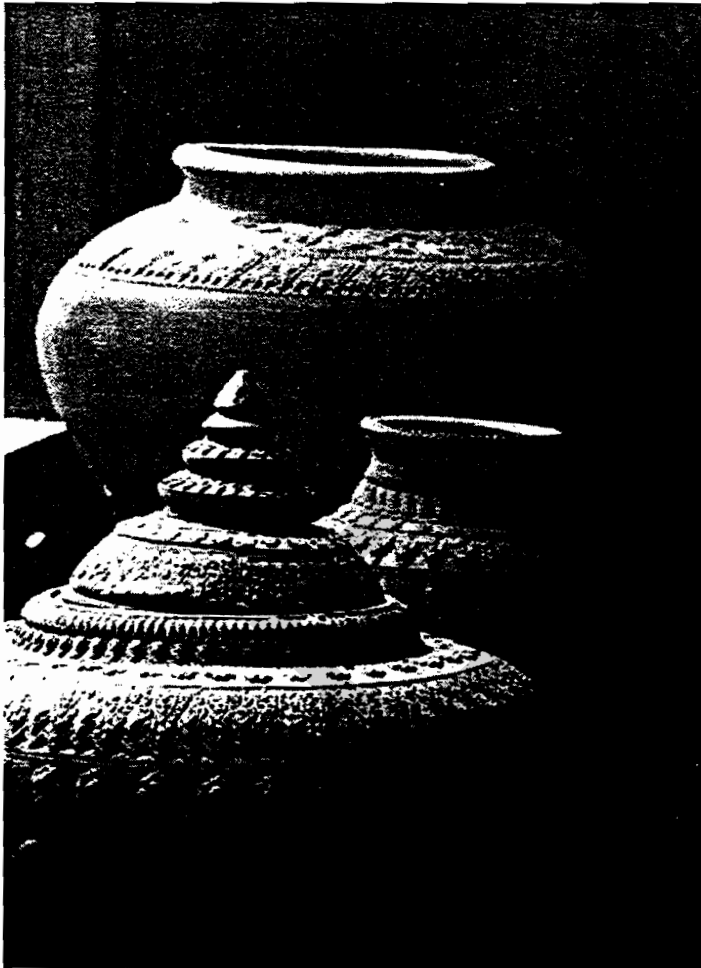

ภาพ 13 การฟุ้งแคะเครื่องปั้นดินเผาก่อนนำเข้าเตาเผา

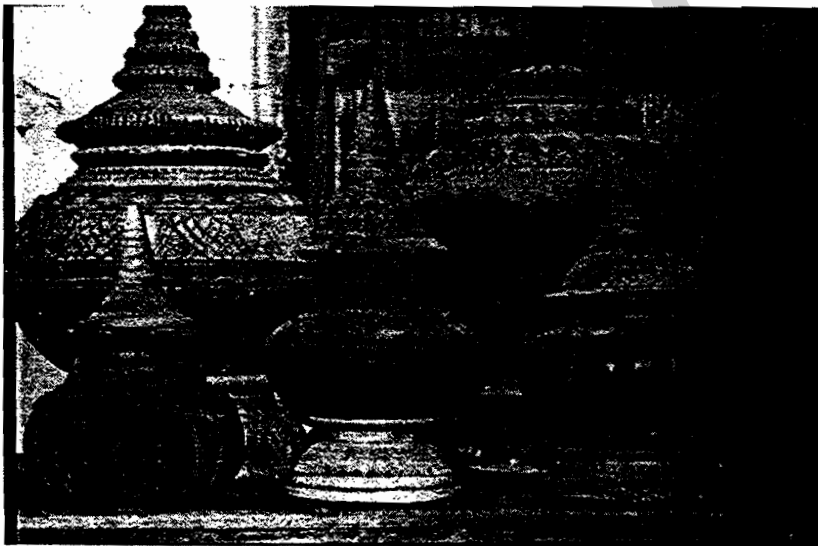

ภาพ 14 การลำเลียงเครื่องปั้นดินเผาขนาดเล็กออกจากเตาถึง

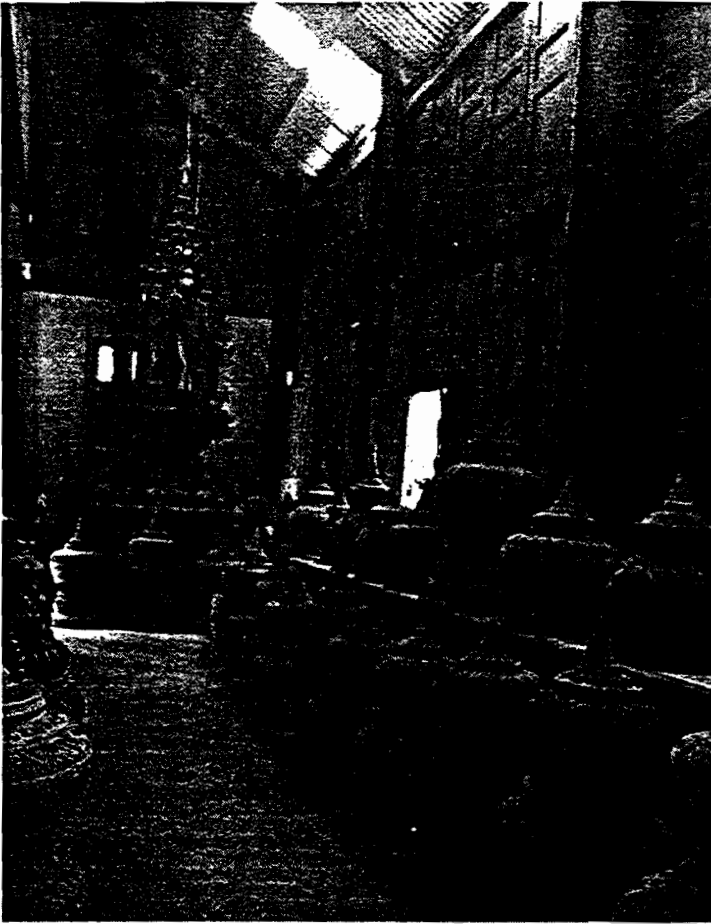
ภาพลวดลายหม้อน้ำลายวิจิตรรูปทรงและขนาดต่าง ๆ

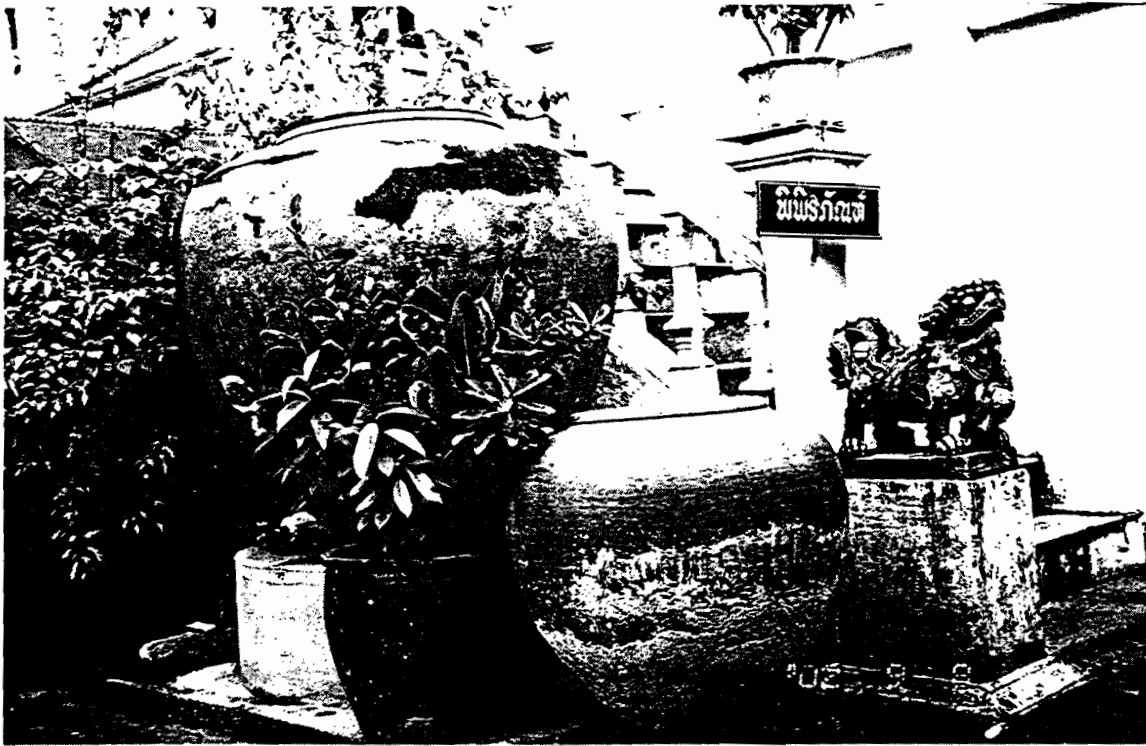
ภาพ 15 ลายวิจิตรบนน้ำโอง

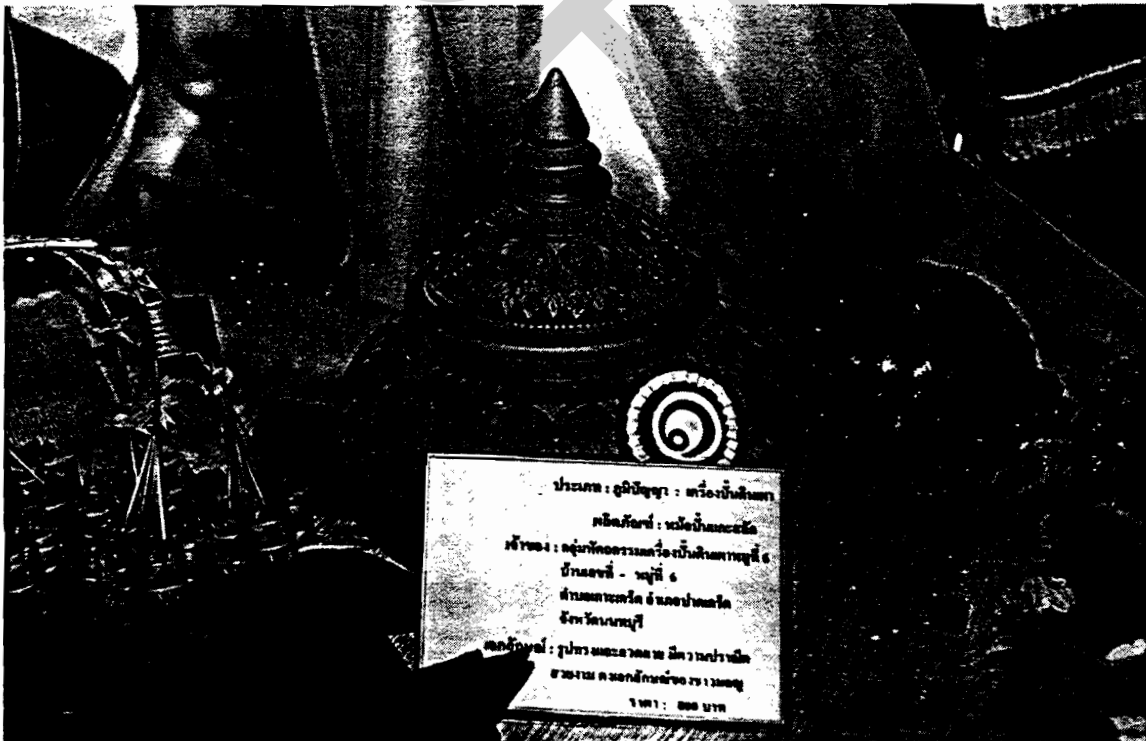
ภาพ 16 หม้อน้ำลายวิจิตรแบบต่าง ๆ

ภาพ 17-18 หม้อน้ำลายวิจิตรที่รูปทรงและขนาดต่าง ๆ

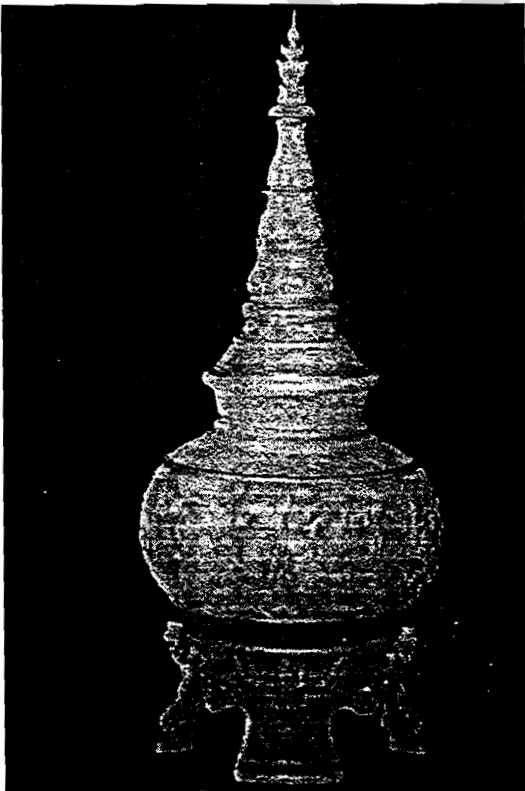
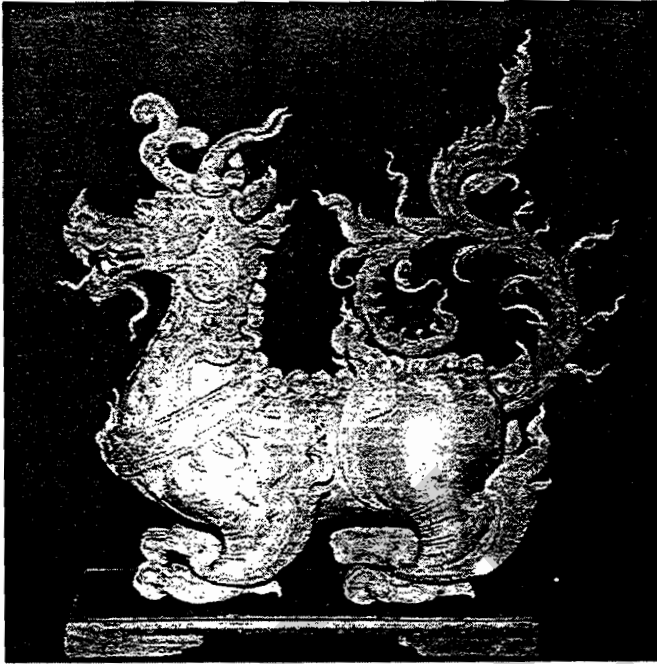

ภาพ 19 โอ่งใส่น้ำขนาดใหญ่ที่สุดและมีอายุเก่าแก่ที่สุดของเกาะเกร็ด ปัจจุบันอยู่ที่วัดปรมัยยิกาวาส

ภาพ 20 หม้อน้ำลายวิจิตรที่ได้รับรางวัลชนะเลิศ

ภาพ 21-23 งานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่แสดงถึงอัตลักษณ์เฉพาะตนของคนรุ่นใหม่

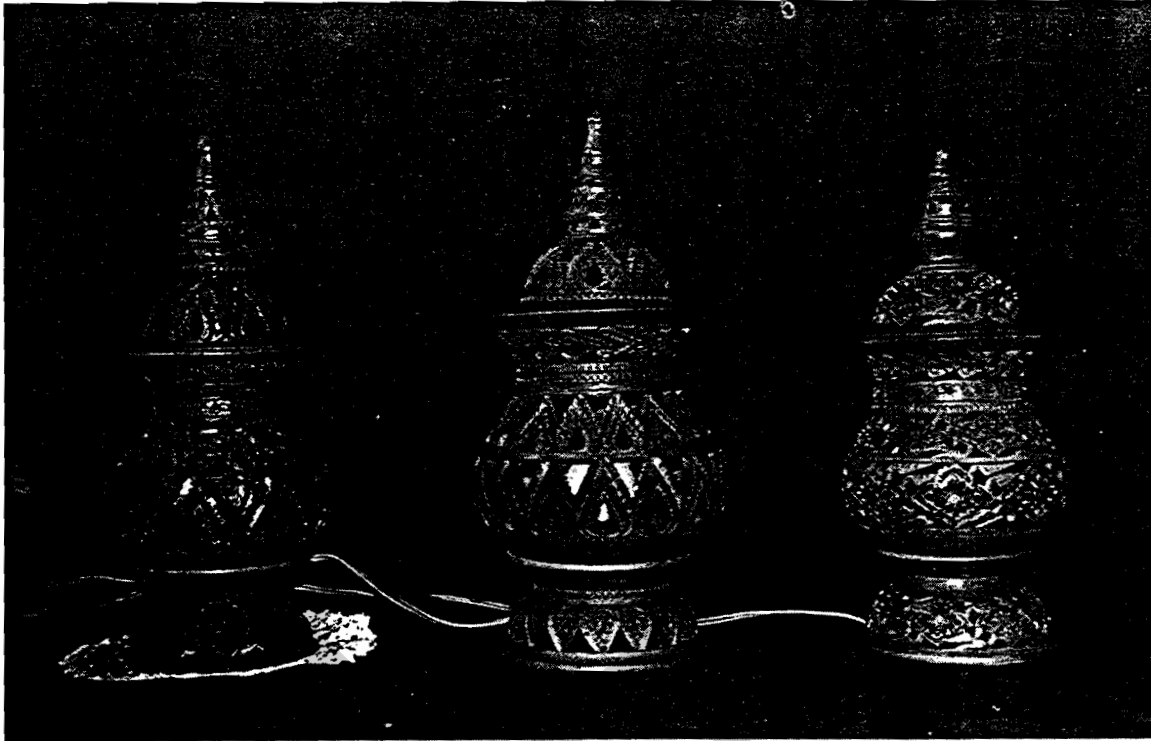

ที่มา: ผลงานของคุณทนงรัช มากไธ หมู่ 1

ภาพ 24 – 25 การปรับเปลี่ยนทางด้านสีสັນในงานเครื่องปั้นดินเผาเพื่อความหลากหลาย

ภาพ 26 - 27 เครื่องปั้นดินเผาที่ได้รับการปรับประยุกต์เพื่อคุณค่าในการใช้สอย

ที่มา: ผลงานของคุณรัชชฤทธิ์ เหมริค หมู่ 6

ภาคผนวก ง. ภูมิปัญญาการทำงานศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเกาะเกร็ด

การทำงานด้านศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชาวชุมชนเกาะเกร็ดนั้น ได้มีการสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว โดยชาวมอญที่อพยพเข้ามาในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (พ.ศ. 2310–2325) เนื่องจากอาชีพช่างปั้นเป็นอาชีพที่คิดตัวชาวมอญมาตั้งแต่เมื่อครั้งชาวมอญยังอยู่แถบลุ่มแม่น้ำอิระวดี ดังนั้น เมื่ออพยพเข้ามาอยู่ที่เกาะเกร็ดชาวมอญจึงยึดถืออาชีพการทำเครื่องปั้นดินเผา มาจนถึงปัจจุบัน

เทคนิคในการขึ้นรูปของเครื่องปั้นดินเผาประเภทอ่าง หม้อน้ำ ที่ชุมชนเกาะเกร็ดผลิตจะใช้ “ลูกตาล” หรือก้อนดินที่มีลักษณะแบนกลม เอามาวางไว้บนพื้นปูนแล้วจับเป็นขอบขึ้นรูปได้เลข ช่างที่เกาะเกร็ดมีความชำนาญในการขึ้นรูปด้วยวิธีการรีดดิน^{2/}มาก แต่ในการปั้นภาชนะบางแบบถ้าขึ้นรูปโดยอาศัยการรีดดินทั้งหมดจะทำได้ช้ามาก เช่น ในการปั้นโอ่ง วิธีที่สะดวกรวดเร็วกว่าที่สุด คือการพิมพ์ท่อนล่างเอาไว้ก่อน เมื่อท่อนล่างแห้งดีแล้วจึงต่อท่อนบนด้วยการนำเอาดินเส้นยาวที่เรียกว่ากลอนมาคลให้เป็นวงต่อขึ้นไปบนพิมพ์เดิมที่ทำไว้ หลังจากนั้นจึงรีดดินให้เป็นรูปทรงตามต้องการแล้วจึงตกแต่งด้วยการใช้ไม้วง^{3/} และเปลือกหอย โดยช่างปั้นจะใช้ไม้วงสำหรับเกลี่ยผิวด้านนอกให้เรียบ ส่วนเปลือกหอยจะใช้สำหรับอัดเนื้อดินด้านในที่ใช้ในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาอันเป็นอาชีพหลักแต่ดั้งเดิมให้แน่น หรือบางทีก็จะใช้ไม้ปลายแหลมสำหรับแต่งกันภาชนะด้วย

วิถีชีวิตและการดำรงชีวิตที่สำคัญของชาวมอญในชุมชนเกาะเกร็ดนั้น จะเกี่ยวข้องกับการทำเครื่องปั้นดินเผาซึ่งเป็นอาชีพหลักแต่ดั้งเดิม เช่น การปั้นโอ่งดินสำหรับใส่น้ำที่มีขนาดใหญ่สามารถจุน้ำได้ประมาณ 10 – 12 ปีบนั้น ป้าทำเนียบ (อุลิสซา ไชยนิล) อายุ 79 ปี ช่างปั้นอาวุโสและเจ้าของโรงปั้น ในหมู่ 1 ได้เล่าถึงกรรมวิธีการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งคำบอกเล่าดังกล่าวสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากสัมภาษณ์ลุงศรีเมือง ทรรทุรานนท์และป้าบุญศรี โพธิ์ใหญ่ กลุ่มผู้อาวุโส ผู้ซึ่งเป็นต้นบ่อของคนในชุมชนเกาะเกร็ด โดยบอกเล่าตรงกันว่า

“งานปั้นในสมัยก่อนดินที่ใช้ทำเครื่องปั้นดินเผาจะใช้ดินกลางเกาะ โดยจะขุดดินใส่เรืออีโปง^{4/} พายมาตามลำคลองภายในเกาะและขนเข้าโรงปั้น ใช้ควายนวดเหยียบย่ำจนดินเหนียวใช้การได้ แล้วจะใช้ไม้กระดานบางๆ มาตัดเป็นก้อนกลมทาบเป็นรูปกลมสูงประมาณ 3 – 4 เมตร (มอญเรียก “คักกองค้ำค”) เมื่อจะปั้นต้องเซาะบางๆ รอบๆ กองดินรคน้ำให้นุ่มจึงนำมาฆ่าด้วยเท้าอีกครั้ง (เรียก

^{2/} รีดดิน คือวิธีการขึ้นรูปทรงของเครื่องปั้นดินเผา รูปภาพประกอบจากภาคผนวก ค. หน้า 143

^{3/} ลักษณะไม้วงคู่อธิบายหน้า 157

^{4/} เรืออีโปง คือเรือพายลำเล็ก ๆ นั่งได้ 2 คนเท่านั้น ทำขึ้นจากไม้ของต้นตาล โดยนำไปขุดเนื้อไม้ตรงกลางออกจนเป็นลำเรือ

“เล่นศาลา”) จึงจะลงมือปั้นได้ ในสมัยก่อนนั้นนิยมปั้นเป็นของใช้ เช่น โองน้ำ อ่าง ครก หม้อน้ำตาล และอื่นๆ หลายแบบ คนมอญโบราณจะปั้นเป็นรูปทรงสวยงาม แกะสลักลวดลายต่างๆ”

ลุงมิตร กองกุล ช่างปั้นอาวุโส วัย 84 ปี หมู 1 กล่าวว่า “อุปกรณ์ในการปั้น คือ แป้นปั้น โองแบบโบราณ เรียกว่า “เป็งโงง” ทำจากขอนไม้สักกว้างประมาณ 25 – 26 นิ้ว และปักเคียวไว้ในหลุม นำแป้นที่เจาะรูตรงกลางสวมลงไปในเคียว เครื่องมือที่ใช้จะมีกระดานสี่เหลี่ยมเล็กๆ กางบนแป้นเพื่อใช้ย่อดินไม้กลมแหลมยาวประมาณ 50 เซนติเมตร ใช้สำหรับตัดดิน แป้นหมุนโบราณนี้แต่ก่อนใช้ทำดิบให้หมุน ถ้าปั้นของชิ้นใหญ่จะใช้มือสาว ปัจจุบันแป้นนี้หาได้ยาก ประกอบกับคนปั้นเสียชีวิตลง จะเหลืออยู่บ้างก็อายุมากแล้ว แป้นหมุนโบราณนี้ยังเก็บรักษาไว้ที่หมู 1”

ลุงทองห่อ จิวออก ช่างปั้นอาวุโส วัย 73 ปี หมู 1 กล่าวว่า “สำหรับเตาเผาที่ใช้เผา มี 2 แบบ คือ เตาเผาแบบมอญใช้ในการเผาโองและเตาเผาแบบจีนใช้เผากระดาง เตาเผาจะมีลักษณะป้อมคล้ายแมลงป่อง (บางคนเรียกว่าเป็นแบบหลังเต่า) ภายในกว้างใหญ่บรรจุโองได้ประมาณ 90 – 100 ใบ ปากเตากว้างพอที่โองขนาดใหญ่ที่ใช้คนหามสองคนจะผ่านเข้าได้ ที่ปากด้านหน้าของเตาทั้งสองข้างจะทำช่องสี่เหลี่ยมเล็ก ๆ ไว้เช่นไหว้เตาตามความเชื่อของคนมอญโบราณ ส่วนเตาเผาแบบจีนที่ใช้เผากระดาง จะมีขนาดเล็กกว่า ส่วนหลังเต่าจะยาวกว่า”

ลุงโถ เต็งเต็ง ช่างปั้นอาวุโส วัย 82 ปี หมู 6 กล่าวว่า “เตาถึง ซึ่งก่ออิฐเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนาดกว้างประมาณ 50 เซนติเมตร สูงไม่เกิน 1 เมตร สำหรับใช้ในงานเผาเร่งด่วน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นงานชิ้นเล็ก ๆ เช่น ดับหรือกระปุกใส่ของจำนวนไม่มากนัก ในการเผาเครื่องปั้น เมื่อบรรจุเครื่องปั้นดินเผาเต็มเตาแล้ว จะปิดปากเตาด้วยการเรียงอิฐ ใช้โคลนผสมแกลบทำให้เรียบ ด้านล่างของเตาจะทำช่องไว้สำหรับใส่ฟืนหรือขอนไม้ ระยะเวลาในการเผา ถ้าเป็นการเผาโองจะใช้เวลา 5 – 10 วัน แต่ปริมาณของที่บรรจุในเตา ส่วนกระดางจะใช้เวลาเผาประมาณ 3 วัน สำหรับเตาถึงจะใช้เวลา 1 วัน”

ปัจจุบันเตาเผาแบบมอญนั้น ได้ถูกรื้อเพื่อสร้างเป็นที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน ส่วนใหญ่เตาที่เห็นเหลืออยู่ทั่วไปบนเกาะ คือเตาเผาแบบจีนและเตาถึง

วัตถุดิบที่ใช้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาของชาวไทยเชื้อสายมอญในเกาะเกร็ด ประกอบด้วย ดินเหนียว ทรายละเอียด ไม้ฟืนซึ่งใช้สำหรับเป็นเชื้อเพลิง ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ดินเหนียวนับว่าเป็นวัตถุดิบที่สำคัญที่สุดในการทำเครื่องปั้นดินเผา ดินที่ใช้เป็นชนิดที่มีความเหนียวดี สีของดินเป็นสีน้ำตาลเข้ม หรือสีเทา ดำ จะทำให้ง่ายต่อการปั้นขึ้นรูป เวลานำมาใช้ปั้นจำเป็นต้องผสมทรายละเอียดลงไปด้วย ดินเหนียวที่ใช้นี้จะขุดมาจากพื้นที่ท้องนาในตอนกลางของเกาะเกร็ด ซึ่งในปัจจุบันดินบนเกาะเกร็ดเริ่มหายากแล้ว และการขนดินเพื่อนำมาใช้ลำบาก ขนดินออกมาได้ยาก ดังนั้นในปัจจุบันชาวบ้านจึงต้องซื้อดินเหนียวจากจังหวัดปทุมธานี ซึ่งพ่อค้าบรรทุกเรือมาขายถึงที่

2. ทราซที่ใช้ในการทำหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาเป็นทราซละเอียด เพื่อผสมกับดินเหนียว ก่อนที่จะปั้น โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ 2 ประการ คือ เพื่อช่วยให้โครงสร้างของดินเหนียวที่ใช้ปั้นเป็น ภาชนะมีความแข็งแรง และเพื่อช่วยให้เกิดความสะดวกในการปั้น เพราะทราซจะช่วยลดความ เหนียวของดินลงได้บ้าง ทำให้ง่ายต่อการขึ้นรูป ช่วยให้โครงสร้างของส่วนผสมของดิน โปร่งขึ้น ซึ่ง เป็นผลให้ภาชนะที่ปั้นแล้ว เมื่อนำไปผึ่งจะแห้งเร็วขึ้น ทราซที่ใช้ผสมดินเหนียวนี้จะซื้อมาจากจังหวัด ปทุมธานี โดยมีพ่อค้าบรรทุกเรือมาขายถึงที่

3. เชื้อเพลิงที่ใช้ในการเผาเครื่องปั้นดินเผานั้นเป็นเชื้อเพลิงที่ได้จากไม้ ซึ่งเมื่อก่อนชาว บ้านสามารถหาได้จากท้องถิ่น แต่ในปัจจุบันไม้ส่วนใหญ่ที่ใช้จะเป็นไม้ที่ได้จากป่าชายเลนหรือ ไม้ที่ เหลือจากงานก่อสร้าง และทางมะพร้าวแห้ง ราคาไม้พื้นจะขายเป็นลำเรือ

เตาเผาเครื่องปั้นดินเผา

ลักษณะเตาเผา⁵¹ ที่ใช้เผาเครื่องปั้นดินเผานั้น จะสร้างอยู่บนพื้นดิน ก่อด้วยอิฐเป็นเตาเผา ชนิดทางลมร้อนผ่านในแนวนอนขนานกับตัวเตา ใช้ไม้เป็นเชื้อเพลิงในการเผา เตาจะมีลักษณะป้อม ชาวบ้านเรียกเตาแบบนี้ว่า “เตาแบบทรงแมลงป่อง” คือ ตรงกลางนูนขึ้นตามส่วน โค้งของเพดานเตา มี ช่องไฟใหญ่สำหรับนำเครื่องปั้นดินเผาเข้าไปจัดเรียงในเตาเผา เรียกว่า “ประตูเตา” มีปล่องไฟสำหรับ ระบายความร้อนภายในเตานั้น ด้านปากเตาจะแคบแล้วจะค่อยๆ ขยายกว้างออก ตรงกลางเตาเป็นที่ วางเครื่องปั้นดินเผา พื้นจากปากเตาถึงปล่องไฟจะค่อยๆ ขยายกว้างออก ตรงกลางเตาเป็นที่วางเครื่อง ปั้นดินเผา พื้นจากปากเตาถึงปล่องไฟจะค่อยๆ ลาดสูงขึ้น เตาเผาทุกเตาเผาจะมีหลังคาป้องกันฝนด้วย เมื่อลำเลียงเครื่องปั้นดินเผาเข้าสู่ภายในเตาเผาเรียบร้อยแล้วเพื่อจะทำการเผาเครื่องปั้นดินเผา ผู้เผาจะ ปิดปากประตูเตาอย่างมิดชิด ด้วยเศษเครื่องปั้นดินเผา และดิน โคลนผสมเกลบ

เครื่องมืออุปกรณ์ที่ใช้ในการปั้น

1. เป็นหมุน ในอดีตจะใช้เป็นหมุนที่ทำด้วยไม้ โดยใช้แรงงานคนในการถีบหรือสาวเป็น ให้หมุน แต่ในปัจจุบันมีเทคโนโลยีที่ทันสมัยมีไฟฟ้าเข้ามาในชุมชน ทำให้มีการพัฒนา เครื่องมือเครื่องใช้ในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาให้รวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จึงมีการนำเป็นหมุน ไฟฟ้าซึ่งขับเคลื่อนด้วยมอเตอร์ไฟฟ้าเข้าใช้แทนเป็นหมุน ไม้ ทำให้ เกิดความรวดเร็วในการผลิตมากยิ่งขึ้น
2. ไม้วง หรือวงแหวนกลม ทำด้วยไม้ไผ่เหลาบางแล้วขุดเป็นวงกลม ใช้ในการขุดแต่งผิวให้ ได้รูปร่าง

⁵¹ ลักษณะเตาเผา รูปภาพประกอบในภาคผนวก ก. หน้า 146

3. ฝ้ายดิบ นำไปชุบน้ำเพื่อใช้ในการแต่งผิวให้เรียบ และใช้ในการจับปากภาชนะที่ปั้นดั้งขึ้นให้เป็นรูปร่าง
4. ภาชนะสำหรับใส่น้ำเพื่อชุบมือ ทำด้วยวัสดุอย่างใดก็ได้
5. ไม้กระดานมีขนาดต่าง ๆ กัน สมัยก่อนมีการปั้นโอ่งมากก็จะใช้ไม้กระดานแผ่นใหญ่สำหรับวางโอ่งที่ปั้นเสร็จแล้ว แต่ในปัจจุบันไม่นิยมปั้นโอ่งแล้ว ก็จะใช้ไม้กระดานเล็ก ๆ ในการวางเครื่องปั้นขนาดที่เล็กลงมา เช่น ครก โอ่งใส่น้ำแข็ง เป็นต้น
6. เครื่องรีดดินหรือเครื่องโม่ไฟฟ้า เป็นเครื่องมือที่ใช้ผสมดินและทรายให้เข้ากันจากนั้นก็รีดดินออกมาเป็นแท่ง โดยเริ่มมีการใช้เครื่องรีดดินนี้ในราวปี พ.ศ. 2472 (อนุรักษ์ประวิมล ศรีทรัพย์, 2537: 89)

ขั้นตอนในการทำเครื่องปั้นดินเผาในปัจจุบัน

การทำเครื่องปั้นดินเผานั้นมีขั้นตอนการผลิตหลัก ๆ ดังนี้

1. ขั้นตอนเตรียมดิน

การเตรียมนับว่าเป็นขั้นตอนสำคัญ เพราะมีส่วนในการกำหนดคุณภาพของเครื่องปั้นดินเผา โดยจุดมุ่งหมายของการเตรียมดินคือ เพื่อเป็นการปรับปรุงสีของเนื้อดินและแยกสิ่งเจือปน เช่น เศษไม้ออกจากดิน ทำให้ดินมีความเหนียวมากขึ้น เป็นการควบคุมการหดตัวของเนื้อดินเพื่อไม่ให้แตกร้าวได้ง่าย อีกทั้งยังทำให้เนื้อดินมีความเหมาะสมกับสภาพการปั้น การเตรียมดินในอดีตนั้นจะประกอบไปด้วย วิธีการล้างดิน การหมักดิน การย่ำดินและการตีกองดิน การเหยียบดิน และการนวดดิน กรรมวิธีในการผลิตในอดีตเริ่มจากการเตรียมดิน เมื่อขุดดินขึ้นมาแล้ว (ดินกลางเกาะ) นำดินมาปั้นเป็นก้อนๆ แล้วนำมากองแผ่เรียงออกไปบริเวณข้างโรงปั้น (มีหลังคาคลุม) พร้อมกับสาคน้ำและทรายไปทั่วแล้วหมักดินเอาไว้ จากนั้นจะใช้แรงงานซึ่งเป็นคนในครัวเรือน หรือคนที่ขอ “เอาแรง” มาช่วยเหยียบย่ำไปบนเนื้อดิน ระหว่างที่ย่ำไปก็จะใช้พลั่วที่ทำด้วยไม้ “แชะ” ดินไปด้วย หลังจากนั้นจะใช้ควายย่ำไปบนเนื้อดินเพื่อไม่ให้ดินจับตัวเป็นก้อนใหญ่ การย่ำดินนี้จะใช้ระยะเวลาประมาณ 7 วัน

จากนั้นจะเป็นขั้นตอนการ “ตีกอง” โดยใช้พลั่วไม้ตีดินตั้งเรียงกันไว้เป็นกองสูงเตรียมสำหรับการปั้น เวลาที่ต้องการใช้ดินจะใช้มือแชะดินออกมาจากกองดินแล้วนำมาแผ่ไว้จากนั้นจึงใช้เท้าเหยียบดินให้แผ่ออก เพื่อนวดดินและคลึงให้เป็น “กลอน” หรือแท่งยาว ๆ ใช้สำหรับการปั้นต่อไป

กระบวนการเตรียมดินเพื่อทำเครื่องปั้นดินเผาในปัจจุบันจากคำบอกเล่าของป้าสุนีย์ คิชสง่า ประธานกลุ่มหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา หมู่ 1 อายุ 58 ปี กล่าวว่า “การทำเครื่องปั้นดินเผา สมัยโบราณเราใช้ดินที่นี่ โดยขุดลงไปเป็นบ่อลึกหลายบ่อมาก แต่ต่อมาดินเริ่มจะหมด จึงหันไปใช้ดินที่

ปทุมธานี เปรียบเทียบแล้วคล้ายๆ ดินของเรา เราซื้อเขาเป็น ปิป (ประมาณ 2 ก้อน) ให้เขาบรรทุกใส่ เรือมาลำหนึ่ง 400 ปิป ราคาประมาณ 9,000 บาท พอเขาเอาดินมาทิ้งไว้ที่ศูนย์ เราก็เอาพลั่วแฉะดิน รคน้ำให้ฉ่ำ แล้วเอาผ้าพลาสติกคลุมไว้ 1-2 คืน เช้ารุ่งขึ้นมาแฉะใหม่ แล้วก็เอาเข้าเครื่องโม้ ออกมา เป็นดินที่เอามาใช้ปั้นอ่างปั้นครก”

แต่ในกรณีการเตรียมดินเพื่อใช้สำหรับงานเครื่องปั้นดินเผา ประเภทของสวยงาม จะต้อง นำดินไปกรองอีกชั้นก่อน เอาดินกรองด้วยการตักดินไว้ในถังปูน แล้วก็ปั้นจนดินแตก่วน คล้ายดิน สอพอง จากนั้นจึงนำมาใส่ตะแกรง ร่อน 2 ครั้ง ครั้งสุดท้ายใช้ผ้ากรองละเอียด แล้วจึงนำมาใส่พิมพ์ ปูนพลาสติก ทิ้งไว้ 1 คืน จากนั้นจึงนำดินนั้นมาปั้น แล้วจึงจะนำไปใช้ในการปั้นได้ ดินกรองจะใช้ ระยะเวลาในการเตรียมดินนานเกือบ 10 วัน แต่ถ้าเป็นดินสำหรับปั้นครกของไม้ละเอียด จะใช้เวลา ในการเตรียมดินรวมทั้งปั้นเพียง 5 วัน

2. ขั้นตอนการขึ้นรูป

กรรมวิธีในการปั้นแบบดั้งเดิมนั้น ชาวบ้านจะปั้นบนแป้นหมุนที่ทำด้วยไม้และตกแต่ง ลวดลายซึ่งกรรมวิธีตกแต่งเครื่องปั้นจะไม่ตายตัวขึ้นอยู่กับลักษณะการทำงานของช่างปั้น การขึ้นรูป นั้นเป็นขั้นตอนที่ผู้ปั้นต้องอาศัยความชำนาญเป็นพิเศษ จึงจะปั้นรูปภาชนะเครื่องปั้นดินเผาที่ต้องการ ได้อย่างสวยงาม และยังขึ้นอยู่กับความสามารถ เจริญศิลปะของแต่ละบุคคลด้วย ลุงมิตร กองกุล ช่างปั้น อาวุโส อายุ 84 ปี เล่าว่า “การขึ้นรูปจะเริ่มจากการนำก้อนดินที่นวดเรียบรื้อแล้วมาวางบนแป้นหมุน ที่หมุนด้วยเท้าซึ่งจะมีคนคอยถืออยู่ เมื่อแป้นเริ่มหมุน เราจะใช้ฝ่ามือทั้งสองข้างรีดดินให้เป็นรูปครึ่ง วงกลม และขึ้นรูปตามที่ต้องการ จากนั้นผู้ปั้นก็จะใช้นิ้วหัวแม่มือจิกลงไปกลางก้อนดิน เพื่อให้เกิดรู ตรงกลาง พอหัวแม่มือจิกลงไปจะสุคนิ้วจึงใช้นิ้วอีก 4 นิ้ว ที่เหลือรีดดิน โดยออกแรงบีบเข้าหากันรูที่ เจาะก็จะขยายออกจากนั้นก็พลิกมือกลับ โดยให้นิ้วทั้ง 4 อยู่ด้านใน หัวแม่มืออยู่ด้านนอก แล้วใช้นิ้วอีก ข้างหนึ่งค้ำจากหัวแม่มือรีดดินต่อไป เพื่อให้ได้รูปทรงตามที่ต้องการ โดยผู้ปั้นจะใช้ฝ่าเท้าช่วยในการ ขึ้นรูปกรณีภาชนะที่มีขนาดใหญ่ นั้น ผู้ปั้นจะต้องขยรีดดินให้สูงและหนาตามที่ต้องการ ผู้ปั้นจะนำฝ่า มาทาบให้มีความหนาพอสมควรมีขนาดตามความต้องการของผู้ปั้น จากนั้นจึงนำฝ่ามาวางพาดมือซ้าย ใช้นิ้วหัวแม่มืออยู่บนฝ่า ส่วนนิ้วที่เหลือทั้ง 4 นิ้วจับฝ่าไว้ให้แน่น ส่วนมือขวาจะจับฝ่าอีกด้านไว้ โดย ใช้นิ้วหัวแม่มือทั้งสองข้างคอยกดฝ่าให้ถูกเนื้อดินที่ปั้น เพื่อช่วยรีด และขยดินให้มีความสูง และคอย ตัดดินส่วนที่เกินออกไป เวลาที่ปั้นอยู่นั้นจะต้องให้มือเปียกน้ำอยู่เสมอ นอกจากนี้ฝ่าที่ช่วยรีดดินก็ ต้องเปียกน้ำด้วยเช่นกัน และการหมุนแป้นนั้น ผู้หมุนก็ต้องหมุนให้ต่อเนื่องกันตั้งแต่สร้างรูปจนเสร็จ ไม่ให้หยุดกลางคัน เพราะถ้าหยุดจะทำให้ความหนาของภาชนะไม่เท่ากัน นอกจากนี้ผู้หมุนแป้นจะ ต้องรู้จังหวะการหมุนด้วยว่า ตอนไหนต้องใช้ความเร็วมากน้อยเท่าใด จากนั้นก็ทำการแต่งผิวภาชนะ

ให้เรียบในขณะที่เป็นยังหมูนอยู่ เมื่อเสร็จแล้วก็จะใช้เชือกหรือลวดตัดกันให้ขาดจากเป็นหมูนยกไปวางบนแผ่นกระดานที่เตรียมไว้ข้าง ๆ”

3. ขั้นการฝังเครื่องปั้นดินเผา

เมื่อปั้นภาชนะได้ตามความต้องการแล้ว ก็จะนำเครื่องปั้นดินเผาที่ได้นั้น ไปฝังไว้กลางแดดจนกว่าจะแห้งหมาด ๆ หลังจากนั้นจึงนำไปเก็บไว้ในที่ร่ม การฝังกลางแดดนั้นจะต้องระวังไม่ให้ถูกแดดมากเกินไป เพราะจะทำให้เครื่องปั้นดินเผาเริ้วเมื่อนำไปเข้าเตาเผา บางครั้งก็จะฝังไว้ในที่ร่มเพื่อที่จะให้เครื่องปั้นดินเผาคายน้ำออกช้า ๆ ป้องกันไม่ให้เครื่องปั้นดินเผานั้นบิดเบี้ยว และแตกร้าวได้ง่าย

4. ขั้นการเผา

การเผา นับเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งป้าบุญศรี โทธิ์ใหญ่ช่างปั้นอาวุโสวัย 72 ปี เล่าว่า “หลังจากฝังเครื่องปั้นดินเผาจนแห้งได้ที่แล้วจึงนำเข้าเตาเผา ซึ่งจะต้องใช้ความชำนาญพอสมควร มิฉะนั้นเครื่องปั้นดินเผาอาจจะพังล้มลงมาได้ การนำเครื่องปั้นเข้าเตาเผา จะเริ่มตั้งแต่การเรียงเครื่องปั้นดินเผาในเตาเผา เตาเผาจะมีประตูเตาอยู่ทางด้านข้างหรือทางด้านหน้า ซึ่งไว้สำหรับขนเครื่องปั้นดินเผาเข้าเตาและนำออกจากเตาเมื่อเผาเสร็จเรียบร้อยแล้ว”

การเรียงเครื่องปั้นดินเผานั้น ชาวบ้านจะเรียงเครื่องปั้นดินเผาชั้นใหญ่ไว้ข้างล่าง และซ้อนขนาดย่อมหรือเล็กกว่าไว้ข้างบนจนจรดเพดานเตา ชาวบ้านจะเริ่มวางเครื่องปั้นดินเผาจากด้านปล่องไฟหรือจากปากเตาที่ใช้สูมไฟ เข้าหาตัวจนถึงประตูเตาที่เป็นทางลำเลียงเครื่องปั้นเข้าเตา โดยวางตามแนวนอนหรือแนวตั้งแล้วแต่ลักษณะของเครื่องปั้นดินเผา เมื่อวางเครื่องปั้นดินเผาเต็มเตาเผาแล้ว จะปิดช่องไปด้านข้างทั้งซ้ายขวาทุกช่อง รวมทั้งประตูลำเลียงเหลือไว้เพียงช่องเดียวซึ่งจะใช้เป็นจุดเริ่มต้นของการเผาหรือตัดไฟ การปิดช่องไฟจะใช้ดินโคลนผสมผสมเกลบ ปิดช่องไฟมิดชิด ไม่ให้อากาศผ่านได้

การเผาจะใช้ระยะเวลา 3 – 7 วัน ขึ้นอยู่กับชนิดของเครื่องปั้นดินเผานั้น ๆ โดยจะเผาติดต่อกันทั้งวันทั้งคืน และจะสูมไฟอยู่ตลอดเวลา โดยในช่วงแรกจะจุดไฟเฉพาะตอนหัวเตา แล้วค่อย ๆ เพิ่มความร้อนขึ้นทีละน้อย ๆ ถ้าหากเพิ่มความร้อนเร็วเกินไปจะทำให้เครื่องปั้นดินเผาแตกร้าวได้ง่าย เมื่อเผาไปได้ประมาณ 1 วัน ก็จะเปิดช่องใส่ฟืนเพิ่มขึ้นในบริเวณตอนกลางของเตาเผาเพื่อเร่งความร้อนขึ้นจนครบระยะเวลา ชาวบ้านจะคอยสังเกตคูสีของเครื่องปั้นถ้าหากมันเป็นเงามากก็แสดงว่าใช้ได้ ในการเผานี้ต้องอาศัยความชำนาญในการเผาเป็นอย่างดีด้วย เพราะถ้าขาดความชำนาญแล้วอาจจะทำให้เครื่องปั้นแตกร้าวทั่วทั้งเตาได้ เมื่อเผาครบตามกำหนดแล้วก็ปล่อยให้เตาค่อย ๆ เย็นลงซึ่งใช้ระยะเวลา 2 – 3 วัน จึงจะนำเครื่องปั้นดินเผาออกจากเตาได้

ภาคผนวก จ. ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูลหลักและวันที่ให้การสัมภาษณ์

แบ่งออกเป็นกลุ่มคน 3 รุ่น ได้แก่ กลุ่มคนรุ่นเก่า กลุ่มคนรุ่นกลาง และกลุ่มคนรุ่นใหม่ ดังนี้
กลุ่มคนรุ่นเก่า

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	อายุ	หมู่	อดีต	ปัจจุบัน	วัน / เดือน / ปี
1	คุณมิตร กอง กุล	84 ปี	1	การศึกษาระดับประถมศึกษา ปีที่ 4 เคยประกอบอาชีพช่างปั้น โอ่ง หม้อน้ำลายวิจิตร ครก เคย แสดงการปั้นถวายพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 8 และพระอนุชา (พระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบัน) ใน คราวที่เสด็จประพาสเกาะเกร็ด	ไม่ได้ ประกอบอาชีพ	25 พ.ค. 45
2	คุณโต เชื้อเต็ง	82 ปี	6	ไม่ได้จบการศึกษา เคย ประกอบอาชีพช่างปั้นหม้อน้ำ ลายวิจิตร เคยเดินทางไปแสดง งานปั้นที่จัดโดยสถาบันสมิธโซ เนียน สหรัฐอเมริกา เคยได้รับ เชิญไปสอนปั้นให้กับนักศึกษาอ ทาลัยครุจันทรเกษม (ชื่อในขณะ นั้น)	ไม่ได้ ประกอบอาชีพ	26 พ.ค. 45
3	คุณทองหล่อ คัมภีระ	75 ปี	6	เคยประกอบอาชีพช่างปั้น กระถางสังคาลาคันคสนามหลวง (ในสมัยนั้น) เคยมีโรงงานเป็น ของตนเอง เลิกกิจการไปเมื่อ 2534	ทำงานปั้น และแกะสลัก ลายวิจิตรในงาน เครื่องปั้นดินเผา ขนาดเล็ก	26 พ.ค. 45
4	คุณบุญศรี โพธิ์ใหญ่	72 ปี	6	จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ปีที่ 2 เป็นช่างปั้นขามอญ สามารถปั้นหม้อน้ำลายวิจิตรได้ มี อาชีพทำเครื่องปั้นดินเผา และมีความ รู้ความสามารถทางนาฏศิลป์ มอญ เคยเป็นวิทยากรสอนปั้นให้ กับสถาบันการศึกษาหลายแห่ง	เป็นครูสอน ปั้นให้กับนัก เรียนระดับ ประถมศึกษา ของโรงเรียน วัดปรมย์ยิกา วาส วิชางานพื้น ฐานอาชีพ	26 พ.ค. 45

5	คุณอุลิสซา ไชยนิล	79 ปี	1	จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4 เคยประกอบอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผาหม้อน้ำลายวิจิตร ตั้งแต่เรียนจบ	ปั้นงานชิ้นเล็ก ๆ อยู่ที่บ้านบ้าง	25 พ.ค. 45
6	คุณทองหล่อ ใจวอก	73 ปี	1	เคยเป็นลูกจ้างประจำอยู่ที่สถานสงเคราะห์เด็กชายบ้านปากเกร็ด และช่วยภรรยาทำเครื่องปั้นดินเผาในวันหยุด แต่หลังจากเกษียณอายุแล้วจึงยึดอาชีพช่างปั้นเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพ	ไม่ได้ประกอบอาชีพ	28 พ.ค. 45
7	คุณทวี สุขทอง	67 ปี	1	เคยเป็นลูกจ้างทำงานแก้เครื่องดนตรี ต่อมาได้แต่งงานกับลูกสาวเจ้าของโรงงานกระดาษ จึงเริ่มแยกครอบครัวออกมาทำกิจการเครื่องปั้นดินเผาประเภทกระดาษของตนเองมาตั้งแต่สมัยเมื่อ 40 ปี ก่อน	ปัจจุบันเป็นเจ้าของโรงงานไทยชินขง	12 พ.ค. 45
8	คุณจำลอง รัตนอุดม	67 ปี	1	เคยเป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 ครอบครัวมีกิจการ โรงปั้นเครื่องปั้นดินเผาประเภทครกที่สี่บ่อดกัณมาเก่าแก่	เป็นเจ้าของกิจการ โรงปั้นเครื่องปั้นดินเผา	28 พ.ค. 45
9	คุณศรีเมือง ทรทรรณท์	65 ปี	1	จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 ครอบครัวเคยเป็นเจ้าของโรงปั้นมาก่อนตนเองเป็นคนรุ่นสุดท้ายที่มีใจรัก	เป็นสมาชิกกลุ่มศิลปิน หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา หมู่ 1 และประกอบอาชีพด้านปั้นและแกะสลักลาย	8 เม.ย. 45
10	คุณชูฉวี สุขทอง	61 ปี	1	เดิมครอบครัวทำกิจการเครื่องปั้นดินเผา จึงเริ่มหัดปั้นตั้งแต่อายุ 7 - 8 ปี จนกระทั่งแต่งงานจึงมาเปิดกิจการ โรงปั้นกระดาษของตนเอง	ช่วยบริหารงาน โรงปั้นไทยชินขง และเป็นเจ้าของร้านขายเครื่องปั้นดินเผา "จ๋อมแจ้ม"	12 พ.ค. 45

กลุ่มคนรุ่นกลาง

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	อายุ	หมู่	อดีต	ปัจจุบัน	วัน / เดือน / ปี
1	คุณพิศาล บุญ ผูก	60 ปี	7	จบการศึกษาระดับปริญญาตรี นิติศาสตร์บัณฑิตและปริญญาโท การพัฒนา สหกรณ์(พัฒนาชนบท) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประกาศนียบัตรการพัฒนาสังคม ชนบท สถาบัน SEARSODIN (Southeast Asia – Rural and Social Development Institution)ประเทศฟิลิ ปปินส์ (คณะกรรมการฝ่าย ประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2542: 275) จัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน เครื่องปั้นดินเผาที่บ้านพักตนเอง เป็นผู้รวบรวมเครื่องปั้นดินเผาอยู่ โบราณ โดยเฉพาะหม้อมันลายวิจิตร และรณรงค์ให้ประชาชนในชุมชน และทางราชการเห็นคุณค่าของ เครื่องปั้นดินเผา จัดประกวดเครื่อง ปั้นดินเผาพื้นบ้านปากเกร็ดเริ่ม ดำเนินการตั้งแต่ พ.ศ. 2525 และเคย นำช่างปั้น ไปแสดงงานปั้นที่จัดโดย สถาบันสมิธโซเนียน สหรัฐอเมริกา เมื่อปีพ.ศ. 2537 มีผลงานบันทึกเรื่อง การปั้นเครื่องปั้นดินเผาอยู่เป็น เอกสารอัดสำเนา เป็นวิทยากรให้ สถาบันการศึกษาหลายแห่ง	พิพิธภัณฑ์ พื้นบ้านเครื่อง ปั้นดินเผาอดีตผู้ จัดการฝ่ายต่าง ประเทศ ธนาคารเพื่อการ เกษตรและส หกรณ์	22 เม.ย. 45
2	คุณสุนีย์ คิช สง่า	58 ปี	1	ตั้งแต่เกิดตนเองเห็นพ่อแม่มี อาชีพเป็นช่างปั้น เจ้าของโรงงาน ก็สืบทอดต่อมา จนถึงแต่งงาน สามีก็ทำอาชีพนี้ ปัจจุบันสามีได้ เสียชีวิตลงตนเองจึงเป็นผู้บริหาร จัดการแทน อีกทั้งยังเป็นประธาน กลุ่มหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา หมู่ 1 ด้วย	เป็นผู้บริหารจัดการ การแทน อีกทั้ง ยังเป็นประธาน กลุ่มหัตถกรรม เครื่องปั้นดินเผา หมู่ 1 ด้วย	8 เม.ย. 45

3	คุณอรุณศรี ฤทธิ์เดช	55 ปี	6	ครอบครัวเริ่มทำกิจการเครื่อง ปั้นดินเผาประเภท กระทะ หม้อ ดิน โอ่ง กระถางมาตั้งแต่รุ่นตา ยาย จนกระทั่งสืบทอดมาถึงตน เอง ปัจจุบันทำหน้าที่	ที่บริหารกิจ การและควบคุม การผลิตในโรง งานป่าดุ่มร่วม กับสามี	2 มิ.ย. 45
4	คุณชัยยุทธ เหมริค	57 ปี	6	จบการศึกษาจากเทคนิคหุง หมামมจน ครอบครัวเคยมีอาชีพปั้น มาตั้งแต่จำความได้แต่ประสบ ภาวะวิกฤตตั้งแต่น้ำท่วม ปี 2538 อดีตเคยทำงานเป็นช่างภาพที่หน่วย โสตทัศนศึกษา คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สนใจงาน ปั้นและทำงานด้านปั้นเป็นงาน อดิเรกมาตลอด เริ่มหันมาจริงจังใน งาน แกะสลักลายและประยุกต์ลวด ลายตั้งแต่ปี 2523	เป็นประธาน กลุ่มหัตถกรรม เครื่องปั้นดินเผา หมู่ 6 และเจ้า ของร้านธาคูณิน	6 พ.ค. 45
5	คุณรัชชัย เชื้อเต็ง	47 ปี	1	ทำงานปั้นมาได้ 20 กว่าปี เคย เป็นลูกจ้างปั้นกระถาง	ทำงานปั้น อิสระและเป็น ลูกศิษย์ของป้าอุ ลิสสา ไชยนิลใน งานปั้นหม้อน้ำ ทรงฟักทองและ แกะลาย	27 พ.ค. 45
6	คุณโชคชัย พุ่มไม้ใหญ่	44 ปี	1	ทำงานปั้นในโรงงานกระถาง ตั้งแต่อายุ 12 ปี	ปัจจุบันรับ จ้างปั้นงานทุก รูปแบบ และ ถ่ายทอดงานปั้น ให้แก่เยาวชนก ลุ่มท้ายซอย	1 พ.ค. 45
7	คุณประสิทธิ์ สินสืบผล	40 ปี	7	การศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 7 อาชีพช่างปั้น สามารถปั้นได้ ทุกรูปแบบ	มีโรงงาน ของตัวเองโรง แม่กิมฮ้อ	27 พ.ค. 45
8	คุณบริรักษ์ สุขศีลธรรม	37 ปี	7	จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ชั้นปีที่ 3 จบการศึกษาระดับ ประถม มัธยมศึกษาจากโรงเรียน ปากเกร็ดเรียนต่อค้าที่พาณิชยการ	เป็นช่างปั้น และแกะสลัก ลายเครื่องปั้น ดินเผาอิสระ	21 เม.ย. 45

				คูสิต จบด้านบัญชี เคยทำงานที่บริษัทเอกชนหลายแห่ง แต่เนื่องจากเป็นใช้เงินเปลืองมาก ทำให้เงินเดือนไม่พอใช้อาชีพช่างปั้นหม้อน้ำลายวิจิตร เคยปั้นถวายสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เมื่อคราวเสด็จเยือนเกาะเกร็ด เมื่อปี พ.ศ. 2543 เคยได้รับเชิญไปสอนปั้นที่โรงเรียนหอวัง		
9	คุณมะทอ มากไอ	58 ปี	1	จบการศึกษาระดับประถมศึกษาชั้นปีที่ 4 เนื่องจากต้องออกมาช่วยงานในโรงปั้นของครอบครัว จนกระทั่งมีฝีมือสามารถปั้นโอ่ง อย่าง ครก	ปัจจุบันมีอาชีพค้าขายเครื่องปั้นดินเผา ประเภทหม้อดินเผา ครกและของจิว และเป็นผู้สนับสนุนการทำงานแกะสลักเครื่องปั้นดินเผาของลูกชาย	1 พ.ศ. 45

กลุ่มคนรุ่นใหม่

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	อายุ	หมู่	อดีต	ปัจจุบัน	วัน / เดือน / ปี
1	คุณทองชัย มากไอ	21 ปี	1	จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนปากเกร็ด มีอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผา หม้อน้ำลายวิจิตร เคยได้รับรางวัลประกวดเครื่องปั้นดินเผาระดับชาติ จากมหาวิทยาลัยศิลปากร ประจำปี 2543	เป็นช่างแกะสลักลายเครื่องปั้นดินเผาอิสระ	1 พ.ศ. 45
2	คุณสุรชัย พุ่มไม้ใหญ่	24 ปี	1	เริ่มหัดปั้นตั้งแต่อายุ 10 ปีโดยคุณพ่อเป็นครูคนแรกในการหัดทำงานเครื่องปั้นดินเผา	ปัจจุบันเป็นผู้นำกลุ่มทำขาย มีสมาชิก 8 คน เป็นกลุ่มเยาวชนที่รวมตัวกันทำงานปั้น	27 พ.ศ. 45

					และแกะสลัก ลายบนเครื่อง ปั้นดินเผา	
3	คุณ บุญ สม จันทวงศ์	23 ปี	1	เริ่มสนใจงานแกะสลักลาย เครื่องปั้นดินเผาตั้งแต่ ปี 2543 เพราะอยากเรียนรู้	เป็นสมาชิก ในกลุ่มท่ายชอย	27 พ.ค. 45
4	คุณวิรัตน์ ประภา	24 ปี	1	มีความสามารถในการแกะ สลักลายเครื่องปั้นดินเผาที่หลากหลาย หลายรูปแบบ สนใจงานแกะลาย ตั้งแต่อายุ 18 ปี โดยเรียนรู้จาก เพื่อน ๆ และผู้ใหญ่ที่มีความ สามารถในการแกะสลักลายใน หมู่บ้าน	เป็นสมาชิก ในกลุ่มท่ายชอย	27 พ.ค. 45
5	คุณมานะ ภู ทอง	19 ปี	6	เรียนจบการศึกษาระดับ ประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัด เสาธงทอง เริ่มหัดแกะสลักลาย เครื่องปั้นดินเผาตั้งแต่เด็ก ๆ เพราะใจรัก โดยเรียนรู้มาจาก เพื่อน ๆ และรับจ้างแกะสลักลาย บนโอ่งใบเล็ก ๆ	ปัจจุบันเป็น ลูกจ้างแกะลายที่ โรงงานไทยอิน ยง หมู่ 1	12 พ.ค. 45
6	คุณศิริพงษ์ ถนอมกิจ ธรรม	17 ปี	1	เรียนจบการศึกษาระดับมัธยม ศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนวัดปรมัยยิกา วาส เป็นลูกศิษย์พี่บุญศรี โพธิ์ ใหญ่ มีใจรักในงานปั้นและแกะ สลักลายเครื่องปั้นดินเผา เคยเข้า ประกวดในงานประจำจังหวัด นนทบุรี จนได้รับรางวัลชมเชย จากผู้ว่าราชการจังหวัดเมื่อปี 2540	สอนงานปั้น แทนแม่ครูบุญ ศรี ที่โรงเรียน วัดปรมัยยิกา วาส	28 พ.ค. 45
7	คุณไพบุลย์ ฤทธิเดช	26 ปี	6	จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ปีที่ 3 โรงเรียนโพธิ์นิมิตร์ เรียนรู้ จากปั้นและแกะสลักลายมาตั้งแต่	ช่วยทำงาน แกะลายเครื่อง ปั้นดินเผาและ	28 พ.ค. 45

				เด็ก ๆ เพราะครอบครัวทำกิจการ เครื่องปั้นดินเผาสืบทอดกันมาตั้ง แต่ดั้งเดิม	ลงสีอะคริลิก ที่ โรงปั้นป่าคุ่ม	
8	คุณฤดี เวช ฤทธิ์	30 ปี	6	จบการศึกษาระดับประถม ศึกษาปีที่ 6 ที่โรงเรียนวัดปรมัยยิ กาवास เรียนรู้และสืบทอดงาน ปั้นของที่ระลึกชิ้นเล็กๆ มาจากป่า	เป็นเจ้าของ กิจการเครื่องปั้น ของที่ระลึกดิน เผาขนาดจิ๋ว	26 พ.ค. 45
9	คุณสุรศักดิ์ สินสืบผล	32 ปี	7	จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ปีที่ 6 โรงเรียนปากเกร็ด ครอบครัว เป็นเจ้าของโรงปั้นเอง จึงได้ คลุกคลีและรักในงานปั้นมาก เพราะเป็นงานที่สร้างอาชีพและ รายได้ให้แก่ตนเองมาตลอด	บริหารกิจ การโรงปั้นของ ตนเอง	2 มิ.ย. 45
10	คุณกิตติ คาบ เพชร	35 ปี	6	จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ปีที่ 6 ร.ร.ปากเกร็ด เดิมเคยเป็น พนักงานที่โรงงานโคชิบา ครอบครัว มีอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผาจึง ได้หัดปั้นตั้งแต่อายุ 18 ปี	เมื่อเสร็จธุรกิจ ซบเซาจึงหันมา ซื้ออาชีพปั้นและ แกะสลักลาย เครื่องปั้นดินเผา เป็นอาชีพจน กระทั่งปัจจุบัน	12 พ.ค. 45

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ – นามสกุล	นางสาวอมรรรัตน์ อุดมเรืองเกียรติ
การศึกษา	ปี 2535 สำเร็จการศึกษา ปริญญาโทเศรษฐศาสตร์บัณฑิต เอกวิชาสื่อสารมวลชน จากมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ ปี 2546 สำเร็จการศึกษา ในหลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา นิเทศศาสตร์พัฒนาการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ (ทุนศิษย์เก่า)
การทำงาน	ปี 2545 – 2546 เป็นผู้ช่วยนักวิจัย สถาบันวิจัยสังคมและเศรษฐกิจ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ ปัจจุบันทำงานที่ Publicis (Thailand) Limited